

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Nekaj Krekovih izrekov	114
Kalendarij	4	Votivne cerkve v Furlanski Sloveniji (Giuseppe Marchetti)	116
Zapisek ob opremi letošnjega koledarja (-nc)	28	Fronta na Kalvariji (Albert Rejec)	129
Skopje — mrtvo in spet oživel mesto (-nc)	32	Rožnate vojne dopisnice (F. Matekovič)	133
Preobrazba slovenske vasi (M. R.)	40	V letu <i>strahote</i> 1944 (Ivan Delpin — Smrekar)	136
Politika edine alternative (Slavko Fras)	44	Na sveti večer (Frans Eemil Sillanpää)	137
O združevanju v gospodarstvu (F. H.)	50	Vnučki (Fran Roš)	138
Sodobna Alžirija	55	Sveta noč (Selma Lagerlöf)	139
Med dvema kongresoma	66	Bolnik (M. Pustotnik)	140
Petina žetve gre v izgubo (J. K.)	68	Vijoličasti vlak (Alojz Rebula)	141
Od babilonskega do svetovnega koledarja (J. D.)	78	Velika noč malega dečka (Lojze Kozar)	148
Večer (Ivan Delpin — Smrekar)	87	Srečanje v Petrovcu (Fran Roš)	153
† Dr. Franc Ks. Cukala (-ao.)	88	Memento (Vinko Gaberski)	156
Drugi vatikanski cerkveni zbor nadaljuje delo (j. k.)	90	Novembrska pesem (Marija K. Zavrhar)	156
Zgodovinsko romanje (j. k.)	96	Zimska (Mihaela Jarc)	156
† Nadškof dr. Josip Ujčič (-K.)	107	Marija je v obiskovanje šla (Leopold Stanek)	157
† Msgr. dr. Mihael Toroš, apostolski ad- ministrator (L. Zorzut)	109	Noč v maju (Tina Cundrič)	162
† Franc Ksaver Meško (V. S.)	110	Cvetje in trnje na Bregu (Ludvik Zorzut)	164
Ob stoletnici Krekovega rojstva (Ivan Dolenc)	112	100 let ženskega ročnega dela v Višnji gori (Mica Jarc)	173
		Zivali v snegu in ledu (M. F.)	176
		Prva pomoč (M. F.)	180

NAZGANILO

Družbeniki dobijo letos za redno udnino 1000 din pet knjig, in sicer:

1. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1965.**
2. **Janez Kmet: Dom pod Borštom** (Slovenske večernice 115).
3. **Anton Kocjančič: Stara Pokljuka in druge povesti.**
4. **Ksaver Meško: Mladim srcem** (Šesti zvezek).
5. **Kramolec-Tomec: Slovenska pesmarica** (Drugi del).

Udje prejmejo knjige pri svojih poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj družbeniki povrnejo svojim poverjenikom ob prevzemu knjig. Naročnino za naslednje leto je treba obnoviti do **25. aprila 1965**, udnina znaša din 1100.

Hkrati priporočamo naslednje doplačilne knjige, ki so že deloma v tisku, druge pa bodo izšle do konca prihodnjega leta:

- Niko Kuret: Praznično leto Slovencev
(Prva knjiga)
Josip Plečnik: Italijanski dnevnik.
France Lipičnik: Narodopisne črtice.

Posebej opozarjamo na izdaje naših klasikov Detela, Finžgarja in Preglja. Pred izidom je IV. knjiga Detelovega Zbranega dela, v pripravi pa sta V. in VI. knjiga. Tako naj bi prihodnje leto, če bo le mogoče, zaključili izdajo Detelovega Zbranega dela. — V tisku sta III. in IV. knjiga Finžgarjevega Izbranega dela (ponatis), po katerih je veliko povpraševanje zlasti tistih, ki žele imeti vseh sedem knjig. — Prav tako sta pripravljene za tisk V. in VI. knjiga Pregljevega Izbranega dela.

Več o naših rednih in doplačilnih knjigah ter o načrtih za prihodnja leta boste lahko brali v novi številki Književnega glasnika.

Knjige za prihodnje leto:

1. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1966.**
2. **Stanko Cajnkarc: Križnarjevi** (Slovenske večernice 116).
3. **Anton Trstenjak: Če bi še enkrat živel.**
4. **Ivan Ivačič: Kuharska knjiga.**

Ker so Cajnkarcjevi »Križnarjevi« obsežna povest, bodo družbeniki dobili namesto 5 le 4 knjige, vendar v obsegu nad 50 tiskovnih pol.

1882

MOHORJEVE DRUŽBE

KOLEDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1965



CELJE 1964



Navadno leto 1965

ima 365 dni, začne se s petkom in neha s petkom

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica · 14. febr.	Angelska nedelja 5. sept.
Pepelnica 3. marca	Rožnovenska nedelja 3. okt.
Velika noč 18. aprila	Žegnanjska nedelja 10. okt., 31. okt.
Križev teden 24., 25., 26. maja	Misijonska nedelja 24. okt.
Vnebohod 27. maja	Kristus Kralj 31. okt.
Binkošti 6. junija	Zahvalna nedelja 7. nov.
Sv. Trojica 13. junija	1. adventna nedelja 28. nov.
Sv. Rešnje Telo 17. junija	
Srce Jezusovo 25. junija	

Nedelj v predpustu je osem, pobinkoštnih 24.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZADRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo zdržek od mesnih jedi in mesne juhe (*) vse petke v letu, strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje v jedi, znamenje **) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in pred božičem.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslovju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število	9	Nedeljska črka	c
Sončni krog	14	Rimsko število	3
Epakta	XXVII	Letni vladar	Saturn

ZNAKI ZA LUNINE SPREMEMBE

Prvi krajec . . . ☾	Ščip (polna luna) . ☽
Mlaj ☾	Zadnji krajec . . ☾

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi: dne 20. marca ob 21. uri 5 minut; Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: dne 21. junija ob 15. uri 56 minut; Sonce na povratniku Raka.

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 7. uri 6 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime: dne 22. decembra ob 2. uri 41 minut; Sonce na Kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1965 bodo trije mrki, dva sončna in en lunin.

1. Dne 30. maja bo popolni sončni mrk, ki bo kot popolni viden na Tihem oceanu v ozkem pasu od severnega dela Nove Zelandije do obale Peruja, kot delni bo viden iz Polinezije, Mehike in zahodnega dela Južne Amerike. Pri nas ne bo viden.

2. V noči od 13. na 14. junij bo delni lunin mrk, ki bo viden na jugovzhodnem delu Tihega oceana, iz Južne Amerike, iz krajev na vzhodni obali Severne Amerike, na Atlantskem oceanu, na Severnem ledenem morju, iz Evrope, Afrike in iz Antarktike. Mrk bo viden tudi pri nas.

Trenutki posameznih stopenj mrka so:

začetek delnega mrka	ob 1. uri 15 minut;
sredina mrka	ob 2. uri 58 minut;
konec delnega mrka	ob 3. uri 40 minut.

Prvi stik s senco nastopi ob severovzhodnem luninem robu, zadnji stik pa ob severozahodnem robu.

Luna vzide v Ljubljani 13. junija ob 19. uri 35 minut in zaide 14. junija ob 4. uri 13 minut. Pri nas bo torej viden ob ugodnem vremenu ves potek mrka. Ob sredini mrka bo senca pokrila 18 odstotkov premera lunine ploskve.

3. Dne 23. novembra bo obročasti sončni mrk, ki bo viden kot obročasti mrk iz krajev v ozkem pasu, ki gre od severnih pokrajin v Indiji, čez Birmanijo, Kambodžo, južni Vietnam in severni Borneo do Nove Gvineje; kot delni mrk bo viden iz Indije, Tibeta, Kitajske, Indonezije, Avstralije in Japonske. Pri nas ne bo viden.

VIDNOST (NEKATERIH) NEPREMIČNIC

Merkur je na nebu vedno v bližini Sonca in se od njega oddaljuje povprečno največ za 23 stopinj (izjemoma 28 stopinj), zato ga težko zapazimo le na večernem nebu takoj po sončnem zahodu, ali zjutraj na vzhodu tik pred sončnim vzhodom. Na jutranjem nebu bo viden okoli 8. januarja, 6. maja, 2. septembra in 21. decembra, zvečer po sončnem zahodu pa 21. marca, 19. julija in 13. novembra.

Merkur sreča Luno: 31. I.; 29. IV.; 29. V.; 30. VI.; 29. VII.; 25. VIII.; 25. X.; 24. XI. in 21. XII. Venero sreča 7. I.; 24. I.; 4. VII. in 19. VII. Mimo zvezde Poluksa v ozvezdju Dvojčkov gre 27. VI., mimo zvezde Kraljevič v ozvezdju Leva 8. IX. in mimo zvezde Antares v Skorpionu 9. XI. in 22. XII.

Venera je ob začetku leta Danica; sredi januarja vziđe ob 6. uri 20 minut, sredi februarja pa šele četrť pred sedmo uro. V naslednjih dveh mesecih je nevidna, ker je 12. aprila v zgornji konjunkciji s Soncem. Proti koncu maja se začenja pojavljati na zahodnem nebu kot Večernica: zahaja tedaj ob 20. uri 30 minut in gre 25. VI. mimo zvezde Poluksa v ozvezdju Dvojčkov. Naslednjega meseca je v ozvezdju Leva, kjer sreča zvezdo Kraljevič dne 24. VII. in se zadržuje najdlje v tem letu ponoči nad obzorjem, saj zaide ob 21. uri 10 minut. Meseca avgusta in septembra se giblje v ozvezdju Device in gre 7. IX. mimo zvezde Spika ali Klasa. Sredi avgusta zaide ob 20. uri 25. minut, sredi septembra ob 19. uri 30 minut. Venera je Večernica do konca leta, toda zadržuje se zvečer nad obzorjem le kratko po sončnem zahodu, ker ima negativno deklinacijo. Sredi oktobra zaide ob 19. uri, v naslednjih dveh mesecih samo nekaj minut pozneje. Dne 15. XI. doseže največjo navidezno razdaljo 47 stopinj vzhodno od Sonca. Najbolj svetla v tem letu je 21. XII.

Venera sreča Luno 31. I.; 2. III.; 30. VI.; 30. VII.; 29. VIII.; 28. IX.; 28. X.; 27. XI. in 26. XII. Venera sreča Neptuna 30. IX., Marsa 19. X.

Mars je v začetku leta viden zvečer po 22. uri v ozvezdju Device. Po 29. I. se giblje v obratni smeri med zvezdami in februarja vzhaja že pred 20. uro. Dne 9. marca, ko že pride v ozvedje Leva, je v opoziciji s Soncem, zato je marca in aprila viden vso noč. Dne 12. III. doseže najmanjšo letošnjo razdaljo od Zemlje: okoli sto milijonov kilometrov. Dne 21. IV. je v zastoju; po tem datumu se giblje v napredni smeri med zvezdami (proti vzhodu). Sredi maja zaide ob 2. uri po polnoči, sredi junija pa je nad obzorjem le prvo polovico noči. Julija se vrne v ozvezdje Device in zahaja pred 23. uro. Dne 8. VIII. gre mimo zvezde Spika ali Klasa in zaide ob 21. uri 30 minut. Iz ozvezdja Tehtnice preide Mars oktobra v ozvezdje Skorpionja, kjer gre 16. X. mimo zvezde Antares in sreča 19. X. Venero. V naslednjih mesecih ga utegnemo zapaziti zvečer nize nad zahodnim obzorjem, toda le, če nam gore ne ovirajo pogleda.

Mars sreča Luno 21. I.; 17. II.; 16. III.; 12. IV.; 9. V.; 6. VI.; 4. VII.; 2. VIII.; 31. VIII.; 29. IX.; 28. X.; 26. XI. in 25. XII. Venero sreča 19. X., Urana 3. IV. in 6. V. ter Neptuna 17. IX.

Jupiter je v začetku leta na nebu viden do 2. ure 30 minut po polnoči. Po 10. I. se giblje v ozvezdju Ovna v napredni smeri. Proti koncu februarja zaide okoli polnoči, sredi marca pa ob 23. uri. Aprila je viden le v zgodnjih večernih urah; navidezno se približuje Soncu in se končno izgubi v njegovih

žarkih, ker je 30. V. v konjunkciji s Soncem. Meseca maja in junija Jupiter ni viden. Julija se prikaže zjutraj na vzhodnem nebu. Sredi julija vziđe ob 2. uri, v drugi polovici avgusta pa opolnoči. V naslednjih mesecih, ko se giblje v ozvezdju Dvojčkov, vzhaja vedno bolj zgodaj zvečer, sredi oktobra že ob 20. uri 40 minut. Po 19. X. se začenja gibati v obratni smeri; novembra in decembra je viden vso noč, saj je 18. XII. v opoziciji s Soncem.

Jupiter sreča Luno 12. I.; 9. II.; 8. III.; 5. IV.; 3. V.; 27. VI.; 25. VII.; 22. VIII.; 18. IX.; 16. X.; 12. XI. in 9. XII.

Saturn je 26. februarja v konjunkciji s Soncem in je prve tri mesece neviden. Prikaže se spet šele sredi aprila na vzhodnem nebu okoli 4. ure. Sredi maja vziđe ob 2. uri, v drugi polovici junija pa že opolnoči. Dne 29. VI. je v zastoju in se nato giblje v obratni smeri. Sredi julija vziđe ob 22. uri; od srede avgusta pa vse do konca septembra je vso noč nad obzorjem, ker pride 10. IX. v opozicijo s Soncem. Oktobra ga lahko opazujemo do 2. ure po polnoči; novembra pa je ob sončnem zahodu že visoko na nebu in zaide pol ure po polnoči. Sredi decembra je viden samo do 22. ure 30 minut. Saturn se vse leto zadržuje v ozvezdju Vodnarja. V daljnogledu vidimo, da ima Saturn svetel kolobar: to je množica trdnih teles, ki krožijo okoli Saturna in odbijajo sončno svetlobo. Proti Zemlji je letos obrnjena severna stran kolobarja.

Saturn sreča Luno 6. I.; 3. II.; 30. III.; 27. IV.; 24. V.; 21. VI.; 18. VII.; 14. VIII.; 10. IX.; 7. X.; 3. XI.; 1. XII. in 28. XII.

Uran je viden samo z manjšim daljnogledom. Dne 3. III. je v opoziciji s Soncem; od februarja do konca aprila je vso noč nad horizontom. V konjunkciji s Soncem je 8. IX.

Uran sreča Luno 20. I.; 17. II.; 16. III.; 12. IV.; 9. V.; 6. VI.; 3. VII.; 30. VII.; 23. IX.; 21. X.; 17. XI. in 15. XII.

Neptun je viden le z zelo močnim daljnogledom. V opoziciji s Soncem je 9. V. Neptun sreča Luno 25. I.; 22. II.; 21. III.; 17. IV.; 15. V.; 11. VI.; 8. VII.; 4. VIII.; 1. IX.; 28. IX.; 25. X. in 19. XII.

Deveti planet Pluton je v opoziciji s Soncem 5. III.

PREGLED

Venera je Danica od januarja do marca, Večernica od druge polovice maja do konca leta. V največji vzhodni navidezni razdalji od Sonca je 15. XI., v največjem sijaju 21. XII.

Mars je viden vso noč od februarja do aprila; junija je viden samo v prvi polovici noči; po septembru zahaja v zgodnjih večernih urah. Jupiter je viden od januarja do marca samo v prvi polovici noči; maja in junija ni viden; avgusta je viden v drugi polovici noči, od oktobra do decembra pa vso noč.

Saturn od januarja do aprila ni viden. Junija je viden vso drugo polovico noči; od avgusta do sredine oktobra je viden vso noč, novembra samo v prvi polovici noči.

1 Petek	NOVO LETO.¹ OSMINA ROJSTVA GOSPODOVEGA	7.45 16 27	6.35 15.16
2 Sobota	Makarij (Blaženko), opat; Štefanija, devica ☉	7.45 16.28	7.31 16.00
3 Nedelja	NEDELJA JEZUSOVEGA IMENA; Genovefa, devica Detetu dajo ime Jezus (Lk 2, 21)	7.45 16.29	8.21 16.52
4 Ponedeljek	Angela Folinjska; žena; Gregorij, škof; Hermes, muč.	7.45 16.30	9.04 17.50
5 Torek	Telesfor, papež, mučenec; Simeon, spoznavavec	7.44 16.31	9.40 18.53
6 Sreda	RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI	7.44 16.32	10.09 19.57
7 Četrtek	Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Kanut, mučenec	7.44 16.33	10.35 21.02
8 Petek	† Teofil (Bogoljub), muč.; Severin, opat; Erhard, škof	7.44 16.34	10.58 22.08
9 Sobota	Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, muč.	7.44 16.35	11.19 23.16
10 Nedelja	1. PO RAZGLAŠENJU. SV. DRUŽINA; Viljem, škof ☽ Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42—52)	7.43 16.36	11.40
11 Ponedeljek	Higin, papež, muč.; Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat	7.43 16.37	12.02 0.25
12 Torek	Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof	7.43 16.38	12.27 1.37
13 Sreda	Spomin Jezusovega krsta; Veronika Milanska, devica	7.42 16.39	12.57 2.53
14 Četrtek	Hilarij (Radovan), cerkv. učit.; Feliks Nolanski, spozn.	7.42 16.40	13.33 4.12
15 Petek	† Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok	7.41 16.42	14.21 5.30
16 Sobota	Marcel, pap., muč.; Oton, muč.; Gerard in tov., muč.	7.41 16.43	15.22 6.43
17 Nedelja	2. PO RAZGLAŠENJU; Anton (Zvonko), puščavnik ☽ Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1—11)	7.40 16.44	16.34 7.46
18 Ponedeljek	Marjeta (Biserka), devica; Priska, devica, mučenka	7.40 16.46	17.54 8.37
19 Torek	Marij in tov., mučenci; Pia, mučenka; Kanut, spozn.	7.39 16.47	19.15 9.17
20 Sreda	Fabijan in Sebastijan (Boštjan), muč.; Neofit, muč.	7.38 16.48	20.33 9.48
21 Četrtek	Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka; Epifanij, škof	7.37 16.50	21.48 10.14
22 Petek	† Vincencij in Anastazij, muč.; Viktor (Zmagoslav), muč.	7.36 16.51	23.00 10.37
23 Sobota	Rajmund (Rajko) Penjaf., spozn.; Zar. Dev. Marije	7.35 16.53	10.59
24 Nedelja	3. PO RAZGLAŠENJU; Timotej, škof, mučenec ☽ Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1—13)	7.34 16.55	0.09 11.20
25 Ponedeljek	Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec	7.33 16.56	1.16 11.44
26 Torek	Polikarp, škof, mučenec; Pavla, žena; Alberik, opat	7.32 16.58	2.21 12.09
27 Sreda	Janez Krizostom (Zlatousti), cerkv. učit.; Julijan, škof	7.31 16.59	3.26 12.39
28 Četrtek	Peter Nolasko, spozn.; Roger in tov., spoznavavci	7.30 17.00	4.23 13.14
29 Petek	† Frančišek (Branko) Saleški, cerkv. učit.; Valerij, škof	7.29 17.02	5.26 13.57
30 Sobota	Martina, dev. muč.; Feliks IV., papež; Hiacinta, dev.	7.27 17.05	7.03 15.43
31 Nedelja	4. PO RAZGLAŠENJU; Janez Bosko, spoznavavec Jezus pomiri vihar na morju (Mt 8, 23—27)	7.28 17.03	6.18 14.47

¹ Se praznuje dva dni

Sonce v zide

Sonce za ide

Luna v zide

Luna za ide





VREMENSKI PREGOVORI

Ce v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

Ce Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

V prosincu toplota —
svečana mrzlota.

Sveti Makarij jasen, meglen
naznanja prav tako jesen.

LJUDSKA MODROST

Začnimo z Bogom vsako delo, da bo dober tek imelo.
— Boljša je domača gruda, ko na tujem zlata ruda. —
Bedak zna več vprašati, kakor deset modrijanov odgo-
voriti. — Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Polnost modrosti je strah Gospodov, s svojimi sadovi
nasičuje verne (Sir 1, 16). — Poslušaj, moj sin, svojega
očeta pouk in ne zametuj nauka svoje matere! (Preg 1,
8). — Po kateri koli poti bedak gre, mu manjka pameti,
in razodeva vsakemu, da je bedak (Prid 10, 3). — Za-
radí lenobe se pogreza tramovje in zaradi zanikrnosti
rok kaplja v hišo (Prid 10, 18).



1 Ponedeljek	Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, šk., muč.; Brigita, dev. ☉	7.26	17.06	7.41	16.45
2 Torek	Svečnica, darovanje Gospodovo*; Kornelij, škof	7.25	17.07	8.12	17.49
3 Sreda	Blaž (Vlaho), škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof	7.24	17.09	8.39	18.55
4 Četrtek	Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec	7.23	17.11	9.03	20.01
5 Petek	† Agata, devica, mučenka; Albuin, škof; Izidor, mučenec	7.21	17.12	9.24	21.08
6 Sobota	Tit, škof; Doroteja (Dora, Rotija), devica, mučenka	7.20	17.13	9.45	22.16
7 Nedelja	5. PO RAZGLAŠENJU; Romuald, opat O dobrem semenu in o ljuljki (Mt 13, 24—30)	7.19	17.15	10.06	23.26
8 Ponedeljek	Prešernov dan Janez iz Mate, spoznavavec; Juvencij, škof; Štefan, opat	7.17	17.16	10.29	
9 Torek	Ciril Aleksandrijski, cer. učit.; Apolonija, dev., muč. ☽	7.16	17.18	10.55	0.38
10 Sreda	Sholastika, devica; Sotera, devica, muč.; Viljem, spozn.	7.14	17.20	11.28	1.53
11 Četrtek	Lurška Mati božja; Adolf, škof; Saturnin, mučenec	7.12	17.21	12.09	3.08
12 Petek	† Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, mučenec	7.11	17.23	13.01	4.22
13 Sobota	Albin, škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, mučenec	7.09	17.24	14.06	5.28
14 Nedelja	1. PREDPOSTNA; Valentin (Zdravko), mučenec O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1—16)	7.08	17.26	15.22	6.23
15 Ponedeljek	Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica	7.06	17.27	16.42	7.08
16 Torek	Onezim, škof, mučenec; Julijana, devica, mučenka ☽	7.05	17.29	18.03	7.43
17 Sreda	Frančišek Clet, mučenec; Silvin, škof; Hildegarda, žena	7.03	17.30	19.22	8.12
18 Četrtek	Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec; Flavijan, škof	7.01	17.31	20.38	8.37
19 Petek	† Julijan, mučenec; Konrad, spozn.; Marcel, mučenec	7.00	17.33	21.50	9.00
20 Sobota	Sadot in tov., mučenci; Leon, škof; Elevterij, škof, muč.	6.58	17.34	23.00	9.22
21 Nedelja	2. PREDPOSTNA; Irena (Miroslava), devica Prilika o sejavcu in semenu (Lk 8, 4—15)	6.57	17.36		9.44
22 Ponedeljek	Stol sv. Petra, apost.; Marjeta (Biserka) Kortonska, žena	6.55	17.37	0.09	10.09
23 Torek	Peter Damiani, cerkv. učit.; Marta, dev.; Romana, dev. ☽	6.53	17.39	1.15	10.38
24 Sreda	Matija (Bogdan), apostol; Sergij, muč.; Modest, spozn.	6.52	17.41	2.19	11.11
25 Četrtek	Valburga, devica; Viktorin in tov., mučenci	6.50	17.42	3.19	11.51
26 Petek	† Matilda, devica; Andrej, škof; Aleksander (Saša), škof	6.48	17.43	4.13	12.39
27 Sobota	Gabrijel Žalostne Matere božje, spozn.; Baldomir, spozn.	6.46	17.45	5.00	13.34
28 Nedelja	3. PREDPOSTNA; Roman, opat; Makarij, mučenec Jezus ozdravi slepega (Lk 18, 31—43)	6.44	17.46	6.15	14.33



Sonce v zide

Sonce za ide

Luna v zide

Luna za ide



VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

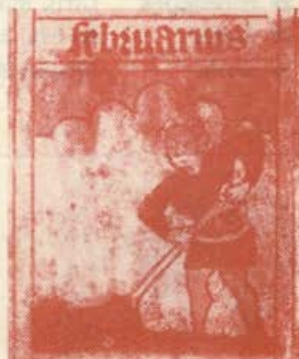
Sveti Valentin
prinese ključ do korenin

LJUDSKA MODROST

Dobro orodje je pol mojstra. — Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem peti. — Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje. — Ni bolj praznega človeka od tistega, ki je sam sebi poln. — Kruhova pijanost je najhujša. — Lepa beseda nikomur ne preseda. — Laž je ključ h koncu.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Ne snuj zla zoper svojega bližnjega, ki zaupno pri tebi prebiva! (Preg 3, 27). — Potrpežljiv mož je boljši ko močan, in kdor sam sebe brzda, je boljši kot kdor preмага mesta (Preg 15, 22). — Kar je krivo, se ne more zravovati, in kar manjka, se ne more šteti (Prid 1, 15).



1 Ponedeljek	Albin, škof; Feliks II., papež; Antonina, mučenka	6.42	17.48	6.15	15.38
2 Torek	Pust; Pavel, muč.; Neža Praška, devica; Milena, žena	6.40	17.49	6.43	16.44
3 Sreda	†† Pepelnica; Kunigunda, žena; Marin, muč.	6.38	17.51	7.07	17.51
4 Četrtek	Kazimir, spoznav.; Lucij, papež, muč.; Hadrijan, muč.	6.37	17.52	7.29	19.00
5 Petek	† Janez Jožef od križa; Teofil (Bogoljub), škof	6.35	17.53	7.50	20.08
6 Sobota	Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat	6.33	17.54	8.12	21.18
7 Nedelja	1. POSTNA. Tomaž Akvinski, cerkv. učitelj Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)	6.31	17.56	8.33	22.29
8 Ponedeljek	Janez od Boga, spoznavavec; Beata (Blažena), mučenka	6.29	17.57	8.59	23.43
9 Torek	Frančiška Rimska, žena; Gregor Niški, spoznavavec	6.28	17.59	9.28	
10 Sreda	Kvatre; Štirideset mučencev; Makarij, spoznav.	6.26	18.00	10.05	0.58
11 Četrtek	Sofronij, škof; Krištof Milanski spoznavavec	6.24	18.01	10.52	2.11
12 Petek	† Kvatre; Gregorij Veliki, papež, cerkv. učitelj	6.23	18.03	11.50	3.18
13 Sobota	Kvatre; Kristina, devica, mučenka; Teodora, mučenka	6.20	18.04	13.00	4.16
14 Nedelja	2. POSTNA, KVATRNA; Matilda, žena Jezus se na Gori spremeni (Mt 17, 1—9)	6.18	18.06	14.16	5.02
15 Ponedeljek	Klemen Marija Dvořak, spozn.; Ludovika Marillac, dev.	6.16	18.07	15.36	5.40
16 Torek	Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof; Julijan, muč.	6.14	18.08	16.55	6.10
17 Sreda	Patricij (Patrik), škof; Jedrt, dev.; Jožef iz Arimateje	6.12	18.10	18.12	6.36
18 Četrtek	Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj; Salvator, spoznav.	6.10	18.11	19.26	6.59
19 Petek	JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE	6.08	18.13	20.39	7.21
20 Sobota	Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Klavdija in tov., muč.	6.06	18.14	21.50	7.44
21 Nedelja	3. POSTNA; Benedikt, opat; Nikolaj Flüe, spozn. Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28)	6.04	18.15	22.59	8.08
22 Ponedeljek	Lea, žena; Katarina Švedska, ž.; Katarina Genovska, ž.	6.03	18.17		8.35
23 Torek	Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spozn.; Oton, škof	6.01	18.18	0.06	9.07
24 Sreda	Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, muč.; Marko, muč.	5.59	18.19	1.09	9.46
25 Četrtek	Oznanjenje Device Marije*; Dizma, desni razbojnik	5.57	18.20	2.06	10.30
26 Petek	† Maksima, mučenka; Tekla, mučenka; Emanuel, muč.	5.55	18.22	2.56	11.22
27 Sobota	Janez Damaščan, cerkv. učit.; Rupert, škof; Lidiya, muč.	5.53	18.23	3.39	12.20
28 Nedelja	4. POSTNA; Janez Kapistran, spoznavavec Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)	5.51	18.25	4.15	13.23
29 Ponedeljek	Ciril, mučenec; Bertold, spozn.; Pastor, mučenec	5.49	18.26	4.45	14.29
30 Torek	Kvirin, mučenec; Viktor (Zmago), mučenec	5.47	18.28	5.11	15.36
31 Sreda	Modest Krški, škof; Benjamin, muč.; Balbina, dev.	5.45	18.29	5.34	16.44



Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide



VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušcu se mušice, Sveti Jožef lep in jasen,
v aprilu vzemi rokavice. dobre letine prerok prijazen.

Če o svetem Rupertu lepi dni, Kar sušca zeleni,
se seno lepo suši. se rado posuši.

LJUDSKA MODROST

Brez muke ni moke. — Bolje je bosa trnje mleti, kakor
pijanca vzeti. — Vsak dež ima svoj čas. — Molčati ni
nobena umetnost, pa vendar je težko. — Nevoščljivec
bi rad blagor drugemu z očmi uničil. — Drevo se na
drevo naslanja, a človek na človeka. — Iz neumne du-
pline neumen veter piha.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Kdor vedno pazi na veter, ne pride do sejanja, kdor
vedno gleda na oblake, ne pride do žetve (Prid 11, 4).
— Spoznajte, preprosti, modrost, in vi, neumni, spame-
tujte se! (Preg 8, 5). — Kjer se veliko dela, tam je obil-
nost, kjer je pa preobilno besedi, tam je pogosto rev-
ščina (Preg 12, 23).



1 Četrtek	Hugon, škof; Venancij, škof, mučenec; Teodora, muč.	5.43	18.30	5.55	17.54
2 Petek	† Frančišek (Branko) Pavelski, spozn.; Marija Egipt. ☉	5.41	18.31	6.15	19.05
3 Sobota	Rihard, škof; Sikst. I., papež; Irena, devica	5.39	18.33	6.37	20.18
4 Nedelja	5. POSTNA, TIHA; Izidor Seviljski, cerkv. učit. Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)	5.37	18.34	7.01	21.33
5 Ponedeljek	Vincencij Ferreri, spoz.; Irena, dev., muč.; Julijana, dev.	5.35	18.35	7.29	22.49
6 Torek	Marcelin, muč.; Viljem, opat; Timotej, mučenec	5.33	18.36	8.04	
7 Sreda	Herman Jožef, spozn.; Donat, mučenec	5.31	18.38	8.48	0.04
8 Četrtek	Albert, škof, mučenec; Julija, devica; Dionizij, škof	5.30	18.40	9.43	1.13
9 Petek	† Žalostna Mati božja; Marija Kleofova, žena ☽	5.28	18.41	10.48	2.13
10 Sobota	Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., muč.; Mehtilda, muč.	5.26	18.42	12.02	3.02
11 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA; Leon Veliki, papež Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)	5.24	18.43	13.19	3.41
12 Ponedeljek	Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež; Viktor, mučenec	5.22	18.45	14.36	4.12
13 Torek	Hermenegild, muč.; Ida, devica; Maksim in tov., muč.	5.20	18.46	15.52	4.39
14 Sreda	Justin, mučenec; Valerijan, muč.; Lidvina, devica	5.18	18.48	17.06	5.02
15 Četrtek	Veliki četrtek; Peter Gonzales, spoznavavec	5.16	18.49	18.18	5.24
16 Petek	†† Veliki petek; Bernarda Lurška, devica ☾	5.15	18.51	19.30	5.46
17 Sobota	Velika sobota; Rudolf, mučenec; Robert, opat	5.13	18.52	20.40	6.09
18 Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1—7)	5.11	18.53	21.49	6.34
19 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Ema, žena; Leon IX., papež	5.09	18.54	22.55	7.04
20 Torek	Obletnica ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije Sulpicij, mučenec; Neža Montepulčanska, devica	5.08	18.56	23.57	7.39
21 Sreda	Anzelm, cerkv. učit.; Simeon, škof; Konrad Parzham, sp.	5.06	18.57		8.21
22 Četrtek	Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenec	5.04	18.58	0.50	9.11
23 Petek	† Vojteh (Adalbert), škof, mučenec; Gerard, škof ☽	5.02	18.59	1.36	10.07
24 Sobota	Jurij (Georgij, Zora), muč.; Fidelis Sigmarinški, muč.	5.01	19.01	2.15	11.08
25 Nedelja	1. POVELIKONOČNA, BELA; Marko, evangelist Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)	4.59	19.02	2.47	12.12
26 Ponedeljek	Mati dobrega sveta; Klet in Marcelin, papeža, mučenca	4.57	19.03	3.13	13.19
27 Torek	Ustanovitev OF Hozana Kotorska, devica; Peter Kanizij, cerkv. učitelj	4.55	19.05	3.36	14.26
28 Sreda	Pavel od križa, sp.; Vital, muč.; Ludovik Marija Grignon	4.53	19.06	3.58	15.35
29 Četrtek	Peter, muč.; Robert, opat; Hugon, opat; Pavlin, škof	4.52	19.08	4.18	16.46
30 Petek	† Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spozn.	4.50	19.09	4.39	17.58



Sonce vzi~~de~~

Sonce za~~ide~~

Luna vz!~~de~~

Luna za~~ide~~



VREMENSKI PREGOVORI

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če malega travna grma,
se slane nič več bati ni.

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

LJUDSKA MODROST

Ako vesta dva, je med tema; ako trije, je med vsemi.
— Bog ima tako dolgo šibo, da z njo vsakogar doseže.
— Vsaka povodenj se uteče. — Kdor hoče, temu ni nič težko. — Brez potu ni medu. Kdor lahko z vedrom zajemlje, ne vpraša po korcu. — Castna obleka sramote ne pokriva.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Kdor ti kaj dela, mu brž daj plačilo (Tob 4, 15). — Po slušaj, moj sin, in sprejmi moje besede, in pomnožila se ti bodo leta življenja! (Preg 4, 10). — Pojdi k mravlji, lenuh, poglej njena pota in postani moder! (Preg 6, 6). — Otroci, pazite na očetovo pravico in tako delajte, da vam bo dobro! (Sir 3, 1).



VELIKI TRAVEN MAJ VELIKI TRAVEN MAJ VE

1 Sobota	MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹ Jožef, ženin bl. Device Marije, Delavec; Jeremija, prer.	☉	4.50	19.10	5.02	19.14
2 Nedelja	2. POVELIKONOČNA; Atanazij, cerkv. učitelj Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)		4.48	19.11	5.29	20.32
3 Ponedeljek	Aleksander (Saša) papež, mučenec; Emilija, devica		4.47	19.12	6.02	21.50
4 Torek	Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec; Pavlin, muč.		4.45	19.13	6.44	23.04
5 Sreda	Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec		4.44	19.14	7.36	
6 Četrtek	Benedikta, devica; Lucij, škof		4.42	19.15	8.39	0.09
7 Petek	† Stanislav, škof, mučenec; Gizela, opatinja		4.41	19.17	9.51	1.02
8 Sobota	Peter, škof; Viktor (Zmago), mučenec	☽	4.39	19.18	11.07	1.44
9 Nedelja	3. POVELIKONOČNA; Gregorij Nacianški, cerkv. učit. Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16—22)		4.38	19.19	12.24	2.17
10 Ponedeljek	Izidor, kmet; Antonin, škof; Blanda, žena; Job, očak		4.37	19.21	13.40	2.44
11 Torek	Filip in Jakob (Zdenko), apostola; Sigismund, mučenec		4.35	19.22	14.53	3.07
12 Sreda	Pankracij, mučenec; Nerej, Ahilej, Domitila, mučenci		4.33	19.23	16.04	3.29
13 Četrtek	Robert Belarmin, škof, cerkv. učit.; Servacij, škof		4.32	19.24	17.15	3.50
14 Petek	† Bonifacij, muč.; Pashal, papež; Justa in Justina, muč.		4.31	19.26	18.25	4.11
15 Sobota	Zofija (Sonja), muč.; Janez de la Salle, spozn.	☿	4.29	19.27	19.34	4.35
16 Nedelja	4. POVELIKONOČNA; Janez Nepomuk, mučenec Jezus obljubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)		4.28	19.28	20.42	5.03
17 Ponedeljek	Pashal Bajlonski, spozn.; Brunon, škof; Jošt, opat		4.27	19.30	21.45	5.36
18 Torek	Venancij, mučenec; Erik, muč.; Klavdija in tov., muč.		4.26	19.31	22.42	6.15
19 Sreda	Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavavec		4.25	19.32	23.32	7.02
20 Četrtek	Bernardin Sienski, spozn.; Akvila, mučenec		4.24	19.33		7.56
21 Petek	† Andrej Bobola, muč.; Valens, škof; Feliks, spozn.		4.23	19.34	0.13	8.55
22 Sobota	Emil (Milan), muč.; Renata, žena; Julija, dev., muč.		4.23	19.35	0.47	9.58
23 Nedelja	5. POVELIKONOČNA; Janez de Rossi, spozn. Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23—30)	♃	4.22	19.36	1.15	11.03
24 Ponedeljek	Križev teden; Marija, Pomoč. kristjanov; Ivana, žena		4.21	19.37	1.39	12.09
25 Torek	Rojstni dan maršala Tita Križev teden; Gregorij VII., papež; Urban I., pap., muč.		4.20	19.38	2.01	13.15
26 Sreda	Križev teden; Filip (Zdenko) Neri, spoznavavec		4.19	19.39	2.22	14.24
27 Četrtek	VNEBOHOD GOSPODOV; Beda Častitljivi, cerkv. učit.		4.18	19.40	2.42	15.35
28 Petek	† Bernard Mentonski, spozn.; Avguštin, škof		4.18	19.41	3.04	16.49
29 Sobota	Maksim, škof, muč.; Marija Magdalena Pacifiška, dev.		4.17	19.42	3.28	18.06
30 Nedelja	6. POVELIKONOČNA; Ivana Orleanska, dev., muč. O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)	♁	4.16	19.43	3.57	19.26
31 Ponedeljek	Marija Devica, Kraljica; Kancij in tov., mučenci		4.15	19.44	4.35	20.45

¹ Se praznuje dva dni

Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide



VELIKI TRAVEN MAJ VELIKI TRAVEN MAJ VE

1 Sobota	MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹ Jožef, ženin bl. Device Marije, Delavec; Jeremija, prer.	☉	4.50	19.10	5.02	19.14
2 Nedelja	2. POVELIKONOČNA; Atanazij, cerkv. učitelj Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)		4.48	19.11	5.29	20.32
3 Ponedeljek	Aleksander (Saša) papež, mučenec; Emilija, devica		4.47	19.12	6.02	21.50
4 Torek	Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec; Pavlin, muč.		4.45	19.13	6.44	23.04
5 Sreda	Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec		4.44	19.14	7.36	
6 Četrtek	Benedikta, devica; Lucij, škof		4.42	19.15	8.39	0.09
7 Petek	† Stanislav, škof, mučenec; Gizela, opatinja		4.41	19.17	9.51	1.02
8 Sobota	Peter, škof; Viktor (Zmago), mučenec	☽	4.39	19.18	11.07	1.44
9 Nedelja	3. POVELIKONOČNA; Gregorij Nacianski, cerkv. učit. Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16—22)		4.38	19.19	12.24	2.17
10 Ponedeljek	Izidor, kmet; Antonin, škof; Blanda, žena; Job, očak		4.37	19.21	13.40	2.44
11 Torek	Filip in Jakob (Zdenko), apostola; Sigismund, mučenec		4.35	19.22	14.53	3.07
12 Sreda	Pankracij, mučenec; Nerej, Ahilej, Domitila, mučenci		4.33	19.23	16.04	3.29
13 Četrtek	Robert Belarmin, škof, cerkv. učit.; Servacij, škof		4.32	19.24	17.15	3.50
14 Petek	† Bonifacij, muč.; Pashal, papež; Justa in Justina, muč.		4.31	19.26	18.25	4.11
15 Sobota	Zofija (Sonja), muč.; Janez de la Salle, spozn.	☺	4.29	19.27	19.34	4.35
16 Nedelja	4. POVELIKONOČNA; Janez Nepomuk, mučenec Jezus obljubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)		4.28	19.28	20.42	5.03
17 Ponedeljek	Pashal Bajlonski, spozn.; Brunon, škof; Jošt, opat		4.27	19.30	21.45	5.36
18 Torek	Venancij, mučenec; Erik, muč.; Klavdija in tov., muč.		4.26	19.31	22.42	6.15
19 Sreda	Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavavec		4.25	19.32	23.32	7.02
20 Četrtek	Bernardin Sienski, spozn.; Akvila, mučenec		4.24	19.33		7.56
21 Petek	† Andrej Bobola, muč.; Valens, škof; Feliks, spozn.		4.23	19.34	0.13	8.55
22 Sobota	Emil (Milan), muč.; Renata, žena; Julija, dev., muč.		4.23	19.35	0.47	9.58
23 Nedelja	5. POVELIKONOČNA; Janez de Rossi, spozn. Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23—30)	☾	4.22	19.36	1.15	11.03
24 Ponedeljek	Križev teden; Marija, Pomoč. kristjanov; Ivana, žena		4.21	19.37	1.39	12.09
25 Torek	Rojstni dan maršala Tita Križev teden; Gregorij VII., papež; Urban I., pap., muč.		4.20	19.38	2.01	13.15
26 Sreda	Križev teden; Filip (Zdenko) Neri, spoznavavec		4.19	19.39	2.22	14.24
27 Četrtek	VNEBOHOD GOSPODOV; Beda Častitljivi, cerkv. učit.		4.18	19.40	2.42	15.35
28 Petek	† Berdnard Mentonski, spozn.; Avguštin, škof		4.18	19.41	3.04	16.49
29 Sobota	Maksim, škof, muč.; Marija Magdalena Pacifiška, dev.		4.17	19.42	3.28	18.06
30 Nedelja	6. POVELIKONOČNA; Ivana Orleanska, dev., muč. O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)	☉	4.16	19.43	3.57	19.26
31 Ponedeljek	Marija Devica, Kraljica; Kancij in tov., mučenci		4.15	19.44	4.35	20.45

¹ Se praznuje dva dni

Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide





VREMENSKI PREGOVORI

Slana v začetku maja Če je ta mesec dosti dežja,
zoritvi sadja nagaja. v jeseni bo dosti vsega blaga.

Brez dežja Pankrac in Urban, Po svetem Servati
dobre trgovce up je dan. se mraza ni bati.

LJUDSKA MODROST

Mirna vest je najboljše vzglavje. — Bolezen po vrvi,
zdravje po niti. Življenja razvaline so življenja no-
vine. — Ne hvali dneva pred večerom. — Komur Bog
ni dal razuma, temu ga tudi kovač ne skuje. — Kdor
hoče, da ga drugi spoštujejo, naj sam sebe spoštuje. —
Hvaležnost dobroto razveseli.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Karkoli shraniš, preštej in pretehtaj, in kar izdaš in
prejmeš, vse zapiši! (Sir 42, 7). — Očetov blagoslov utr-
juje otrokom hiše, materina kletev pa jih do temeljev
podira. (Sir 3, 9). — Pouči modrega in bo še modrejši,
pouči pravičnega in bo napredoval v spoznanju! (Preg
9, 9).



1 Torek	Angela Merici, devica; Juvencij, muč.; Fortunat, spozn.	4.15	19.45	5.23	21.56
2 Sreda	Marčelin in tov., muč.; Evgenij I., papež; Erazem, škof	4.14	19.46	6.24	22.56
3 Četrtek	Klotilda, žena; Pavla, devica, muč.; Oliva, devica	4.14	19.47	7.36	23.43
4 Petek	† Kvirin, škof, mučenec; Frančišek Caracciolo, spozn.	4.13	19.48	8.54	
5 Sobota	Bonifacij, muč.; Valerija, muč.; Ferdinand, spozn.	4.13	19.49	10.13	0.20
6 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—31)	4.12	19.50	11.29	0.49
7 Ponedeljek	Binkoštni ponedeljek* ; Robert, opat; Ana Garzia, dev.	4.11	19.50	12.43	1.13
8 Torek	Medard, škof; Viktorin, spozn.; Viljem, škof	4.11	19.51	13.55	1.35
9 Sreda	Kvatre; Mati milosti božje; Primož in Felicijan, muč.	4.11	19.52	15.05	1.56
10 Četrtek	Marjeta (Biserka), žena; Bogomil, škof; Timotej, škof	4.11	19.53	16.14	2.17
11 Petek	† Kvatre; Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), mučenec	4.10	19.53	17.22	2.40
12 Sobota	Kvatre; Janez Fakundski, spoznavavec	4.10	19.54	18.30	3.06
13 Nedelja	1. POBINK. KVATRNA, PRESV. TROJICA; Anton Jesus razpošlje apostole (Mt 28, 18—20)	4.10	19.54	19.35	3.36
14 Ponedeljek	Bazilij (Vasilij) Veliki, cerkv. učit.; Elizej, prer. ☉	4.10	19.55	20.35	4.13
15 Torek	Vid, Modest in Krescencija, muč.; Germana, devica	4.09	19.55	21.27	4.54
16 Sreda	Frančišek Regis, sp.; Benon, šk.; Gvido Kortonski, sp.	4.09	19.55	22.11	5.48
17 Četrtek	PRESV. REŠNJE TELO; Gregorij Barbadij, škof	4.09	19.56	22.48	6.45
18 Petek	† Efrem Sirski, cerkv. učit.; Marina, dev.; Marko, muč.	4.09	19.56	23.17	7.47
19 Sobota	Julijana Falconieri, dev.; Gervazij in Protazij, muč.	4.10	19.57	23.43	8.51
20 Nedelja	2. POBINKOŠTNA; Silverij I., papež, mučenec Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16—24)	4.10	19.57		9.58
21 Ponedeljek	Alojzij (Slavko, Vekoslav), spozn.; Evzebij, škof, muč.	4.10	19.57	0.05	11.01
22 Torek	Ahacij, muč.; Pavlin Nolanski, škof; Inocenc V., pap. ☽	4.10	19.57	0.25	12.07
23 Sreda	Agripina, dev., muč.; Janez, muč.; Feliks, muč.	4.10	19.57	0.45	13.15
24 Četrtek	Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci	4.11	19.58	1.05	14.26
25 Petek	† Presveto Srce Jezusovo; Viljem, opat; Henrik, škof	4.11	19.58	1.27	15.40
26 Sobota	Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, škof, mučenec	4.11	19.58	1.54	16.58
27 Nedelja	3. POBINKOŠTNA; Hema Krška; Ladislav, spozn. Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1—10)	4.12	19.58	2.27	18.17
28 Ponedeljek	Pavel I., papež; Potamiena, devica, mučenka	4.12	19.58	3.10	19.33
29 Torek	PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, mučenec	4.12	19.58	4.05	20.41
30 Sreda	Spomin apost. Pavla; Lucina, žena; Emilijana, muč. ☽	4.13	19.57	5.13	21.35



Sonce vzhide

Sonce zaide

Luna vzhide

Luna zaide



VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane, Kakor se Medard zdaní
tako ves mesec ostane. vreme štirideset dni trpi.

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

LJUDSKA MODROST

Kjer vidiš, da je mnogo otrok, zaklepaj. — Kjer je mnogo besedi, je mnogo laži. — Potrpljenje je tista roža, ki je zasajena v božjem vrtu, pa jo nebeški Oče daje porednim otrokom, da jih pokori. — Izkušnja je kos preroka. — Čas vse v kozji rog užene. — Navada je lahka, odvada je težka.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Moj sin, podpiraj očeta v njegovi starosti, ne žali ga, dokler živi! (Sir 3, 12). — Sovraštvo vzbuja prepire, ljubezen pa vse pogoške pokriva (Preg 10, 12). — Kdor zanemarija svojo hišo, žanje veter, in neumnež bo suženj modremu (Preg 11, 29).



1 Četrtek	Presveta Rešnja kri; Teobald (Bogoslav), spozn.	4.13	19.57	6.31	22.18
2 Petek	† Obisk. Dev. Marije; Oton, škof; Simforoza in tov., muč.	4.14	19.57	7.53	22.50
3 Sobota	Irenej, škof, muč.; Heliodor, škof; Trifun in tov., muč.	4.15	19.57	9.14	23.17
4 Nedelja	DAN BORCA 4. POBINKOŠTNA; Berta, žena; Urh (Ulrik), škof Čudežni ribji lov (Lk 5, 1—11)	4.15	19.57	10.31	23.41
5 Ponedeljek	Ciril in Metod, slovanska apostola; Vilibald, škof	4.16	19.56	11.45	
6 Torek	Anton Zaccaria, spoznavavec	4.17	19.56	12.56	0.02
7 Sreda	Tomaž Moore, muč.; Izaija, prerok; Bogomila, žena	4.17	19.55	14.06	0.23
8 Četrtek	Elizabeta (Jela, Špela), žena; Hadrijan III., papež	4.18	19.55	15.14	0.45
9 Petek	† Kraljica miru; Gorkumski mučenci; Brikcij, škof	4.19	19.54	16.22	1.09
10 Sobota	Amalija (Ljuba), devica; Sedem bratov mučencev	4.20	19.53	17.27	1.38
11 Nedelja	5. POBINKOŠTNA; Pij I., papež, mučenec; Olga, žena Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)	4.21	19.53	18.28	2.12
12 Ponedeljek	Mohor in Fortunat, mučenca; Nabor in Feliks, mučenca	4.22	19.52	19.23	2.53
13 Torek	Anaklet, papež, mučenec; Evgen, mučenec	4.23	19.52	20.09	3.43
14 Sreda	Bonaventura, c. učitelj; Frančišek (Branko) Solan, sp.	4.24	19.51	20.48	4.38
15 Četrtek	Vladimir, spoznavavec; Henrik, spoznavavec	4.25	19.50	21.21	5.38
16 Petek	† Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavavec	4.26	19.50	21.47	6.42
17 Sobota	Aleš (Aleksij), spozn.; Donata in tov., muč.	4.26	19.49	22.10	7.47
18 Nedelja	6. POBINKOŠTNA; Kamil Leljski, spoznavavec Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)	4.27	19.48	22.30	8.52
19 Ponedeljek	Vincencij Pavelski, spozn.; Avrea (Zlata), devica	4.28	19.47	22.49	9.57
20 Torek	Hieronim Emiliani, spozn.; Marjeta (Biserka), dev., muč.	4.29	19.46	23.09	11.02
21 Sreda	Lavrencij Brundiz., c. učit.; Danijel (Danilo), prerok	4.30	19.45	23.30	12.10
22 Četrtek	DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA Marija Magdalena (Majda), spok.; Teofil, mučenec	4.31	19.45	23.53	13.20
23 Petek	† Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof	4.32	19.44		14.34
24 Sobota	Kristina, devica, muč.; Viktor (Zmago), muč.	4.34	19.43	0.21	15.51
25 Nedelja	7. POBINKOŠTNA; Jakob (Rado) st., apostol O lažnivih prerokih (Mt 7, 15—21)	4.35	19.42	0.58	17.08
26 Ponedeljek	Ana, mati Device Marije; Valens, škof; Hiacint, muč.	4.36	19.40	1.46	18.19
27 Torek	Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka	4.37	19.39	2.47	19.20
28 Sreda	Viktor (Zmagosl.) I., pap., muč.; Nazarij in tov. muč.	4.38	19.38	4.02	20.09
29 Četrtek	Marta, devica; Olaf, mučenec; Urban II., papež	4.39	19.37	5.24	20.47
30 Petek	† Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka	4.40	19.36	6.48	21.17
31 Sobota	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spozn.; Fabij, muč.	4.41	19.34	8.09	21.42



Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide



VREMENSKI PREGOVORI

Je tega mesca presuho, Jakobova ajda in Ožbaltova
bo grozdje prav drobno. repa je málokdaj lepa.

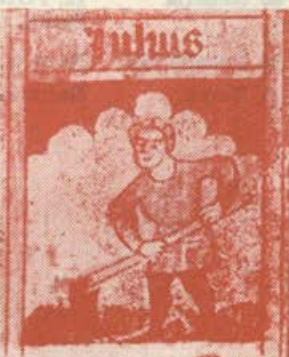
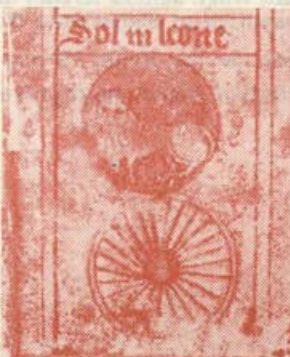
Ce Marijinega dne ne bo lepo, Ce na dan sv. Marjete deži,
se dež ves mesec ustavil ne bo. orehov pričakovati ni.

LJUDSKA MODROST

Grunt pravi: Obdeluj me, če ne, bom jaz tebe. — Človek se mora po ljudeh ravnati, ne ljudje po človeku. — Dober glas gre v deveto vas, slab pa v deveto deželo. — Veselo srce kodeljo prede. — Na sedem let vsaka reč prav pride. — Kogar hoče sreča končati, ga prej razvadi kakor neumna mati.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Kdo je, ki načrtno delo zatemnjuje z govori brez pameti? (Job 38, 2.) — Ne ponašaj se z jutrišnjim dnem, ker ne veš, kaj ti prinese (Preg 27, 1). — Če razumeš, odgovori bližnjemu; če pa ne, deni roko na svoja usta! (Sir 5, 12.) — Zelezo se brusi z železom, človek brusi svojega bližnjega (Preg 27, 17).



VELIKI SRPAN AVGUST VELIKI SRPAN AVGUS

1 Nedelja	8. POBINKOŠTNA; Makabejski bratje O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)	4.43	19.33	9.28	22.05
2 Ponedeljek	Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkv. učitelj	4.44	19.31	10.42	22.26
3 Torek	Julijan Peter Eymard, spozn.; Lidija, žena	4.45	19.30	11.55	22.48
4 Sreda	• Dominik (Vladimil), spoznavavec; Parpetua, žena	4.46	19.29	13.05	23.12
5 Četrtek	Marija Snežna; Ožbalt (Ozvald), spoznavavec	4.47	19.27	14.14	23.40
6 Petek	† Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež, mučenec	4.49	19.26	15.20	
7 Sobota	Kajetan, spoznavavec; Albert, spoznavavec	4.50	19.25	16.23	0.12
8 Nedelja	9. POBINKOŠTNA; Janez Marija Vianney, spozn. Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41—47)	4.51	19.23	17.19	0.51
9 Ponedeljek	Roman, mučenec; Peter Faber, spoznavavec	4.52	19.22	18.08	1.38
10 Torek	Lavrencij (Lovro), muč.; Pavla, devica, mučenka	4.53	19.20	18.49	2.32
11 Sreda	Tiburcij in Suzana, muč.; Aleksander (Saša), škof	4.55	19.19	19.23	3.31
12 Četrtek	Klara (Jasna), dev.; Hilarija, muč.; Herkulan, škof	4.56	19.17	19.51	4.34
13 Petek	† Janez Berhmans, spozn.; Hipolit in Kasijan, muč.	4.57	19.16	20.14	5.39
14 Sobota	Evzebij, spozn.; Demetrij (Mitja), mučenec	4.58	19.14	20.36	6.44
15 Nedelja	10. POBINK., VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)	4.59	19.13	20.55	7.49
16 Ponedeljek	Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavavec	5.01	19.11	21.14	8.54
17 Torek	Hiacint, spozn.; Pavel in Julijana, mučenca	5.03	19.09	21.34	10.01
18 Sreda	Helena (Alenka, Jelena), žena; Agapit (Ljubo), muč.	5.04	19.07	21.55	11.09
19 Četrtek	Janez Eudes, spoznavavec; Marijan, spoznavavec	5.05	19.05	22.21	12.20
20 Petek	† Bernard, cerkv. učit.; Lucij, mučenec	5.06	19.04	22.53	13.34
21 Sobota	Ivana Frančiška Šantalska, žena; Fidelis, mučenec	5.08	19.02	23.34	14.49
22 Nedelja	11. POBINKOŠTNA, Brezmadežno srce Marijino Jezus ozdravi gluhonemega (Mr 7, 21—37)	5.09	19.00		17.00
23 Ponedeljek	Filip Benicij, spoznavavec; Valerijan, mučenec	5.10	18.59	0.28	17.05
24 Torek	Jernej, apostol; Avrea (Zlata), muč.; Roman, škof	5.11	18.57	1.35	17.58
25 Sreda	Ludovik IX., spozn.; Lucija, dev.; Patricija, devica	5.12	18.55	2.53	18.40
26 Četrtek	Ceferin, papež, muč.; Rufin, škof; Viktor, muč.	5.14	18.54	4.16	19.13
27 Petek	† Jožef Kalasancij, spozn.; Ruf, škof, mučenec	5.15	18.52	5.40	19.41
28 Sobota	Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Hermes, mučenec	5.16	18.50	7.02	20.05
29 Nedelja	12. POBINK.; Obgl. Janeza Krsin.; Marija, Zdravje bol. Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23—37)	5.17	18.48	8.20	20.28
30 Ponedeljek	Roza iz Lime, devica; Feliks (Srečko), mučenec	5.18	18.46	9.35	20.50
31 Torek	Rajmund (Rajko) Nonat, spoznavavec; Pavlin, škof	5.20	18.44	10.49	21.14

Sonce vzide

Sonce zaide

Luna vzide

Luna zaide





VREMENSKI PREGOVORI

Srpna če veter zvedri, Kakršno vreme dá Kasijan,
vreme še dolgo trpi. bo ostalo še marsikateri dan.

O Lovrencu in Jerneju lepih dni, Po vremenu sv. Jerneja
se vsakdo jeseni lahko veseli. rada vsa jesen se nareja

LJUDSKA MODROST

Drži se novega pota in starega prijatelja. — Poredni
otroci pa slaba mačka naredijo pridno gospodinjjo. —
Bog ni dal enemu človeku vsega, dal je vsem vse. —
Na lesniki nikdar jabolko ne zraste. — Krivično blago
pod streho, molji v zrnju.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Od potrebnega ne odvrčaj očesa in ne dajaj nikomur
prilike, da bi te klel! (Sir 4, 5.) — Do smrti se bojuj za
pravico in Gospod Bog se bo zate boril! (Sir 4, 28.) —
Mož nagle jeze dela neumnosti, preudaren mož pa po-
trpi (Preg 14, 17). — Ne vodi vsakega človeka v svojo
hišo; zakaj mnogotera so zalezovanja prekanjenega!
(Sir 11, 29.)



1 Sreda	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja	5.21	18.42	12.01	21.40
2 Četrtek	Štefan, spozn.; Maksima, muč.; Antonin, muč. ☽	5.23	18.40	13.09	22.11
3 Petek	† Pij X., papež; Simeon, spozn.; Evfemija in tov., muč.	5.24	18.38	14.15	22.48
4 Sobota	Rozalija, devica; Mojzes, prerok; Ida, žena	5.25	18.36	15.14	23.32
5 Nedelja	13. POBINK., ANGELSKA; Lavrencij Justiniani, spozn. Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11—19)	5.26	18.34	16.06	
6 Ponedeljek	Zaharija, prer.; Onezifor, muč.; Petronij, škof	5.28	18.32	16.49	0.24
7 Torek	Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, m.	5.29	18.30	17.25	1.22
8 Sreda	Rojstvo Device Marije* ; Peter Klaver, spoznavavec	5.30	18.28	17.55	2.24
9 Četrtek	Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec	5.31	18.27	18.20	3.29
10 Petek	† Nikolaj Tolentinski, spoznavavec; Pulherija, devica	5.32	18.25	18.41	4.35
11 Sobota	Prot in Hiacint, muč.; Ertruda (Erna), devica ☽	5.34	18.23	19.01	5.40
12 Nedelja	14. POBINKOŠTNA; Ime Marijino; Gvido, spozn. Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—33)	5.35	18.21	19.20	6.46
13 Ponedeljek	Notburga, devica; Filip (Zdenko), mučenec	5.36	18.19	19.39	7.53
14 Torek	Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec; Rozula, muč.	5.37	18.17	20.00	9.02
15 Sreda	Žalostna mati božja; Nikodem, mučenec	5.38	18.15	20.24	10.12
16 Četrtek	Ljudmila, žena; Edita, devica; Kornelij, papež, muč.	5.40	18.13	20.53	11.25
17 Petek	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, mučenec	5.42	18.12	21.30	12.38
18 Sobota	Jožef Kupertinski, spozn.; Irena in Zofija m. ☽	5.43	18.10	22.18	13.49
19 Nedelja	15. POBINKOŠTNA; Januarj in tov., muč. Jezus obudi mladeniča iz Naïma (Lk 7, 11—16)	5.44	18.08	23.17	14.55
20 Ponedeljek	Evstahij in tov., mučenci; Dionizij, mučenec	5.45	18.05		15.50
21 Torek	Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok	5.47	18.03	0.29	16.35
22 Sreda	Kvatre; Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tov., muč.	5.48	18.01	1.49	17.11
23 Četrtek	Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka	5.49	17.59	3.11	17.40
24 Petek	† Kvatre; Marija, Rešiteljica jetnikov; Rupert, škof	5.51	17.58	4.32	18.05
25 Sobota	Kvatre; Pacifik, spoznav.; Kleofa, muč.	5.52	17.56	5.52	18.28
26 Nedelja	16. POBINKOŠTNA, KVATRNA; Ciprijan in Justina Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)	5.53	17.54	7.11	18.50
27 Ponedeljek	Kozma in Damijan, mučenca; Hiltruda, devica	5.54	17.52	8.26	19.13
28 Torek	Venčeslav, muč.; Lioba (Ljuba), dev.; Silvin, škof	5.55	17.50	9.41	19.38
29 Sreda	Mihael, nadangel; Evtihij in tov., mučenci	5.56	17.48	10.53	20.08
30 Četrtek	Hieronim, cerkv. učit.; Zofija, žena; Gregorij, škof	5.58	17.46	12.02	20.43



Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide



VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

LJUDSKA MODROST

Bogu posojuje, kdor revežem daruje. — Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče. — Ako kupuješ, česar ne potrebuješ, boš prodajal, kar potrebuješ. — Med pravico in krivico ni srede. — Noben dan ni tako dolg, da bi ne bilo večera. — Brat bratu najgloblje izkoplje oči.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Boljša je zelenjavna jed, kjer je ljubezen, kakor pitan vol, kjer je sovraštvo (Preg 15, 17). — Mila beseda pridobi mnogo prijateljev, vljuden jezik množi te, ki prijazno pozdravljajo (Sir 6, 5). — Začeti zdražbo je kakor vodo odjeziti, opusti torej prepir, preden izbruhnje! (Preg 17, 14.)



1 Petek	† Remigij, škof; Maksima in Julija, muč.; Domnin, muč.	5.59	17.44	13.06	21.25
2 Sobota	Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), spoznavavec	6.00	17.42	14.01	22.15
3 Nedelja	17. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Terezija D. J. O največji zapovedi (Mt 22, 35—46)	6.02	17.40	14.48	23.11
4 Ponedeljek	Frančišek (Branko) Asiški, spozn.; Avrea (Zlata), dev.	6.03	17.38	15.26	
5 Torek	Placid in tov., muč.; Marcelin, škof; Flavijana, dev.	6.05	17.36	15.58	0.12
6 Sreda	Bruno, spoznav.; Fides (Vera), devica, mučenka	6.06	17.34	16.24	1.16
7 Četrtek	Rožnovenska Mati božja; Marko, papež; Sergij, muč.	6.07	17.32	16.46	2.22
8 Petek	† Brigita, žena; Simeon, starček; Demetrij (Mitja), muč.	6.09	17.30	17.07	3.28
9 Sobota	Posvečenje cerkva (v ljublj. nadšk.); Janez Leonard, sp.	6.10	17.29	17.25	4.35
10 Nedelja	18. POBINKOŠTNA (žegnanjska v ljublj. nadškofiji) Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1—8)	6.11	17.27	17.45	5.42
11 Ponedeljek	Materinstvo Device Marije; Emilijan, spoznavavec	6.13	17.25	18.04	6.51
12 Torek	Maksimilijan Celjski, škof, muč.; Serafin, spoznavavec	6.14	17.23	18.28	8.01
13 Sreda	Edvard, spozn.; Koloman, muč.; Venancij, opat	6.15	17.21	18.55	9.15
14 Četrtek	Kalist I., papež, mučenec; Just, škof; Gaudencij, muč.	6.16	17.19	19.29	10.29
15 Petek	† Terezija Avilska, devica; Avrelija, dev.; Tekla, dev.	6.17	17.18	20.13	11.42
16 Sobota	Hedvika (Jadviga), žena; Gerard Majella, spoznavavec	6.19	17.16	21.09	12.50
17 Nedelja	19. POBINKOŠTNA; Marjeta M. Alakok, dev. Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)	6.21	17.14	22.16	13.48
18 Ponedeljek	Luka, evangelist; Julijan, spoznavavec; Janez, mučenec	6.22	17.13	23.32	14.35
19 Torek	Peter Alkantarski, spozn.; Etbin, opat; Lucij, muč.	6.23	17.11		15.12
20 Sreda	Janez Kentski, spozn.; Irena, muč.; Felicijan, muč.	6.25	17.09	0.50	15.42
21 Četrtek	Uršula in tov., muč.; Hilarion, opat; Viator, spozn.	6.26	17.07	2.11	16.07
22 Petek	† Vendelin, opat; Marija Salome, žena; Kordula, muč.	6.28	17.05	3.29	16.30
23 Sobota	Posveč. cerkva (v goriški šk.); Anton Marija Claret, škof	6.29	17.03	4.46	16.52
24 Nedelja	20. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA; Rafael, nadangel Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46—53)	6.30	17.02	6.02	17.13
25 Ponedeljek	Krizant in Darija, mučenca; Krispin, mučenec	6.32	17.01	7.17	17.37
26 Torek	Evarist, papež, mučenec; Lucijan in tov., mučenci	6.33	16.58	8.31	18.04
27 Sreda	Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca	6.35	16.57	9.44	18.37
28 Četrtek	Simon in Juda, apost.; Cirila, dev.; Fidelis, mučenec	6.36	16.55	10.51	19.16
29 Petek	† Posvečenje cerkva (v mariborski šk.); Narcis, škof	6.38	16.54	11.51	20.03
30 Sobota	Marcel in Kasijan, muč.; Klavdij in tov., mučenci	6.39	16.52	12.43	20.58
31 Nedelja	21. POBINK. KRISTUS KRALJ; (žegn. v marib. šk.) O božjem kraljestvu (Jan 18, 33—37)	6.40	16.51	13.25	21.58



Sonce v zide

Sonce za zide

Luna v zide

Luna za zide

1 Ponedeljek	DAN MRTVIH VSI SVETI; Severin, spoznav.; Marija, devica, muč. ☽	6.41 16.49 13.59 23.01
2 Torek	Spomin vernih duš; Viktorin, škof, muč.; Just, mučenec	6.43 16.48 14.27
3 Sreda	Hubert, škof; Silvija, žena; Valentin in tov., mučenci	6.45 16.47 14.51 0.06
4 Četrtek	Karel (Dragotin) Boromejski, škof; Vital, mučenec	6.46 16.45 15.11 1.12
5 Petek	† Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvije)	6.48 16.44 15.30 2.18
6 Sobota	Leonard (Lenart), opat; Feliks, mučenec; Sever, škof	6.49 16.42 15.49 3.24
7 Nedelja	22. POBINKOŠTNA, ZAHVALNA; Engelbert, škof O davčnem denarju (Mt 22, 15—21)	6.50 16.40 16.08 4.33
8 Ponedeljek	Bogomir (Božo), škof; Štirje kronani muč.; Maver, škof	6.52 16.39 16.30 5.44
9 Torek	Posv. baz. presv. Odrašenika; Teodor (Božidar), muč. ☽	6.53 16.38 16.56 6.58
10 Sreda	Andrej Avelinski, spoznavavec; Demetrij (Mitja), škof	6.55 16.37 17.28 8.14
11 Četrtek	Martin (Davorin), škof; Menas, mučenec; Valentin, muč.	6.56 16.35 18.09 9.30
12 Petek	† Martin, papež, mučenec; Kuno, škof; Avrelij, škof	6.57 16.34 19.02 10.43
13 Sobota	Stanislav Kostka, spoznavavec; Didak, spoznavavec	6.59 16.33 20.07 11.45
14 Nedelja	23. POBINKOŠTNA; Jozafat Kunčevič, škof, mučenec Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18—26)	7.00 16.32 21.20 12.35
15 Ponedeljek	Albert Veliki, cerkv. učitelj; Leopold, spoznavavec	7.02 16.31 22.38 13.15
16 Torek	Jedrt, devica; Otmar opat; Edmund, škof ☽	7.03 16.30 23.57 13.47
17 Sreda	Gregorij Čudodelnik, škof; Hugon, škof; Viktorija, muč.	7.04 16.29 14.13
18 Četrtek	Posvečenje bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, mučenec	7.06 16.28 1.14 14.35
19 Petek	† Elizabeta (Jela, Špela), žena; Krispin, škof	7.07 16.27 2.30 14.56
20 Sobota	Feliks Valois, spoznavavec; Edmund, škof, mučenec	7.09 16.26 3.44 15.17
21 Nedelja	24. POBINKOŠTNA; Darovanje Device Marije O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)	7.10 16.25 4.58 15.39
22 Ponedeljek	Cecilija, devica, mučenka; Maver, mučenec	7.11 16.24 6.12 16.04
23 Torek	Klemen I., papež, mučenec; Felicita, mučenka ☽	7.13 16.23 7.24 16.34
24 Sreda	Janez od križa, cerkv. učitelj; Krizogon, mučenec	7.14 16.22 8.34 17.10
25 Četrtek	Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec	7.16 16.22 9.39 17.54
26 Petek	† Silvester, opat; Konrad, škof; Leonard, Portomav., sp.	7.17 16.21 10.35 18.45
27 Sobota	Virgilij, apostol Koroške; Valerijan, škof; Čud. svet.	7.18 16.20 11.21 19.44
28 Nedelja	1. ADVENTNA; Gregorij III., papež O poslednji sodbi (Lk 21, 25—33)	7.20 16.20 11.58 20.47
29 Ponedeljek	DAN REPUBLIKE¹ Saturnin, mučenec; Gelazij, papež; Iluminata, devica	7.21 16.19 12.29 21.52
30 Torek	Andrej (Hrabroslav), apostol; Justina, devica, mučenka	7.22 16.19 12.54 22.56

¹ Se praznuje dva dni

Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide





VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

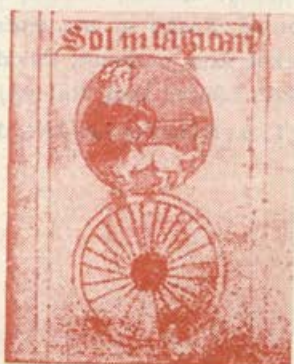
Sneg svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

LJUDSKA MODROST

Starost ne pride sama. — Hišni prag je najvišja planina. — Kdor v jezi pije in v žalosti molči, nikdar dolgo ne živi. — Od žalosti ne moreš v zemljo, ne od radosti v nebesa. — Z lastnimi žulji je malokdo obogatel. — Bog zapre ena vrata, pa odpre stotera. — Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ vodo prenaša.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Kdor sam sebi nič ne privoščiči, zbira za druge in z njegovimi dobrinami se mastijo tujci (Sir 14, 4). — Dobrohoten pogled razveseljuje srce, vesela novica oživi kosti (Preg 15, 30). — Ne grajaj, preden nisi preiskal; najprej preišči in potem posvari! (Sir 11, 7.) — Ne premikaj starega mejnika, ki so ga postavili tvoji očetje! (Preg 22, 28.)



1 Sreda	Marijan in tov., mučenci; Natalija (Božena), žena	☽	7.23	16.18	13.15	
2 Četrtek	Bibijana, devica, mučenka; Blanka, žena; Pavlina, muč.		7.24	16.18	13.34	0.01
3 Petek	† Francišek (Branko) Ksaverij, spozn.; Sofonija, prerok		7.25	16.18	13.53	1.07
4 Sobota	Peter Krizolog, cerkv. učitelj; Barbara, devica, muč.		7.26	16.17	14.11	2.13
5 Nedelja	2. ADVENTNA; Nikolaj Tavelić, m.; Saba (Savo), opat Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2-10)		7.28	16.17	14.32	3.22
6 Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, mučenec		7.29	16.17	14.55	4.38
7 Torek	†† Ambrozij, škof, cerkv. učitelj; Agaton, mučenec		7.30	16.17	15.24	5.50
8 Sreda	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	☾	7.31	16.16	16.01	7.07
9 Četrtek	Peter Fourier, spoznavavec; Valerija, mučenka		7.32	16.16	16.50	8.23
10 Petek	† Loretska Mati božja; Melkiad, papež, mučenec		7.33	16.16	17.52	9.33
11 Sobota	Damaz, papež; Evtihij, mučenec; Danijel, spoznavavec		7.34	16.16	19.05	10.30
12 Nedelja	3. ADVENTNA; Aleksander (Saša), mučenec Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19-28)		7.34	16.16	20.25	11.15
13 Ponedeljek	Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica, Orest, muč.		7.35	16.16	21.46	11.50
14 Torek	Spiridion (Dušan), škof, muč.; Just, mučenec		7.36	16.17	23.04	12.17
15 Sreda	Kvatre; Anton in tov., mučenci; Konrad, spozn.	☿	7.37	16.17		12.41
16 Četrtek	Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica; Adon, škof		7.38	16.17	0.20	13.02
17 Petek	† Kvatre; Lazar, škof; Vivina, devica; Olimpija, žena		7.38	16.17	1.34	13.22
18 Sobota	Kvatre; Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca		7.39	16.18	2.47	13.43
19 Nedelja	4. ADVENTNA, KVATRINA; Urban V., papež Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1-6)		7.40	16.18	3.59	14.07
20 Ponedeljek	Evgenij in Makarij, mučenca; Julij, mučenec		7.40	16.18	5.11	14.34
21 Torek	Tomaž (Tomislav), apostol; Severin, škof; Glicerij, muč.		7.41	16.19	6.21	15.08
22 Sreda	Dan JLA Demetrij (Mitja) in tov., muč.; Frančiška Cabrini, dev.	♁	7.41	16.19	7.27	15.48
23 Četrtek	Viktorija, devica, mučenka; Servuļ, spoznavavec		7.42	16.20	8.25	16.37
24 Petek	†† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica		7.42	16.20	9.16	17.33
25 Sobota	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka		7.43	16.21	9.56	18.35
26 Nedelja	NEDELJA V BOŽIČNI OSMINI; Štefan, prvi mučenec Simon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33-40)		7.43	16.22	10.30	19.38
27 Ponedeljek	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, žena; Maksim, škof		7.43	16.22	10.56	20.44
28 Torek	Nedolžni otroci; Kastor in tov., mučenci		7.44	16.23	11.18	21.48
29 Sreda	Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj		7.44	16.24	11.38	22.51
30 Četrtek	Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof		7.44	16.25	11.56	23.56
31 Petek	† Silvester I., p.; Katarina Labouré, dev.; Melanija, ž.	♁	7.44	16.26	12.14	



Sonce vziđe

Sonce zaide

Luna vziđe

Luna zaide



VREMENSKI PREGOVORI

Prvega dne v adventu mraz, Dež in veter pred božičem,
trajal bo ves zimski čas. koplje jamo rad mrličem.

Božični dež
vzame rž.

Zelen božič —
bela velika noč.

LJUDSKA MODROST

Marsikdo je že dejal: Jaz sem ti prijatelj zvest — v potrebi pa je naredil iz dlani pest. — Bog je star gospodar. — Nekateri človek je tako visok, kakor bi svet na njem stal. — Za krta ni treba plota okrog vrta. — Bog nikogar ne vleče za lase v nebasa. — Srečna smrt je lepega življenja dozorek.

SVETOPISEMSKI IZREKI

Blagor človeku, ki ga njegova vest ne obtežuje in ki ne izgubi svojega upanja! (Sir 14, 2.) — Kjer ni pametnega vodstva, propade ljudstvo, blaginja pa je, kjer je mnogo svetovavcev (Preg 11, 14). — Brez razodetja ljudstvo podivja, a blagor mu, če se drži postave (Preg 29, 18). — Modri si pridobi zaupanje pri svojem ljudstvu in njegovo ime živi na veke (Sir 37, 26).



Zapisek ob opremi letošnjega koledarja

V težnji, da bi dali mohorskemu koledarju vsako leto čim prikupnejšo zunanjo in notranjo podobo, se uredništvo prizadeva, da pritegne k sodelovanju in oblikovanju te podobe po možnosti čim več umetnikov. Tako so se zadnja leta zvrstili ing. arh. Ivan Pengov, akademski slikarji Stane Kregar, Maksim Sedej, Maksim Gaspari, Gvidon Birolla in Lojze Perko. Pri letošnjem koledarju pa nas je zamikalo, da posežemo za nekaj stoletij nazaj in pogledamo, kako so koledar oblikovali pred davnimi časi. Kakor nalašč nam je za ta poseg v preteklost dal pobudo zgodovinski jubilej — 550 letnica pratike, ki jo hrani med svojimi redkimi starimi rokopisi Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Pratika iz leta 1415. Lep in častitljiv jubilej, vreden, da se ga spomnimo tako, da smo ilustrativno gradivo te pratike prenesli v naš koledar in mu z njim dali svojevrstno dekorativno podobo. Žal nismo mogli s slikami vred obnoviti tudi barv, s katerimi je ljudski umetnik tedanje dobe živo poslikal posamezne podobe, ki predstavljajo glavne svetnike in praznike skozi vse leto, kmečko delo in simbole za posamezne mesece.

Oglejmo si ta zanimiv žepni koledarček iz leta 1415, ki že zaradi svoje starosti, oblike in žive barvitosti vzbuja pozornost in je vreden opisa. Koledar je izdelan na pergamentu v dolžini 101 cm in v širini 10 cm, je iz dveh delov zlepljen pergamentni list, ki je enkrat po dolgem in osemnajstkrat v širino prepognjen ter tako razdeljen v 36 kvadratov. Po obliki spominja na nordijske kmečke koledarje, narejen je pa verjetno po starejši predlogi iz leta 1054. Po mnenju strokovnjakov je prišel v Narodno knjižnico hkrati z drugimi rokopisi iz kakšnega odpravljenega samostana na Kranjskem.

Če koledarček razložimo, se vidijo štirje manjši kvadrati v enem večjem. Koledar je popisan oziroma poslikan na obeh straneh pergamentnega traku neenakomerno, tako da je sprednja stran vsa popisana oziroma poslikana, na zadnji (hrbtni strani) so pa dva zgornja (1, 2) in najspodnejši kvadrat (9) nepopisani. Na obeh straneh so torej popisani oziroma poslikani le srednji kvadrati 3, 4, 5, 6, 7 in 8, ki vsebujejo pravi koledarski del. Koledar ima dva dela: čisto kronološki del (kvadrati 1, 2, 9) in pravi koledar praznikov (kvadrati 3, 4, 5, 6, 7, 8). Od 36 kvadratov tvorijo po štirje eno skupino in so, če jih štejemo od zgoraj navzdol, izpolnjeni s sledečo koledarsko vsebino:

Kvadrat 1 je razdeljen na pet paralelnih pasov s sledečo vsebino:

a) nedeljske črke prestopnih let;
b) nedeljske črke za dobo 23 let od 1415 do 1437;

c) število polnih tednov od prvega januarja do nedelje invocavit v letih 1415—1437 (vse

izraženo v vertikalnem, ob črto prislonelem rimskem številčnem sistemu) in število preostalih posameznih dni za isto dobo;

č) velikonočni datumi za leta 1415 do 1437, označeni s prav takimi številkami kakor pod a do c; rdeče število pomeni dan v mesecu marcu, črno v mesecu aprilu;

d) zlata števila (numeri aurei) za leta 1415 do 1437.

Kvadrat 1': prazno.

Kvadrat 2: tu so navedene dolžine dneva in noči za vseh 12 mesecev, ki so označeni z dvanajstimi koncentričnimi krogi; med dvema krogoma so rimska števila 1 do 24 (ure), rdeča števila kažejo dolžino dneva, črna dolžino noči v vsakem posameznem mesecu; v sredi krogov je Kristusova glava, obdana z grškim nimbusom v obliki rdečega križa na zlatem ozadju; vogali so izpolnjeni s simboli štirih evangelistov, ki drže v rokah trak z rdeče zapisanim imenom evangelista.

Jedro koledarja tvori 6 kvadratov (3 do 8). Vsak mesec zavzame polovico kvadrata, na čigar sprednji strani so: imena glavnih praznikov in svetnikov, napisana v gotski minuskuli; doprsne figure ali simboli označenih praznikov, izdelanih v barvah; tedenske črke, zvezane s figurami z rdečimi (prazniškimi) in črnimi črtami; zlata števila, izdelana s črnilom za leta 1054 do 1076; zlata števila, prav tako narisana s črnilom za leta 1415 do 1437; dnevi nesreče (dies egyptiaci) so označeni z rdečimi krogli, vigilije z ribami; na hrbtni strani so latinska imena mesecev in nebesnih znamenj, meseci so karakterizirani s posebnimi sličicami v barvah, nebesna znamenja so zarisana v malih okroglih sličicah, dolžina dneva in noči pa v obliki 24 rdečih in črnih črt, katere v obliki žarkov potekajo v malem krogu od središča sonca.

V našem koledarju smo to slikovno stran koledarja uporabili za dekoracijo: zgoraj figure oziroma simboli označenih praznikov ali svetnikov, spodaj pa nebesna znamenja in kmečko delo za tisti mesec. Prikazane figure za posamezne mesece so naslednje:

Januar: 1. Circumcisio (obrezovanje Gospodovo): jagnje z grškim nimbusom. — Epiphania (sv. Trije kralji): tri krone ena vrh druge. — 14. Ponciani: doprsna figura. 20. Fabiani et Sebastiani (Fabijan in Sebastijan): dve doprsni figuri. — 21. Agnetis (Neža): doprsna figura s palmo. — 22. Vincenti (Vincenc): doprsna figura s palmo. — 25. Pauli (Pavel): meč.

Mesečna podoba: mož s krono na glavi, s kelihom v desnici, z levico se opira v boke, okrog teh rdeč trak. Pred njim miza, na kateri je kruh, riba in skleda. Vse skupaj predstavlja zadnjo večerjo.

Februar: 2. Marija, doprsna figura z dolgimi lasmi, s krono na glavi, ob strani velika goreča sveča. — Blasii (Blaz): doprsna figura z mitro, z rogom v ustih. — 5. Agata: doprsna

figura, zraven odrezane prsi. — 10. Scolastica: čevljev in nad njim zakrivljena palica (nena-vaden simbol). — 14. Valentini: polfigura z zelenima vejama na vsaki strani. — 22. Petri (catedra — Prestol sv. Petra): ključi. — 24. Matija: polfigura s sekuro.

Mesečna podoba: mož koplje z lopato — prva spomladanska kmečka dela.

Marec: 12. Gregorii (Gregor): polfigura s tiaro in peresom, podobnim kropilu. — 17. Gertrudis (Gertruda): polfigura z zakrivljeno palico, na kateri visi miš. Zavetnica polj proti mišim; kdor je delal na njen praznik, so mu miši zglodale prejo. — Benedicti (Benedikt): blagoslavljajoča roka v svetniškem siju. — 25. Annunc. Mariae (Marijino oznanjenje): angel s perutmi pred Marijo, ki je upodobljena kakor k 2. februarju.

Mesečna podoba: mož obsekava drevje.

April: 4. Ambrosii (Ambrož): pedum in posoda. — 14. Tiburcii (Tiburcij): polfigura s knjigo. — 20. Victoris (Viktor): ovalni ščit s križem kot grbom na njem. — Georgii (sv. Jurij): polfigura s ščitom in sulico; ščit kakor pri 20. aprilu. — 25. Marci evangelistae (sv. Marko, evangelist): lev z nimbom.

Mesečna podoba: mož z rožami v obeh rokah.

Maj: 1. Philippi et Jacobi (Filip in Jakob): dve doprsni figuri s palmami. 3. Crucis: križ. — 4. Johannis (Janez): mož s posodo (v vrelem olju so ga mučili). — 12. Pancracii (Pankrac): kronana doprsna figura. — 13. Servacii (Servac): polfigura z mitro in pedum. — 25. Urbani (Urban): polfigura s tiaro in s trojnim križem.

Mesečna podoba: mož z zelenima vejama v rokah.

Junij: 5. Bonifacii (Bonifac): pedum in majhen kroglast predmet. — 11. Barnaba: doprsna figura z brado, na roki plapolajoč ogenj. — 12. Odulfi: polfigura s krstilno skledo, podobno podolgovati črki O, (on je krstil in spreobrnil Frise). — 15. Viti (Vid): klešče, bolj čekanom podobne. 24. Johannis (Janez Krstnik): jagnje kakor pri circumcisio, 1. jan. — 25. Eligii (Eligij): kladivo; glej 1. december.

Mesečna podoba: mož nosi drva na rami.

Julij: 3. Thome (Tomaž): roka, katere kazalec gre v rano; glej tudi 21. december. — 4. Martini: polfigura z mitro in kelihom; glej 11. nov. — 13. Margareta: polfigura s trioglim križem. — 15. Apostolorum: štiri glave. — 22. Magdalena: doprsna figura s posodo z mazilom. — 25. Jacobi (Jakob): polfigura z brado in tiari podobnim pokrivalom, zraven romarska palica in školjka. — Olavi (Olaf): krona, nad njo sekira.

Mesečna podoba: moža kosita travo.

Avgust: 1. Petri: ključi. — 3. Stephani: glej 26. december. — 10. Laurentii (Lavrencij): polfigura na ražnju. — 15. Marija: polfigura s krono in z dolgimi lasmi. — 24. Bartolomei (Jernej): doprsna podoba z brado, zraven kratke nož. — 29. Johanni (Janez obglavljen): polfigura z brado, ob vratu zadaj meč.

Mesečna podoba: mož s srpom žanje žito.

September: 1. Egidij (Egidij): zakrivljena palica in puščica. — 8. Marija kakor 15. avgusta. — 14. Crucis (križ): kakor 3. maja. — 17. Lamberti: doprsna figura v mitri z jelenom ob strani (nenavadno). — 21. Mattei (Matevž): doprsna figura s perutmi. 29. Michaelis (Michael): tehtnica.

Mesečna podoba: mož mlati žito.

Oktober: 1. Bavonis: zakrivljena palica in grb. — 4. Francisci (Frančišek): doprsna figura z razprostrtima rokama, na katerih so vidne rane (čudež stigmatizacije). — 9. Dionisii (Dionizij): doprsna figura z mitro. — 16. Galli (Gal, opat): pedum in kotel (?), v katerem je prinesel svete relikvije! ali kruh?. — 18. Luce (Luka): vol, simbol evangelista. — 21. XI. m. virginum (devic, mučenk): dve ženski doprsni figuri. — 28. Simonis (Simon): čoln.

Mesečna podoba: sejavec.

November: 1. Omnium sanctorum (Vsi sveti): nekaj obrazov upodobljenih v okrogli kapeli. — 2. Omnium animarum (verne duše): več glav. — 11. Martini (Martin): kakor pri 4. juliju: polfigura z mitro in kelihom. — 13. Brixii: pedum. — 22. Cecilie (Cecilija): doprsna figura. — 23. Clementis (Klement): polfigura v tiari s sidrom. — 25. Katarina: polfigura s krono in dolgimi lasmi, zraven kolo. — 30. Andre (Andrej): njegov križ.

Mesečna podoba: mož kolje prašiča.

December: 1. Eligii (Eligij): polfigura v mitri s kladivom; glej 25. junij. — 4. Barbara: stolp. — 6. Nikolai (Nikolaj): zakrivljena palica. — 8. Marie (Marija): kakor pri prejšnjih Marijinih praznikih. — 13. Lucie (Lucija): preslica. — 21. Thome (Tomaž): kakor pri 3. juliju. — 25. Nativitas (Rojstvo božje): otrok v plencah. — 26. Stephani (Stefan): doprsna figura s kamnom. — 27. Johannis (Janez): orel z nimbom. — 28. Innocentium (Nedolžni otročiči): s klobukom pokrita glava, prebodena z mečem.

Mesečna podoba: mož kuri peč.

Kvadrat 9 je razdeljen v 6 vzporednih pasov, ti pa zopet z dvema navpičnicama v tri oddelke: a) *prvi pas* vsebuje kronološke podatke, število let »ab origine mundi«, zapisane v rimskih številkah in s pomočjo enojk (I), črt, zarez in krogov (od začetka sveta 6563 let), zraven je v vsemirju plavajoča zemeljska obla: b) *drugi pas* navaja Adamovo starost, »etas Ade« 932 let, zraven podoba Adamove glave z dolgimi lasmi in brado: c) *tretji pas* navaja Evino starost, »etas Eue« — 705 let; zraven doprsna podoba Eve z dolgo ruto na glavi; č) *četrti pas* ima beležko: Adam fuit in inferno 4604 (annos — let) — Adam je bil v predpeklju 4604 leta; zraven je glava peklenškega žrela (zmaja); d) *peti pas* navaja število let »a diluuiu Noe« (od vesoljnega potopa 4795 let), zraven je barka na valovih; e) *šesti pas* navaja število let »ab incarnatione domini« (od Kristusovega včlovečenja 1415 let) zraven dete Jezus v povojih, z aureolo.

Iz podob je razvidno, da jih je naredila spretna roka, vajena izdelovanja takih izdelkov v zadnjih desetletjih pred izumom tiska. Razni prazniki istega svetnika niso različno označeni, ampak zmerom enako z istim simbolom. Ženske figure so označene tako, da imajo čez glavo potegnjen plašč. Posebej je treba omeniti barvitost, pravo barvno bogastvo, saj uporabljala slikar šest barv: rdečo, modro, zeleno, črno, belo, zlato, in pergament sam mu je dal še sedmo barvo. Vendar jih uporabljala brez razlike, bolj zaradi barvne učinkovitosti kakor zaradi simboličnega ali kakega drugega pomena.

Koledar je zgodovinska zanimivost, uporabili smo njegovo pisanost za dopolnilo in okras našemu koledarju, kot dekoracijo, kakor bi temu rekli, ne da bi ga hoteli v celoti povzeti. Gre za domiselno dopolnitev naše koledarske tradicije, ki se je skozi sto let oplajala tudi od tujih vplivov, za pratikarski način, ki se je pozneje pri nas tako uveljavil. Pobudo za to pa nam je dal resnično častitljiv jubilej tega koledarja — njegova 550 letnica. — Praktiko oziroma koledar iz leta 1415 hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani kot rokopis s številko 160.

Literatura: F. Kosmač, Rokopisi ljubljanske bukvarnice, Slov. Glasnik, IX. 1863, 287; Wladimir Milkowicz, Ein Taschenkalender aus dem Jahre 1415 respective 1054, *Mitteilungen der k. k. Central-Commission*, XVI., 1890, 53—61, s slikami kvadratov 8, 8' in 9; Milko Kos, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta. Ljubljana 1931, 114 do 116.

Ob tej pratiki iz leta 1415 človeka vendarle nehoti zamika izvedeti, kaj se je takrat dogajalo pri nas doma in po širni Evropi. Leto 1415 je preozko merilo, da bi ob njem pokazali na glavne dogodke te dobe, treba je zaokrožiti za nekaj desetletij nazaj in naprej, da dobimo jasnejšo podobo. Leto dni pred izidom te pratike je bilo na Gosposvetskem polju slovensko ustoličenje (18. marca 1414) zadnjega karantanskega kneza — neizpodbitno zgodovinsko dejstvo, da smo na tem važnem evropskem zemljepisnem območju živeli in da se je slovenski živelj tam ohranil kljub stoletni germanizaciji. Pri obredu ustoličenja je bil v rabi jezik ljudstva. V njem je kosez, sedeč na knežjem kamnu pri Krnskem gradu, izpraševal, ali je deželni gospod — knez in kasneje vojvoda — pravičen sodnik, ali skrbi za blagor dežele, ali je svobodnega rodu in ali spoštuje in brani pravo krščansko vero. In v tem starem slovenskem jeziku je ljudstvo po ustoličenju pelo hvalnico — »kirielejson«, ki bi se v današnji obliki glasil: »Čast in hvala Bogu vsemogočnemu, ki je ustvaril nebo in zemljo, da je dal nam in naši deželi kneza in gospoda po naši volji.« — V letu izida pratike so Turki po ponovnih vdorih v naše kraje prišli prvič do Ljubljane. Kar se tiče pismenstva je pri nas to obdobje zelo skromno, obdobje skromnih zapiskov. Pač pa imamo iz te dobe lepo vrsto

ohranjenih umetnostnih spomenikov in cerkva. V splošnem pa je to obdobje naraščajočega germanskega pritiska, nepretrganih bojev fevdalnih rodov za povečanje svoje oblasti v naših krajih, kar je uničevalo slovenske dežele in jim jemalo vse možnosti za večji kulturni napredek in korak vstrec z drugimi sosednjimi narodi. Habsburžani spretno širijo svojo posest nad našimi pokrajinami: Stajersko, Kranjsko, Slovensko marko, Koroško, Istro, Trst in nazadnje Goriško, potem se začne stoletje turških vpadov, ki so se navadno končali pri nas, in smo bili tako desetletja zadnja straža, ki je branila, da se ta uničujoča sila ni razlila dalje na zahod, v Nemčijo in Italijo. V mestih, kjer je bila večina slovenskega prebivalstva in so se v 14. in 15. stoletju organizirali obrtniški cehi in trgovci, mestni sodniki in mestni sveti, so bili gospodarsko močnejši nemški in romanski trgovci in obrtniki. Tako se je z mesti ulegla preko slovenskega kmečkega prebivalstva nova tuja, priseljena višja socialna plast — nova ovira za ohranitev in obnovo slovenskega življa, gospodovali so nemški plemiči, ki so se jim kmetje brez uspeha upirali, v mestih je bila slovenska le delavska plast. Zato ni čudno, da je že s prvo tiskano slovensko besedo zvezana beseda upor, beseda za staro pravdo, kot to priča iz leta 1515 letak — klic upornih kmetov k boju za staro pravdo.

Vendar je to tudi čas, ko je preprosto slovensko ljudstvo znalo spočeti svojo pesem; pravljico, legendo, svojo muziko in je vključilo v svoj predstavniki svet kopico lepih umetniških spomenikov, ohranjenih plastik, ki se od 14. in posebno od 15. stoletja dalje tako goste, da iz zgodovinskega molka lahko izluščimo vedno več stilnih in delavniških skupin. Za primer bi navedel samo hajdinsko-ptujske in ptujskogorske mojstre. Cela vrsta ohranjenih plastik, srednjeveških fresk in slikanih tabel priča o moči, sproščenosti in domiselnosti naših mojstrov oziroma naše domovine, kot jo srečujemo v umetnosti velikih sosednjih narodov. Umetnost na Slovenskem je prepletana z žilami, ki so pojile umetnost tedanje Evrope. »Slovenske dežele so živele sicer nekje ob robu velikih kulturnih dogodkov — pa vendar so bile trdno vpletene v zgodovinsko usodo Evrope.« (Cevc, Srednjeveška plastika na Slovenskem, Ljubljana 1963, 61). Naša srednjeveška umetnost je pognala iz istih časovnih, zgodovinskih, duhovnih in družbenih pogojev in je zato nepogrešljivi del evropske umetnostne preteklosti. Stiki, ki so se pletli čez evropsko celino, so zajemali tudi našega človeka, čeprav naša tedanja zgodovinska situacija večjim kulturnim nalogam ni bila naklonjena. Že samo huđi turški napadi, ki so se vrstili leto za letom, so nele uničili mnogo spomenikov, ampak so hromili tudi umetnostno dejavnost.

Vendar je to tudi čas, ko imamo svoje ljudi, ljudi slovenskega rodu, na univerzah v Padovi, Bologni ali na Dunaju, ki so tu študirali ali

celo učili in pisali ter tako skrbeli za razmah mednarodne kulture: med njimi so profesorji, pisatelji latinisti. Na dunajski univerzi je na primer okoli 1388 učil doktor teologije avguštinec Lenart s Kranjskega (Leonhardus de Carniolia), od 1407 do 1410 je Nikolaus de Styria predaval Aristotelovo filozofijo, na isti artistski fakulteti so v tem stoletju učili Andrej iz Ljubljane, Krištof s Kranjskega, Mihael in Gregor iz Kranja, Tomaž Prelokar iz Celja, civilno pravo pa Lovrenca iz Gornjega grada. V prvi polovici 15. stoletja je živel med Čehi v Znojmu Pečahar, ki je zlagal ostre latinske protihusitske pesmi.

Še nekaj spomenikov iz te dobe: Celovski rokopis, v sedanjih obliki zapisan med leti 1362 in 1390: z lepo gotsko pisavo v nemškem prapovpisu zapisan očenaš, češčenamarija in apostolska vera; drugi pomembnejši rokopis iz te dobe je stiški rokopis, nastal v začetku 15. stoletja v Stičnici na Dolenjskem: skupna splošna spoved, kratka slovenska molitev pred pridigo in molitev Češčena bodi kraljica, okoli leta 1428, pozneje je knjigi pripisanih več slovenskih tekstov (okoli leta 1440); iz prve polovice 15. stoletja so besedila priseg, ki so se ohranila v arhivu v Kranju, a so se pozneje izgubila. Kot že rečeno, nam prinaša ta čas več razgibanosti kakor v slovstvu v upodabljaljoči umetnosti s svojo graciozno igro črt in s sijajem, ki prav nič ne govori — gledano na tedanjo evropsko umetnost sploh — da so njeni spremljevalci zmede in katastrofe, ki jih je bil ta čas poln.

V evropski zgodovini je to čas, ki ga označujejo zgodovinarji za jesen srednjega veka, za rojstvo nove dobe, ki ga ne spremlja samo nemir in ljudeh, marveč tudi v naravi, na zemlji in na nebu. Gotika se je povzpela v svoj vrh, dozidana je bila stavba sholastične filozofije, sistematika vede in vere, tostranskega in onostranskega, ki sta jo utrdila dva dominikanca: Albert Veliki in Tomaž Akvinski. V literarnem ustvarjanju se ob ta vrh umetnostnega in miselnega ustvarjanja postavlja Dantejev alegorični ep v tercinah *Divina Commedia* — čudovito poveljevanje božjega stvarstva, hkrati pa obsodba napak v tedanji posvetni in cerkveni družbi, obsodba, ki jo sto let pozneje proti renesančnemu posvetnjaštvu ponovi resni dominikanec Savonarola, ki pa mora končati na grmadi. Nešteto znamenj razpadajočega družbenega in duhovnega nereda spremlja prehod gotskega srednjega veka v renesanso. To je čas Jeanne d'Arc, Wiclifa in Husa, velikega razkola, stoletnih vojska, čas morilske kuge, krvavih zavratnih umorov in preprirov. Podoba je bilo, da se je bila tedaj celo narava uprla ljudem. Nesreče obetajoči kometi — zvezde repatice — so prešinjali nočno nebo, širili strah in trepet, viharji (zlasti v Angliji niso pomnili takih) in roji kobilic so pustošili dežele, potres je poru-

šil Beljak in trideset okoliških vasi. Najhujši bič narodov pa je bila »črna smrt«: bezgavična in pljučna kuga, ki so jo v Evropo zanesli križarji. Od 1348 je ta strašna bolezen divjala po Evropi, pobrala četrtno njenega prebivavstva in prinesla s sabo tudi moralni, religiozni in politični razkroj. Kronike še pozno v 15. stoletje poročajo o strahotnem razdejanju, ki ga je prinesla kuga. V velikih skupinah hodiijo okrog flagelanti, »bičarji«, pojoč iz kraja v kraj in pridigujoč, da je duhovščina nepotrebna in kriva vsega zla na svetu. Mnoge je takrat obšla histerija množic, ki se je izražala kot vidovica.

Splošna groza, občutek, da se bliža propad vsega in konec sveta, je dolgo težila ljudstvo, mučile so ga globoke slutnje o tem, da gre nekaj nepreklicno h koncu in se bo rodilo nekaj skrivnostno novega. Ljudje so dejansko imeli občutek, da se jim vse maje pod nogami. To razpoloženje o propadu sveta je imelo z ene strani za posledico beg pred svetom, z druge pa razbrzdano, kot je ne pozna zgodovina. Veliki pojem univerzalnosti srednjega veka je bil razbit, duhovna moč Cerkve omajana, pojavljata se fatalizem in subjektivizem. Denar in trgovina sta v tem času le še pospeševala usmerjenost v materializem.

Tri velike bitke so zadale smrtni udarec viteštvu, ki je bilo dotlej močan npravni in oblikovalni element v družbenem življenju: pri Sempachu (1386 so Švicarji premagali Leopolda III. Avstrijskega), pri Nikopolju (1396) in pri Azincourtu (1415 — Angleži premagajo Francoze). V bitki pri Nikopolju je padel cvet francoskega plemstva. V bitkah pri Sempachu in Azincourtu so potokli viteško vojsko kmetje in rokodelci in tako strli notranje se že razkrajajočo in preživelo kasto. Politično je bila to doba polna zmed, kakršnih si skoro ne moremo predstavljati. Politika in diplomacija se opirata na dinastično in osebno sebičnost in samopašnost. Otroški kralji in knezi, ki so se ob šahu sprli, so si napovedali vojsko; maščevanje in povračilo za vsako malenkost je bilo nekaj vsakdanjega. Iz domače zgodovine nam je znana usoda Elizabete Frankopanske. Njen mož Friderik II. Celjski ni bil v najboljših odnosih z njo; njegova ljubezen do Veronike iz Desenic je pripeljala do uboja Frankopanke (1422). Našli so jo v Krapini mrtvo v postelji. Stari Herman II., oče Friderika II., je dal sina vreči v ječo, Veroniko pa je postavil pred celjsko sodišče, češ da je sina s čarovnijo premotila. Celjsko sodišče jo je sicer oprostilo, toda Herman jo je dal na gradu Ostrovici utopiti v kadi (1425).

Zapisek ob koledarju oziroma pratiki iz leta 1415 nas je nehote speljal, da smo ob njem napravili kratek sprehod v dobo, ki jo imenujemo jesen srednjega veka, in je polna nenavadnih zmed, sprememb, pretresov, ki označujejo njen konec in napovedujejo novo dobo.

-nc.

Skopje – mrtvo in spet oživelno mesto

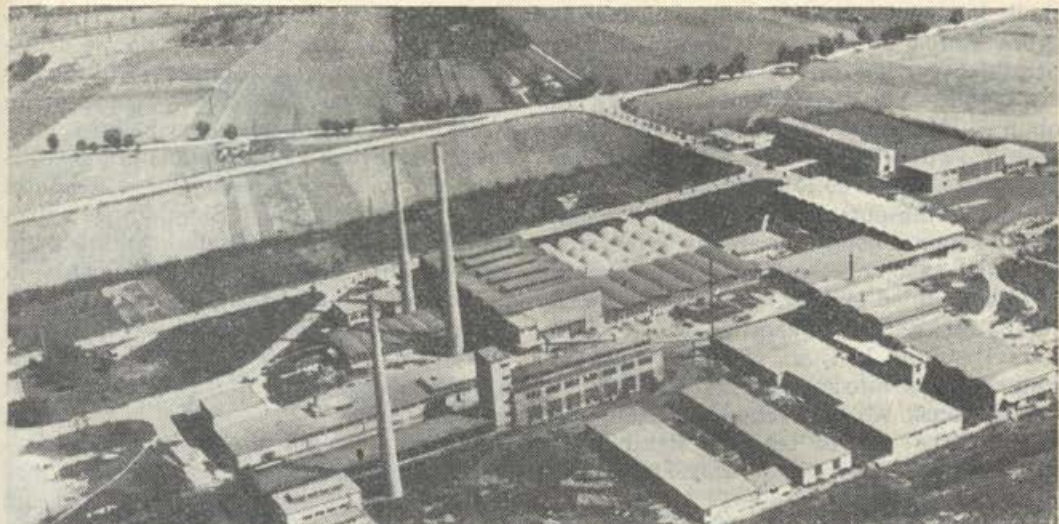
Morda se nobeno glavnih mest jugoslovanskih republik ni v povojnih letih tako spremenilo kakor Skopje: stolpi preteklosti in stolpi sedanosti, minareti in nebotičniki, oboji so postali sestavni del skopske silhuete. Mesto, v katerem si na vsak korak srečeval staro in novo, mesto z dolgo in burno zgodovino, polno starinskih zanimivosti in moderne arhitekture. Bit Pazar z džamijami in Karpuš s stolpnica-mi, stari mogočni most čez Vardar, razvaline Dušanovega gradu, nekdanj mogočne trdnjave, cerkev Svetega Spasa, mošeja Mustafa paše... Mesto, ki je do lanske katastrofe trikrat spremenilo svojo zunanost — zdaj jo spreminja četrtič. Leta 518 ga je uničil potres, v času turške vojne ga je dal leta 1689 general Piccolomini požgati do tal, leta 1945 so se s Skopjem spopadli

arhitekti in mu načrtali podobo modernega mesta, leta 1963, dne 26. julija ob 5.17. uri pa je prišlo tisto strašno, neznano, skrivnostno jutro, ko je ljudem zastal dih, ko se je majala zemlja in je bilo podoba, da se ves svet ruši v prah in pepel.

Od nekdanjega mesta so ostale v glavnem ruševine, na njih, med njimi in pod njimi groza, povsod sama groza, krik na ruševinah in krik ljudi pod ruševinami, ohripeli klici brez slehernega upanja, živi zakopani, poblazneli rešenci, moški in ženske v krvi, z zlomljenimi hrbtnicami, rokami in nogami, iz ometa štrleča roka, na mrtvem obrazu široko razprte oči, ženska zazidana do kolen, s krvjo oblit na pol blazni moški v objemu mrtve žene, grobnica, v njej porodnica, otrok z nezavezanim popkom, jok kot začetek življenja,



Skopje je izmed vseh jugoslovanskih prestolnic v povojnih letih najbolj spremenilo svojo podobo. Na sliki vidimo le del modernega mesta ob Vardarju, pod modernimi zgradbami in nebotičniki pa ostanke preteklosti, zapuščine turških časov. Podobo starega in novega Skopja pa je zabrisal potres, mesto je bilo smrtno ranjeno v edinstveni dinamiki socialistične izgradnje; najmodernejšje urbanistične zamisli so izginile, saj je potres porušil ali poškodoval 80 % stavb.



Med mnogimi tovarniškimi zgradbami v industrijskem delu Skopja, ki se razteza na jugovzhodnem območju glavnega mesta republike Makedonije, je tudi industrija stekla in kristala, ki je že pred potresom zaposlovala več kot tisoč delavcev.



Po vojni zgrajena cementarna v industrijskem delu mesta daje letno nad 200.000 ton cementa.

molč kot njegov konec, zamrt nasmešek, groza obupa na obrazu, lutka in ob njej otroški čevljiček... Kri in groza. Strahoten molč pod ruševinami... Kriki in obup... Množične grobnice... Tisoči ranjenih... deset tisoči brez strehe... Skopja ni več, ostale so le ruševine...

Dva kratka potresna sunka v presledkih nekaj sekund tistega usodnega jutra, dne 26. julija 1963, sta terjala strahotne žrtve: 1070 mrtvih, od tega 478 moških, 430 žensk in 162 otrok. Med žrtvami je bilo 16 tujih državljanov in 10 ljudi, rojenih v tujini, o katerih pa ni bilo mogoče ugotoviti, ali so jugoslovanski ali tuji državljani. Ranjenih je bilo 3300 ljudi, od teh hudo kakih 1200. Od hudo poškodovanih je umrlo v bolnišnicah 33 ljudi.

Skopje — mrtvo mesto. Nad 80 odstotkov stanovanj popolnoma ali deloma porušeni. Od okoli 200.000 prebivalcev jih je bilo 170.000 brez strehe. Mesta, trgi in

vasi po celi Jugoslaviji so sprejemali prebivalce Skopja pod svojo streho. Še druge številke! Skupna škoda na materialnih dobrinah, njihova obnovitvena vrednost in stroški, nastali kot posledica potresa, znašajo po cenitvah zvezne komisije 347 milijard. Če to škodo primerjamo s skupnim nacionalnim bogastvom Skopja pred potresom, ki je znašalo po posebni cenitvi kakih 420 milijard, znaša odstotek uničenja in poškodovanja 82,6 odstotka.

Od skupne škode 347 milijard pride 170 milijard na neposredno škodo na materialnih dobrinah, 177 milijard na stroške kot posledico potresa in na sredstva, potrebna za obnovo uničenih in poškodovanih materialnih dobrin. Neposredna škoda na materialnih dobrinah v približnem znesku 170 milijard je bila povzročena večinoma stanovanjskemu skladu (kakih 65 milijard) in osebnemu premoženju državljanov (kakih 25 milijard) skupaj 90 milijard ali 53



Cerkev Sv. Spasa, svetovno znano pravoslavno svetišče in ena največjih zanimivosti Skopja, je ostala po potresu skoro nepoškodovana. Največja umetnina v tej cerkvi je čudovito rezljani oltar



Porušena hiša ... ena izmed tisočerih. Toda na njenem mestu stoji danes že nova, večja, lepša in trdnjša ...

odstotkov. Ostalih 47 odstotkov oziroma 80 milijard škode je razdeljenih takole: na gospodarske organizacije pride približno 30 milijard, na komunalne sklade kakih 12 milijard, na šole in univerze približno 14,5 milijarde, na znanstvene in kulturno prosvetne ustanove kakih 7 milijard, na zdravstvene in socialne ustanove 4,5 milijarde, na organe oblasti, uprave in druge organizacije pa kakih 12 milijard.

V skupni škodi na stanovanjskem skladu v približnem znesku 15 milijard je zajetih kakih 15.800 porušenih stanovanj s skupno površino kakih 629.000 m² v približni vrednosti 29 milijard, poškodovanih pa je bilo kakih 20.800 stanovanj s skupno površino približno 1.001.500 kvadratnih metrov v približni vrednosti 36 milijard.

Po strukturi materialnih dobrin v gospodarstvu cenijo, da je napravil potres največjo škodo na osnovnih sredstvih in opremi, in sicer za kakih 27 milijard, ostale tri milijarde pa pridejo na zaloge blaga in materiala. Od skupnih stroškov kot po-

sledice potresa in sredstev, potrebnih za obnovo materialnih dobrin v znesku 177 milijard, pride največ na zgraditev predmestnih naselij za stanovanja prebivavcev, ki jim je potres porušil stanovanja, in sicer kakih 81 milijard. Znaten znesek stroškov pride na začasno nastanitev prebivavstva v šotorih (kakih 24 milijard), na evakuacijo prebivavstva ter na stroške zdravljenja ranjenih in bolnih v približnem znesku 14 milijard, na odstranjevanje ruševin pa približno 10 milijard.

Škoda, ki je niso mogli izkazati v denarni vrednosti, se nanaša tudi na zgodovinske, kulturne in umetniške spomenike, katerih vrednosti ni mogoče oceniti, ker gre v mnogih primerih za unikate.

To so številke, ki na podlagi dokumentacije ugotavljajo človeške žrtve, škodo in stroške, nastale kot posledice katastrofalnega potresa v Skopju.

Skopje — mrtvo, zbegano, žalostno, nesrečno mesto. V njem se razlega jok rešenih, krik zasutih, v njem odmeva tišina mrtvih. Vso Jugoslavijo in ves svet je pretresla ta nesreča. Ob tej katastrofi se je zbudila človečnost v srcih milijonov ljudi. Sto in sto mest po Evropi, Aziji, Afriki,



Vojska je bila med prvimi, ki je prihitela na pomoč ranjenemu mestu, zato gre za reševanje prebivalstva veliko priznanje fantom iz jugoslovanske ljudske armade, ki so tvegali tudi življenje za rešitev zasutega človeka.



Ze prvi dan po potresu so vpregli vso razpoložljivo mehanizacijo za odstranjevanje ruševin. Na sliki vidimo, kako so delali tudi ponoči ob reflektorjih.

Ameriki in Avstraliji, z vseh celin je priskočilo nesrečnemu mestu na pomoč. Iz vseh držav: iz Amerike, Sovjetske zveze, Japonske, Francije, Anglije, Švedske, Poljske, Danske, Izraela, Belgije, Italije, Grčije, Švice, Madžarske, Maroka, Alžira, Sudana... so pošiljali pomoč. Na sto in sto tisoče dobrodelnih rok se je iztegnilo proti prizadetemu mestu. Skopje je spet zaživel, postalo je kakor mravljišče, na katerem vse gomazi in dela. Novo mesto, ki naj bi zraslo na ruševinah nekdanjega, je dobilo dobrotnike po vsem svetu. Ob skopski nesreči smo bili pobiti, žalostni, pretreseni, po njej pa čudno presenečeni, v žalosti vzradoščeni, opogumljeni ob toliki požrtvovalnosti in pripravljenosti na pomoč. Preizkušnja zavesti človeka, aktivizacija humanizma, v pomoč iztegnjena roka s koreninami na petih celinah.

V Skopje prihajajo vlaki, kolone kamionov: strokovnjaki, tehniki, vojaki, inženir-



Klicu na pomoč ranjenemu mestu se je odzvalo sto in sto mest po vsem svetu. V boju za reševanje živih je sodelovala skupina francoskih strokovnjakov s posebnimi aparati, ki zaznamujejo, če je še kdo živ pod razvalinami.



Kontrasti med novim in starim se kažejo tudi pri obnovi mesta: na levi nove montažne hišice, na desni ostanek starega.

ji, zidarji, tesarji, varilci; prihaja pomoč od vseh strani: šotori, barake, obleka, živež, zdravila, pomoč v denarju, pomoč v vsem. Skopje je postalo mednarodno in vsejugoslovansko gradbišče: to naselje so zgradili ruski vojaki, onega tam ameriški, ta del naselja se postavili Finci, onega tam Švedí, spet tretjega Danci... Delali so in delajo v dveh in treh izmenah. Dne 31. decembra 1963 — pet mesecev po nesreči — ni bilo v Skopju nikogar, ki bi moral pričakati novo leto pod šotorom. Že v nekaj tednih po potresu je zraslo po njivah in travnikih okrog Skopja 11 naselij montažnih hiš za več kot 80 tisoč ljudi. Hrvaški gradbeniki so zgradili dve naselji: Železaro in Madžare s 491 oziroma 1575 stano-

vanji v montažnih hišah, srbski naselje Dračevo s 1818 stanovanji in naselje Kozle s 1106 stanovanji, črnogorski gradbeniki so zgradili naselje Lisičje s 1040 stanovanji, Bosanci naselje Butel s 1120 stanovanji, Tahtalidže so zgradili delavci iz vse Evrope, na Vodnem so gradili Finci in Jugosllovani, Poljaki in ameriški vojaki. Kot prvi so 26. decembra 1963 izročili Skopjancem naselje Vlae slovenski delavci s 588 sodobno opremljenimi stanovanji. V nekaj mesecih je bilo postavljenih več tisoč montažnih hiš in zgrajenih več sto sodobno opremljenih stanovanj. Do konca 1963 je bilo obnovljenih večino stanovanjskih poslopij v naselju Karpoš, ob ulici Orce Nikolov in Partizanski cesti; obnovljene so bile šole



Iz mnogih dežel so poslali v Skopje na stotine montažnih hišic, v katerih so prebivavci mesta našli udobno streho. Rusi so poslali celo tovarno montažnih hišic, Nemci so prišli sami montirat hišice; montažne hiše za cela naselja so poslali tudi Švedí, Danci, Norvežani, Avstrijci...

in upravne zgradbe. Vse to so prevzele kot svojo obvezo do Skopja republiške gradbene operative z več kakor 30 tisoč delavci. Vsa ta poslopja v naselju Karpoš so bila obnovljena in popravljena tako, da bi v primeru ponovnega potresa prenesla sunke devete jakostne stopnje. Mnogo stanovanjskih hiš in poslopij je bilo tako poškodovanih, da so jih morali podreti. Na njihovih mestih že rastejo nove hiše, nova poslopja z novimi parki in ulicami, ki bodo sestavni del nove in še lepše prestolnice ob Vardarju. Tako dobiva Skopje novo podobo, podobo obnovljenega in oživelega mesta. Na ruševinah, ki jih je ustvaril potres, raste novo Skopje. Domači in tuji strokovnjaki so izdelali zanj načrt, po katerem naj bi glavno mesto Makedonije imelo leta 1990 približno 400.000 prebivalcev. V njem bo osredotočen največji del gospodarskega potenciala Makedonije. Skopje bo glavno industrijsko, prometno, trgovinsko, upravno, kulturno-prosvetno, znanstveno in zdravstveno središče južnega dela naše države. V prihodnjih 28 letih naj bi dobilo Skopje 100.000 novih stanovanj; pred potresom jih je imelo približno 35.000.



V Skopje je prišlo več gradbenih podjetij iz cele države, tudi iz Slovenije. Na sliki vidimo montažno hišo škofjeloškega industrijskega podjetja Jelovica, ki je sodelovalo pri obnovi Skopja. Na desni je velika tabla z imeni projektantov in podjetij, ki so sodelovali pri graditvi naselja Vlae.

Tako se mesto ob Vardarju, ki je skozi stoletja doživljalo nova rušenja, vojske in potrese, znova dviga iz ruševin, v katerega je v nekaj trenutkih spremenil zadnji potres. Skopje živi in bo živelo in postalo še lepše, kot je bilo kdajkoli. Ob njem smo doživeli prebujeno zavest človeka, nesebično mednarodno pomoč, pomoč smrtno



Naselje Kozle s 1106 stanovanji; zgradila so ga srbska gradbena podjetja.

ranjenemu mestu. Ob tej nesreči smo spoznali, kako od Triglava do Ohrida utriplje eno samo srce. Milijoni naših ljudi so izpolnili svojo plemenito dolžnost in nesebično bratsko pomoč. Od prvih trenutkov nesreče, ko smo onemeli ob radijskih sprejemnikih, od gneče pred postajami za odzvezem krvi, od pripravljenosti vseh, da takoj kakorkoli pomagamo, do požrtvovalnosti številnih reševalnih ekip, enot naše ljudske armade, zdravnikov, od odziva ob razpisu ljudskega posojila za obnovo in graditev Skopja, do danes, ko mesto dobiva novo, še lepšo podobo in mu je v načrtih za bodočnost zagotovljen še lepši razvoj, sledimo utripu novega življenja v prestolnici bratske Makedonije. Tako se celijo rane, življenje gre dalje, toda ostal bo trajen spomin na žrtve mesta, ki živi dalje in postaja povsem novo.

Ko so konec julija 1964 prebivalci Skopja znova obujali žalostne spomine na strašne dogodke, ki so jih doživeli 26. julija lani v zgodnjih jutranjih urah, ko je potres zaustavil nagli ritem življenja njihovega mesta in zapustil strašno razdejanje in stotine mrtvih, so se spominjali hkrati z občutkom velikega upanja, da bo kmalu zraslo novo Skopje. Posebno so se spomnili, kako se je na tem največjem gradbišču v Jugoslaviji manifestiralo bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov ter edinstven primer širokogrudne mednarodne pomoči, ki so jo od prvega dne nesreče dobivali od vseh strani in jo še dobivajo. Ljudje 74 dežel so dali prizadetemu mestu pomoč v denarju in materialnih sredstvih v vrednosti nad 12 milijard dinarjev. Organizacija Združenih narodov je sprejela resolucijo o zgraditvi Skopja kot mesta mednarodne solidarnosti. Ta mednarodna solidarnost je najbolj simbolizirana v naselju »Taftalidže«. V njem so zgradili 71 hiš s pomočjo Češkoslovaške, 60 stanovanj s pomočjo iz Poljske, po 20 stanovanj s pomočjo, ki so jo dale Norveška, Italija in Mehika, 44 stanovanj s pomočjo iz Švice in 18 stanovanj s pomočjo iz Francije. Vsa ta montažna stanovanja so darilo vlad in ljudstva teh dežel. V tem naselju dograjujejo še 102 stanovanji v treh stolpnica klasične graditve, ki bi kljubovale tudi potresu 10. stopnje. Te tri osemnadstropne

stolpnice sta podarila Skopju vlada in ljudstvo Romunije. V tem naselju so zgradili tudi popolnoma opremljeno šolo za 480 učencev, ki sta jo podarila ljudstvo in vlada Češkoslovaške. Velika Britanija je podarila Skopju 1570 skeletov za stanovanja tipa »Leksikon« za približno 650 stanovanj. Bolgarija je darovala 6 stanovanj v naselju Przino, ZR Nemčija 40 stanovanj v naselju Djorče Petrov II, Danska 18 weekind hišic v naselju Madžari, Švedska 13 zgradb v naselju Djordje Petrov, ki so jih uporabili za otroško bolnišnico in za otroško kliniko sopske medicinske fakultete. Neko dobrodelno društvo iz Švedske je podarilo mestu dom za stare ljudi. Združene države Amerike so poslale Skopju 250 montažnih objektov. Svetovna zveza cerkva je zgradila celotno naselje, v katerem je 125 stanovanj. Sovjetska zveza je podarila celotno tovarno za proizvodnjo montažnih hiš z letno zmogljivostjo 1200 stanovanj, Bolgarija pa je dala sredstva za novo sodobno opremljeno gimnazijo.

Zelo pomembna je pomoč, ki jo dobiva Skopje še v drugih oblikah. Organizacija Združenih narodov na primer med drugim financira izdelavo splošnega urbanističnega načrta novega Skopja. Varšavski zavod za urbanizem in arhitekturo je brezplačno izdelal dve varianti novega urbanističnega načrta Skopja kot darilo poljske vlade. Mnoge dežele in organizacije iz tujine imajo v načrtu dolgoročne akcije za pomoč mestu. Tako bodo darovalci iz Norveške in Švedske omogočili zgraditi bolnišnico za otroško tuberkulozo s sanatorijem. Delovni odbor Švice za pomoč Skopju bo zgradil sodobno šolo za 650 učencev, Poljska pa popolno tehnično šolo, Francozi zbirajo sredstva, s katerimi bodo zgradili sodoben kirurški blok in hidrotehnični oddelek tehnične fakultete, sindikalne organizacije Čehoslovaške grade v Skopju sodoben dom za porodnice, vlada in skupnost univerz Italije pa bosta dali celotno opremo za fakulteto za arhitekturo sopske univerze. Tako prihaja mednarodna pomoč še vedno in na široki gradbeni fronti rastejo temelji za novo Skopje, eno najlepših in že v začetku znanstveno planiranih sodobnih mest.

-nc

Preobrazba slovenske vasi

Za razvoj v Sloveniji je značilna dnevna migracija iz vasi na delovna mesta v nekmetijskih dejavnostih in v bližnji industriji. Več kot polovica prebivalstva, ki je migriralo iz kmetijstva, je stanovala dalje na vasi in predvsem vplivala na to, da je nekdanja vas izgubila svoj značaj. Dnevno migracijo je pospeševala sorazmerno močno porazdeljena lokacija slovenske industrijske dejavnosti pa tudi različne druge možnosti zaslužka.

Možnosti za dnevno migracijo, ob sorazmerno dobrih prometnih zvezah, so tudi v Sloveniji povečevale razvoj, ki je temeljil na ekstenzivnih metodah povečevanja proizvodnje. Taka industrija ni omogočala posebnega standarda zaposlenim delovnim kolektivom. Ustrezala je posebni kategoriji delavca-kmeta, ki ob taki situaciji ni imel nobene stimulacije, ki bi terjala njegovo odločitev za eno ali drugo dejavnost. Doma so delali člani družine ali pa je proizvodnjo na svoji, večinoma majhni ali srednji posesti, prilagodil svoji zaposlitvi, to je, zamenjal. Dajala pa je dodaten zaslužek in je zagadelj živel boljše kot nekvalificiran ali polkvalificiran delavec brez zemlje.

Delovne organizacije pri nizki produktivnosti niso imele možnosti za akumulacijo, ki bi izvirala iz visoko produktivnega dela, so pa kljub temu akumulirale ali vsaj eksistirale z izplačevanjem nizkih prejemkov, brez izdatkov za standard itd. Na tedanji stopnji razvoja našega celotnega gospodarstva je bil tak ekstenzivni način precej upravičen in je najhitreje ustvaril potrebne temelje nadaljnjega razvoja, omogočal pa tudi kritje s potrošniškimi artikli, kot jih je takratni razvoj potreboval.

Danes ima Slovenija 70 odstotkov nekmetijskih poklicev. Poleg tega ima 50.000 gospodarstev ali 37 odstotkov vseh zemljiških površin pri tistih lastnikih, ki so zaposleni izven kmetijstva. Razvoj pa je bil zelo različen po posameznih področjih in posledica so velike strukturne razlike. Imamo občine, kjer kmečkega prebivalstva dejansko več ni ali pa doseže največ 20 odstotkov, nasprotno so pa tudi sedaj občine, kjer je kmečkega prebivalstva še do 80 odstotkov.

Taka razlika v strukturi zahteva vsekar tudi različne načine pri nadaljnji kmetijski izgradnji in daje različne možnosti za razvoj družbenega sektorja, kooperacije itd. Spremenila se je tudi struktura dohodka pri zasebnem kmetijskem proizvajalcu, ki je prav tako značilna za razvoj. V kmetijski proizvodnji je sicer zaposlenih vedno manj proizvajalcev, vendar so dohodki iz kmetijstva naraščali. To velja predvsem za skupine posestev od 3 do 5 in nad 8 ha.

V splošnem so se dohodki kmetijskih gospodarstev povečali predvsem zaradi prejemkov izven kmetijstva in povišanja cen. V zadnjih petih letih so se dohodki kmetijskih gospodarstev dvignili povprečno za 67 odstotkov. Hkrati so se povečali izdatki za 62 odstotkov, predvsem za gospodinjstvo in druge izdatke, manj za kmetijstvo in investicije, za katere porabijo tretjino. Zasebni kmetovalci so dobivali tudi različne posredne pomoči v kooperacijskih odnosih z družbenim sektorjem, družbeno mehanizacijo, strokovno pomoč itd., posebno tam, kjer so imele kooperacije večji obseg. Gospodarstva nad 8 ha so si prizadevala celo za večjo mehanizacijo in boljšo ureditev obdelovalnih površin (primeri nakupov traktorjev, motornih kosilnic itd.), ker čutijo pomanjkanje tuje delovne sile, ki je ni več na razpolago. Skupine z manj kot 8 ha prodajajo na trg le malo, večinoma proizvajajo za lastno potrošnjo.

Skupina med 5 in 8 ha zanemarja kmetijsko proizvodnjo in se neredno zaposluje izven kmetijstva. Analiza tržnosti proizvodnje kaže tudi čedalje večje prilagajanje kmeta tržišču. Usmerjali so se vedno bolj v živinorejsko proizvodnjo, ki sodeluje v skupnih denarnih prejemkih kmeta danes s 60 do 70 odstotki, ponekod, npr. v Prekmurju, tudi čez 80 odstotkov.

Za naše gospodarstvo je značilno danes vsestransko prizadevanje za doseg višje proizvodne ravni, ki zahteva kvalificirane proizvajalce in organizacijo dela na sodobni znanstveni in tehnološki ravni. Nagrajevanje po delu ob moderni tehnologiji zahteva, da se delovni ljudje popolnoma posvetijo svojemu poklicu. Slovenija rekonstruira in modernizira sedaj svoje najvažnejše objek-

te, ki so potrebni za razvoj na višji ravni. Razvoj zahteva primerno koncentracijo sredstev in koncentracijo izgradnje v industrijskih središčih, ki imajo primerne strokovne kadre in druge možnosti za hitrejši razvoj. Tak razvoj ne predvideva še večje disperzije industrije, kot je že sedaj. Zahteva pa specializacijo in višjo raven tudi po najrazličnejših manjših in raztresenih obratih, če naj se uveljavijo v nadaljnjem razvoju. Razvoj potemtakem tudi tukaj terja kvalitetne spremembe in onemogoča vsakršno ekstenzivno širjenje industrijske dejavnosti. Strukturalne spremembe na vasi so že nakazale dilemo, pred katero je predvsem polproletarec: intenzivnejše delo na delovnem mestu izven kmetijstva in možnost za doseg višjih dohodkov, prav tako pa tudi kvalitetnejše in produktivnejše delo na grudi za tistega, ki se zanjo odloči.

V Sloveniji je skoraj 10.000 kmetij, kjer živijo ostareli, za delo nesposobni ali delno nesposobni družinski člani (skupno 16.500 ljudi). Polovica takih kmetij je v hribovitih, polovica pa v nižinskih krajih. Malih kmetij je 68 odstotkov, srednjih 26 odstotkov, velikih 6 odstotkov. Računamo, da bi za polovico našli interesente za odkup, zakup ali prežvinnino. Borcev ali staršev borcev je med njimi 11,5 odstotka in bo treba to vprašanje posebej proučiti.

Reševanja teh vprašanj nikakor ni mogoče preprosto povezovati s problemi nakupa zemlje za družbena posestva ali s problemi modernizacije kmetijstva. Ti problemi bi se porajali in bi obstajali neodvisno od problematike nakupa. Zategadelj tudi ni mogoče socialnih bremen, ki jih njih reševanje zahteva, naložiti družbenemu kmetijstvu ali prepustiti njih reševanje le interesentom za zemljo. To je vsekakor kompleksno vprašanje, ki ga mora reševati v prvi vrsti komuna, ustvarja pa tudi probleme, ki jim bo morala posvetiti skrb tudi širša skupnost.

Zbiranje zemlje, izgrajevanje družbenega kmetijstva pa odpira možnosti, da bi se ta socialna vprašanja lažje reševala. Po tej poti so šle že nekatere komune, ki so vprašanje začasno rešile z dosmrtno prežvinnino (Kranj, Žalec, Celje, Videm-Krško, Domžale, Sevnica in drugod) tam, kjer so kmetje s pogodbo ali v arondacijskem postopku odstopili vse površine kmetijskim organizaci-

jam, obenem pa so se v korist posebnega občinskega sklada o prežvinninskem varstvu kmetov odpovedali kupnini, odškodnini ali lastnini. Kmetu bi ostala hiša, gospodarsko poslopje in do 10 arov vrta.

Komune, v katerih so predvideni večji nakupi zemlje, naj bi sprejele odloke o prežvinninskem varstvu kmetov in odloke o ustanovitvi skladov za prežvinninsko varstvo kmeta. Prav tako bi morali proučiti probleme zdravstvenega zavarovanja za upravičence do prežvinnine, ki so predali vse zemljiške površine družbenemu sektorju. Po zakonu o zdravstvenem zavarovanju lahko občinska skupščina plačuje za take primere v breme proračuna s pavšalom (kakor za uživalce priznavalnin in denarnih pomoči) ali na druge načine, ki jih zakon že sedaj daje.

Na hribovitih področjih bi poleg ekonomskih možnosti vključevanja kmetij v kooperacijo (živina, gozdarstvo) predvsem pomagali z davčno reformo, ki upošteva spremenjene odnose med možnostmi ravninskih in prometnih krajev ter hribovskih področij. Nekatera področja bo reševal hiter razmah turizma in otvoritev komunikacij, kar bi vsekakor bolj perspektivno delovalo kot znižanje ali zvišanje davkov, ki v celoti položaja bistveno ne morejo reševati.

Večja vlaganja v družbeno kmetijsko proizvodnjo po letu 1957 so pokazala vse prednosti v produktivnosti in intenzivnosti, kljub vsem težavam, ki so moderno proizvodnjo sicer spremljale. Že povprečni hektarski pridelki kažejo tak razvoj. Tako so družbena posestva povečala v sedmih letih npr. povprečen pridelek pšenice na 1 ha od 16 na 31 stotov, pri krompirju od 129 na 181, pri senu od 27 na 33 stotov in pri koruzi na 56 stotov. Pri tem moramo tudi upoštevati, da je bilo to v obdobju sočasne rasti obdelovalnih površin, ki jih je bilo potrebno še meliorirati in arondirati, ter da so bili na urejenih površinah doseženi, posebno pri žitu, tudi rekordni donosi. Družbena posestva so od leta 1956 podvojila svoje površine od 34.000 na 69.000 ha.

Družbena posestva so specializirala svojo proizvodnjo predvsem v proizvode, ki so bili na trgu najbolj iskani. Tako so se posestva usmerila v proizvodnjo mesa in mleka, ko pa se je pokazalo pomanjkanje tudi

pri drugih proizvodih, se je začel družbeni sektor specializirati v vseh najvažnejših pridelkih, za katere ima Slovenija primerne pogoje (npr. krompir, različne zelenjave, sadje itd.). Tako daje 11 odstotkov obdelovalnih površin čez 30 odstotkov kmetijske tržne proizvodnje. Posebno visoka je udeležba pri perutnini, mleku, govedu, prašičih, jajcih itd.

Družbene kmetijske organizacije imajo danes več kot 18.000 zaposlenih, od teh jih ima 2.532 strokovno šolsko izobrazbo.

Po mnenju organov samoupravljanja so pglavitni vzroki izgub v dosedanji usmeritvi investicijskih vlaganj. Banke so dajale le namenske kredite, ki so izčrpali s potrebno soudeležbo lastna sredstva in sredstva politično-teritorialnih skupnosti, niso pa omogočali kompletnega izgrajevanja in odstranjevanja ozkih grl, ki so morala povečevati proizvodne stroške. Zategadelj nimamo danes v Sloveniji niti ene kompletno zgrajene kmetijske organizacije, nabavljena mehanizacija je pomanjkljiva, ker nima dovolj priključkov, ki bi omogočali njeno boljše izkoriščanje, ali pa je za mehanizacijo nekaterih del sploh ni bilo mogoče navaviti.

Pri reševanju enega izmed temeljnih ozkih grl proizvodnje, pri nakupu zemlje, so banke dajale sredstva le za nakupno ceno, vse druge stroške pa so morale nositi gospodarske organizacije (melioriranje, arondiranje itd.). Kako npr. razdrobljenost zemljišča povečuje proizvodne stroške, dokazujejo podatki, da porabijo kmetijski traktorji 45 do 60 odstotkov za transport, 20 do 40 odstotkov pa za delo na njivi. Kmetijske organizacije imajo v Sloveniji 14.000 kompleksov s povprečno velikostjo parcele 1 ha, skoraj 17.000 parcel s povprečno 3,7 ha in samo 34 kompleksov (7.600 ha) s kompleksi nad 100 ha. Površin z velikostjo 1 ha je 22 odstotkov, kompleksov nad 100 ha pa je le 12 odstotkov površin družbenega sektorja. Ročno delo je udeleženo v proizvodnji družbenega sektorja v naši državi pri pšenici z 58,8 odstotka, koruzi 83,7 odstotka, sladkorni pesi 88,1 odstotka in le tri kulture sestavljajo dve tretjini skupne setvene strukture. Analize kažejo, da je prevoz drag in počasen,

mehanizacija sadjarstva in vinogradništva zapostavljena, mehanizacija živinoreje prav tako šele na začetku. Pri nas je čutiti predvsem pomanjkanje mehanizacije pri spravlilu sena. Družbene organizacije pa morajo z mehanizacijo nastopati tudi na zasebnih zemljiščih, ki imajo primerne prirodne pogoje, in tako izvajati preobrazbo. Obremenjenost družbenega sektorja s sodelovanjem živega dela dokazuje primerjava s številom zaposlenih na obdelovalnih površinah v naprednih državah. Pri nas je na 100 ha zaposlenih 32, v Franciji 13,4, v Angliji 5,4, v ZDA pa le 1,2 delavcev.

Analize vzrokov izgub v kmetijstvu kažejo poleg objektivnih tudi vrsto subjektivnih napak in pomanjkljivosti. Med drugim se ugotavlja, da so organizacije pri prizadevanjih za večjo proizvodnjo premalo analizirale ekonomske momente. Veliko sodelovanje živega dela tam, kjer ga niti sodobni tehnološki procesi ne morejo nadomestiti, bi lahko v veliki meri nadomestile z organizirano dolgoročno kooperacijo z zasebnimi proizvajalci. Pomanjkanje stalne in usposobljene delovne sile, kot jo zahteva sodobni tehnološki proces pitanja itd., je povzročalo izpade pri rezultatih pitanja itd. Vse organizacije, ki imajo izgube pri mleku, so imele povprečno mlečnost pri molznicah 2.570 in 2.416 litrov, analize pa kažejo, da proizvodnja pod 3.000 do 3.200 litrov, posebno pri veliki odvisnosti od kupljene krme, ne more biti ekonomsko vabljiva.

Razvoj proizvodnih in družbenih odnosov v zadrugah čedalje bolj manjša razliko med proizvajalci na družbenih ekonomijah in na družbenih posestvih. Danes so ti proizvajalci nosilci lastne proizvodnje, ki vse bolj razširjajo tudi svoja zemljišča.

Zadruge so v zadnjem obdobju močno okrepile svojo materialno osnovo s povečanjem lastne proizvodnje. Leta 1958 so imele kmetijske zadruge še manj kot 4000 ha zemljišč, leta 1962 pa so zavzemale že skoraj 32.000 ha. Leta 1957 še niso imele lastne živine, leta 1962 pa je bilo v združnih pitališčih že 17.000 glav živine. Leta 1961 in naslednjega leta je vrednost proizvodnje zrasla od 2,6 na skoraj 11 milijard din. V osnovna sredstva so doslej investirali 28 milijard din.

Preusmeritev in opustitev vseh nekmetijskih dejavnosti (trgovin, gostiln, obrtnih delavnic) pred leti je pospešila lastno proizvodnjo. Prav tako bodo morale predajo gospodarjenja s privatnimi gozdovi in s tem v zvezi predajo prometa z lesom na gozdna gospodarstva nadomestiti s pospešenim razvijanjem proizvodne dejavnosti, predvsem z intenziviranjem kooperacijske proizvodnje.

Hitra preusmeritev zadrug v lastno proizvodnjo je imela tudi negativne posledice. Zadruge so zanemarile svojo dejavnost v kooperaciji in je njihova povezava z zasebnimi proizvajalci močno popustila. To je deloma posledica združevanja zadrug v velike organizacije, ki niso takoj našle decentralizirane oblike za povezavo s kooperanti. Število zadrug se je od 685 v letu 1957 zmanjšalo na sedanjih 110. Hkrati pa je združitev v večje organizacije omogočila boljše izkoriščanje strokovnih kadrov, opreme, finančnih sredstev itd.

Vključevanje zasebnih gozdov v načrtno skupno gospodarjenje je postopen proces in mora upoštevati konkretne razmere posameznih področij, kot so razdrobljenost in raztresenost zasebne posesti (Slovenija ima 145.000 zasebnih gozdnih posestnikov s povprečno površino 4 ha), različni organizacijski pogoji, prav tako pa tudi ekonomske interese gozdno gospodarskih organizacij in pomen gozda za zasebnega proizvajalca, ki se vključuje. Posebno v strnjjenih gozdnih kompleksih, kjer je gozd najvažnejši vir vzdrževanja zasebnega proizvajalca, bi morali vse bolj prehajati na take oblike sodelovanja, kjer se bo lahko vključil — ne glede na pravico do svoje rente — in lahko postal kvalificiran gozdni proizvajalec. Uporaba modernih sredstev za eksploatacijo gozdov pa omogoča ne le intenziviranje proizvodnje v gozdovih, temveč sprošča kmetijskega proizvajalca neproduktivnega dela in mu omogoča intenziviranje kmetijske proizvodnje, ki je na mnogih posestvih že tako zanemarjena.

Nedvomno so mnoge težave, s katerimi se morajo boriti kmetijske organizacije, pripomogle k temu, da so ostale te organizacije nekako izven dogajanja v komuni in da so te težave reševale z bankami ali drugimi. Pri sedanjem razvoju kmetijske

organizacije komuni niso mogle toliko prispevati kot druge gospodarske organizacije.

Nedvomno je, da bo morala pri nadaljnjem razvoju pomagati celotna družba tudi z ustvarjanjem boljših ekonomskih pogojev, spremembo instrumentov itd. Vendar pa je prav temeljni interes komun samih, da se sedanje težave, ki so v bistvu nujne težave rasti iz primitivnih ekstenzivnih metod proizvodnje k višji stopnji produktivnosti dela, tudi v kmetijstvu čimprej premagajo. Prav tako imenovane kmetijske komune morajo podpreti razvoj družbenega sektorja kot hrbenico celotne socialistične graditve, ki bo preobrazila komuno in ustvarila naprednejše družbene odnose. Seveda temelji ta graditev na družbeni produktivnosti, na hitrejšem ustvarjanju materialnih osnov. Če bo komuna v celoti aktivna pri pridobivanju zemlje, pri razumevanju za probleme standarda na družbenih posestvih, če bo podpirala razvoj na vseh področjih, ustvarjala čimveč pogojev za kooperacijo med družbenim in zasebnim sektorjem, bodo tudi finančni rezultati drugačni. Podatki o akumulaciji, ki jo zbira tudi sedaj družba od kmetijskih organizacij, kažejo, da znašajo v Sloveniji (brez prispevkov za socialno zavarovanje) nad 7 milijard din, ob celotnih izgubah — pokritih in nepokritih — 1921 milijonov din.

Obdavčevanje zasebnega sektorja kmetijstva naj bi poleg delnega zajemanja presežka proizvajalčevega dela za skupnost upoštevalo in pospešilo tudi družbeno-ekonomsko procese na vasi. Dajatve naj bi vse bolj prilagodili dejanski ekonomski zmogljivosti kmetovalcev.

Izredno hiter premik v socialno-ekonomski strukturi prebivalstva na vasi, prav tako pa tudi perspektivni razvoj kmetijstva ob stalni rasti družbenega sektorja in rasti družbene produktivnosti na vasi, zahtevajo kompleksno obravnavo in ukrepe tudi na področju urbanistične graditve. Proces deagrarizacije ljudi na vasi je povzročil množično preseljevanje aktivnega dela prebivalstva. Posebno velja to za hribovska naselja, ki jih aktivno prebivalstvo vse bolj zapušča. Vaška naselja blizu velikih prometnic ter industrijskih središč pa naseljujejo že pretežno industrijski delavci, ki so

tu doma ali pa so se preselili iz drugih vaških področij. V takih naseljih se kmečke hiše rekonstruirajo in celo gospodarska poslopja se spreminjajo v garaže, delavnice in tudi stanovanja. Vse to je povezano z dnevno migracijo, ki je v Sloveniji v preteklem obdobju vsekakor ugodno vplivala na hiter razvoj industrializacije. Zaradi ugodnih prometnih zvez in razporeditve industrije v Sloveniji je migracija zmanjševala pritisk priseljencev v mesta in je bil v Sloveniji mnogo manjši kot v drugih republikah. Proces deagrarizacije z vse večjo dnevno migracijo pa ni spremljala ustrezna načrtna urbanizacija. Povzročil je nesmotrno zidavo individualnih hiš tudi na ag-

rarnih površinah, predvsem na podedovanih zemljiščih.

Smotrno in kompleksno izgrajevanje naprednega kmetijstva na kmetijskih področjih temelji na vse večjem vključevanju vasi v družbeno delitev dela. Poleg prosvetno-kulturnih, zabavnih, komunalnih itd. objektov bi objekti standarda pa tudi mnogi drugi objekti družbenega kmetijskega sektorja v samem naselju (če ne gre za higienske itd. predpise) podpirali naprednejše težnje in način življenja. Tu bi se tesneje povezovali s svojimi kooperanti in z delavci drugih sektorjev družbene proizvodnje tudi na najrazličnejših področjih družbeno-politične dejavnosti in odločanja. M. R.

Politika edine alternative

(RAZMIŠLJANJA O JUGOSLOVANSKI ZUNANJI POLITIKI)

Dandanašnji skoraj ne slišimo govora pomembnega in odgovornega državnika na svetu, v katerem bi ne bila vsaj enkrat omenjena potreba po miroljubnem sodelovanju med narodi, potreba po mirnem sožitju na tem našem planetu, ki je postal v modernem času caravell in sputnikov tako majhen, in v katerem bi ne bila izgovorjena beseda »koeksistenca«. Zdi se, da to besedo izgovarjamo danes najmanj tako pogosto, ko so v prejšnjih viharnejših časih izgovarjali besedo »boj«, in da besedo »boj« uporabljamo danes samo še v eni miselni zvezi: »boj za mir« ...

Dandanašnji, kot rečeno, govorijo vsi o miru in o koeksistenci, toda le malokdo — tudi malokdo od nas — se danes še zaveda, da so se nekateri taki in podobni pojmi razširili in postali sestavni del dnevnega političnega besednjaka prav iz jugoslovanske zunanje politične filozofije, iz prakse našega zunanjepolitičnega delovanja in da so današnje ustaljene formulacije v odločilni meri izsledek naših razmišljanj in prizadevanj.

Ko smo pri nas začeli govoriti o miroljubni in koeksistenci kot edini alternativni tretji (in zadnji ...) svetovni vojni, je svet še živel v ledenem vzdušju hladne vojne, je še laboriral na posledicah druge svetovne vojne; takrat so lahko še uspevali politiki, ki so

zavestno in načrtno usmerjali svet v jedrski spopad. Spomnimo se samo na ironične komentarje, ki so spremljali javne izraze našega prepričanja, da je koeksistenca in mirno sodelovanje med dvema skupinama do zob oboroženih in na videz bojevitih držav ne samo možno, temveč tudi nujno! In danes ...?

MIRNA (IN AKTIVNA!) KOEKSISTENCA

Jasno je seveda, da naših načel nismo uveljavili z izražanjem pobožnih želja in pridigarškim dopovedovanjem, da je mir potreben in koeksistenca nujna. To smo uspeli storiti le z aktivno zunanjo politiko, le z dejanji in z dajanjem zgledov.

Pri tem velja predvsem poudariti, da si jugoslovanska zunanja politika v nobeni svoji fazi ni prizadevala postati nevtralna ali nevtralistična. Pojem nevtralnosti je vse preveč v znamenju pasivnosti, njegovo izhodišče je preveč ozko in njegova vsebina zbir ozirov, plahih opreznosti in omejitev. Ko bi se obdali z rožnato ograjo spokojne »miroljubnosti« in iskali poti, da se ne bi »zamerili« na nobeno stran, bi prvič povsem zanemarili ideološka in svetovno nazorska načela, ki so nam vodilo, drugič pa kljub »dobremu zgledu« ne bi ničesar pri-

spevali k razvoju dogodkov okrog nas. In to, kar je okrog nas, je za nas v današnji vedno bolj gosti mreži soodvisnosti sveta prav tako pomembno, kot kar je pri nas in v nas.

Zato je bila naša zunanja politika vedno aktivna, zato nenehno poudarjamo, da bodi koeksistenca med narodi ne samo miroljubna, temveč tudi aktivna, kar pomeni, da mirno sožitje ne sme ustaviti koles svetovnega družbenega razvoja in da mora postati ves svet živ organizem, v katerem se neovirano pretakajo življenjski sokovi zgodovinskega napredka in nenehnih sprememb k boljšemu.

ANGAŽIRANOST IN NEANGAŽIRANOST

Najpomembnejši prispevek naše zunanje politike k pozitivnemu razvoju svetovnega dogajanja je bila vsekakor dejavna ideja o neangažiranosti.

Kaj je neangažiranost — oziroma: kaj je bila?

Kot že beseda pove, pomeni to »nesodelovanje«, »odmik«, »neukvarjanje« z nečim. Seveda je treba spričo te razlage takoj povedati, da smo ta izraz vedno rabili v zelo konkretni zvezi in govorili o »blokovski neangažiranosti«.

Bloki so bili še pred nekaj leti resnično tista realnost svetovnega političnega položaja, ki je povsem blokiral vsak nadaljnji razvoj politične misli. Zavest o dveh antagonističnih silah, ki sta se zapletli v skoraj nerazvozljiv vozal nasprotij in sovražnosti in se tako rekoč ne moreta več premakniti — ne naprej v napad, ne nazaj v umik, ker sta obe enako močni — je popolnoma ohromila svetovno dogajanje, povzročala nenehen strah pred atomsko katastrofo in zapirala vsako pozitivno perspektivo. Uveljavljala se je neznosna miselnost idealističnega dualizma, miselnost »dobrega« in »zlega«, pri čemer se je »dobro« takoj spreverglo v »zlo« (in obratno), brž ko si prestopil ideološko ločnico.

V tej groteskni situaciji je delovalo jugoslovansko geslo o »blokovski neangažiranosti« tako rekoč »razkrojevalno«. Blokovištvo je dobilo svojo antitezo.

Ideja o neangažiranosti je bila nujna, organsko je zrastle iz zunanje političnih potreb države, kakršna je bila Jugoslavija, ki je že zgodaj stopila na pot nacionalne neodvisnosti in ki je tudi principe sodobnega socializma interpretirala z vidika svojih lastnih potreb in razmer. V mednarodnih razmerah, kakršne so bile, za državo, kakršna je bila Jugoslavija, ni bilo jamstev za njen politični in gospodarski razvoj, kakršen bi moral biti.

Povsem razumljivo je, da so se ideje o blokovski neangažiranosti oprijele tudi številne druge države, ki so prav tako čutile negativen vpliv in pogubne posledice permanentnega blokovskega konflikta in ki so se tako rekoč samogibno upirale misli, da bi se tudi same morale opredeliti za enega ali drugega izmed obeh borilcev. Da so bile med temi državami predvsem tiste, ki so šele pred kratkim dosegle nacionalno neodvisnost in so si z vsemi silami prizadevale, da bi se tudi gospodarsko osamosvojile in zagotovile komaj osvobojenemu prebivalstvu človeka vredno življenje, je prav tako razumljivo, kajti tudi nje so v teh prizadevanjih občutno motili blokovski antagonizmi.

Od vsega začetka je bilo jasno, da pri novem gibanju, ki je zajelo velik del sveta, ne gre za poskus ustanavljanja nekakega »antibloka«, ki bi bil v bistvu tretji blok, z vsemi disciplinskimi in omejitvenimi elementi. Blokoviška neangažiranost je bila mišljena dobredno. Njeno idejno izhodišče je prav v prepričanju, da vsakršna blokoviška zaprtost in omejevanje nujno pelje v izolacijo in frontalno obračunavanje, brez upoštevanja rezultatov družbenega in političnega razvoja: v stagnacijo. Probajna sila blokoviške neangažiranosti je bila prav v tem, da je nastopila kot gibanje, kot napetost rahljajoča osvobodilna moč, ki deluje v vseh oblikah in na vseh področjih, ki si ne skuša ničesar podrediti, ki pa ima vendar ambicijo globalne uveljavitve.

Ko je 1. septembra leta 1961 prišlo do prve konference šefov držav in vlad »neangažiranih« držav — povsem značilno in naravno je bilo, da je bila ta prva konferenca v jugoslovanskem glavnem mestu — so vpliv politike blokoviške neangažiranosti že čutili po svetu. Predvsem socialistične dr-

žave — z izjemo Kitajske — so takrat že prevzele nekatere bistvene elemente neangažirane politike, tudi njim je bil boj za mir in za miroljubno in aktivno koeksistenco že nujen imperativ našega časa.

Na beograjski konferenci je bilo izrečeno marsikaj, kar je potrjevalo uspešnost in perspektivnost nove politične filozofije, in skupna deklaracija, sprejeta na zaključku, je izražala duha novega upanja in optimističnega gledanja v prihodnost:

»Neblokovske države sodijo, da je nadaljnje razširjanje neangažiranih območij sveta edina možna in nujna alternativa smeri k totalni blokovski razdelitvi sveta in zaostrovanju politike hladne vojne. Izvenblokovske države so ohrabrujoča opora za vse narode, ki se bore za svojo resnično neodvisnost in enakopravnost...«

»Države udeleženke sodijo, da so načela miroljubne koeksistence edina alternativa hladni vojni in nevarnosti splošne jedrske katastrofe, da morajo biti ta načela — ki vključujejo pravico narodov do samoodločbe, do neodvisnosti in svobodnega določanja oblik in poti gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja — edina podlaga vsem mednarodnim odnošajem...«

»Aktivno mednarodno sodelovanje na vseh področjih materialne in kulturne menjave med narodi je neizogibno sredstvo za učvrstitev zaupanja v možnost miroljubne koeksistence držav z različnimi družbenimi sistemi...«

Kako mnogo se je spremenilo od tistega 1. septembra 1961, nam nazorno kaže dejstvo, da je pojem »blokovske« neangažiranosti že izgubil svojo pravo aktualnost in svojo vsebino. »Blokovi postajajo vse bolj čisto formalna stvar«, je izjavil jugoslovanski predsednik med svojim potovanjem po Latinski Ameriki ter v svojem slovitim govoru pred generalno skupščino Organizacije združenih narodov 22. oktobra 1963 v New Yorku med drugim dejal:

»V novi fazi mednarodnih odnošajev se spreminjajo tudi pogoji, v katerih se je prej rodila politika neangažiranosti. Že prej smo poudarjali, da ne gre za neko pasivno stališče do mednarodnega dogajanja, še manj pa za poskus ustvarjanja nekega tretjega bloka. Ne gre niti za to, da bi si neangažirane države prisvajale atribut edine-

ga zaščitnika miru. Upoštevaajoč spremeni mednarodni položaj, lahko rečemo, da so nova pozitivna gibanja v mednarodnih odnošajih v nekem smislu prerasla izraz neangažiranosti. Danes se pojavlja vprašanje neangažiranosti v mnogo širšem smislu, kajti čedalje več držav in narodov sodeluje v aktivnem boju za mir. Polarizacija sil na sile miru in na sile hladne vojne se skoraj v vseh državah sveta zmerom hitreje razvija v korist sil miru. Neangažiranost se s tem kvalitativno in kvantitativno spreminja v splošno gibanje za mir in iskane miroljubnih in konstruktivnih poti k razrešitvi raznih problemov med narodi. Potemtakem se aktivna »neangažiranost« spreminja v čedalje širšo in aktivnejšo angažiranost za zmago načel ustanovne listine OZN, angažiranost, ki so jo s tako močjo manifestirali šefi držav in vlad 25 dežel na beograjski konferenci leta 1961. Ta načela sprejema za svoja ogromna večina narodov. To je tudi razumljivo, kajti vsi smo odgovorni za usodo mednarodne skupnosti. Angažiranost vseh miroljubnih sil v tem procesu mora biti konstruktivna, realistična, prežeta z iskreno željo, da bi našli rešitev za probleme sedanosti...«

Ne več na bloke, na sile miru in vojne je danes svet razdeljen: to je ena izmed temeljnih misli predsednika Tita in v tem so potekali tudi razgovori na drugi konferenci angažiranih »neangažiranih« držav, ki je bila oktobra v glavnem mestu ZAR Kairu. Platforma, na kateri deluje ta skupina držav, pravzaprav to internacionalno gibanje, je postala širša, ideološka ločnica ni več blokovska ločnica, in kot nam dokazujejo primeri na »Vzhodu« in »Zahodu«, reakcionarne in napredku človeštva sovražne sile nimajo več regionalno blokovskega obeležja.

PROBLEM GOSPODARSKIH NESORAZMERIJ

V enem izmed poglavij beograjske deklaracije je tudi odstavek, ki zelo določno in s poudarkom nujnosti govori o problemu gospodarske nerazvitosti večjega dela sveta kot enem izmed najbolj nevarnih elementov mednarodne napetosti.

Da so postavile ta poudarek prav neangažirane države, je povsem razumljivo, kajti praktično vse te države bolj ali manj boleče čutijo ta problem, ki je posledica stoletne kolonialne odvisnosti in izkoriščanja.

Tudi na tem področju je jugoslovanska zunanja politika odigrala pomembno vlogo kot ena izmed najbolj odločnih pobudnic za mednarodno obravnavo problemov gospodarskih nesorazmerij v svetu. Znano je, da so prav jugoslovanski politiki v Organizaciji združenih narodov vztrajno zahtevali sklicanje mednarodne konference, ki bi bila posvečena izključno vprašanjem mednarodne trgovine s posebnim ozirom na potrebe gospodarskega razvoja nerazvitih, oziroma razvijajočih se držav. Dejstvo, da je do konference res prišlo, je predvsem posledica velikega vpliva in pomena, ki so si ga pridobile neangažirane države v svetovnem političnem dogajanju.

Konferenca OZN za trgovino in razvoj, ki je bila od 23. marca do 15. maja lani v »konferenčni prestolnici« Ženevi, je z ne navadno ostrino in jasnostjo pokazala, kako neizogibna je perspektiva tragičnega konflikta v bodočnosti, če se razvite države, ne glede na politično in ideološko usmerjenost, ne bodo z vsemi razpoložljivimi silami spoprijele s problemom gospodarske nerazvitosti dveh tretjin sveta. Konferenca ni bila »forum ponižnih prosilcev za pomoč«, kot so pričakovali v zahodnih prestolnicah, temveč sodni tribunal, na katerem so nerazvite države jasno povedale, da so za njihov položaj predvsem odgovorne bivše kolonialne gospodarice, ki so v preteklosti neusmiljeno izkoriščale ogromna področja sveta, da je na njihovih majhnih področjih zdaj lahko blaginja in izobilje, in ki s svojo na ta način pridobljeno gospodarsko prednostjo še danes diktirajo obliko in tempo mednarodne trgovinske menjave tako, da je njim v korist.

Toda kljub temu, da so bile dane vse možnosti za ostro obračunavanje, se je konferenca končala s pozitivnim rezultatom. Spet so bili jugoslovanski predstavniki med tistimi, ki so vplivali v konstruktivnem smislu, opozarjali na medsebojno odvisnost današnjega sveta, usmerjali upravičeno ogorčenost v smiselno dejavnost in sodelo-

vali pri sestavljanju konstruktivnih predlogov za intenzivnejše gospodarsko sodelovanje med razvitimi in nerazvitimi. Skupina 75 držav, ki se je formirala že na zadnji generalni skupščini OZN, je v Ženevi nastopala etnotno in z za vse sprejemljivimi predlogi, in gotovo ni slučaj, da je bil za speakerja te skupine izbran jugoslovanski predstavnik.

Tudi na bilateralnem področju spolnjuje Jugoslavija načela, ki jih zastopa v mednarodnih okvirih. Njena gospodarska pomoč nerazvitim državam je kljub objektivno omejenemu obsegu izrednega pomena za razvoj ideje o konstruktivnem gospodarskem sodelovanju v smislu mednarodne delitve dela in njena pomoč je hkrati spodbuda splošnega gospodarskega razvoja v državah, s katerimi sodeluje, kakor tudi v naši državi sami. Na ozkem področju demonstira, kakšen bi naj bil sistem gospodarske pomoči in gospodarskega sodelovanja v globalnem okviru.

DOBRI ODNOSI S SOSEDI

Značilnost jugoslovanske zunanje politike so njeni veliki uspehi v vzpostavljanju dobrih in prijateljskih odnosov s sosednimi državami. Razmere na jugoslovanskih mejah so prava demonstracija pozitivnih posledic doslednega uveljavljanja načel miroljubne koeksistence in plodnega sožitja med narodi.

Klasičen primer, kako neverjetno naglo je mogoče normalizirati odnose med dvema državama in poglobiti stike, je Italija. Komaj deset let je od tega, ko se je napekost med obema državama približevala skrajnosti. Tržaško vprašanje je bilo takrat v zaključni fazi reševanja in hkrati v najbolj kritični. Pripravljenost Jugoslavije na kompromis v tem tako delikatnem vprašanju in njeno moderno stališče do nacionalnih problemov je bistveno prispevalo k nagli rešitvi tržaškega vprašanja in k pomiritvi na mejah. Od takrat se odnosi med Jugoslavijo naglo boljšajo in danes smo že tako daleč, da lahko govorimo o za ves svet zglednem ozračju prijateljstva in sodelovanja med dvema nekoč hudo sprtima sosedoma.

Italijansko-jugoslovanska meja velja za »najbolj odprto mejo v Evropi«. In to je res. Videmski sporazum o maloobmejnem prometu je imel pozitivne posledice, kakršnih v takem obsegu nihče ni pričakoval. Število letnih prestopov meje v obe smeri gre v milijone. Obmejni kraji na obeh straneh sinhronizirajo svoj gospodarski razvoj. V marsičem je postala meja svoje nasprotje, iz elementa razdruževanja je postala element spajanja. Z ustanovitvijo avtonomne pokrajine Furlanije-Juljske krajine se je bistveno izboljšal tudi pravni položaj slovenske manjšine. Slovenski predstavniki so bili na različnih listah izvoljeni v pokrajinski parlament, kjer se lahko mnogo uspešneje kot doslej borijo za pravice slovenskega življa, za njegovo enakopravnost in ustrezne možnosti za organsko vključevanje v življenje celotne dežele.

Tudi na gospodarskem področju so se odnosi močno razvili, Italija je med jugoslovanskimi trgovinskimi partnerji na prvem mestu. Čeprav je članica Evropske gospodarske skupnosti in je torej vezana z različnimi carinskimi določili Rimskega sporazuma, je Italija v trgovanju z Jugoslavijo pokazala izredno liberalno politiko in išče vse možnosti za uspešnejšo trgovinsko menjavo in gospodarsko-tehnično sodelovanje.

Temu primerno se je razvijala tudi posebna, v današnjem času izredno koristna in pomembna oblika medsebojnih stikov, namreč srečanja na najrazličnejših osebnih ravneh. Osebnih stikov je zmerom več, nenehno izmenjavamo gospodarske, sindikalne, in kulturne delegacije, kar plete vedno bolj gosto mrežo odnosov med državama in njenimi gospodarskimi ustanovami.

Ugoden razvoj avstrijsko-jugoslovanskih odnosov je bil kronan v letu 1964 z državniškim obiskom: sedanji avstrijski zvezni kancler dr. Josef Klaus je obiskal Beograd in se srečal tudi s predsednikom Titom. Jugoslovansko-avstrijske odnose so več let po vojni motila v njihovem razvoju vprašanja v zvezi s položajem slovenske manjšine na Koroškem. Čeprav zahtevam koroških Slovencev po zagotovitvi enakopravnosti, kakor določa 7. člen Državne pogodbe iz leta 1955, nikakor še ni v celoti ustrezno, je vendar treba poudariti, da je dunajska vlada na tem področju v zadnjih

letih vendarle mnogo storila. Našla je celo zelo izvirno obliko sodelovanja s predstavniki manjšine: občasni sestanki avstrijskega zunanjega ministra z voditeljema obeh slovenskih organizacij na Koroškem so postali nekaj stalnega. V tem okviru je bilo na zadovoljiv način rešeno vprašanje strokovnega nadzorstva nad dvojezičnim poukom, dogovorili so se, da bo naglo razvijajoča se slovenska gimnazija v Celovcu dobila novo šolsko poslopje, delno je bilo ustrezno zahtevi, naj bi vlada podprla delovanje slovenskih kulturnih organizacij, in razpravljali so tudi o uvedbi uradnih dvojezičnih napisov na dvojezičnem ozemlju.

Tudi med Jugoslavijo in Avstrijo se je začel maloobmejni promet, ki prispeva k izboljšanju odnosov in pripravljenosti za sodelovanje. Ljubeljski predor, ki so ga jeseni 1964 odprli in ki je občutno skrajšal in olajšal pot med Celovcem in Ljubljano, je postal pomembna vez ne samo med Slovenijo in Koroško, temveč med dvema državama.

Z Madžarsko niso bili naši odnosi — razen v informbirojevskih časih — nikdar v krizi in se po obisku predsednika madžarske vlade Janosa Kadarja v Karadjordjevem in predsednika Tita v Budimpešti vse nagleje razvijajo. Zelo zanimive oblike je dobilo gospodarsko sodelovanje, namreč obliko industrijskega usklajevanja in ustvarjanja medsebojne odvisnosti ter s tem močnejše rasti proizvodnosti. Tudi med Jugoslavijo in Madžarsko obstajajo manjšinska vprašanja, toda nikakor ne v akutni obliki. Na tej in na oni strani meje žive nacionalne manjšine svobodno življenje svobodnih ljudi, se dinamično vključujejo v rast in razvoj celotne države. Celo petim tisočem porabskih Slovencev v »pozabljenem«
monoškem kotu se odpirajo nove perspektive, njihov jezik je praktično priznan kot uradni jezik, gospodarsko so se v zadnjih letih po zaslugi tamkajšnjih oblasti zelo okrepili in pričakovana obnovev malega obmejnega prometa jim bo prinesla tako zaželene in pogrešane stike s Prekmurjem, s katerim so sorodstveno in tradicionalno ozko povezani.

Predsednik Tito se je v enem samem letu trikrat srečal s predsednikom Državnega sveta Ljudske republike Romunije Gheorge

Gheorghiu Dej: med obiskom romunske državne delegacije v Jugoslaviji v novembru 1963, v letovišču blizu Temešvara spomladi 1964 in septembra ob začetku del na velikem jezu v djerdapski soteski. Nedvomno so ti pogosti stiki v mnogočem znamenje intenzivnih diskusij o problemih mednarodnega delavskega gibanja. Kot je znano, ubirata tako Romunija kot tudi Jugoslavija svojo specifično pot pri reševanju ideološkega in političnega spora med komunističnimi partijami, stiki med voditelji obeh partij so torej lahko pomemben prispevek k določevanju tistih načel, ki lahko vodijo k razrešitvi nastalih vprašanj. Toda srečanja Tito—Dej so tudi znamenje naglega razvoja jugoslovansko-romunskih državnih odnošajev. Ta razvoj je dobil svoje simbolično obeležje z začetkom gradnje gigantkega jezu na Donavi, ki bo dokončno odpravil vse težave pri donavski plovbi in promet na tej pomembni evropski vodni poti pomembno povečal ter hkrati bistveno zmanjšal splošno pomanjkanje električnega toka v obeh državah, ki sta sredi najbolj dinamičnega gospodarskega razvoja.

Bolgarija, s katero smo nekoč gojili tako prijateljske stike in skupaj kovali načrte za prihodnost, je prav tako že vrsto let na seznamu tistih držav, s katerimi Jugoslavija goji prijateljske odnose. Med bolgarskim nacionalnim praznikom ob obletnici osvoboditve so najvišji državni predstavniki izmenjali mnenja o nadaljnjem razvoju teh odnosov. Tradicionalna srečanja obmejnega prebivalstva v Dimitrovgradu in ostalih obmejnih mestih so postala klica meddržavnega sporazumevanja in daleč preraščajo lokalni značaj.

Tudi z Grčijo živimo v dobrem sosesstvu, čeprav so nekateri notranji problemi usmerili dejavnost grške vlade k zelo perečim nalogam, nalogam, ki so mednarodnega pomena, in čeprav se vprašanja makedonske manjšine ni reševalo najbolje.

Edino z Albanijo so naši odnosi »zamrznjeni«, toda ne po naši krivdi. Nesmiselne in skrajno grobe žalitve albanske vlade, je Jugoslavija zavračala s mero in dostojanstvom in si je na vse možne načine prizadevala, da bi se nevdržne razmere na meji z Albanijo spremenile na bolje. Za zdaj brez uspeha.

VSI SMO »SOSEDJE«

Z eno samo izjemo — ki res lahko velja kot potrditev pravila — so naši odnosi s sosednimi državami torej dobri in prijateljski in tako se je v naši publicistiki pojavil izraz »sosedski odnosi« kot sinonim za »dobre odnose«. Tudi ko je predsednik Tito potoval po daljni Finski, smo govorili o Fincih kot o naših »sosedih« — prijateljih torej.

Jugoslovanski predsednik — »naš najboljši ambasador«, kot ga je nekdo imenoval — je zadnje čase spet opravil ogromno delo kot navezovalec in utrjevalec stikov z bližnjimi in daljnimi državami in kot uspešen propagandist koeksistenčne ideje. Njegova pot po Latinski Ameriki — »pot miru« — je mnogo prispevala k utrditvi te ideje na enem izmed območij, kjer je vse v gibanju in kjer bo prišlo v bližnji bodočnosti do ogromnih družbenih premikov. Prav tako je bil njegov obisk v Beli hiši pomemben predvsem s tega vidika — bil je znamenje velikega uspeha in dokončnega proboja politike miru in aktivne koeksistence.

V letu 1964 je jugoslovanski predsednik obiskal Finsko in Poljsko. Obisk na Finskem je simbolično označil in potrdil naše tradicionalno dobre stike s skandinavskimi državami, ki — čeprav deloma zunanje politično na različne načine vezane — vendarle predstavljajo v tem delu Evrope svojevrstno obliko »neangažiranosti«, oziroma vsaj rezerviranosti do blokovskih teženj. Značilno je, da so se pogajanja o ukinitvi potovalnih vizumov prav s temi državami zaključila uspešno in s konkretnimi sporazumi. Z nevtralnno Finsko pa nas vežejo mnogi skupni pogledi na posamezne svetovne probleme in dokaz za to, da skuša Finska svoja nevtralistična stališča aktivirati, je bila njena prisotnost na kairski konferenci nevezanih držav.

Tudi v odnosih s Poljsko smo napravili velik premik naprej, ko smo ukinitvi formalnosti za potovanja iz ene države v drugo. Razgovori Tito—Gomulka v Varšavi so bili v znamenju nadaljnjega razvoja že doslej uspešnega sodelovanja na gospodarskem področju, posebej pa so se dotikali najvažnejšega vprašanja za socialistične

države, vprašanja enotnosti in neenotnosti komunističnega in delavskega gibanja v svetu, vprašanja, kaj pomeni policentristični proces za cilje komunističnih partij, s posebnim ozirom na to, da je kitajska partija stopila na pot ogrožanja miru in razširjanja reakcionarnih, celo rasističnih idej, posebno v azijskem in afriškem svetu.

»Politika edine alternative« so imenovali prizadevanja neangažiranih držav.

Politika edine alternative je tudi jugoslovanska zunanja politika. Namreč politika, ki nenehoma opozarja na dejstvo, da je spričo novih dosežkov tehnike popolnoma nesmiselno govoriti o takih sredstvih urejevanja mednarodnih problemov, kakršna so bila še možna pred dvajsetimi, tridesetimi

leti. Taka politika, ki izhaja iz prepričanja, da je na svetu več elementov, ki nas družijo, kot elementov, ki nas ločujejo. Politika, ki ji je izhodišče zavest, da so načela, kot nevmešavanje v notranje zadeve, spoštovanje suverenitete, mirno gospodarsko tekmovalje, dopuščanje svobodnega družbenega razvoja, pomoč nerazvitim deželam sveta, nekaj povsem naravnega, integralni sestavni del miselnosti pošteno in normalno mislečega človeka. Politika torej, ki se v imenu zdravega človeškega razuma in v imenu zdravega nagona po ohranitvi človeškega rodu odločno zoperstavlja vsaki težnji, ki bi bila osnovnim interesom človeštva nasprotna in ki postavlja politiki vojnega obračunavanja edino alternativo: aktivno politiko miru. Slavko Fras

O združevanju v gospodarstvu

Zadnjih nekaj let se pri nas vedno bolj razvija proces integracije v gospodarstvu. Ta proces je sestavni del prizadevanj za hitrejši gospodarski razvoj, prizadevanj v sodobnih pogojih gospodarjenja, da bi dosegli čim boljše ekonomske rezultate. Zato je povsem normalno, da se o integraciji pogosto razpravlja v družbenopolitičnih krogih in med proizvajalci. Posebno slednji — delovni kolektivi, njihovi delavski sveti in vodstva posvečajo tem gibanjem veliko pozornost. Tudi tovariš Tito vedno znova poudarja važnost gospodarskega združevanja za naš nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj.

V začetku se je pogosto mislilo, da je gospodarsko združevanje politična akcija. Vedno bolj pa med proizvajalci prevladuje pravilno prepričanje, da je integracija v prvi vrsti ekonomski pojav in proces, ki ga narekuje stopnja gospodarskega razvoja v svetu in pri nas za pospešitev tega razvoja. Gospodarsko združevanje v naših razmerah bo pripomoglo tudi k hitrejši vskladitvi naših gospodarskih zmogljivosti z gospodarskimi zmogljivostmi drugih industrijsko razvitejših držav, to pa nam bo omogočilo enakopravnejše sodelovanje v svetovni trgovini.

Ekonomski pomen gospodarskega združevanja je pospeševanje dviga produktivnosti na osnovi nove tehnološke delitve dela, na osnovi proizvodne specializacije in kooperacije. Vedno sodobnejša organizacija proizvodnih postopkov in vedno večja delitev dela v proizvodnji nam bo omogočila uvajanje specializirane velikoserijske in s tem cenejše proizvodnje. Tega ekonomskega učinka namreč ni mogoče več dosegati zgolj z intenzifikacijo človeškega dela. Zaradi tega vsa razvita sodobna industrija v prizadevanju za hitrejši rast proizvodnosti, ekonomičnosti in rentabilnosti proizvodnje, išče novih možnosti najbolj intenzivno v okvirih modernejše organizacije dela, specializacije, kooperacije in uvajanja novih tehnoloških postopkov, k čemur pa močno pripomore združevanje tako znotraj nacionalnih gospodarstev kot tudi v mednarodnih okvirih.

Združevanje v gospodarstvu nastopa torej kot ena od oblik, ki omogočajo *povečanje produktivnosti* z modernimi sredstvi ob polnem izkoriščanju vseh dosežkov izrednega znanstvenega napredka na področju tehnike, avtomatizacije in tehnologije. Na ta način integracija prispeva k osnovni težnji družbe — zadoščati svojim potrebam na vedno višjem nivoju. Sociali-

stična družba je glede tega posebno zainteresirana, zato daje posebne pogoje, saj s svojim gospodarskim in družbenim sistemom omogoča in usmerja organizacijo družbene proizvodnje in preprečuje vplive stihije.

V vsakdanji praksi gospodarskega združevanja je možno povečati produktivnost v gospodarstvu — in s tem družbeno produktivnost — na najrazličnejše načine. Zaradi tega so tudi oblike povezovanja gospodarskih organizacij, kot načini za doseg tega cilja, zelo različne in to glede na to, katerih sredstev, katerih ukrepov se želijo sodelujoča podjetja poslužiti, da bi povečala svojo produktivnost ter katere neposredne učinke, ki vodijo k temu cilju, žele doseči. Izbor ustrezne oblike združevanja pa je odvisen tudi od obsega in značaja obstoječih kapacitet, značaja in strukture proizvodnje, ter proizvodne orientacije posameznih podjetij.

Dosedanji uspehi gospodarskega združevanja, ki so vsekakor zelo pomembni (ne glede na posamezne neuspešne rešitve), so bili doseženi z različnimi *fuzijami* (združitve več podjetij v eno veliko podjetje), z ustanavljanjem najrazličnejših *poslovnih združenj* (več podjetij iste proizvodne panoge ustanovi skupne organe za zadovoljevanje skupnih potreb in nalog oziroma za realiziranje skupnih interesov), ter najrazličnejšimi drugimi oblikami *poslovno-tehničnega sodelovanja*.

Najprej nekaj o fuzijah. Ta oblika združevanja se je najbolj uveljavila zaradi zelo močne razdrobljenosti v našem gospodarstvu. Nešteto majhnih podjetij se je znašlo v položaju, ko vsako zase ni bilo več sposobno svoje proizvodnje organizirati tako, da bi glede na ceno svojih izdelkov lahko uspešno konkuriralo na domačem, še posebej pa na tujem tržišču. Združene kapacitete (proizvodne in kadrovske) so jim omogočile (z boljšo organizacijo dela, z organizacijo skupnih služb, z boljšim izkoriščanjem strokovnih kadrov, z združitvijo ustvarjenih sredstev itd.) povečati proizvodnjo in produktivnost. Mnogim kolektivom je uspelo v združenih podjetjih v taki meri modernizirati proizvodnjo, da so bile dosežene povsem nove proizvodne kvalitete. Specializacija posameznih zdru-

ženih tovarn za izdelavo samo določenih proizvodov ali celo samo določenih sestavnih delov, je omogočila izdelavo večjih serij, kar je nujno vplivalo na pocenitev proizvodnih stroškov. Uvajanje tipizirane proizvodnje je prenekateremu podjetju dalo iste pozitivne rezultate. Združena finančna sredstva so omogočila nabavo moderne, pogosto že avtomatizirane opreme, ki proizvaja ne le hitreje, ampak tudi bolje. Mnoga združena podjetja so s skupnimi sredstvi tudi močno povečala svoj obseg z dodatnim investiranjem. Za investicije je potrebno povedati, da se je spremenila predvsem njihova struktura: marsikateri načrti so bili dani v predale, ker niso ustrezali sodobni proizvodnji, namesto tega pa je bilo zgrajeno mnogo novega, sodobnejšega, večjega. Izhodišče pri novih investicijah velikih združenih podjetij in kombinatov je bila zamenjava nizko produktivnih kapacitet z visoko produktivnimi, ki so danes edino rentabilne in ekonomične. Kaj pomeni nizko produktivna in kaj visoko produktivna proizvodnja, naj pove primer: leta 1962 je bilo v 7 naših tovarnah izdelanih 1.200 kom. univerzalnih stružnic (toda z največjo serijo 260 kom.), zanje pa je bilo porabljenih povprečno po 1.500 delovnih ur. V svetu, kjer proizvajajo stružnice po moderni proučeni in uveljavljeni (tipski in grupni) tehnologiji, pa za enake stružnice porabijo v Zap. Evropi 600—700, v Sovjetski zvezi pa celo samo okoli 200 delovnih ur. Primer jasno pokaže, zakaj so lahko »evropske« stružnice neprimerno cenejše, oziroma zakaj je dohodek v njihovi proizvodnji mnogo višji.

Enake učinke kot s spajanjem podjetij v velika podjetja in kombinata je moč dosegati tudi v okviru drugih oblik gospodarskega povezovanja. Omenili smo že poslovna združenja. *Poslovna združenja* so pri nas dosegla že dokajšen obseg. Do konca leta 1963 je bilo v državi samo v industriji ustanovljenih 72 poslovnih združenj s 1.078 včlanjenimi industrijskimi podjetji (45 % vseh). Podobno kot v industriji so v različna poslovna združenja povezana tudi mnoga podjetja ostalih področij gospodarstva. Prvotno je bil pglavni namen ustanavljanja teh združenj v sodelovanju na domačem in tujem tržišču. Kas-

neje pa se je njihova dejavnost razširila, posebno v dobro organiziranih in pravilno usmerjenih združenjih. Gre pa tudi sedaj, ko so že uveljavljena, pretežno za skupno organizacijo nabave reprodukcijskega materiala in surovin na domačem in tujem trgu, za organizacijo skupne prodaje, vskladiščenja, izdelovanja skupnih proizvodnih programov (delitev dela), organizacijo služb za proučevanje tržišča in drugih služb, potrebnih vsem včlanjenim podjetjem. Na ta način si tudi mnoga manjša podjetja, ki teh služb ne bi mogla organizirati sama, ustvarijo poslovno enakopravnejši položaj v okviru skupine v združenje včlanjenih gospodarskih organizacij. Pomembnost teh združenj pa je v našem gospodarskem sistemu še premalo poudarjena; predvsem še niso izkoriščene vse možnosti, ki jih povezovanje podjetij v združenja nudi, in to predvsem v smeri organiziranja modernejših proizvodnje, v smeri pospeševanja delitve dela in specializacije med včlanjenimi podjetji in v smeri pribavljanja in izkoriščanja sodobnih dosežkov znanosti na področju avtomatizacije proizvodnje in uvajanja moderne tehnologije.

Nadalje so kot oblika gospodarskega združevanja izredno pomembne, toda še daleč premalo proučene in izkoriščene še razne oblike *poslovno-tehničnega sodelovanja*. Glede tega je potrebno v prvi vrsti ugotoviti dvoje: z raznimi oblikami poslovno-tehničnega sodelovanja je možno doseči skoro vse tiste tehnične, tehnološke in ekonomske učinke, ki jih dajejo ostale, že omenjene oblike združevanja (fuzije, združenja); možnosti sodelovanja so pravzaprav neizčrpne. In drugo: poslovno-tehnično sodelovanje ohrani, za razliko od fuzij, sodelujočim podjetjem neokrnjeno samostojnost, tako pravno in poslovno, kot v pogledu vodenja in upravljanja ter v pogledu formiranja in delitve ustvarjenega dohodka. Nadalje omogoča sodelujočim podjetjem tudi mnogo širše sodelovanje z neomejenim številom partnerjev (edina omejitev je obseg obstoječih kapacitet in proizvodne zmogljivosti).

V to vrsto gospodarskega sodelovanja sodi predvsem gospodarska kooperacija. Kot primer naj navedemo TAM v Mari-

boru, ki ima nad 100 kooperantov. V sodobni proizvodnji pa bi si bilo težko zamisliti podjetje z bolj komplicirano proizvodnjo, ki bi samo proizvajalo prav vse dele, ki jih potrebuje za svoj končni proizvod (na primer za avtomobil). Danes se je delitev dela na tej osnovi, posebno v industrijsko visoko razvitih državah, povsem uveljavila, saj omogoča specializacijo in s tem visoko produktivnost. Prav zaradi tega bo nujno potrebno to obliko sodelovanja intenzivneje razvijati. S pravnimi normami bo potrebno zagotoviti dosledno izvajanje kooperacijskih pogodb; kršitve teh pogodb povzročajo med kooperanti poslovno negotovost in izredno težke tehnične in finančne posledice.

Pomembna oblika sodelovanja gospodarskih organizacij so še tehnično razvojne kooperacije, ki jih organizirajo skupine podjetij za skupno znanstveno-tehnično raziskovanje, razvijanje in uveljavljanje novih znanstvenih izsledkov, zaradi organizacije izmenjave tehnične dokumentacije itd. Tudi ta veja združevanja je še premalo razvita in uveljavljena ter pravno urejena. Omeniti je treba sodelovanje v proizvodnji na podlagi licenc, s čimer so bili po eni strani doseženi dobri rezultati, po drugi strani pa je bilo zaradi slabega medsebojnega sodelovanja zainteresirane industrije ter pravne neurejenosti na tem področju storjenih precej napak (nakup licenc po zastareli tehnologiji, nakup različnih licenc za iste proizvode itd.).

Kot oblika poslovno-tehničnega sodelovanja oziroma poslovnega združevanja so se zelo uveljavila tako imenovana »inženiring« *združenja* (poslovna združenja industrijskih — in drugih — podjetij, ki organizirajo kompletno investicijsko izgradnjo — od načrtov in programov do začetka obratovanja novih tovarn, kombinatov, central itd. Taka inženiring združenja, temelječa na širokem tehničnem, raziskovalnem in proizvodnem sodelovanju, omogočajo (uporabljajoč načelo specializacije in moderne organizacije dela) pospešeno proizvodnjo (dovršitev investicijskih projektov itd.), s tem pa zagotavljajo visoko produktivnost in rentabilnost. Taka združenja so posebno pomembna za sodelovanje v mednarodni delitvi dela in

so se že močno uveljavila. Prenekatero naše podjetje je na ta način uspelo svoje proizvode, svoje usluge, znanje, znanstvene dosežke in svoje delo rentabilno spraviti na tuje tržišče.

V procesu gospodarske integracije pa je potrebno upoštevati in intenzivno razvijati še druge, za uspešen in predvsem hitrejši in perspektivnejši razvoj našega gospodarstva, pomembne faktorje. V mislih imamo znanost in njene dosežke. Sodobna, visoko razvita tehnologija industrijske proizvodnje v svetu je v prvi vrsti rezultat znanosti in znanstvenih raziskovanj. Doseči tako stopnjo produktivnosti, kot jo že imajo industrijsko razvite dežele, ne pomeni le povzemanje tega, kar tam imajo in razvijanje enakih gospodarskih kapacitet pri nas. Naloga je mnogo zahtevnejša, če nočemo, da ne bomo v stalnem zaostajanju: potrebno je neprestano ustanavljanje in razvijanje takih lastnih znanstvenih in raziskovalnih institucij, ki bodo sposobne ne le slediti, ampak tudi ustvarjalno prispevati k razvoju tehničnih in tehnoloških znanosti v svetu z lastnimi izsledki in izkušnjami. Znanost in tehnika sta v takem razvojnem zaletu, da so lahko že jutri določeni proizvodni postopki zastareli, čeprav so danes še najmodernejši. Prav zaradi tega so investicije za graditev znanstvenih in raziskovalnih institucij, graditev laboratorijev, za izobraževanje znanstveno raziskovalnih kadrov itd. čedalje pomembnejši činitelji tako za gospodarski kot splošno družbeni razvoj dežele. Sem sodijo tudi investicije v ustanavljanje institucij za proučevanje sprememb v proizvodnji in na trgih, tako doma kot v ekonomijah drugih držav. Upoštevati moramo nov družbeni pojav v svetu — revolucijo v znanosti in tehniki.

Glede te naloge moramo povedati, da je bilo pri nas, ravno v procesu integracije, marsikaj storjenega. Prodrlo je spoznanje o nujnosti razvoja znanosti. Zaradi tega in pod pritiskom ekonomske nuje so mnoga združenja, pa tudi številna velika podjetja, ustanovila vrsto znanstveno-raziskovalnih institucij, ki se ukvarjajo s sodobno organizacijo proizvodnje in tehnologije. Odvisnost med znanostjo in gospodarstvom postaja vse večja in vedno bolj je očitno, da

sta od večje ali manjše povezanosti znanosti s proizvodnjo odvisna tempo in perspektivnost gospodarskega razvoja. Ustrezna združevanja gospodarskih organizacij z namenom ustanavljanja takih institucij so torej za našo industrijo in ekonomiko življenjskega pomena.

Upoštevajoč različne pogoje posameznih gospodarskih organizacij in vpliv teh različnih pogojev na tako ali drugačno vključevanje v integracijski proces, je potrebno omeniti še, *kako naj se konkretno lotimo integracijskih poslov*. Analize dosedanjih dosežkov v razvijanju združevanja in poslovno-tehničnega sodelovanja kažejo, da so doseženi uspehi številni in dobri. Pokazale pa so tudi, da je za kasnejše boljše ali slabše rezultate bistvenega pomena pripravljalni postopek. Povsem jasno je, da so številnim neuspehim združitvam in primerom ponovnega razdruževanja (dezintegracije) krive ravno slabe, nestrokovne in neznanstvene priprave za združitve. Naj omenimo nekatere bistvene ugotovitve.

Predvsem je potrebno *ločiti cilje od sredstev oziroma oblik* gospodarskega združevanja. Glede tega je bilo v dosednji praksi največ težav. Napačna izbira oblike združitve oziroma povezovanja je pogosto povzročila več škode kot koristi. Neustrezne oblike so bile navadno izbrane zaradi nepravilnega pojmovanja in predstav o fuziji, za katere se je smatralo, da so pozitivne že »same po sebi«. Povrhu tega so jih pogosto šteli za »najvišjo obliko« gospodarskega združevanja. Toda merilo uspešnosti določene integracijske rešitve ni v njeni obliki (»višji« ali »nižji«), ampak v njeni učinkovitosti. S tega stališča je »najvišja« oblika integracije tista, ki da v konkretnih pogojih največji prispevek k povečanju produktivnosti. Tudi ni vsaka koncentracija ekonomična ali vsaka specializacija in kooperacija rentabilna, smotrna. Temeljite tehnične in ekonomske analize konkretnih podjetij šele lahko povedo, ali in kakšna oblika gospodarskega združevanja je ekonomsko koristna. Take pa so le tiste, ki povečujejo produktivnost, povečajo ekonomičnost in rentabilnost. Upoštevati pa je potrebno še širše interese državne ekonomike; zgodi se lahko, da ti

širši interesi — z ozirom na ekonomski položaj dežele v svetovnem gospodarstvu — nasprotujejo interesom posameznega podjetja ali celo interesom določene gospodarske panoge. Upoštevati je treba pogoje, ki jih vsiljuje mednarodna delitev dela.

Iz povedanega izhaja, da so za tako ali drugačno združevanje odločilni cilji, ki jih želimo doseči, ti pa morajo biti taki, ki z ozirom na položaj podjetja v panogi, v nacionalni ekonomiki in glede na lastne pogoje peljejo k uspešnejšemu poslovanju. Pri izbiri ciljev so bile prav tako pogoste napake. Večkrat se je želelo z integracijo rešiti vprašanje podjetij z izgubo, dalje razne kadrovske probleme; pojavile so se tudi težnje z združevanjem zapirati določeno industrijo v lokalne ali republiške okvire itd. Take združitve so bile navadno neuspešne. Toda tudi v primerih, ko so bili cilji povsem pravilno izbrani, niso bile pa upoštevane vse komponente, pomembne za uspešno realizacijo združitve, je prišlo do težav. Ne sme se namreč zgoditi, da z dosegom enega od ciljev (npr. z združitvijo fondov zaradi uspešnega investiranja) dosežemo negativni skupni učinek (npr. se povečajo stroški, se prekomerno poveča število delovne sile itd.). Za doseg posameznih ciljev je potrebno najti ustrezno obliko združitve: kar npr. lahko dosežemo s sklenitvijo kooperativne pogodbe, bi bilo nesmiselno reševati s fuzijo itd. To pomeni, da edino obseg, vrsta in značaj nalog oziroma poslov (cilji), ki se jih želi izvrševati v sodelovanju z drugimi podjetji, edino lahko odloči, ali bo konkretno sodelovanje realizirano s pogodbo o poslovno-tehničnem sodelovanju, v okviru gospodarskega združenja ali s fuzijo.

Bistveno za uspešnost integracijskih ukrepov je vprašanje notranjih odnosov v okviru planirane združitve. Posebno pri fuzijah je važno, da se notranja organizacija združenega podjetja, temelječa na prav tako v naprej izdelanih proizvodnih programih, že v naprej, pred združitvijo, kar se da točno opredeli. Vedeti je npr. treba, za katere naloge bodo organizirane skupne službe in kje bodo locirane, organizacijska struktura samoupravnih organov in njihove pravice (osnovna samoupravljanja), odnosi med upravami posa-

meznih obratov in centralno upravo, sistem formiranja in delitve ustvarjenega dohodka, dogovori o smereh bodočih investicij in lokacij novih objektov itd. Poprejšen natančen in jasen sporazum glede teh vprašanj in pa predvsem povsem jasno izdelan program nadaljnjega razvoja integriranega podjetja je odločilnega pomena za uspešnost integracije.

Med glavnimi vprašanji, ki jih je treba omeniti, da bi bila podoba o integracijskih procesih v gospodarstvu jasnejša, sta še gospodarski sistem in njihovi vplivi na združevanje in pa vprašanje nosilcev integracijskih gibanj.

Nobenega dvoma ni, da mora gospodarski sistem z vsemi svojimi instrumenti neprestano in z vsemi sredstvi stimulirati vsa tista integracijska prizadevanja, ki vodijo k dvigu družbene produktivnosti (produktivnosti celotnih gospodarskih kapacitet). Brez dvoma bo družbeni plan s svojimi instrumenti bolj stimuliral tiste proizvodne panoge in tiste gospodarske organizacije, ki bodo z ozirom na splošne gospodarske pogoje tudi v daljši perspektivi dajale največje ekonomske učinke. V obstoječem sistemu instrumentov pa bodo potrebne določene korekture zaradi njihovih nekaterih negativnih učinkov. V ta sklop vprašanj sodi vprašanje medfaznega prometnega davka, določena pravna negotovost, nezadostna družbena kontrola — npr. pri nakupu tujih licenc z zastarelo tehnologijo itd. Vse to ima na proces gospodarskega združevanja negativne vplive. Sem sodi tudi nenasičeno tržišče za mnoge proizvode kot posledica naglega gospodarskega razvoja (toda tudi pretirane investicijske potrebnosti); na združevanje vpliva to dejstvo negativno v tem smislu, ker mnoga podjetja danes z lahkoto prodajo svojo proizvodnjo ne glede na kvaliteto, zaradi česar ne vidijo nobene potrebe po modernizaciji, delitvi dela in specializaciji, ki jo omogoča združevanje. Povsem jasno je, da je gospodarska »sigurnost« ustvarjena na tej osnovi, kratkovidna in v daljših rokih povsem neperspektivna. Z ustreznimi instrumenti bo družba morala prisiliti taka podjetja (in celo panoge) k sodobnejšemu in perspektivnejšemu gospodarjenju.

Glede *nosilcev integracijskih procesov* pa je tovariš Tito ob neki priliki dejal: »Kdo naj bo nosilec ekonomske integracije — politični organi ali proizvajalci? ... Razume se, proizvajalci, delavci ali kolektivi, ki jih bo njihova zainteresiranost za boljšo proizvodnjo vodila k iskanju metod in možnosti splošno jugoslovanskega združevanja in da v njem najdejo tudi svoje interese. Delavci, delovni kolektivi in njihovi voditelji najboljše vedo, kaj je zanje najrentabilnejše.«

Odločilno vlogo naj torej imajo neposredni proizvajalci. K temu kaže dodati le še, da sta dvig produktivnosti in nadaljnje uveljavljanje delavskega samoupravljanja dve, med seboj odvisni sestavini istega procesa — hitrejšega gospodarskega in družbenega napredka.

Prav to vprašanje je bilo v dosednji praksi pogosto zanemarjeno in zato vzrok mnogih nepotrebnih težav. Bistveno je, da delovni kolektivi oziroma njihovi delavski sveti od vsega začetka sodelujejo: pri pripravah (analizah, postavljanju ciljev itd.),

pri postavljanju programov, določanju vseh bodočih notranjih odnosov, iskanju ustreznih oblik združevanja — do neposredne združitve. Tako sodelovanje kolektivov bo preprečilo številne težave, ki sicer redno nastopajo pri dokončni realizaciji celotnega integracijskega programa.

Za zaključek še ena ugotovitev: integracija ni enkratna naloga, ampak neprestan proces. Ni končanih, dokončnih integracij. Razvoj znanosti in tehnike ter vedno nove in nove potrebe bodo terjale vedno novih in novih prizadevanj za produktivnejše, ekonomičnejše in rentabilnejše gospodarjenje. To pa bo zahtevalo neprestanega iskanja vedno novih in še boljših rešitev gospodarskega povezovanja zaradi novih, še večjih in širših delitev dela — za nadaljnjo povečevanje produktivnosti. Samo tako neprestano napredovanje s stalnim razvijanjem in uveljavljanjem najrazličnejših ukrepov za boljše, rentabilnejše proizvajanje lahko zagotovi neprestano povečevanje življenjske ravni naših delovnih ljudi.

F. H.

Sodobna Alžirija

UVODNE MISLI

Kongres alžirske narodnoosvobodilne fronte (FLN) je bil od 16. do 21. aprila 1964. Teh nekaj dni nedvomno pomeni izreden in izjemen trenutek v zgodovini alžirske revolucije. Dolgo so ga sicer napovedovali, različno spodbujali, toda če je bil potreben, je bil potreben predvsem zato, da strne zavestne socialistične sile in vse pristne revolucionarje v boju za premagovanje protislovij sodobne alžirske družbe, da poseže in osvetli njene družbenoekonomske strukture in da začrta novo dinamiko in dimenzije alžirski revoluciji.

Temeljno kongresno dejanje je bilo sprejetje programa FLN, ki predstavlja dragocen dokument, v katerem se vrednost preteklost, tehta sedanost in stremi v prihodnost. Najbolj kratko in natančno opredelitev kongresa je povzel Ben Bela na zaključnem mitingu, ko je med drugim dejal: »Naš smoter je moč izraziti z eno samo besedo — socializem.«

Bistvene sestavine kongresa FLN so osredotočene na tri temeljne zasnove:

1. preobrazba družbeno-ekonomskih struktur v prehodnem obdobju;

2. izgradnja države in državnosti na temeljih ustave in samoupravnih izkušenj in pridobitev;

3. oblikovanje moderne, enotne, kadrovske partije, usposobljene v boju za neodvisnost in nadaljnjo izgradnjo socializma.

Samoupravljanje je postalo temeljno izhodišče alžirskega gospodarstva, politike in proizvodnje v sedanosti za prihodnost. Lastne in izvirne okoliščine so narekovale uveljavitev samoupravljanja v industriji in kmetijstvu. V tem pogledu imajo odločilen pomen odloki alžirske vlade, sprejeti marca 1963. leta. Dejstvo je, da s samoupravljanjem delovni ljudje stopajo v ekonomsko in družbeno življenje dežele z vso svojo silo in veljavo.

Alžirske revolucionarne sile so našle svojo lastno pot v svojih lastnih — objektivnih in subjektivnih — okoliščinah in možno-



Udeleženci kongresa narodnoosvobodilne fronte (FLN) poslušajo poročilo Ben Bele o temeljnih točkah alžirskega gospodarstva, politike in proizvodnje.

stih za reševanje protislovij. Čeprav je socialistično samoupravni sektor gospodarstva pod težkim pritiskom tujega neokapitalističnega in deloma tudi domačega nacionalnega, zlasti trgovskega kapitala, vendarle postopoma uspešno širi svoje gospodarske potencialne in razširja uveljavitev novih prvin v družbenih odnosih.

Osnovno je organizirati proizvodnjo in spodbujati preobrazbo in izpopolnjevanje njenih notranjih struktur. Zato tudi temeljno geslo kongresa, ki se glasi: treba je proizvajati, proizvajati in proizvajati na vseh gospodarskih področjih in z vsemi sredstvi, ki so na razpolago. To je prav gotovo edina možnost obdržati in dvigniti standard, razširiti vse vidike potrošnje in ublažiti brezposelnost. Niti nacionalizacija niti agrarna reforma sami po sebi še ne pomenita rešitve za vse probleme oziroma, kot je dejal Ben Bela, »rešitev za vse naše probleme je vsebovana v eni sami besedi — proizvodnja.«

Kongres FLN je seveda izredno pomemben tudi zato, ker so na njem sprejeli tudi statut FLN. Tako je fronta postala avantgarda alžirskega ljudstva, ki jo vodi geslo: revolucija z ljudstvom za ljudstvo, katere temeljni smoter je družba, v kateri ne bo izkoriščanja človeka po človeku, torej izgradnja socialistične družbe. Njena notranja organizacija sloni na načelih demokratičnega centralizma s točno določenimi pravicami in dolžnostmi članov in vodstev od celice do federacije. V njenem delova-

nju samo svobodna razprava prispeva k resni raziskavi in ustreznim rešitvam konkretnih problemov socialistične izgradnje. Posebno skrb mora fronta posvečati svojim kadrom, njihovemu usposabljanju in šolanju. Zlasti pa mora bedeti nad njihovo demokratičnostjo in humanizmom.

Kongres alžirske narodnoosvobodilne fronte je torej pokazal in dokazal, da so zastareli ugovori, ki jih je izražala levica in desnica v Alžiriji, pa tudi drugod po svetu, da alžirska revolucija nima organiziranih zavestnih vodilnih sil in da nima svoje lastne ideologije in programa. Celo več. Proces dozorevanja pridobitev alžirske revolucije je dragocen prispevek zgodovini narodnoosvobodilnega boja narodov in ljudstev Afrike, Azije in Latinske Amerike in s tem tudi seveda zgodovini mednarodnega delavskega gibanja. Te pridobitve je kodificiral nedavni kongres FLN, in brez pretiravanja je ugotoviti, da so svojevrsten idejni eksploziv ne le za Magreb, vso Afriko, Evropo, Azijo in Latinsko Ameriko, ampak zlasti in predvsem za Vzhod in Zahod.

ZAOKROŽENO JE PRVO DESETLETJE ALŽIRSKE REVOLUCIJE

Sodobna Alžirija ima pred seboj ogromno ekonomskih in socialnih problemov. Na eni strani gre predvsem za posledice stoletne kolonizacije, ko si je francoska metropola v celoti prikrojila alžirsko kolonialno gospodarstvo kot svoj dopolnilni del z vsemi dodatki, priveski in prilastki, ki so sicer značilni za samo kolonizacijo. Na drugi strani pa gre za probleme, ki so nastali kot posledica narodnoosvobodilnega boja, ki je trajal sedem let in pol in je ob nezaslišanem nasilju in zatiranju povzročil strahovite človeške žrtve, socialne težave in premike ter veliko materialno škodo.

RAZMERJE MED INDUSTRIJO IN KMETIJSTVOM

Kapitalna posledica kolonializma je predvsem v nerazvitosti dežele, ki se kaže na splošno v ekonomski odvisnosti sicer neodvisne Alžirije od nekdanje metropole. Ta je prisotna v različnih oblikah in vse-

binah, najizraziteje pa v trgovinski odvisnosti, tehnični odvisnosti, finančni odvisnosti in tudi človeški odvisnosti.

Razmerje med industrijo in kmetijstvom najbolje kaže na nerazvitost nacionalne ekonomike. V kmetijstvu je zaposleno 65 do 70 odstotkov aktivnega prebivalstva, ki ustvarja samo 40 odstotkov celotne proizvodnje in le 22 odstotkov narodnega dohodka. To govori o izredno nizki produktivnosti in nezadostni zaposlenosti. Felah obdeluje zemljo v povprečju samo 100 dni na leto, medtem ko bi mogel delati približno 250 dni. Stalna nezadostna zaposlenost, zlasti pa brezposelnost, velja za najvažnejši socialno ekonomski problem, ki ga je treba rešiti.

Alžirija je slabo industrializirana, pa četudi ima velika naravna bogastva. Pred neodvisnostjo je imela 200.000 industrijskih delavcev na 11 milijonov prebivalcev; se pravi, manj kot 2 delavca na 100 prebivalcev, medtem ko je povprečje v industrijskih evropskih deželah en zaposlen v industriji na 8 do 9 prebivalcev.

Ekonomski razvoj predpostavlja hitro in ustrezno uporabo moderne tehnike in tehnologije. Glede tega nastopita kot glavni oviri majhen narodni dohodek in nepismenost, kajti industrijsko opremo je treba kupiti, za upravljanje modernih strojev pa je potrebna določena izobraženost. Množična nepismenost, razširjena na podeželju kakor tudi v mestu, preprečuje velikemu delu prebivalstva vključevanje v sodobne poklice in delo. Takšno stanje seveda tudi stopnjuje pomanjkanje upravnih in gospodarskih kadrov v prihodnosti.

Značilna strukturalna posledica kolonializma je obstoj dveh ekonomskih sistemov, od katerih je eden visoko razvit, drugi pa popolnoma zastarel, med njima pa ni medsebojne povezanosti. Tako sta industrija in kmetijstvo v Alžiriji med seboj tako rekoč ločena. Industrija potroši le 25 odstotkov kmetijske proizvodnje, medtem ko znaša ta potrošnja v industrijskih deželah Evrope 53 odstotkov, in obratno, potrošnja industrijskega blaga v kmetijstvu znaša le 8 odstotkov vrednosti kmetijske proizvodnje. Taka razkasanost med industrijo in kmetijstvom in njegova zaostalost, je izražena tudi v slabih vlaganjih in izkoriščanju

zemlje. Kajti na vasi potrošijo največji del svoje proizvodnje sami. Felah, ki nima nič za ponudbo in ki nima denarja, da bi kupoval, pač ne more biti gospodarski partner.

Značilno dvojnost alžirskega kmetijstva kažejo razmerja med kmetijskim področjem, od katerih so nekatera na stopnji moderne agrokulture, na najboljši zemlji, sposobna za akumulacijo kapitala, investicije in uporabo moderne tehnike, in močno zaostalimi kmetijskimi področji, ki ne ustvarjajo nič kaj več kot le majhen prispevek narodnemu dohodku. Razen tega pa obstaja še velika razlika med razvitimi in bogatimi primorskimi predeli ter zaostalimi, pretežno hribovskimi in saharskimi predeli. Če vzamemo za osnovo 100 kot povprečje osebnega dohodka v Alžiriji, potem ima prebivalec okraja Batna 30, iz okraja Tlemcen 70, v mestu Oran 200, v mestu Alžir pa 275. Razpon med Batno in Alžiro je torej od 1 do 9.

Najbolj očitno pa pokaže ekonomsko odvisnost prav trgovinska odvisnost. Francija absorbira 60 odstotkov alžirskega izvoza in obratno, največji delež alžirskega uvoza je s francoskega trga.

Naslednji vidik ekonomske odvisnosti je tehnična odvisnost, kar izhaja iz dejstva, da je industrijska oprema in tehnika danes v Alžiriji zvečine francoskega izvora, tako da je za vsak nadomestni del ali pa dopolnilno opremo tako rekoč na vseh gospodarskih področjih izključno navezana na francosko industrijo in trg.

Finančna odvisnost se kaže tako na področju javnih financ kakor tudi pri urejanju deviznega sistema, k čemur je dodati še monetarno odvisnost, kajti Alžirija je vključena v cono francoskega franka in nima svojega monetarnega trga. Ta odvisnost samo še stopnjuje tesne finančne zveze med bančnimi ustanovami v Alžiriji, ki so podružnice francoskih bank, razen nekaterih manj številnih alžirskih in drugih bančnih ustanov. Banke in posamezniki lahko plasirajo razpoložljivi kapital na francoskem trgu in lahko samostojno iščejo sredstva ali pa kritje, ki ga potrebujejo. O vsem tem sicer obstajajo sporazumi, tako da alžirski državni organi že nadzorujejo, kolikor je to v njihovi moči, finančno in

bančno poslovanje. Pripravljajo pa tudi nacionalizacijo bank. Toda francoski kapital ima na primer ob neugodni trgovinski bilanci zmeraj možnost samovoljnega posega, tako da more znatno zmanjšati uvoz oziroma povečati izvoz.

Novi alžirski bankovci, katerih enota je alžirski dinar, ki ima isto vrednost kot novi francoski frank in ki ima trdno zlato podlago, so tiskani oziroma izdani v Franciji. Tako ima Pariz vsaj posredno popoln pregled, če ne že nadzor, nad obtokom denarja v Alžiriji.

Alžirska odvisnost od Francije je označena tudi s tako imenovano človeško odvisnostjo: pomanjkanje potrebnih kadrov za izgradnjo moderne države in industrializirane ekonomike, kar postavlja problem tuje tehnične pomoči. Ta odvisnost je posebno očitna pri emigraciji alžirske delovne sile, ki ni dovolj zaposlena doma in že od nekdaj odhaja na delo v Francijo. To je dokaj nevarno, ker je vezano z delovanjem različnih javnih in zasebnih posrednikov in posredništev.

Tudi po neodvisnosti Alžirije je administracija ohranila težnjo, da se usmerja v ekonomskih odnosih proti tujini in seveda zlasti in najčešče proti Franciji. Te težnje so največje s strani privatnega sektorja, delno pa tudi državnega.

Bistveno je občutljiva in ranljiva alžirska ekonomika zaradi tega, ker se 80 odstotkov alžirske zunanje trgovine uresničuje s Francijo. Največji del proizvodov gre na francosko tržišče, kjer jim določijo cene, katerih viške pa poberejo francoski trgovci na veliko in drobno. Danes Alžirija še zmeraj zelo malo izvažata in trguje izven cone franka, na to je vezana z najrazličnejšimi sporazumi, s katerimi je alžirska trgovina seveda močno omejena v svojem delovanju, zlasti v pogledu menjave izven cone franka, ne razpolaga z ustreznimi finančnimi sredstvi, da bi mogla nastopati na drugih tržiščih in se tako osvobodjati francoskega pritiska in možnosti. Odvisnost na področju državnih financ je ojačena še z dejstvom, ker je seveda po sporazumih francosko imetje v Alžiriji pojmovano kot notranji nekonvertibilni frank in so zato vse devizne transakcije možne le prek francoskega trga menjave, ki je se-

veda podvržen njegovi ureditvi. Tudi notranje finance alžirskega gospodarstva so prav tako občutljive in ranljive predvsem zaradi neravnotežja med fiskalnimi viri in ostalimi izdatki, ki jih ima država, ki nosi težo infrastrukture in socialnih obveznosti. Predvsem se pa potrošnja ni sposobna adaptirati za potrebe investicij.

Administrativni sistem je podedovan iz kolonialnega obdobja, to velja tudi za njegovo kadrovske sestavo. Narodnoosvobodilni boj je pospešil, da so si Francozi prisvojili in zasedli administrativne položaje, vključevali so tudi Alžirce, ki so bili ali pa postali frankofili. Državni aparat, ki je bil samo podaljšek francoskega aparata, z vso svojo okorelostjo in birokratizmom ni ustrezal alžirski stvarnosti, kaj šele, da bi ustrezal zahtevam splošnih sprememb ekonomske socialnih struktur. Ko so francoski uslužbenci množično zapustili Alžirijo, je bil ta aparat samo obnovljen in nacionaliziran in še zdaleč nima potrebnih kvalitete in gibčnosti. Poseben problem je francoska razkosanost alžirskega teritorija na okraje, ki je popolnoma prilagojena kolonialni ekonomiki trgovske pisarne.

SRDIT BOJ S KOLONIZATORJI

Na samem začetku alžirskega narodnoosvobodilnega boja je bil zastavljen alžirski politični vidik. Na prvem mestu so bile težnje in zahteve po neodvisnosti, kar je preraslo v srdit boj s kolonizatorji in njihovo oboroženo silo. Toda v času narodnoosvobodilnega boja so dozorevale in dozorele tudi zahteve alžirskega ljudstva, da naj se določijo in opredelijo stremeljenja in smotri na ekonomskem in socialnem področju. Odločitev je prinesla socialistično usmeritev, medtem ko so prvine in sestavine socialistične izgradnje izoblikovane pretežno po izbojevani neodvisnosti.

Narodnoosvobodilni boj je sprožil gibanje resnično vsega alžirskega ljudstva. Zato so tudi redke družine, ki jih ne bi francosko nasilje tako ali drugače prizadelo. O tem govore med drugim samo preproste navedbe: več kot milijon padlih; 300.000 borcev v partizanih; skoraj 3 milijone nasilno preseljenih od svojih ognjišč v po-

sebna središča, ki so bila popolnoma podobna pravim koncentracijskim taboriščem; 400.000 zaprtih ali interniranih; 300.000 beguncev, ki so dobili zatočišče v Tuniziji in Maroku; 700.000 prebivalcev je emigriralo iz podeželja proti mestu. To so samo skopa dejstva o boju alžirskega ljudstva in o globoki zakoreninjenosti revolucije med ljudstvom. Toda posledice teh dogajanj — vojaških, policijskih operacij in socialnih premikov človeških in materialnih žrtev — so boleče odprte: najprej na stotine vdov; tisoči otrok sirot, od katerih jih je 30.000 ostalo brez očeta in matere; veliko invalidov, brezdomec, preseeljencev, priseljencev. To se pravi: stotisoče in stotisoče oseb, ki jim je bilo potrebno in jim je še treba nujno zagotoviti vsaj življenjski minimum. Ogromno število borcev, nekdanjih zapornikov, beguncev, preseljencev in priseljencev utemeljeno postavlja zahteve po readaptaciji, nastanitvi, zaposlitvi in razporeditvi. Postavlja se problem večjega števila mladih ljudi, ki so rasli med vojno in jih je zastrupljala francoska propaganda, ki jih je treba prevzgojiti. Poseben problem je prekinitev in zamuda šolanja.

Ocenjeno je, da je 371.000 prebivalcev v vojnih okoliščinah moralo zapustiti podeželje med 1954. in 1960. letom. To preseljevanje se je samo še stopnjevalo med 1960. in 1963. letom, ko je iz podeželja v mesta prišlo 800.000 prebivalcev, medtem ko je v obratno smer odšlo le 45.000 prebivalcev.

Zvečine je to prebivalstvo brez dohodkov in predstavlja v mestih nekaj polproletariat, kar samo stopnjuje problem brezposelnosti. V zvezi s tem se večajo izdatki za socialno skrbstvo, zdravstvo, nastanitev, opremo in preskrbo. Ko ti ljudje pridejo v mesta, se spremeni njihov način življenja. Stanovanja, ki so jih zapustili Evropejci, ne zadoščajo. Zato bi bilo potrebno predvideti izgradnjo 75.000 novih stanovanj letno v mestih in še več na podeželju. Resen in težak je problem nedo hranjenosti vsega tistega prebivalstva, ki je bilo preseljevano, mučeno, internirano, zaprto, pregnano. Težave so seveda predvsem glede vključevanja tega prebivalstva v proizvodnjo, ker so bili skozi več let iz-

ven nje, kar samo bremeni gospodarstvo, ovira njegov razvoj in pelje k padcu življenjske ravni velike množice. Izredno težak je problem zdravstva, zlasti na podeželju, ker ni zdravnikov.

Povzročena je bila velika materialna škoda, saj je bilo 800 vasi popolnoma porušeni, ki jih je treba obnavljati. Tisoči hektarov gozdov so zgoreli, dežela pa je že tako imela velikanske potrebe glede pogozdovanja. Velike alžirske gozdne površine, zlasti v gorskih predelih, so popolnoma požgane. Ogromno obdelovalne zemlje je bilo zanemarjene ali pustošene, isto velja za sadno drevje in druge nasade. Ovčja čreda je bila v vojnem času zmanjšana od 7 milijonov na 3 milijone glav, čreda goved je pa tako rekoč uničena. Veliko cest je bilo razrušenih, opuščenih in zanemarjenih. Na mejah so še vedno ogromne površine ozemlja, ki je minirano. K temu je treba dodati še zločinsko dejavnost OAS, pretežno v mestih, med grozovitimi dejanji, ki so bila storjena, je požar univerzitetne biblioteke, razrušitev nekaterih operacijskih blokov v mestu Alžiru.

NEVARNOST NEOKOLONIALIZMA

Poseben in svojevrsten prodor neokolonializma predstavlja tako imenovani načrt Constantine, ki ga je vodila ideja, da je oborožen boj alžirskega ljudstva izraz ekonomskih in socialnih pomanjkljivosti in nezadovoljstva, krivic in zatiranja. Zato naj bi se predvsem izboljšali življenjski pogoji prebivalstva, s tem pa da bi se one-



Tehnični kadri v kmetijstvu pri nazornem pouku.

mogočil boj alžirske narodnoosvobodilne fronte. To naj bi dosegli z okrepitevijo kapitalističnih struktur v Alžiriji preko obsežnih investicij, zlasti v težko industrijo. Izvajanje tega načrta je povzročilo težave in ovire, s katerimi se med drugim tudi srečuje današnje alžirsko gospodarstvo.

Z zmago osvobodilnega boja je prišlo do množičnega odhoda evropske manjšine iz Alžirije, število dosega skoraj milijon. Samo dejstvo ima svojo dobro stran, ker je bila s tem omogočena hitrejša konkretizacija socialistične usmeritve in utrditev politične neodvisnosti. Nastale so seveda težave glede na vlogo evropske manjšine v ekonomiki in socialni aktivnosti dežele, ki še zdaleč niso rešene. Aktivnega prebivalstva evropske manjšine je bilo v Alžiriji približno 300.000, od tega je bilo 33.000 vodij obratov, podjetij, posestev, 15.000 je bilo visokokvalificiranih kadrov in svobodnih poklicev, 100.000 srednjih kadrov in uslužbencev, 35.000 kvalificiranih delavcev. Njihova nadomestitev je postavila hude probleme in zahteve glede poklicnega izobraževanja, formiranja kadrov, tehnične pomoči, vodenja gospodarstev, kajti nastale so velike vrzeli v potrebah po visokih in srednjih kadrih ter kvalificiranih delavcih. Izdelan je bil program posebnega pomena za formiranje kadrov, zlasti tehniških, kajti samo s tujo tehniško pomočjo je mogoče reševati položaj samo v prvih letih. Toda tuja tehnična pomoč ima prav tako svoje omejitve. Prisotnost številnega tujega osebja na važnih mestih v gospodarstvu in drugod lahko povzroči denacionalizacijo vodenja zadev. Razen tega je tehnična pomoč dokaj draga in povzroča socialne razlike, vključno privilegije, ki jih je včasih težko prenašati.

Potrošnja evropske manjšine je bila občutna, ocenjena na 40 odstotkov lokalne proizvodnje in 60 odstotkov uvoženih dobrin. Odhod Evropejcev je povzročil težave na notranjem tržišču, kajti 36 odstotkov lokalne proizvodnje, predvsem na področju uslužnosti, je ostalo neizkoriščenih, 54 odstotkov uvoženih potrošnih dobrin je pa ostalo brez kupcev.

Do 1954. leta so Alžirci plačevali 53,7 odstotka davkov, Evropejci pa 46,3 odstotka. Sedaj pade skoraj celotno davčno breme

v višini 97,9 odstotka na alžirsko prebivalstvo, katerega dohodki so razen redkih izjem za njihove razmere dokaj nizki.

Ko so Evropejci odhajali in odšli, je z njimi bežal in pobegnil tudi kapital. Depoziti v bankah so bili zmanjšani za 110 milijard, čemur je dodati še maso neplačanih terjatev, kar znaša približno 20 milijard. Zaradi tega dejstva je bilo kroženje blaga v trgovski mreži močno blokirano, na eni strani zaradi dolgov, ki so jih zapustili Evropejci, na drugi strani pa tudi zaradi težav, s katerimi so se srečala podjetja glede plačil izvoznikom. Težave so nastale tudi zaradi pomanjkanja kreditov, brez katerih trgovina ne more delovati. To je seveda vplivalo na proizvodnjo, na investicije, povpraševanje se je zmanjšalo. Beg tujega kapitala je spremljalo vzdušje nezaupanja, kar je vplivalo na poslovno aktivnost. S tem je bila seveda zmanjšana tudi monetarna masa, spremembe so nastale v njeni strukturi, javni krediti so morali prevzemati in nadomestiti zasebne.

Nujne potrebe alžirskega gospodarstva najvažnejših investicij so ocenjene takole:

60 milijard za kmetijstvo; 40 do 50 milijard za industrijo, 30 do 35 milijard za trgovino, 20 do 25 milijard za različna posojila.

Vsi ti problemi so postali toliko težji za reševanje, ker je odpadel kredit francoskih državnih ustanov, od koder tudi težave za financiranje opreme in za zagotovitev vzdrževanja zunanje menjave. Vse to je seveda vplivalo in povzročilo tudi gospodarsko recesijo in je takoj po razglasitvi neodvisnosti hromilo alžirsko gospodarstvo. Francoski podjetniki so zapustili 40 odstotkov kolonializirane zemlje, skoraj v celoti majhna industrijska podjetja ter obrt. Stotisoči potrošnikov z visoko življenjsko ravno in beg kapitala so dejstva s posledicami; na eni strani je prišlo do splošnega padca investicij, zmanjšanja uvoza opreme, zmanjšanje povpraševanja po neposrednih dobrinah in omejitve pri delitvi dohodka, na drugi strani se je povečala brezposelnost in nezadostna zaposelnost, zapuščena industrijska podjetja je bilo treba prevzeti in voditi. Marsikaj pa seveda ni bilo mogoče vpeljati v prejšnje ustrezno stanje.

ALŽIRSKA ZUNANJA POLITIKA

Minuli kongres je sklenil, da je nujno nadaljevati boj za neodvisnost na vseh področjih s tem, da se čimprej izvede evakuacija tujih vojaških sil, ki se še nahajajo na alžirskem ozemlju; s tem, da se nadaljuje popolna alžirizacija administracije; s tem, da se glede tehnične pomoči, ki je seveda potrebna, naslonijo na dežele, ki jo nudijo brez težav in ceneje, s tem, da se za vsako ceno razvije lastna zunanja trgovina; s tem, da se izkorišča z vsemi sredstvi in možnostmi nacionalno bogastvo. Ta nadaljnji boj za alžirsko neodvisnost je seveda oprt na socialistično izgradnjo in utrditev družbenoekonomskih struktur. Kongres je glede tega posebej poudaril, da se mora sistematično okrepiti socialistični sektor in utrjevati v odnosu do privatnega sektorja tako, da se socialističnemu sektorju priključijo vse ekonomske sile, ki so mu potrebne za ugoden razvoj. Socialistična izgradnja temelji na samoupravljanju in nacionalizaciji. Poseben poudarek je bil na skrbi za uspešnost agrarne reforme ob zavestnemu sodelovanju kmetov pri njenem uresničevanju. Leto 1964 je bilo razglašeno za leto prostovoljnega dela, pri čemer naj sodelujejo najširše množice in tako prispevajo svoj delež pri obnovi in izgradnji dežele.

Glede na nadaljnji dosledni in vztrajni boj za dopolnitev in doseg resnično popolne neodvisnosti je zlasti pomembna dejavnost minulega kongresa alžirske narodnoosvobodilne fronte tudi zato, ker je končno opredelil in določil osnove alžirske zunanje politike, ki temelji na trdnem in odločnem boju proti imperializmu in cionizmu, stremljenju k ustanovitvi široke protimperialistične zveze vseh dežel Azije, Afrike in Latinske Amerike, na uveljavljanju politike neangažiranosti. Okrepi naj se sodelovanje z deželami, ki morajo pomagati pri premostitvi težav, ki izvirajo iz zaostalosti. Še naprej je treba nuditi pomoč osvobodilnim gibanjem in se vztrajno boriti proti vsem oblikam rasizma, zagotoviti podporo vsem, ki trpijo in se borijo za svobodo in napredek. Posebna podpora je bila izrečena glede uveljavljanja sklepov konference v Adis Abebi. Na kongre-

su so se zavzeli za zблиževanje med narodi, ki je edino sredstvo za zagotovitev svetovnega miru na pravični osnovi, za prenehanje atomskih poskusov in končno za popolno uničenje atomskega orožja.

Pričujoči podatki o alžirskem ekonomskem in socialnem položaju neposredno po izbojevanju neodvisnosti so bili hkrati, čeprav niso podani celovito, ampak le delno, predmet vrednotenja na minulem kongresu alžirske fronte narodne osvoboditve in so kot splošno gradivo vključeni v sestavni del sprejetega programa FLN. Dejanski položaj ni samo narekoval, ampak tudi odločno zahteval čim hitrejšo preobrazbo danih družbenoekonomskih struktur, v katerih je bilo in bo še potrebno z vsemi razpoložljivimi objektivnimi in subjektivnimi silami zamenjati in nadomestiti stare družbene strukture z ustvarjanjem novih ter tako potrpežljivo in vztrajno premagovati najrazličnejša kritična družbenoekonomska neravnotežja, protislovja in nasprotja ter človeško zelo hude socialne probleme.

Prikaz značilnejših in tehtnejših podatkov o teh problemih zaokroža celovitejšo podobo pogojev, v katerih raste in se utrjuje uresničevanje alžirske poti v socializem. Za alžirsko prehodno obdobje je predvsem značilno osvobajanje izpod kolonializma in neokolonializma ter odpor proti vsem posegom imperializma, kar je vzporedno organsko povezano z bojem za resnično popolno neodvisnost skozi vztrajno in trdo socialistično izgradnjo.

ALŽIRSKA REVOLUCIJA IN SAMOUPRAVLJANJE

Alžirsko revolucionarno gibanje ima dvoje temeljnih izhodišč, ki so z vso naravno silo prisotna in delujejo v sodobni Alžiriji. Na eni strani nadaljujejo revolucionarne sile boj za okrepitev neodvisnosti v doslednem, dokaj strpnem in od časa do časa zelo ostrem spopadu s kolonializmom in neokolonializmom, kar se zliva v vztrajno antiimperialistično akcijo. Na drugi strani pa so revolucionarne sile ob spodbudi širokih ljudskih množic in z njihovo zavestno in zvesto podporo ter v obrobem spopadu s kontrarevolucionarnimi si-

lami začele uresničevati socialistične smotre v svojih lastnih in izvirnih okoliščinah izgradnje socializma.

O tem je govoril Ben Bela že novembra 1962. leta, ko so prvič v svobodnem Alžiru proslavljali obletnico oborožene vstaje: »Naš boj ni bil začel samo zato, da bi si priborili neodvisnost in da bi bila razvita naša narodna zastava. Naša revolucija ima politično vsebino. Predvsem želimo uresničiti družbo, v kateri ne bi obstajala dva razreda: eden, ki živi v udobju in blaginji, drugi pa, ki mu je vse odvzeto. Želimo uresničiti revolucionarni socializem, upoštevajoč naše arabsko-islamske tradicije.«

Dialektično sozvočje vseh teh prvin je dobilo tudi materialno podlago, ko je nastopala in se uveljavljala nova izvirna dimenzija alžirske revolucije z rastjo samoupravljanja. Na kongresu alžirske fronte narodne osvoboditve so ugotovili, da je prav samoupravljanje izrazilo in da bo izražalo nepretrgan razvoj nacionalne ljudske revolucije v socialistično revolucijo. Pri reševanju ekonomskih in političnih problemov je bila namreč izoblikovana vloga mestnega delavstva vštric s kmetijskimi delavci, kar postaja zmeraj bolj odločilno. Družbeni temelji revolucionarne oblasti pač počivajo na delovnih množicah, na zvezi med kmetijskimi delavci, industrijskimi delavci, siromašnimi kmeti in revolucionarnimi intelektualci. Samo takšna oblast ima svoje revolucionarno bistvo v obrambi interesov delovnih množic in zato ne

sme dopustiti nobenega predaha v boju proti izkoriščevalski privatni lastnini tako na vasi kot v mestu. Glede privilegiranih slojev pa je revolucionarna oblast sprejela politiko, ki temelji na razlikovanju med privatno lastnino, ki izkorišča, in privatno lastnino, ki ne izkorišča.

Visoka revolucionarna zavest alžirskih množic, ki je zorela v dolgoletnem boju za neodvisnost, je spodbudila gibanje kmetijskih in mestnih delavcev, ki so tako rekoč po svoji lastni iniciativi že konec 1962. leta začeli ustanavljati odbore samoupravljanja na posestvih in podjetjih, ki so jih zapuščali in zapustili nekdanji francoski koloni in patroni. Položaj je tako dozorel in alžirska vlada je marca 1963. leta izdala odloke, ki jim že danes nihče ne oporeka, da imajo zgodovinski pomen za usodo alžirske revolucije. S tem dejanjem je bil namreč smoter boja za neodvisnost ne zgolj dopolnjen, ampak že celo zamenjan s smotrom boja za socializem.

Uresničitev samoupravljanja ima namreč zaradi svojih vzrokov in posledic ogromen razpon. Po vsebini je to protikolonialna akcija, s katero je bil francoski metro-poli iztrgan iz rok monopolni položaj v alžirskem gospodarstvu, znatno je zmanjšana moč kapitala, zlasti v kmetijstvu, pa tudi v industriji. Na ta način je bilo tudi preprečeno alžirski buržoaziji, da bi se dokopala do tega kapitala in da bi porinila deželo na kapitalistična pota; tako je dobila ta akcija tudi protikapitalistični značaj. Predvsem pa je bila to po svojih prvinah socialistična akcija, kajti velika večina kmetijskih in mestnih delavcev je zavestno prevzela francosko privatno lastnino in jo začela upravljati kot kolektivno lastnino. Delavci vasi in mest so tedaj stopili v gospodarsko in politično življenje dežele. V povezanosti notranjih silnic v gibanju se razčiščujejo in uveljavljajo novi gospodarski in politični vidiki in merila glede delitve dohodka, produktivnosti in nagrajevanja po učinku. Družba pa je seveda dobila narodni dohodek, ki ga potrebuje za preobrazbo podedovanih družbeno-ekonomskih struktur.

Če je bila bistvena značilnost programa alžirske francoske narodne osvoboditve, sprejetega v Tripolisu, predvsem v dolo-



Sole so eden najvažnejših problemov mlade alžirske države, v kateri je nad 80 odstotkov prebivalcev nepismenih.

čitvi antiimperialističnih, antikolonialnih ter splošno demokratičnih zahtev ob sicer jasni napovedi političnega zbora v prid načelom in perspektivam socializma, potem je treba ugotoviti, da je že po dveh letih revolucionarnega razvoja dežele v neodvisnosti prišlo do takšnih premikov in preobrazb v strukturi alžirske družbe, ki so narekovale sprejetje novega programa, v katerem so natančno ovrednotene in opredeljene pridobitve in izkušnje alžirske poti v socializem in v katerem si socialistična misel in socialistična akcija podajata roke.

RAZREDNI BOJ — OBJEKTIVNA RESNIČNOST

Gibanje ljudskih množic je razgrnilo tudi sodobne strukture alžirske družbe. V prvem obdobju narodnoosvobodilnega boja za neodvisnost domovine so bili združeni v alžirski fronti narodne osvoboditve in okoli nje tako rekoč vsi družbeni razredi in sloji v pestri skali, od felaha in fevdalca do proletarca in buržuja. Oborožen boj proti kolonizatorju, francoskemu kapitalu in imperalizmu, je samo začasno zasenčil razredne interese in z vso silo porinil v ospredje nacionalno patriotske smotre. V drugem obdobju narodnoosvobodilnega boja že nekako dozoreva kriza, seveda pretežno med vodilnimi kadri, ki že kaže na spopade različnih gledanj glede teorije in prakse določnejših smotrov družbenega razvoja neposredno pred razglasitvijo izvojevane neodvisnosti in po njej. Boj za utrditev neodvisnosti in boj za zmago socialističnega izbora postajata med seboj zmeraj bolj neločljivo povezana. To spoznanje je dalo alžirski revoluciji tudi svojevrstno izrazito razredno kvaliteto. V tretjem obdobju dozori gibanje ljudskih množic v boj za obrambo in uresničitev njihovih razrednih interesov prek samoupravljanja, nadaljnega razširjanja agrarne reforme in nacionalizacije, kar prodira tako rekoč na vsa gospodarska in družbena področja.

Dejstvo je tudi, da je bilo od vsega začetka v okrilju alžirske narodnoosvobodilne fronte, predvsem pa v njenem vodstvu, več skupin z različnimi idejno-političnimi izhodišči in različnimi težnjami in delova-

njem. Bržkone imajo prav tisti, ki ugotavljajo, da so trenja, spopadi in boji v samem vrhu alžirske narodnoosvobodilne fronte bili predvsem v okviru teh skupin. Na eni strani so bili skrajni levičarji, med njimi Budiaf in Ait Ahmed, ki so pod vplivom evropskih trockistov nastopili z zahtevo po radikalni politiki in večpartijski demokraciji. Na drugi strani so bili desno usmerjeni, med njimi Ferhat Abbas in Ben Heda, ki so zagovarjali interese nacionalne buržoazije, klasičnega liberalizma in panarabizma. Na tretji strani je Ben Belina skupina, ki osrednje združuje veliko večino vodilnih kadrov narodnoosvobodilne fronte in armade in ki je trdno odločena utrjevati neodvisnost in razširjati socialistično smer in izgradnjo.

Prav gotovo pa ta razporeditev, ki seveda ni povsem natančna, ni nikdar pognala globljih korenin v samo revolucionarno gibanje delovnih množic, zato je prav gotovo v stanju životarjenja in odmiranja, kajti, držala bo trditev, da je Ben Bela zmagal in prebrodil krizo, ker je bil sposoben na podlagi najnaprednejših revolucionarnih socialističnih določb programa, sprejetega v Tripolisu in oprt na revolucionarno gibanje množic, ki so zahtevale razčlenitev in uresničevanje socialističnih perspektiv, izdelati nov program alžirske narodnoosvobodilne fronte, ki ga je črpal in uzakonil iz ljudstva za ljudstvo.

Da bi se opredelila učinkovitost buržoazije in drobne buržoazije v dinamiki razrednega boja, seveda ne gre zgolj za to, kakšna je njena ekonomska moč. Alžirska buržoazija tvori eno štiridesetino aktivnega prebivalstva. Zasedrana je med veletrgovci, predvsem pa med srednjimi in bogatimi zemljiškimi lastniki. Drobna buržoazija tvori eno osmino aktivnega prebivalstva, zasedrana je deloma v kmetijstvu, zlasti pa drobni trgovini, obrtništvu, pa tudi tehniških uslužbencih in uradništvu. Razen gospodarske in finančne moči teh krogov je seveda pomemben njihov ideološki, kulturni in politični vpliv med kmeti in delavci in so razmere v tem pogledu za najrazličnejše rovarjenje dokaj ugodne.

Poseben družbeni sloj je začel nastajati med birokratično buržoazijo v administrativnem aparatu in v gospodarstvu, ki srka

svojo moč iz dejstva, da izvršuje oblast in po nagonu pritiska antisocialistično. V teh vrstah se sreča še dosti nasprotnikov, ki ovirajo, preprečujejo ali pa zavlačujejo politiko, ki podpira samoupravno gibanje med množico.

Vse to nam pove, kje in kakšne so razredne silnice sodobne alžirske družbe in da je razredni boj objektivna resničnost. Od tod tudi izredno dragocena spoznanja, ki jih vsebuje program narodnoosvobodilne fronte, sprejet na minulem kongresu o tem, da boj za zmago socializma ne poteka harmonično. Premagovanje ekonomskih, socialnih in političnih protislovij, ki izhajajo iz nizke stopnje razvitosti produkcijskih sil, zaostajanje družbene zavesti med prebivalstvom, birokratične deformacije državnega aparata, slabosti sindikatov in partije bodo morale imeti pred očmi najnaprednejše družbene sile, kajti le to jim bo omogočilo približanje in napredovanje socialističnih idej med množicami. Ta objektivna dejstva pa zahtevajo nenehen boj za čim pristnejše vezi narodnoosvobodilne fronte z delovnimi množicami, samo tako bo možno izkoreniniti zaostala pojmovanja, ki so nastala v pogojih izkoriščanja človeka po človeku. Odločno je bilo torej sklenjeno, da je potrebno preprečevati parazitizem, nedopustne dobičke, špekulacijo, privilegije, ter to odkrito in pristno razložiti ljudem. Isto velja tudi za podkupovanje, privilegije in krivične razlike v dohodkih. Na ta način naj bi izločili najrazličnejše privilegirane sloje in povečali politično odgovornost samoupravljanja delovnih množic, hkrati bi se pa izognili lažnemu egalitarizmu.

Družbeno-ekonomske osnove alžirske buržoaziji danes več ne omogočajo, da bi se drznila frontalno napasti socialistično izgradnjo. Bilo bi pa seveda naivno misliti, da se je odrekla obrambi svojih privilegijev in razrednih interesov. Oporo je seveda izgubila v tistem hipu, ko je pobegnil francoski kapital, na katerega se je v celoti ali pa deloma naslanjala. V zvezi s tem je prav gotovo pomemben tudi nekoliko številnejši sloj mlajših trgovcev in podjetnikov, ki je ponavadi v družbenih premikih in nacionalizacijah zmeraj zmeden. Vse te družbene sile so seveda nevarne zaradi njihovih

poskusov povezovanja s tujim kapitalom in njihovih teženj, da z napačnimi problemi, seveda v korist svojih privilegijev, zavajajo del ljudskih množic.

TRADICIJE ISLAMA IN SOCIALIZEM

Če pogledamo v alžirsko ustavo, bomo med temeljnimi načeli in smotri zasledili dvoje značilnih določb, ki so povezane in zasidrane v kulturnopolitični zgodovini Alžirije: islam je državna religija, republika zagotavlja vsakomur spoštovanje njegovih nazorov, verovanj in svobodno opravljanje obredov; arabski jezik je narodni jezik in uradni državni jezik. V uvodu ustave je podana obrazložitev za takšne ustavne določbe, kajti islam in arabski jezik sta bili učinkoviti sili obrambe in upora proti nasilju kolonialnega režima glede depersonalizacije Alžircev.

Dejstvo, da gradi socializem v Alžiriji ljudstvo, ki je globoko navezano na tradicijo islama, njegove civilizacije in kulture. Hkrati je pa tudi dejstvo, da je bil kolonializem velik sovražnik islama, ki je odigral posebno narodno obrambno vlogo, razen tega pa je bila arabščina jezik zatiranih in upornikov, ki so jo preganjali v kolonialnem šolstvu.

V resoluciji o splošni politiki, ki jo je sprejel minuli kongres alžirske narodnoosvobodilne fronte po proučitvi, razpravi in dopolnilih načrta programa in poročila generalnega sekretarja, je na prvem mestu odstavek, ki se glasi: kongres odobrava orientacijo teh dveh dokumentov, ki sta izraz volje alžirskega naroda in njegove partije, da bo politika dežele tako navznoter kakor navzven potekala v dvojnem znamenju socializma in navezanosti na arabsko-islamsko osebnost.

K temu je treba dodati, da je že program, sprejet v Tripolisu, s priporočili opozarjal na nekatere nasprotnike narodnoosvobodilnega gibanja, ki so poskušali islam izkoristiti v demagoške namene, da bi se tako izognili resničnim problemom in odvrnili široke ljudske množice od socialističnih smotrov s podtikanji, da islam ni združljiv s socializmom.

Nekateri sklepajo, da je islam že postal sredstvo v rokah tistih sil, ki si zaenkrat

še ne drznejšo frontalno napasti socialistične usmeritve in izgradnje, trdijo celo, da je religija bistveno oporišče, ki bi ga mogla izkoriščati kontrarevolucija. Pri osvetljevanju tega, seveda izredno značilnega in občutljivega problema hkrati, bo pač najbolj prav, da se opremo na izvirne alžirske razlage. Te pa izhajajo iz ugotovitve, da je v alžirski zgodovini islam dobival ideološke manifestacije, naperjene proti obstoječi oblasti, da bi izrazil upor množic proti tlačanju in samovolji fevdalcev. Tudi asketizem je v raznih obdobjih bil orodje odpora proti francoski okupaciji, in to še preden je bil izkoriščen tudi v oporo tej dominaciji. Reformno gibanje in obnova islama je bilo kakor v mnogih drugih muslimanskih deželah vključeno v gibanje nacionalne osvoboditve. Tudi dandanašnji islam nadaljuje in se zliiva z naprednimi težnjami množic toliko prej, ker alžirske delavske in kmečke množice zmeraj bolj sodijo in presojujejo na podlagi resničnih dejstev in dosežkov, in so zato, čeprav močno religiozne, zelo težko dojemljive za antisocialistično propagando na podlagi verskih argumentov. Verovanje v islam ni nezdržljivo z uvajanjem socialističnega sistema, ampak lahko alžirske množice tudi spodbuja za uresničitev socializma. Nihče se ne drzne, da bi se odkrito dvignil v imenu islama proti socializmu, ker je za alžirske množice v tolikšni meri protimuslimansko vse, kar je protisocialistično. Program socializma in teze znastvenega socializma so sprejemljivi za vse tiste, ki ne glede na njihova prepričanja, nazore in veroizpoved želijo in hočejo, da dobijo zemljo in proizvodna sredstva v roke delovni ljudje.

Ta in takšna izvirna alžirska razlaga je dobila svojo potrditev tudi v nekaterih konkretnih priporočilih in ukrepih minulega kongresa alžirske fronte narodne osvoboditve. Še posebej velja to za problem arabizacije tako s teoretičnih kakor praktičnih vidikov. Sklenjeno je bilo, da se ustanovi vsedržavna komisija, ki bo dala priporočila za čimprejšnjo izdelavo programa arabizacije z namenom, da se obnovijo, ohranijo in razvijejo tradicionalne kulturne in duhovne vrednote. Takojšnji ukrepi pa so predvideni glede pospešene arabizacije šolskega pouka in glede zahteve, da



Industrializacija države je odvisna od sposobnosti domačih strokovnjakov

se na univerzi močno razširi področje arabskih študij ter da se okrepijo, poglobijo in čimbolj omogočijo kulturni stiki in sodelovanje z arabskim svetom. Reforma šolskega sistema je za zdaj šele na začetku. Toda najkasneje v treh letih je uresničiti splošno šolanje dečkov in deklic od šestega leta starosti naprej. Program boja proti analfabetizmu se mora uresničevati iz leta v leto brez prekinitve, kajti kolonializem je zapustil grozljiv položaj, saj je, kot ugotavljajo, nad 80 odstotkov prebivalstva nepismenega.

Poseben poudarek v programu je dobila alžirska kultura, ki naj bo nacionalna, revolucionarna in znanstvena.

ZAKLJUČEK

Alžirska revolucija si torej utira svoja lastna pota preko organskega povezovanja med dekolonizacijo in socializmom. Uresničila je dosežke originalnih preobrazb kolonialnih struktur v začetnem procesu socialistične izgradnje. Alžirija sodi zato med prve nekdanje afriške kolonije, ki podružblja sredstva za proizvodnjo, premaguje ovire, ki so nastale zaradi pobeglega kapitala, ohromitve industrije in pomanjkanju tehniškega kadra, in tako spodbuja v revolucionarnem gibanju nove razsežnosti, vključno socialistično preobrazbo družbenih odnosov, s poudarkom na prosveti, znanosti in kulturi, obenem z oblikovanjem alžirske državnosti, ki jo že preženejo pridobitve samoupravljanja.

Med dvema kongresoma

»Za prihodnost, kakršno si želimo, smo odločilne bitke že izbojevali. Toda to, kar smo dosegli, nas ne zadovoljuje; zastavljamo si še bolj zapletene in še težje naloge. Pogoji, da jih izpolnimo, je enotnost naših vrst. Smotri in ideje, ki smo jih zapisali v svoj program, so vodniki našega boja, dolžnost in čast revolucionarnega življenja slehernega jugoslovanskega komunista.

Da bi izpolnili svojo zgodovinsko nalogo pri ustvarjanju socialistične družbe v naši deželi, moramo posvetiti temu smotru vse svoje sile, biti kritični do sebe in svojega dela, biti nepomirljivi nasprotniki slehernega dogmatizma in biti zvesti revolucionarnemu ustvarjalnemu duhu marksizma. Nič, kar je bilo ustvarjeno, nam ne sme biti tako sveto, da ne bi moglo biti preseženo in da se ne bi umaknilo tistemu, kar je še bolj napredno, še bolj svobodno, še bolj človeško.«

(Iz programa ZKJ)

V razdobju med sedmim in osmim kongresom so za Zvezo komunistov Jugoslavije značilni revolucionarna dinamika, nenehne akcije, pomembni dosežki boja in dela. Njena vodilna vloga je bila in tudi ostaja prav v tem, da je sposobna kritično analizirati in presojsati družbeno stvarnost in razgibati velikanske vseljudske sile za spreminjanje te stvarnosti.

Dobro vemo, da šestletno razdobje ni bilo preprosto niti brez težav. Naša družba se je usmerila k uveljavitvi človeka — občana, k izoblikovanju novih oblik socialistične demokracije, v katerih prihaja bolj popolno do izraza vloga človeka. To kajpak ni preprost proces. Zaradi tega se morajo jugoslovanski komunisti in delovni ljudje neprestano boriti za to, da bi splošno sprejeta stališča in načela spremenili v praksi. Le-ta se pač sama od sebe ne morejo uresničiti!

To je tudi tisto bistveno, kvalitetno. Zveza komunistov kot organizacija aktivnih in odgovornih družbenih delavcev je sposobna utirati nova pota napredku in odkrivati nova sredstva za boj in akcijo v skladu s spremembami v družbeni strukturi. Politično in idejno se bojuje proti protisocialističnim in negativnim pojavom, pri tem pa ne dopušča, da bi jo nagrizla rja birokratizma ali da bi se prepustila, samozadovoljna s seboj in s svojo močjo, malomeščanskim težnjam in nazorom. V tem smislu sta imela pomembno vlogo pismo izvršnega komiteja iz leta 1962 in Titov govor v Splitu. Nastalo je kakovostno novo politično in delovno ozračje v Zvezi komunistov, Socialistični zvezi, Zvezi sindikatov

in v naši najširši javnosti sploh. S tem so bile tudi dane možnosti za hitrejšo in dolednejše reševanje mnogih problemov.

V graditvi družbenopolitičnega sistema med dvema kongresoma je najbolj pomemben velik razvoj družbenih odnosov. Ti so uveljavljeni in uzakonjeni v novi ustavi SFRJ. Če bi hoteli v nekaj besedah izraziti vsebino dnevnih redov vseh organizacij Zveze komunistov med dvema kongresoma, bi lahko rekli, da je bil pod »prvo točko« — človek. Njegov materialni interes, njegove samoupravne demokratične pravice, njegova vloga v družbi — to je bilo in ostaja bistvena poteza v razvoju naše družbe. Zato si je komunist prizadeval, da bi svojo misel in akcijo razvijal in obogatil s tem, da obravnava in rešuje probleme sodobnega človeka in sodobne družbe z vsemi njenimi posebnostmi in pojavi.

Na kongresu v Ljubljani, leta 1958, je bil sprejet program ZKJ. To je načelna osnova našega celotnega družbenega gibanja in idejni kašipot družbene akcije komunistov in vseh delovnih ljudi Jugoslavije v njihovem boju za socializem. Dosedanja praksa, uspehi, ki smo jih dosegli, in problemi, ki terjajo nadaljnje urejanje — so potrdili in tudi v novi luči znova poudarili osnovna stališča v programu ZKJ, predvsem pa vlogo, naloge in način idejnopolitičnega delovanja Zveze komunistov v sistemu neposredne socialistične demokracije. Ta vprašanja so bila v posameznih obdobjih našega razvoja, a v skladu s potrebami in zahtevami po nenehnem poglobljanju neposrednega socialističnega demokratizma, nadalje in bolj nadrobno

obravnavana na plenurnih Centralnega komiteja in na drugih političnih forumih ter v dokumentih Zveze komunistov.

Razdobje med dvema kongresoma označujejo še nekatere okoliščine:

— prvič, še bolj se je uveljavil pomen družbenopolitične aktivnosti socialističnih sil, organiziranih v Socialistični zvezi, Zvezi sindikatov, Zvezi mladine, Zvezi združenj borcev narodnoosvobodilne vojne, Konferenci za družbeno aktivnost žensk in v drugih družbenih organizacijah;

— drugič, na pobudo delovnih ljudi je bil dosežen hiter in močan industrijski razvoj in ustvarjene so bile možnosti za odstranitev dolgoletnega zaostajanja kmetijske proizvodnje; v letih 1959—1963 je družbeni proizvod v gospodarstvu naraščal po stopnji 9,1 povprečno na leto, pri čemer je povprečno letno naraščanje družbenega proizvoda znašalo 10,8 odstotka, v kmetijstvu pa 6 odstotkov; gospodarstvo se je še naprej hitro razvijalo — Jugoslavija je v sorazmerno kratkem času v temeljih premagala podedovano zaostalost in se uvrstila med srednje razvite industrijsko-agrarne države;

— tretjič, z razvijanjem neposredne delitve dohodka po delu, ki so jo sicer spremljale nekatere težave, se je nadaljeval proces osvoboditve dela pred ostanki mezdnih odnosov; čedalje večje število funkcij države postopoma prerašča v svobodno dejavnost delovnih ljudi prek njihovih samoupravnih organov; tako se bistveno spreminja položaj delovnega človeka kot neposrednega upravljavca materialnega in družbenega življenja; čedalje bolj se povezujejo in prežemajo med seboj interesi posameznika, delovnega kolektiva, kómu ne in skupnosti kot celote;

— četrtič, Zveza komunistov je v tem obdobju posvetila veliko pozornost analizi mednarodnih problemov; intenzivno je spremljala gibanja v mednarodnem delavskem gibanju, vztrajno si je prizadevala za kar najbolj široko, enakopravno sodelovanje med strankami in gibanji, ki se bore za mir in socializem; iskala je razne oblike pomoči vsem gibanjem in narodom, ki se borijo proti imperializmu, kolonializmu in drugim oblikam podjarmljenja; politiko socialistične Jugoslavije je usmerila k naj-



Pogled na del novega Beograda

širšemu ekonomskemu in političnemu sodelovanju z drugimi narodi in državami, ne glede na njihovo družbeno ureditev; odločno se je borila za zmago politike miru in aktivne koeksistence.

Organizacije in vodstva Zveze komunistov so v obdobju med dvema kongresoma posvetili veliko pozornost metodam in oblikam svojega dela, to je, oblikovanju ustreznih metod delovanja v sistemu neposredne socialistične demokracije. Zveza komunistov je stopila v obdobje bolj potrpežljivega, vztrajnega in občutljivega dela, ki daje njenemu razvoju nove značilnosti: kvaliteto, znanje, vztrajnost in že znano revolucionarno čvrstino v prepričevanju in stališčih.

Prehojena pot Zveze komunistov Jugoslavije med dvema kongresoma nedvomno daje tej milijonski organizaciji nove spodbude, nalaga ji nove, še bolj zapletene naloge. Prepričani smo, da bo svoje naloge v graditvi socialistične družbe tudi v prihodnje, kakor jih je doslej, uspešno opravila.

Petina žetve gre v izgubo

Mrčes, rastlinske bolezni in razni drugi škodljivci nam pri pridelovanju, prevozu in uskladiščenju pridelkov napravijo vsako leto velikansko škodo. Izračunali so, da več kot petina vsega živeža, ki ga na leto pridelamo na zemlji, nikoli ne pride na mizo, za katero sede ljudje, ampak gre v popolno izgubo; povzročitelji te izgube so predvsem insekti, rastlinske bolezni in razni drugi škodljivi vplivi. K temu pride še izguba do 10 odstotkov vsega pridelka žita v nekaterih deželah, ki nastane v skladiščih prav tako po raznih insektih, glodalcih in raznih boleznih; prištejmo še izgubo denarja in truda, ki ga je človek vložil v pridelovanje, predelavo in prevoz tega živeža, pa pridemo še do številke, ki kažejo mnogo večjo izgubo. Dodajmo še 1 odstotek izgube tu, 1 odstotek izgube tam, pa nam računi spet pokažejo številke, ki gredo v velikanske vsote, in izgubo živeža, s katerim bi se moglo prehraniti na milijone ljudi. Zaradi nazornosti še nekaj podatkov: po statističnih ugotovitvah vseučilišča v Lousiani dela v ZDA milijon ljudi za prehrano insektov. Toliko hrane namreč uničijo vsako leto razni insekti. Po podatkih Organizacije Združenih narodov, požro insekti na leto 30 milijonov ton hrane, torej toliko, kolikor znaša skupna potrošnja Velike Britanije. Pri tem niso všteti podatki o škodi, ki jo povzročijo razni glodavci, ptice, plesni in razne rastlinske bolezni. Velikansko škodo povzročajo razne rastlinske bolezni in mrčes tudi našemu gospodarstvu, saj nas prikrajšajo vsako leto za 15 odstotkov celotnega pridelka, kar znaša v celi državi na desetine milijard dinarjev.

Škodljivci potujejo brez potnega lista

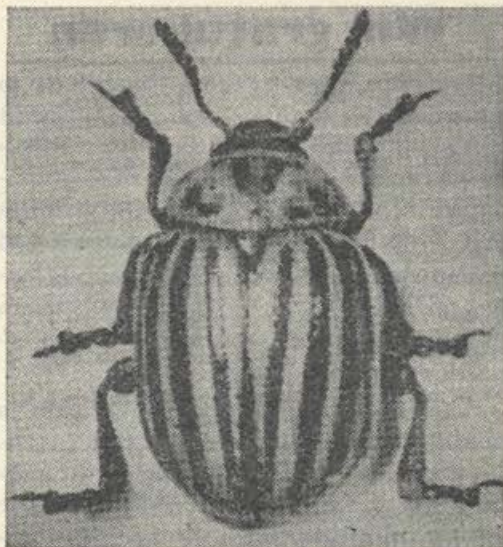
Ze tisočletja se človek bori proti raznemu škodljivemu mrčesu, žuželkam, rastlinskim boleznim in kugam. Škoda in izgube so kljub trdovratnemu boju iz leta v leto večje in čeprav se ta boj bojuje na raznih frontah in z raznim orožjem, bi mogli reči, da človeštvo doživlja v tem boju več pora-

zov kakor zmag. Vzrokov za te poraze je več: predvsem v naraščajočem mednarodnem in medcelinskem trgovanju, nič manj v sistemu monokultur, kjer so na velikanskem prostoru strnjene gotove rastline, kar je naravnost idealno gojišče, kjer se razmnoži in razširi največ škodljivcev in parazitov. V 19. in predvsem v 20. stoletju so zanašali škodljivce in bolezni iz ene dežele v drugo, z ene celine na drugo in posledica tega je bila, da so šle mnoge žetve in letine v izgubo, nekateri glavni pridelki naše prehrane kot žito, krompir, limone, zelenjava, grozdje itd. pa so bili včasih v nevarnosti pred popolnim uničenjem. Okoli 1840 je napadla Evropo cela vrsta škodljivcev in bolezni iz Amerike. Krompirjeva bolezen, ki jo povzroča neka gliva (Phytophthora infestans) je uničila skoro ves pridelek krompirja, peronospora (trtna bolezen), prav tako ameriškega izvora, pa skoro vse evropske vinograde. Leta 1958 je filoksera, mrčesna nadlega, ki je prav tako prišla iz Amerike v Evropo, skoro popolnoma uničila vse francoske vinograde.

Na stotine milijonov ljudi na vseh koncih sveta še danes boleha za malarijo, čeprav jo tako načrtno in z vsemi sredstvi zatirajo; milijon ljudi še zmeraj vsako leto umre za to boleznijo, ki jo povzroča krvni zajedavec plazmodij, prenaša pa komar anofeles. Plazmodij živi v želodcu anofelesove samice, ki ga s pikom prenese na zdravega človeka, potem ko se je sama okužila s pikom malaričnega bolnika. V mnogih pokrajinah v Afriki je še danes zelo razširjena hudo nevarna tsetse bolezen; to je kužna bolezen, ki napada konje, osle, goved, svinje in druge živali, in katero prenašajo obadi tudi na človeka. Spet v drugih pokrajinah Afrike še dandanes razsaja onhocerkoza, katere posledica je oslepitev. Njen povzročitelj je mikroskopsko majhen črv, ki pride v telo po piku peščene muhe, imenovane similium. Podganja bolha prenaša kugo, komar rumeno mrzlico, bela uš nevarno nalezljivo bolezen pegavico. Celotna naše navadne muhe širijo s ponesnaženjem hrane grižo, tifus in druge črevesne okužbe.

Ves ta imenovani in neimenovani mrčes ne povzročajo in razširjajo samo bolezni, marveč tudi lakoto. Egiptovske nadloge, o katerih beremo v svetem pismu stare zaveze, še dandanes ogrožajo velikanske pokrajine in milijone prebivalcev. Komarji, muhe, kobilice in druge nadloge, ki so popisane v začetku druge Mojzesove knjige, še dandanes ogrožajo cele pokrajine v Aziji in Afriki, kot so jih pred tisočletji. Kobilice so največji poljski škodljivci v Orientu. Samo družina poljskih kobilic (acridiidae) obsega okoli 90 vrst. V Egiptu in sploh v Afriki so razširjene tako imenovane potujoče kobilice ali kobilice selivke (*Schistocerca gregaria*). Kar so kobilice za afriške in azijske dežele, je za ameriške in evropske koloradski hrošč. Kobilice niso izbirčne, saj uničijo vse, kar je zelenega na polju ali na drevju, medtem ko so nekateri drugi insekti že zelo »specializirani«. Tako na primer ličinke koloradskega hrošča lahko uničijo pridelek krompirja na velikanskih površinah. Taki specializirani uničevalci so borov prelec, borov in smrekov lubadar, jabolčni zavijač, razne gosenice in metulji, trtna uš, žitni molj, močnati molj in nešteto drugih insektov, ki sestavljajo velikansko uničevalno vojsko, proti kateri se bojuje človeštvo in zaradi katere imata dandanes znanost in tehnika čedalje večje in težje naloge. Proti tej velikanski vojski zajedavcev in škodljivcev, ogroževalcev človeških življenj in njegovega truda v boju za obstanek je prav tako postavljena velikanska vojska raziskovalcev mrčesa, zdravnikov, biologov, kemikov in inženirjev, ki delajo noč in dan, da bi z novim in čedalje učinkovitejšim orožjem tolkli mrčesno vojsko. Mrčes se pa prav tako brani s presenetljivo odpornostjo in predvsem s svojo neizčrpno sposobnostjo, da se grozno hitro množi.

Preden bi omenili nekaj primerov, kako poteka danes ta boj zlasti s kemičnim in biološkim orožjem in kako se mrčes brani, poglejmo, kakšno škodo nam delajo koloradski hrošč, kobilice, tkalci (ptiči), razne znane in neznane bolezni ter vidni in nevidni tatovi v kaščah in skladiščih.



Koloradski hrošč

Koloradski hrošč in njegova pot v Evropo

Koloradski hrošč (*Leptinotarsa decemlineata*) je eden najhujših krompirjevih sovražnikov. Nekako sredi 19. stoletja je prišel čez mehiško mejo v Združene države Amerike, kjer se je okoli 1874 razširil po vsej deželi. Iz Amerike so ga hkrati z uvozom krompirja z ladjami prepeljali v Evropo, najprej v Anglijo in Nemčijo. Do izbruha druge svetovne vojske se je evropskim deželam, v katerih se je razširil, posrečilo, da so ga v glavnem zatrle ali ga vsaj nadzorovale. Ko so leta 1917 ameriške ladje pripeljale v Bordeaux krompir za ameriški ekspedicijski korpus, se niso z nobenimi varnostnimi ukrepi zavarovali pred »izkrcanjem« koloradskega hrošča. Posledica tega je bila, da je ta škodljivci leta 1922 že tako zagospodaril na krompirjevih njivah v okolici Bordeauxa, da ga ni bilo mogoče več iztrebiti. Od tu je začel koloradski hrošč svoj nezadržani »zmagoslavni pohod« po vsej Evropi: leta 1933 je napadel vso Francijo, leta 1935 je udaril na Belgijo in Luksemburg, 1936 sta bili na vrsti Nizozemska in Nemčija, 1937 Švica in Italija, Danska, Poljska, Madžarska, Jugoslavija in Portugalska.

Domovina tega velikega škodljivca je Amerika, kjer poznajo okoli trinštirideset vrst leptinotarse. Vendar živi v Ameriki večinoma na divjih razhudnikih, ki so gospodarsko nepomembne rastline. Od vseh teh vrst je na najslabšem glasu koloradski ali krompirjev hrošč in lahko rečemo, da noben mrčes ne dela toliko preglavic kmetom in zatiravcem škodljivcev kakor ta mali črno rumeni hrošč.

Ko so Američani s sajenjem krompirja prodirali čedalje bolj na zahod, torej v pokrajine, kjer je bil koloradski hrošč najbolj razširjen na divjih razhudnikih, se še zmenili niso zanj. Ko so v njegovem prvotnem bivališču v Rocky Mountains zasejali velike površine s krompirjem, se je hrošč preselil z razhudnikov na krompirišča, ker mu je nova kulturna rastlina bolj ugajala kot prejšnja. Na krompirju se je tako dobro počutil, da se je začel čedalje hitreje množiti. Leta 1824 se je ameriški entomolog Say začel ukvarjati z njim, ga opazovati in študirati in ga je kmalu moral označiti za hudo nevarnega krompirjevega škodljivca.

V sledečih letih se je koloradski hrošč začel hitro širiti na vzhod, kar je še pospešil ugoden prerijski zahodnik, ki je hrošča kot dobrega letalca daleč zanesel. Leta 1859 so bila okužena velika območja v Nebraska in povzročena že tudi velika škoda, dve leti pozneje je prekoračil Missouri in Iowo tako preplaval, da so tu za več let morali popolnoma prenehati s sajenjem krompirja. Leta 1865 je hrošč prekoračil Mississippi in pičlih pet let pozneje se je že pojavil na obrežju velikih ameriških jezer. Pa tudi ta niso mogla dolgo zadrževati njegove invazije — 1871 najdemo koloradskega hrošča tudi v Kanadi. Atlantsko obalo je dosegel šest let prej, kot so strokovnjaki računali. Tam se je pojavil leta 1874. Tako je koloradski hrošč v Ameriki v 19 letih opravil 600 km dolgo pot in zajel površino 180.000 kvadratnih kilometrov.

Ko je prišel do atlantske obale, so njegovi zatiravci upali, da je velikanska razdalja čez Atlantik taka ovira, da je nemogoče, da bi mogel prodirati dalje. Toda že 23. februarja 1875 je nemški državni kancelsarski urad moral izdati ukaz o prepovedi ameriškega krompirja, da bi s tem preprečil tudi »uvoz« nevarnega hrošča. Tej prepovedi se je še isto leto pridružila večina drugih evropskih držav. Naslednje leto pa so iz Wasserhafena pri Bremenu že sporočili, da so odkrili koloradskega hrošča. To je bilo svarilo za vso Evropo. S strogimi ukrepi so ga hitro zatrli, vendar ne povsod, kajti 1877 so ga spet našli pri Torgauu na Saškem.

V naslednjih 35 letih v Evropi skoro ni bilo več slišati o koloradskem hrošču. Nekateri so bili mnenja, da mu podnebje in biološki pogoji v Evropi niso všeč in se zato ne more prilagoditi in razširiti. V entomoloških časopisih tedanjega časa lahko bemo poročilo, da je neki navdušen zbiralec hroščev v Angliji koloradskega hrošča namenoma izpustil, da bi se razmnožil in bi si tako drugi zbiralci hroščev obogatili svojo zbirko za nov primerek. Nič čudnega torej, če se ob takih nazorih niso več ravnali po strogih ukrepih glede uvoza ameriškega krompirja.

Dne 10. julija 1914 so pri Stade v Šleziji nenadoma odkrili na 1 hektar veliki krompirjevi njivi množico hroščev, ne da bi prej enega samega opazili. Takoj so z vsemi sredstvi skušali zatreti nevarnega škodljivca. Vse okužene njive so natanko pregledali, pri čemer je sodelovalo 200 vojakov in 20 mestnih delavcev, ki so delali teden dni vsak dan od pol petih zjutraj do teme. Pri tej akciji so ujeli 300.000 hroščev in ličink, okužena krompirišča pa so poškopili še z bencolom. Akcija je bila draga, saj jih je stala 66.000 mark, bila pa je tudi uspešna in učinkovita. Strokovnjak Ross je še leta 1919 pisal, da zaradi intenzivnega zatiranja koloradski hrošč v Evropi ne najde možnosti za trajno življenje.

Zmagoslavni pohod po Evropi

Če so do leta 1914 mogli nadzorovati posamezne koloradske hrošče, ki so s pošilkami ameriškega krompirja prišli v Evropo, se je položaj med prvo svetovno vojno temeljito spremenil. Dolgotrajni boji in opustošenja velikih površin, na katerih so pridelovali krompir v mnogih zahodnoevropskih deželah, so prisilili zlasti Francijo k povečanemu uvozu ameriškega krompirja, da je tako preprečila nevarnost lakote. S krompirjem vred je prišel v Evropo tudi koloradski hrošč, na kar ljudje niso bili pozorni spričo drugih hujših skrbi v tistih vojnih časih. Ko so naposled leta 1922 blizu Bordeauxa odkrili 250 km² okuženih njiv, je bilo že prepozno. Vzlic najstrožjim ukrepom koloradarja niso mogli zatreti in je lahko nastopil svoj zmagoviti pohod po Evropi. Kako se je razširil v posamezne dežele in države, smo zgoraj omenili. Vzlic vsemu traja boj z njim še vsa zadnja leta in je nevarnost, da bo iz srednje Evrope prodril tudi na vzhod, kjer je nevarnost, da okuži vso Rusijo.

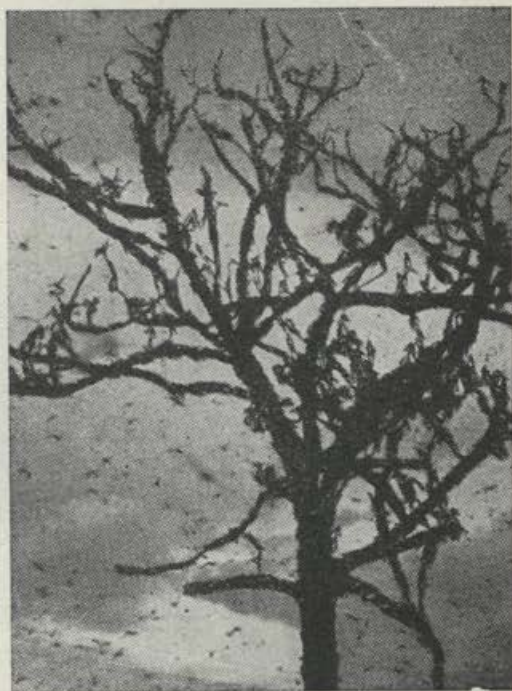
Koloradar ali krompirjevec, kot ga tudi imenujemo, postavlja kemike in biologe pred zmerom nova vprašanja. Ne morejo mu priti do živega zaradi njegove skrivnostne odpornosti proti kemičnim škropivom. Nekdanja škropiva (urania raztopina in arzenovo apno) danes ne ustrezajo več, ker se je pokazalo, da so hrošči in ličinke čedalje odpornejši proti njim. Če pa hočemo uporabljati močnejše strupene raztopine, lahko uničimo rastlino samo. Danes uporabljamo lindan olje, lindapin, gesarol, pantakan, svinčeni arzenat — pri čemer je najbolje, da se ravnamo po navodilih, ki jih za zatiranje koloradskega hrošča daje v kritičnem času Kmetijski inštitut Slovenije po radiu in dnevnem tisku. Danes delajo cele ekipe strokovnjakov in preskušajo nova uspešna sredstva za zatiranje koloradskega hrošča. Uspeh tega boja bo tem večji, čim bolj organizirano bodo sodelovale države, ki jim ta škodljivec leto za letom ogroža pridelek krompirja. Hkrati je pa zatiralna akcija koloradskega hrošča velika skrb FAO — svetovne organizacije za prehrano.

»Narod, ki ima levje zobe in čeljusti kakor levinja...«

Strašna kobiličja nadloga, ki je zadela Judejo, je bila povod pridigi preroka Joela, ki je živel proti koncu 5. stoletja pred Kr. Velikanski roji kobilic so bili nekoč prav tako kakor danes strah in trepet, saj so nesreča za pokrajino, na katero se vsujejo. Izraelci so si kobilice predstavljali kot strašno uničevalno sovražno vojsko.

Napad kobilic opisuje Joel takole:

- 6 »... truma je prišla nad mojo deželo, mogočna in brezštevilna: njeni zobje so levji zobje, čeljusti ima kakor levinja.
- 7 Napravila je iz mojega vinograda puščo, moj smokvin nasad je ogolila, ga olupila in uničila, pobelile so se njegove veje...
- 10 Obrano je polje, zemlja žaluje, ker je uničeno žito; vino se je osušilo, olje izčrpalo;
- 11 kmetje so potrli, vinogradniki tarnajo zavoljo pšenice in zavoljo ječmena, ker je uničena žetev.
- 12 Trta je oslabela, smokev je ovenela, granatovec, palma in jablana, vse drevje na polju je suho; zato je izginilo veselje ljudi.



Roj kobilic se je spustil na drevo, na katerem bo prenočil

Kobilice so dandanes še prav tako nadloga za človeštvo kakor ob Joelovem času, saj večkrat z lakoto ogrožajo cele dežele. Tisočletja so že bič kmetov na Bližnjem Vzhodu in v severni polovici Afrike — glavna ovira za ugoden razvoj kmetijstva v teh deželah. Plodišča kobilic so puščave Arabskega polotoka in druge bližnje pokrajine; od tam se razširjajo na ves Bližnji Vzhod in dalje do Indije na eni in do Maroka na drugi strani. Z vetrom prelete na tisoče kilometrov v rojih, ki tehtajo 50.000 do 100.000 ton. Če pomislimo, da vsaka kobilica požre dnevno najmanj toliko zelenja, kot je sama težka, si lahko predstavljamo, kako strahotno opustošenje je za njimi, kjer se pojavijo. Strokovnjaki so izračunali, da pri običajnem vdoru enega roja pride na hektar površine do 700 ton kobilic. Človek se je v vseh časih boril proti tej nadlogi in s sredstvi, ki so mu bila pač na razpolago: pobijal jih je, z bobnanjem jih je skušal preplašiti in odgnati, kopal je

jarke, v katerih je poginilo na tone kobilic, vžigal je grmade, da bi vročina in dim pregnala roje zajedavcev. A vsa ta prizadevanja in vsi napor znanstvenih ekip v zadnjih letih, ki so se posluževale metod parazitologije, so bili brezuspešni. Še zmerom je upanje, da bodo z mednarodnim sodelovanjem in z uporabo modernih tehničnih postopkov naposled vsaj toliko dosegli, da bodo mogli nadzorovati to nadlogo, če je že ni mogoče zatreti. Pokazalo se je namreč, da je mogoče roje kobilic v določenem stadiju, v tako imenovanem stadiju poskakovanja, dokler še nimajo kril, z nadzorovanjem lokalizirati in jih potem s pripomočki za uničevanje mrčesa napasti, ko so še na tleh. Ta napad je mogoče podpreti s strupenimi vadami in strupenimi oblaki. Ker so sedanje metode nadzorovanja kobilicjih rojev še vedno zelo drage, je uspeh zatiranja teh velikih uničevalcev poljskih pridelkov odvisen od smotrnega mednarodnega sodelovanja.



»Narod, ki ima zobe kakor lev...« Roj kobilic v Maroku. Domačini jih uničujejo s strupom.

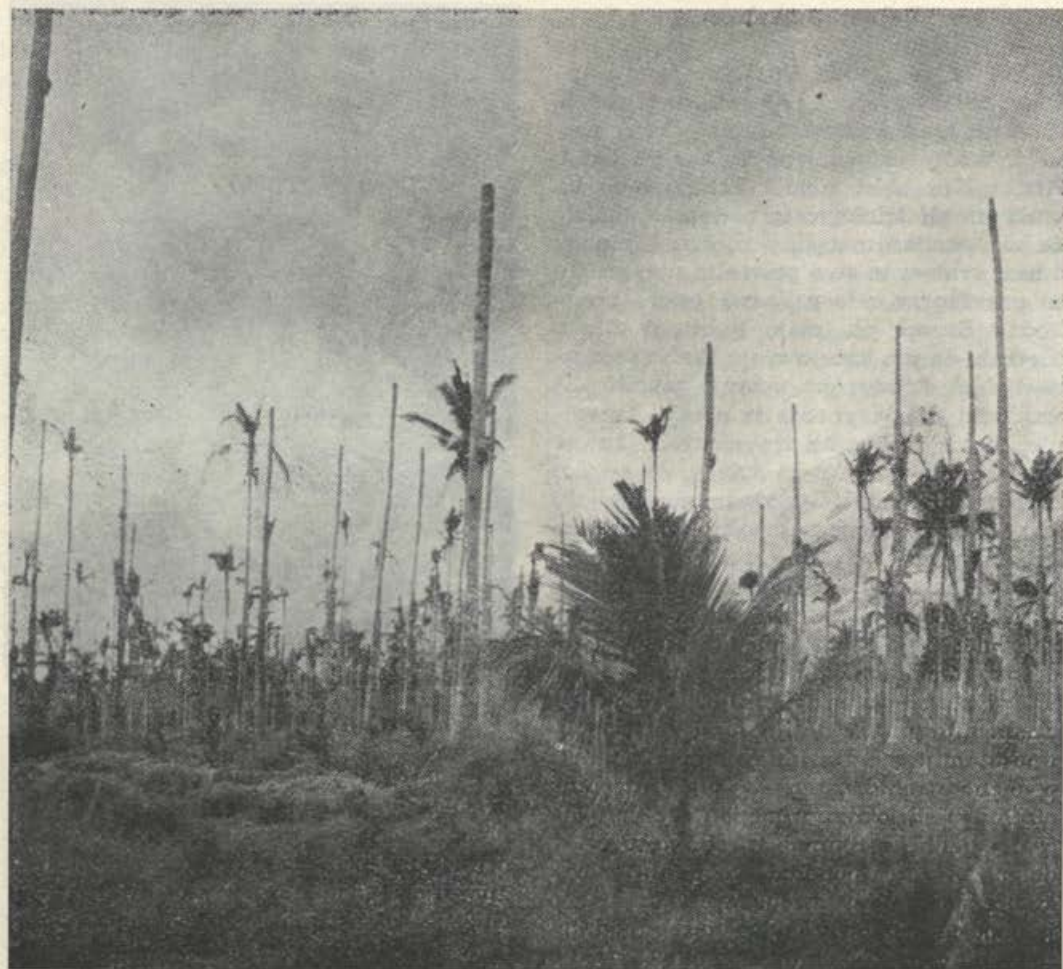
Boj proti tkalcem

Insekti niso edini škodljivci, proti katerim se mora človek bojevati, da si rešuje živež in trud. Poleg kobilic so tkalci največji škodljivci in zajedavci, kar jih živi v Afriki. Kdo bi si mislil? Tkalci so našim vrabcem ali ščinkavcem podobni ptiči, le da so nekoliko manjši, z rdečim kljunom, črnim vratom in sivo prstenim perjem. To so pravzaprav zelo prijazne ptice, ponekod v Evropi jih imajo ljubitelji ptic v kletkah, da jim kažejo svojo tkalsko umetnost. Naš Erjavec jih opisuje takole: »Ti umetniki delajo gnezda iz protja, korenin, vitkih vlaken ali travnih bilk, katere prav umetno pretko in spletó, da se jim človek mora čuditi. Gnezda imajo mošnjato ali bučasto podobo s krajšim ali daljšim grlom, vhod je navadno spodaj na grlu ali pa tudi na strani. Nekatera gnezda imajo notri poseben prekat za valečo samico in za samca... Med pticami tkalškega roko delstva omenimo: družnega tkalca ali republikanca iz Južne Afrike... Znamenito pri tej ptici je to, da jih na stotine stanuje v gnezdih na enem drevesu pod eno streho, katero so si z družinami močmi spletli okoli močne veje ali pa okoli celega debla... Skupno gnezdo je spočetka dolgo in ozko, podobno večji ali manjši kopici slame, sčasoma pa gre v širjavo in je naposled podobno veliki omreli, pod katero more 5 ali 6 mož vedriti. Od spodaj je skupno gnezdo podobno velikanskemu slamnatemu satovju, vsaka luknja vodi do hodnika, v katerem se vrste na desno in levo gnezda posameznih parov, tako da je naselbina podobna velikemu mestu z mnogimi ulicami. Človek se mora čuditi, da ptica ne zgreši svoje ulice in svoje hiše. Vaillant je naštel pod enim še nedodelanim seliščem razen starih zapuščenih 320 gnezd, v vsakem en par ptic s 4 ali 5 mladitci, tedaj vsega skupaj okoli 1400 kljunov. Gnezdo je nazadnje, zlasti o deževju, tako težko, da se zruši. Po valitvi se mlado in staro zgrne v mnogoštevilne jate, ki se klatijo s polja v polje in poljedelcem delajo veliko škodo...« Kako velika je ta škoda, o tem nam poročajo strokovnjaki FAO: v velikanskih jatah požro ti ptiči vso žetev na površini stotisočev kvadratnih kilome-



S trupom pokončane kobilice na tleh

trov od Senegala do Somalije in Transvala, včasih tako temeljito, da prebivavcem mnogih vasi ne kaže drugega, kot da se preselijo. Ptice žive v milijonih jatah in gnezdijo v grmovju in v močvirnih krajih. Gnezda so tako na gosto zgrajena eno ob drugem, da drevesa niti ni več videti — 400 do 1000 gnezd ima vsako drevo. Ker se ptice rade selijo in ni mogoče ugotoviti, kje se bodo ustavile in zvalile nov zarod, jih je težko kontrolirati. Če pomislimo, da vsaka izmed teh ptic poje dnevno nekaj gramov žita in zelenja, si lahko predstavljamo, da te milijonske jate ptic požro na tisoče in tisoče ton zrnja, žitnega, riževega in prosenega. Tudi proti tem škodljivcem se je afriški kmet postavil po robu z vsemi močmi in sredstvi: z zvočnimi sredstvi za preplašitev ptic, z bobnanjem, s povzročanjem šuma s kovinskimi predmeti — vse to skoro nič ne pomaga. Zadnja leta so poskušali odgnati jate ptic s sirenami, razstrelivi, z zadimljenjem in s trošenjem raznih razkropiv v nizkem poletu, vendar tudi s temi metodami in sredstvi skoro brez uspeha. Ptiči so se kaj hitro



Kokosova plantaža na Filipinih, ki jo je napadla virusna bolezen »cadany-cadany«.

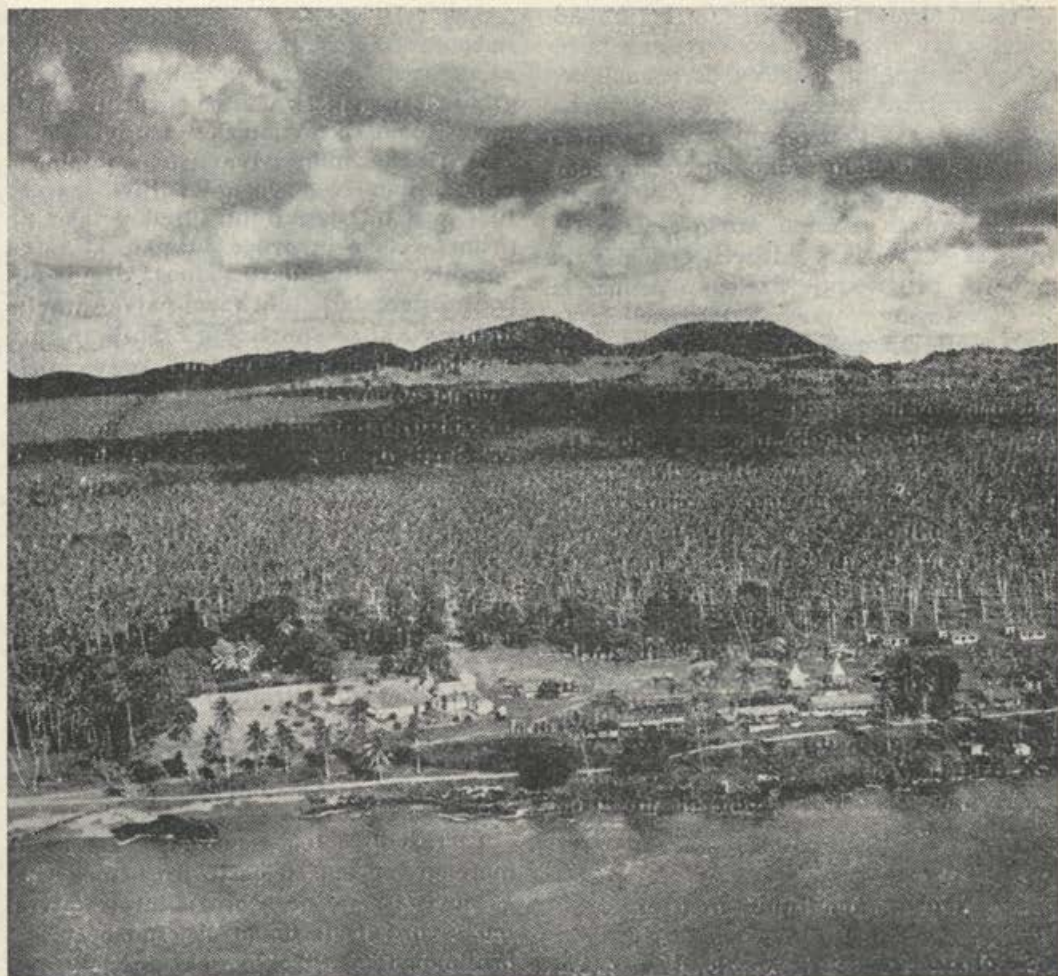
navadili na ponavljajoči se šum in druge motnje. V Tanganiki so s streljanjem blizu gnezd dosegli nekaj uspehov. Našteli so 400 do 600 mrtvih ptic na kvadratni meter. V nekdanji francoski Zahodni Afriki in Kamerunu so dosegli precejšnje uspehe z metalci ognja. Seveda je tak način napadanja škodljivcev povzročil tudi škodo, ker so nastali gozdni požari. Tudi razni drugi poskusi s kokošjo kugo in z različnimi infekcijami niso pripeljali drugam kot do ugotovitve, da so ptice tudi proti temu zelo odporne.

Proti tej ptičji nadlogi bi bil mogoč uspešen boj samo ob istočasnih ukrepih v vseh prizadetih pokrajinah in ob organizi-

ranem sodelovanju vlad vseh tistih držav, kjer milijoni in milijoni tkalcev delajo velikansko škodo. FAO je tak program načrtnega sodelovanja izdelala in ga predložila prizadetim vladam. Podoben načrt so izdelali strokovnjaki za boj kobilicam.

Neznane bolezni

Okoli leta 1928 se je na Taylorjevih plantažah kokosovega oreha na otoku San Miguel (Filipini) pojavila doslej neznana rastlinska bolezen. Takrat, ko so jo prvič opazili, nikomur ni prišlo na misel, da bo ta kuga mogla v 25 letih uničiti vseh 250 tisoč kokosovih palm, kolikor jih je bilo na



Zdrava kokosova plantaža na otokih Fidži

otoku, kaj šele, da se bo razširila tudi na glavni otok Luzon. In vendar se je bolezen razširila v naravnost katastrofalnem obsegu. Leta 1951 je bilo okuženih že 1,788.000 dreves, leta 1952 že 4,5 milijona, 1953 5,5 milijona, to število se je naslednja leta povečalo na 6,8 milijona do 1958 in naposled na 9,5 milijona. Samo škoda, ki so jo ocenili za leto 1956, je presegla vrednost 16,5 milijona dolarjev. Če se bo bolezen širila v takem obsegu dalje, bo uničen do konca letošnjega leta (1964) ves sestoj kokosovih palm pokrajine Bicol na Luzonu, ki ga cenijo na 17 milijonov dreves. Povzročitelj te rastlinske kuge, ki jo domačini imenujejo »cadany-cadany«, je

po vsej verjetnosti neki virus, ki ga še niso mogli ugotoviti. FAO je poslala na Filipine rastlinske strokovnjake, ki naj bi odkrili povzročitelja bolezni in našli sredstva, da ga uničujejo, sicer je v nevarnosti vsa kokosova industrija na Pacifiku.

Svetovni pridelek žita npr. v letu 1959, pri čemer ni vračunan pridelek v Sovjetski zvezi, je bil 856 milijonov ton. Od tega so najmanj deset odstotkov ali 85 milijonov ton uničili razni insekti, glodalci in plesni. To škodo si laže predstavljamo, če povemo, da bi 300 milijonov ljudi skozi vse leto lahko oskrbovali z 80 dkg kruha vsak dan. Še druga primerjava: vsi Afričani bi bili lahko vsak dan siti kruha.

Večina farmarjev in kmetov ve, koliko pridelka gre v izgubo zaradi podgan, miši, hrčkov in drugih glodalcev. Izračunali so, da v Združenih ameriških državah vsaka podgana v skladišču za žito stane farmarja 6 dolarjev na leto. Mnogim farmarjem, skladiščnikom in trgovcem z žitom pa niti ni dosti znano, kakšno škodo povzročajo drugi zajedavci in škodljivci. O tem nam zgovorno pripoveduje naslednji primer iz prve svetovne vojske: angleška vlada je vskladiščila 3,5 milijona ton žita v vrečah v Avstraliji. Ker zaradi nemških podmornic niso upali z ladjami prepeljati tega žita, je ostalo v skladiščih od 1917 do 1919. Tam ga je napadel črni žužek, da se ga je pokvarilo 2,5 milijona ton v vrednosti pol drugega milijona dolarjev, preden so mogli škodo preprečiti. Celotna škoda je znašala 4,5 milijona dolarjev, največja doslej ugotovljena škoda vskladiščenega žita. In vendar bi to škodo lahko preprečili. Spričo tega, da je prirastek svetovnega prebivalstva vsak dan 140.000 ljudi, se bo moralo človeštvo v prihodnje skrbno zavarovati pred takimi izgubami, ki jih povzročajo insekti, ptice, rastlinske bolezni in drugi škodljivci.

Napad s kemičnimi sredstvi

Še pred nekaj leti je kazalo, da si je kemija priborila odločilno zmago nad škodljivimi insekti. Po odkritju insekticida DDT (znanega pripomočka za pokončevanje mrčesa) v letu 1939 so razvili še druge take »kontaktne strupe«, kemikalije, ki morejo umoriti insekt že s samim dotikom, ki pa so večjim živalim, predvsem pa človeku pri pametni uporabi neškodljivi. S tem novim kemičnim orožjem so začeli splošen boj proti vojski raznih mrčesjih škodljivcev in kljub marsikateremu razočaranju se ta boj vrši v glavnem še dandanes na isti način in z istim orožjem. Z DDT in drugimi kontaktnimistrupi lahko pokončujemo mrčes doma v stanovanju, v hlevih, gozdovih in na poljih; proti majskeemu hrošču in komarjem, ki raznašajo malarijo, jih lahko trosimo z letali in helikopterji. Čeprav so te metode množičnega pokončevanja mr-

česa še tako uspešne, imajo tudi svojo zelo slabo stran: z njimi uničujemo sovražnika, pa tudi prijatelja in zaveznika. Prav v teh grozečih posledicah vidimo občutljivo motnjo za biološko ravnotežje v naravi.

Med nedolžnimi žrtvami tega totalnega boja so namreč ne le neškodljivi, marveč tudi koristni insekti in žuželke, tako na primer čebele in druge žuželke, ki so za oploditev rastlin, zlasti sadnega drevja nepogrešljive; dalje tudi razni pajki, mravlje in hrošči, ki se z mrčesom hranijo in so v tem boju človekovi zavezniki, prava »peta kolona« v sovražnem taboru. Predvsem pa brezobzirno iztrebljanje mrčesa ogroža ptice, zlasti drobne ptice pevke, ki jim je ta mrčes glavna hrana. Tako so drozgi in taščice v mnogih pokrajinah prava redkost in če bodo imeli čedalje manj hrane, bodo nekega dne izumrli kakor že toliko vrst drugih ptic. Korist od tega kratkovidnega uničevanja imajo seveda škodljivi insekti, ki se tako strašansko hitro množe, da jim z nobeno metodo zatiranja ne bomo več kos.

Protinapad

Ta razvoj je tem nevarnejši, ker se ne moremo več zanesti na trajen učinek onega novega kemičnega orožja, proti katere-mu se insekti že dolgo uspešno branijo s protinapadom. Strokovnjaki že nekaj let opazujejo, da postajajo številne vrste insektov naravnost neobčutljive proti DDT in drugim kontaktnimstrupom. Očitno je še zmerom nekaj vrst, ki razvijajo v sebi veliko odporno sposobnost in se s tako imenovanimi »obrambnimi encimi« v telesu zavarujejo pred vplivi kemičnih sredstev. Ti preživeli »neranljivi« insekti prenašajo to »odpornost« kot dediščino na vse svoje potomstvo. Čim bolj zatiramo za strupe občutljive živali, tem prej pride do tega, da ostanejo le imune in se te potem tem hitreje množe. Na ta način je na primer danes že štirideset vrst domačih muh postalo odpornih proti insekticidom.

Tako so kemiki prisiljeni k temu, da razvijajo nove, čedalje močnejše strupe. Vendar v tej tekmi med kemijo in naravo člo-

vek samo izgublja. Zato znanost že dolgo išče druga pota za boj proti škodljivim insektom. Če jih bo hotela — seveda samo škodljive — iztrebiti, bo morala predvsem natanko poznati vse vrste in vsako posebej, njihove biološke lastnosti in njihove življenjske navade. Te »špionažne službe« za sovražnimi bojnimi črtami se danes poslužuje tudi atomska energija. Insektov ne moremo označiti kakor ptice z obročki na nogah, pač pa jih lahko »markiramo« (zaznamujemo) z radioaktivnimi snovmi. Ker te »izžarevajoče« živali prepoznamo z Geigerjevim števcem, se nam tako večkrat posreči, da raziščemo območje njihovega letenja in odkrijemo njihova legla. Prav tako je tudi uspelo, da so v laboratorijih vzrejene samce gotovih škodljivih vrst z radioaktivnim obsevanjem napravili neplodne, potem jih pa v velikih množinah izpustili, da so preprečili razmnoževanje živali. Ameriški raziskovalci delajo poizkuse tudi že s steriliziranimi kemikalijami.

Biolško orožje

Ali bomo nekega dne mogli zatreti škodljivce z njihovo »lastno sokrvice«? V resnici je uspelo strokovnjakom v zadnjih letih, da so iz teles insektov izločili dva hormona, ki spremembo od ličinke v zapredek in od zapredka v razvit insekt pospešujeta in zavirajoče uravnavata. Ako nam bo nekega dne uspelo te snovi sintetično pridobivati in jih posipati v obliki kontaktnih strupov, bi morda tako ustavili razvoj insektov ali vsaj zavirajoče vplivali nanj, da bi nastale samo življenja nezmožne ali vsaj nerodovitne oblike. Vse to bo pokazala prihodnost.

Medtem se biologi uspešno prizadevajo, da proti določenim vrstam pošljejo v boj njihove naravne sovražnike. Pri tem gre večkrat za »daljnje sorodnike«, ki jih uvažajo z drugih zemljin in jih goje kot zaveznike. Tako branijo na primer sadne plantaže v Kaliforniji in Floridi s pomočjo indijskih hroščev in kitajskih os. Tudi ma-

le najezdne, katerih ličinke žive kot zajedavke v jajčecih roginov in jih tako uničijo, goje v Ameriki na veliko in jih spuščajo v iglaste gozdove, ki jih ogrožajo razni prelci in drugi škodljivi metulji. To je samo nekoliko primerov iz danes že dolgega seznama živih pokončevavcev insektov. Poleg tega se znanost poslužuje tudi številnih bakterij in virusov, da povzročata med škodljivimi insekti uničujoče epidemije.

Naposled si znanost prizadeva, da še na druge načine kroti požrte škodljivce, tako npr. s tem, da jim »pokvari tek«: volneno blago impregnira s snovmi, zaradi katerih se molom »upira«, da ga ne marajo. Prav tako skuša vzgojiti take sorte sadja in zelenjave, ki ljudem teknejo, insektom pa smrdijo in jih ne marajo. Mnogo je potov, ki jih danes ubirajo v številnih bioloških in kemičnih laboratorijih, a jih le malo vodi k uspešnemu cilju. Vendar so strokovnjaki in znanstveniki na področju prizadevanj za uničevanje škodljivih insektov opravili veliko delo in skušajo zlasti od narave same dobiti najboljše orožje za uspešen napad neskončno številnih in raznovrstnih dednih sovražnikov človeštva. Končna zmaga je še daleč, zakaj sovražnik nas vedno znova preseneča s svojo odpornostjo.

Kako velikega pomena je ta boj tudi za naše gospodarstvo, vidimo iz velikanske škode, ki nam jo leto za letom povzročajo razni škodljivci, ko je na primer pridelek še na njivi in potem nič manjšo, ko je že v skladiščih. Vagone in vagone koruze nam uniči koruzni molj, žito črni žužek, v slabo zavarovanih skladiščih pa podgane, miši in razne plesni. Sladkorno peso, tobak, marelice, slive, jabolka in hruške, krompir in razno zelenjavo nam vsako leto hudo prizadenejo razni insekti in rastlinske bolezni. Gobar, murvini prelci, rilčkarji (leščnikar, grahar, jabolčni cvetožer, trsni zavijalec), goseničarji in drugi škodljivci nam uničijo velike količine vsakoletnega pridelka. Samo uspešen boj na vseh področjih in v svetovnem merilu bo kos tem armadam sovražnikov človeštva.

Od babilonskega do svetovnega koledarja

Z naslednjim sestavkom bomo ustregli mnogim željam bravcev mohorskega koledarja, naj bi jim nekaj več povedali o koledarju sploh, o njegovem nastanku in obetajočih se spremembah, predvsem pa si žele, naj bi jim ustregli z objavo tako imenovanega stoletnega koledarja in z objavo pomembnejših premakljivih cerkvenih praznikov vsaj za nekaj let naprej.

Z nekim posebnim občutkom se vsako leto poslavljamo od starega koledarja, saj nam je bil zvest premljevavec vse leto. Ko nam zvonjenje opolnoči med Silvestrovim in Novim letom naznani prve minute začetka novega leta, z neko slovesnostjo odpremo prvo stran novega koledarja, ki nas bo prav tako zvesto spremljal vse dni, tedne in mesece v novem letu.

Pesnik Alojz Gradnik nam je v napisih za mesece lepo zapisal za prosinec — januar:

Nov visi že koledar.
Vendar nam za stari žal je.
Čas pa gre po poti dalje
in za nas mu nič ni mar.

Kaj ni noč, ni dan mejnik?
Niso ure, niso dnevi,
samo temni njih odmevi
padajo v naš smrtni krik.

Od kdaj je pravzaprav delitev časa v dneve, tedne, mesece, leta? Osnovo za to delitev je dala človeku narava sama z dnevom in nočjo, ki sta mu bili že od vsega začetka najnaravnejši časovni entiti. Menjajoči se sij meseca, katerega obtek je krajši in laže razumljiv kakor sončni, je bil nadaljnja osnova za časovno delitev in merjenje; meritev po soncu pa je bila že višja stopnja, dosti bolj zapletena za

človekovo uravnavanje časa. Tako bi lahko rekli, da je koledar star toliko kakor človek sam, in že pri najstarejših kulturnih narodih nahajamo prav zanimive oblike koledarjev. Srečujemo jih že v preprostih zarisih jamskih prebivavcev, v že popolnejših oblikah na ilnatih babilonskih tablicah, na starih najdbah pri Egipčanih, Kitajcih, Aztekih in tako naprej — od zarez v palicah in deščicah do sodobnih razkošnih barvnih tiskov. Zvezdoslovec J. J. Littrow trdi, da je bil koledar med prvimi tiskanimi knjigami in da bo verjetno tudi med zadnjimi, ker je potreben vsakemu in je v resnici v vseh dobah človekov nepogrešljivi spremljevavec. Lahko bi rekli, da so človeška kultura, pa tudi gospodarska in družbena zgodovina ozko povezane z zgodovino in z obliko koledarja pri posameznih narodih in hkrati odsev njihovega kulturnega izročila.

Kakor je koledar kot zamisel delitve in meritve časa že nekaj zelo starega, so mu dali sedanje ime šele Rimljani, utrdilo pa se je šele v drugi polovici 15. stoletja.

Iznajdbo našega koledarja v splošnem pripisujejo Babiloncem in Egipčanom. Iznajdba je prav gotovo pomembno človekovo odkritje, posledica dolgotrajnih opazovanj, zapisovanj in računanj. V začetku je bil dan najmanjša in nespremenljiva enota. Naslednja stopnja v tem ritmu delitve časa, ki jo je narava posredovala človekovemu spoznavanju, so bile lunine mene. Te se vrste približno v enem mesecu, v 30 dneh, ali natančneje, kakor danes vemo, v času, ki traja med 29,26 in 29,8 dni. Tako so mesec razdelili na 4 tedne z dvakrat po 7, dvakrat pa po 8 dni. Babilonci, ki so imeli svoj koledar verjetno že pred Egipčani, so računali za teden 7 dni,



prav tako Judje, Rimljani pozneje 8 dni, a nobena od teh delitev ni ustrezala luninim spremembam, ki trajajo približno 30 dni.

Se teže je bilo spraviti v sklad mesec z letom. Skrajša je šlo samo za majhne razlike (npr. pri primitivnih narodih) med letnimi časi, med dobo cvetenja ali npr. pri Egipčanih na približno določen začetek, ko je Nil preplaval bregove. Mnogo pozneje so šele astronomi-zvezdoslovci nadomestili tako imenovano naravno ali kmečko leto z zvezdnim in sončnim letom. Ko se je naposled Babiloncem in Egipčanom posrečilo, da so dognali sončno leto in ustrezno temu tudi zvezdno leto, so to razdobje delili na 365 dni, ki so jih razdelili na dvanajst mesecev po trideset dni. Dvanajst mesecev po trideset dni pa spet ni skladno s številom dni v letu: $360 : 365$; Egipčani so jim vsako leto dodali še pet dni, ki pa jih niso šteli. Kljub temu so jim računi pokazali, da jim od vsakega leta še ostane četrtnina dneva, torej vsaka štiri leta en dan, to se pravi, da se je letni cikel premaknil: leto se je začelo spreminjati in bi neki dan šele po 1456 letih ($1456 \times \frac{1}{4}$ dneva = 364 dni ali eno leto) prišel spet na svoje staro, prvotno mesto. Tako bi prvi dan v letu v tem času šel skozi vse letne čase in potemtakem bi tudi božič praznovali zdaj spomladi, potem poleti, nato jeseni in bi se šele po 1456 letih vrnil na svoje pravo mesto zimskega kresa. Zato so poleg tega »premičnega leta« upoštevali tudi lunin koledar za ugotovitev verskih praznikov, tako rekoč nekakšen cerkveni koledar, s katerim so preprečili, da spomladanski praznik ni prišel v poletni čas.

Po zgornjih računih je ostalo še nerešeno vprašanje četrtnine dneva, ki je ostala od vsakega leta. To vprašanje so rešili Rim-

ljani, praktični ljudje, računarji in trgovci, ki so hoteli imeti v vsem čiste račune, zlasti pa točno plačevanje davkov — vsakega prvega v mesecu. Za to službo so določili svoje duhovnike, ki so morali skrbno paziti, kdaj se bo po mlaju pokazal na nebu prvi krajec. Z glasnimi vzkliki so naznanili 1. dan novega meseca in po latinski besedi calo — kličem, so te važne dneve imenovali »dies calendae«. Kmalu so pa že jeli zahtevati od teh znanivcev in oklicevavcev, naj na osnovi svojih izkušenj izračunajo dies calendae za prihodnje mesece, da so zlasti poslovni ljudje lahko zapisovali v svoje knjige roke plačljivosti. Ti poklicni koledarniki so se v svojih računih in napovedih ušteli in napovedani »dies calendae« se niso več ujemali z dnevi, ko se je na nebu prikazal prvi krajec mlade lune. V to zmedo je leta 45 posegel Cezar, ki je vpeljal egiptovsko štetje let, ga izpopolnil s tem, da je določil, da ima leto 365 in $\frac{1}{4}$ dneva, torej na vsake štiri leta 1 prestopni dan.

KAKO SO RAČUNALI DNEVE

Osnovna delitev časa je bila človeku že od nekdaj dan, dan od sončnega vzhoda do sončnega zahoda in spet do sončnega vzhoda. O delitvi dneva na ure vemo zanesljivo šele iz rimske dobe. Dan so razdelili na 2-krat 12 ur, ne glede na to, kako dolgi so bili dnevi in noči, ki so se menjavali v letnih časih. Od jutra do večera so šteli dvanajst ur. Dolžina teh se je v letu menjavala, kakor se je menjavala dolžina dneva. Babilonci in Egipčani so merili dnevni čas s »sončno uro«. Zvezdoslovci, med njimi zlasti sloviti Ptolemej, ki je v 2. stoletju po Kr. časovne enote uredil



v sistem, so računali za opazovanje zvezd s 24 enako dolgimi urami po 60 minut. Nam se danes zdi vsa ta reč hudo preprosta, trajalo je pa po Ptolemeju še več kot 1000 let, preden so to delitev časa prenesli v vsakdanje življenje — dokler niso vpe-ljali javnih bijočih ur. Prvo tako bijočo uro so postavili šele leta 1336 v Milanu.

NASTANEK TEDNA

Naslednja časovna enota, ki ureja naš koledar, je teden. Nastanek sedemdnev-nega tedna je verjetno v zvezi z luninimi menami, ki trajajo približno po sedem dni. Da traja teden sedem dni, vemo že iz zgodb sv. pisma, ki nam pripoveduje o stvarjenju sveta za vsak dan posebej: »... In bil je večer in bilo je jutro prvi dan ... drugi dan ... šesti dan. Tako sta bila dovršena nebo in zemlja in vsa njuna vojska. Bog je do-končal šesti dan svoje delo, sedmi dan pa počival po vsem svojem delu, ki ga je naredil.«

Zanimivo je, da dolžina sedmih dni ne-kako ustreza četrtini luninega obteka ozi-roma njenih men, čeprav se pri natančnem računanju ne sklada ne s sončnimi ne z luninimi obdobji. Število 7 — kolikor je dni v tednu, so že zgodaj spravljali v zvezo s sedmimi planeti, katerim so stari zvezdo-gledi pripisovali hkrati z antičnim svetom bogov vplive na vsakdanje življenje. Tako so si predstavljali, da vsako izmed teh ne-beških božanstev vlada prvo uro določe-nega dneva, po katerem je pozneje dobil svoje ime: dan sonca, dan lune (še danes francoski lundí), dan Marsa (franc. mardi), Merkurjev dan (franc. mercredi), Jupitrov

dan (franc. jeudi), Venerin dan (vendredi), Saturnov dan (angl. Saturday). Zato še danes srečujemo v nekaterih koledarjih stara simbolična znamenja bogov:

zraven ponedeljka		mesec (luna)
zraven torika		Mars
zraven srede		Merkur
zraven četrta		Jupiter
zraven petka		Venera
zraven sobote		Saturn
zraven nedelje		sonce

Razni narodi so ta imena, njihov pomen in zvezo z božanstvi prilagodili svojemu pojmovanju in jeziku. Ponedeljek je pri nas prvi dan po nedelji, torej je drugi dan v tednu (vtorij, staroslovanska beseda za drugi), sredo je sredi tedna, četrtek in pe-tek sta četrti in peti dan v tednu, sobota je ostala po latinskem oziroma hebrejskem izrazu za sobotni dan. Za nedeljo je po-nekod ohranjen izraz Gospodov dan, po latinskem dies dominica (franc. dimanche). Teden je časovna enota, ki ima sedem dni in se menja s koledarskim letom tako, da se vsako leto začne z drugim dnevom. Egipčani niso delili meseca na tedne kakor Babilonci, ampak na tri deкаде ali de-setke.



MENJAJOČI SIJ LUNE — ČASOVNA ENOTA

Prvotno je pomenil mesec dobo, v kateri je luna opravila svojo pot okoli zemlje, to je doba od enega mlaja do drugega. Vendar je sonce, ki sveti močneje od lune, začelo polagoma izpodrivati luno. Lunina letna doba je skoraj za enajst dni krajša kakor sončno leto. Zvezdogledom in vsem, ki so se ukvarjali s sestavljanjem koledarja, se je računanje s sončnim letom zdelo natančneje, kakor so jim pokazale številke lunine letne dobe. Prav tako kakor nekaj več kot 29 dni trajajoča lunina mena, je bilo starim jasno, da sončno leto od enega do drugega spomladanskega enakonočja traja približno 365 dni. Največja težava je bila v tem, kako obe ti dve časovni enoti spraviti na skupni imenovalec. Tisti, ki so določali leto po luninih menah, so našli le 354 dni (natančno 354,367) in so to razliko izenačevali s sončnim letom tako, da so dodali vsako drugo ali tretje leto še en mesec. Spet drugi so delili 365 dni sončnega sistema z 12 v tako imenovane »sončne mesece«, ki pa z luninimi menami spet nimajo nič opraviti.

ŠTETJE LET IN DNI

Kot trdno oporo za štetje let imamo danes leto Kristusovega rojstva kot prvo leto, kot nekakšno izhodiščno leto za štetje naprej in nazaj, pred in po Kristusovem rojstvu. To računanje je kakšnih 500 let po Kristusovi smrti predlagal in vpeljal opat Dionizij Exiguus v Italiji. To štetje je v 8. stoletju prevzela tudi Francija, v 9. stoletju pa večinoma tudi druge evropske dežele. Računanje let pred Kristusovim rojstvom pa se je splošno uveljavilo šele v 18. stoletju. Poprej so razni narodi ta čas šteli zelo različno. Stari Grki so šteli po letih vladanja posameznih vladarjev ali uradnikov in so navajali leto po nastopu vlade določene osebe. Stari Rimljani so računali po konzulih in so štetje začeli nekako leta 560 pred Kr. Grki so štetje uravnavali tudi po olimpijadah, katerih prva je bila po naših računih verjetno leta



Mozaični biblični koledar. Našli so ga leta 1929 pod staro sinagogo v Beth Alfa pri gori Gelbot. Bele številke so dodane zaradi označitve 12 mesecev.

776 pred Kr., Rimljani pa so se orientirali v štetju let po zgraditvi, oziroma ustanovitvi mesta Rima — 753 pred Kr.

Drugi narodi so računali kar od stvarjenja sveta, katerega začetek so si pa seveda hudo preprosto razlagali. Judje so si za to izračunali natanko 7. oktober 3761 pred Kr., medtem ko Abesinci začenjajo svoje štetje z letom 5493 pred Kr. Svoje štetje imajo tudi mohamedanci. Izhodišče njihovemu štetju je 16. julij 622 po Kr. — leto Mohamedovega bega iz Meke v Medino.

JULIJANSKI KOLEDAR

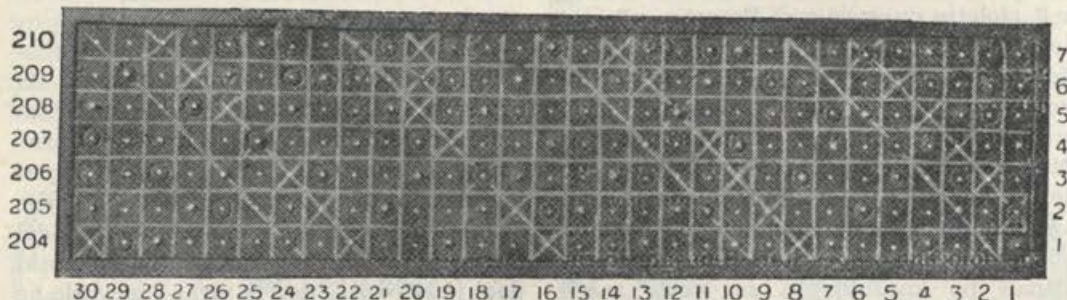
Ker je našemu koledarju osnova nekdanji rimski koledar, pogledjmo, kako je bil ta urejen. Pred Cezarjevim posegom v koledarsko reformo so imeli Rimljani razne oblike koledarja. Tako imenovano Romulovo leto je štelo samo 10 mesecev, tem je drugi rimski kralj Numa Pompilij dodal meseca januar in februar. V republikanski dobi je 10 mož — decem viri — prevzelo ne samo vlado, ampak tudi reformo koledarja. Ti so poslali svoje duhovnike k slovitemu preročišču v Delfe, da bi se tam naučili iz-

delave koledarjev, a so tam uvideli, da je njihov koledar s sedmini meseci po 29 dni, s štirimi po 31 dni in z enim po 23 dni s prestopnimi meseci na vsaki dve leti boljša koledarska ureditev leta kakor delfska oziroma grška. Zmedo v koledarju so delali podkupljivi duhovniki, ki so leto lahko po mili volji skrajšali ali podaljšali. Na nje so vplivali oblastniki v raznih bogatih pokrajinah, ki so hoteli podaljšati leta svojega upravljanja, da so lahko medtem nagrabili več premoženja. V to zmedo je odločno posegel Julij Cezar. Na nasvet matematika Sosigena je vzel za osnovo leta $365\frac{1}{4}$ dneva, določil 365 dni za navadno leto, vsako četrto leto pa naj bo prestopno leto s 366 dnevi. Cezar je tudi določil še danes veljavno število dni mesecem: 7 mesecev po 31 dni, 4 meseci po 30 dni in 1 mesec z 28 oziroma 29 dnevi. S posebnim odlokom je določil, naj ima tretje leto njegovega konzulovanja (46. l. pred Kr.) 445 dni. Tisto leto se je zaradi teh reform imenovalo »leto zmede«. Hkrati so začetek leta, ki je bil prej v marcu, določili za mesec januar, in doslej peti, po novem štetju pa sedmi mesec, se je Cezarju na čast imenoval »Julius« — Julij. Ta reforma je spravila koledar v red, toda ne za dolgo. Duhovniki so spet posegli vmes in vsako tretje leto dodali en dan več. To je bil povod, da je cesar Avgust do leta 8 po Kr. izločil tri prestopna leta. Za spomin na to dokončno reformo koledarja so prvotni Sekstilijev mesec imenovali po Avgustu.

GREGORIJANSKI KOLEDAR

Precej dolgo po teh Cezarjevih in Avgustovih reformah so bili koledarji kar v redu. Po nekaj stoletjih je pa postalo čedalje bolj očitno, da so v koledarjih še zmerom računске napake, zakaj čedalje bolj se je oddaljevalo spomladansko enakonočje od 21. marca. Ugotovili so, da leto ni dolgo natanko 365 dni in 6 ur, ampak je za 11 minut in 14 sekund krajše. Ta razlika je sicer majhna, a že v 128 letih naraste na en dan, v stoletjih pa na več dni in je spet treba nekaj ukreniti. To pomanjkljivost je končno odpravil papež Gregor XIII. v XVI. stoletju. Leta 1582 je določil, naj 4. oktobru sledi takoj 15. oktober, hkrati pa je poskrbel za odredbo, ki naj velja tudi za prihodnost, da bo 21. marec veljal za začetek pomladi. V letih, ki imajo dve ničli — 00 — naj se izravnajo razlike. Ta stoletna leta so bila do takrat zmerom prestopna leta. Odslej naprej naj bodo prestopna samo tista stoletna leta, ki so deljiva s 400, torej 1600, 2000, 2400 itd., medtem ko naj leta 1700, 1800, 2100 itd. ostanejo kot navadna leta. To rešitev so še isto leto sprejele Italija, Španija, Portugalska, Francija in Poljska. Nemški cesar in katoliški državni stanovalci so jo sprejeli leta 1583 in 1584, medtem ko so protestanti iskali svojo rešitev in so do leta 1700 po svoje urejali koledar in začetek pomladi. Ker se je pa napaka vlekla iz leta v leto, iz stoletja v stoletje, so se leta 1700 odločili, naj 18. februarju takoj sledi 1. marec, naposled so pa leta 1776 v celoti sprejeli gregorijanski koledar, pravoslavni pa šele 1923.

210 203 196 189 182 175 168 161 154 147 140 133 126 119 112 105 98 91 84 77 70 63 56 49 42 35 38 21 14 7



400 milijonov Indijcev uporablja 17 različnih koledarjev, med temi tudi tako imenovani »balijški« koledar (po otoku Bali), ki ima 210 dni, torej le 57 in pol odstotka prave dolgotnosti leta. Temu ustrezno štejejo tudi leta: kdor je star 21 let po tem koledarju, jih ima v resnici le 12.

SVETOVNI KOLEDAR

Na mnoge pobude, ki jih je pred leti sprejela Organizacija Združenih narodov za novo reformo koledarja, sta se gospodarski in socialni svet te največje mednarodne ustanove po mnogih sejah odločila, da predlagano reformo prelože, saj se je za reformo izjavilo od 80 samo 30 narodov. Bistvo nove reforme je v naslednjem: v prihodnje naj bi vsak dan v tednu vsako leto prišel na isti datum; 1. januar naj bi bil zmerom nedelja. Ta tako imenovani svetovni koledar naj bi imel štiri enaka četrletja s tremi meseci (13 tednov, 91 dni). Vsak mesec ima štiri ali pet nedelj in 26 delavnikov. Vsako leto in vsako četrletje se začne z nedeljo. Stalnost koledarja bi izvedli tako, da bi bil po 30. decembru vrinjen poseben dan »svetovni praznik«. V prestopnih letih pa bi bil vrinjen poseben praznik 30. junija, »praznik prestopnega leta«. Zagovorniki reforme so poudarjali, da bi bila natančnost koledarja tako prese- netljiva, da bi bilo šele leta 5113 treba vključiti dodatni dan, ki bi nastal iz nekaj sekund razlike v vsakem letu. Reformi koledarja se je večina delegatov upirala z ugovori, da ima sedanja koledarska ureditev tako trdno tradicijo, da bi jo težko opravili.

KOLEDAR CERKVENEGA LETA

Za verne kristjane po vsem svetu pa je navadni koledar z dnevi, tedni in meseci

le ogrodje, ki ga čudovito dopolnjuje cela vrsta cerkvenih praznikov, starih navad in predvsem dela in življenja v naravi.

Koledar cerkvenega leta označujejo v glavnem tri velike praznične dobe: božična, velikonočna in binkoštna. Cerkevno leto se začne z božično dobo, z adventom. Središče tega je božič, praznik rojstva Gospodovega — 25. december. Ves advent je le priprava na ta praznik. Drugi veliki praznik božične dobe je 6. januarja — Sv. Trije kralji. Svečnica, praznik Marijinega očiščevanja, nekako zaključuje božično dobo.

Štiridesetdnevni post nas uvaja v velikonočno dobo z njenimi premakljivimi prazniki. Ker se velika noč ravna po luni — prvo nedeljo po prvi spomladanski polni luni — najbolj zgodnja je lahko 22. marca najpozneje pa 25. aprila — so tudi drugi prazniki velikonočnega časa premakljivi. Po njej se ravna: vnebohod, binkošti, Sv. Trojica in praznik sv. Rešnjega tela. Z binkoštimi (po grški besedi »pentekoste«), ki jih praznujemo 50. dan po veliki noči, se začne najdaljša doba cerkvenega leta. Na binkoštni praznik se spominjamo velikega dogodka, ko je Kristus poslal nad apostole obljubljenega Sv. Duha in ustanovil svojo Cerkev. Dolga vrsta nedelj po binkošti do konca cerkvenega leta obnavlja in pogloblja mnoge spomine na dogodke velikonočne dobe. S prvo adventno nedeljo se ta krog cerkvenega leta zaključuje in začne znova, kot se ponavlja že skoro 2000 let.

KOLEDAR PREMAKLJIVIH CERKVENIH PRAZNIKOV OD 1960 DO 1970

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Pepelnica	2. 3.	15. 2.	7. 3.	27. 2.	12. 2.	3. 3.	23. 2.	8. 2.	28. 2.	19. 2.	11. 2.
Velika noč	17. 4.	2. 4.	22. 4.	14. 4.	29. 3.	18. 4.	10. 4.	26. 3.	14. 4.	6. 4.	29. 3.
Vnebohod	26. 5.	11. 5.	31. 5.	23. 5.	7. 5.	27. 5.	19. 5.	4. 5.	23. 5.	15. 5.	7. 5.
Binkošti	5. 6.	21. 5.	10. 6.	2. 6.	17. 5.	6. 6.	29. 5.	14. 4.	2. 6.	25. 5.	17. 5.
Sv. Rešnje T.	6. 6.	1. 6.	21. 6.	13. 6.	28. 5.	17. 6.	9. 6.	25. 5.	13. 6.	5. 6.	28. 5.
1. adv. ned.	27. 11.	3. 12.	2. 12.	1. 12.	29. 11.	28. 11.	27. 11.	3. 12.	1. 12.	30. 11.	29. 11.

DOLOČEVANJE DNEVA V TEDNU OD 1801 DO 2000

Leta — (* prestopno leto)

1801	1829	1857	1885		1925	1953	1981
1802	1830	1858	1886		1926	1954	1982
1803	1831	1859	1887		1927	1955	1983
*1804	1832	1860	1888		1928	1956	1984
1805	1833	1861	1889	1901	1929	1957	1985
1806	1834	1862	1890	1902	1930	1958	1986
1807	1835	1863	1891	1903	1931	1959	1987
*1808	1836	1864	1892	1904	1932	1960	1988
1809	1837	1865	1893	1905	1933	1961	1989
1810	1838	1866	1894	1906	1934	1962	1900
1811	1839	1867	1895	1907	1935	1963	1991
*1812	1840	1868	1896	1908	1936	1964	1992
1813	1841	1869	1897	1909	1937	1965	1993
1814	1842	1870	1898	1910	1938	1966	1994
1815	1843	1871	1899	1911	1939	1967	1995
*1816	1844	1872		1912	1940	1968	1996
1817	1845	1873		1913	1941	1969	1997
1818	1846	1874		1914	1942	1970	1998
1819	1847	1875		1915	1943	1971	1999
*1820	1848	1876		1916	1944	1972	2000
1821	1849	1877	1900	1917	1945	1973	
1822	1850	1878		1918	1946	1974	
1823	1851	1879		1919	1947	1975	
*1824	1852	1880		1920	1948	1976	
1825	1853	1881		1921	1949	1977	
1826	1854	1882		1922	1950	1978	
1827	1855	1883		1923	1951	1979	
*1828	1856	1884		1924	1952	1980	

Dnevi	Nedelja	1	8	15	22	29	36
	Ponedeljek	2	9	16	23	30	37
	Torek	3	10	17	24	31	
	Sreda	4	11	18	25	32	
	Četrtek	5	12	19	26	33	
	Petek	6	13	20	27	34	
	Sobota	7	14	21	28	35	

Pametni koledarniki so si izmislili zgornjo tabelo, po kateri lahko ugotovimo za preteklost, sedanost in prihodnost, na kateri dan pride ta ali oni datum. Za svoje starše, za katerega koli pomembnega moža naše zgodovine po tej tabeli lahko ugotovimo, kateri dan v tednu je bil rojen ali pa umrl. Za primer vzemimo: starši bodo leta 1965 15. maja praznovali srebrno poroko. Kateri dan bo to? Poiščemo na tabeli leto 1965, pogledjmo v isti vrsti pod mesec maj. Tam

Meseci

Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
0	3	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
5	1	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
3	6	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1	4	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
5	1	1	4	6	2	4	0	5	5	1	3
6	2	3	6	1	4	6	2	3	0	3	5
1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
4	0	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
2	5	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1

najdemo številko 6. Tej številki dodajmo številko datuma, to je 15, torej skupno 21. Poglejmo na tabelo, ki kaže dneve v tednu — številka 21 kaže na soboto.

Da se prepričamo, če so podatki, ki jih nam pokaže tabela, ujemajo, poskusimo ugotoviti, kateri dan v tednu se je zgodil kakšen dogodek v preteklosti. Npr.: France Prešeren je umrl dne 8. februarja 1849. Kateri dan v tednu je bil to? Poglejmo najprej v razpredelnici letnico 1849, potem v isti vodoravni vrsti mesecev poiščimo šte-

vilko pod februarjem; ta je 4; dodajmo številko datuma: 8, seštejemo $4 + 8 = 12$. V razpredelnici, ki kaže dneve v tednu, poiščimo številko in ugotovimo, da je bil četrtek. Še en primer. Osvobodilna fronta Slovenije je bila ustanovljena 27. aprila 1941. Kateri dan je bil to? Poiščimo na tabeli leto 1941 in v zaporedni vrsti številko pod mesecem aprilom: 2; tej številki dodajmo številko datuma ustanovitve: 27; seštejemo $2 + 27 = 29$. Razpredelnica dni v tednu nam pove, da je bil ta dan nedelja.

PRED SPREMEMBO CERKVENEGA
KOLEDARJA?

Tako imenovani gregorijanski koledar, ki je začel veljati leta 1582, je prešel v rabo po vsem zahodnem svetu, vzhodne Cerkve so ga pa odklonile in so se držale julijanskega. To pa pomeni, da katoliška Cerkev praznuje največje praznike, zlasti veliko noč in božič na druge dneve kakor pravoslavna. Zato so na eni izmed sej osrednjega pripravljalnega odbora za II. vatikanski cerkveni zbor razpravljali tudi o predlogih za reformo našega koledarja. Ureditev koledarja ima namreč velik pomen tudi za končno združenje vzhodnih Cerkva in tudi za vse naše civilno življenje. Zadeva ureditve oziroma spremembe koledarja spada v območje versko-organizacijskih zadev. Ker katoliška Cerkev praznuje, kot rečeno, svoje največje praznike na druge dneve kakor pravoslavna, vidijo nekateri cerkveni očetje tudi v tej razliki oviro za zedinjenje ločenih bratov. Zato je bil sprožen predlog, naj bi II. vatikanski koncil uredil enoten koledar, ki bi ustrezal cerkvenim in civilnim potrebam. Pripomniti je treba, da tudi gregorijanski koledar ni popoln. V 10.000 letih nastane razlika šestih dni. Glede velike noči pa velja v katoliški Cerkvi pravilo, da se mora obhajati prvo nedeljo po prvi spomladanski polni luni. Zato pride vsako leto ta praznik in z njim vred vsi ostali premakljivi prazniki na drug dan. Razlika praznovanja velike noči in božiča pri nas in pravoslavnih znaša tudi po 14

**Na Vczher erdezhe Nebu
Pomeni Vreme bo lipu
Sueti Clemen Symo daic
Petrou stol spomlar isgane
Sueti Vrban ta Leituye
Sueti Iernei Iessenuye
Po Luciy, po Vinkushutih
Po Vpcnlnci, Malih Cryshih
Vfelci na to peruo Sredco
Vfakc Quatre semkai gredo.**

c ij INV

Verzi iz Trubarjevega koledarja, ki govore o
vremenu in letnih časih

K O L E B N D A R.

Proffimiz, Ianuarius. Seczhan, Februarius.

1 A Nouiga Leita Dan	1 d Brigide dezhle
2 b Ofmidan S. Steffana	2 e Ozhishczena Marie Seczhan
3 c Ofmidan S. Iansha	3 f Blasha Marternika
4 d Of. dan Nedolshnik otruk	4 g Veronike dezhle Mar.
5 e Telesfora papesha	5 A Agate dezhle Mar.
6 f Trieh Kraicu	6 b Doroteie dezhle Mar.
7 g Dãie dolg ix. ur. Cieta Ma.	7 c Ricarda Krala
8 A Erarda scoffa	8 d Syra scoffa
9 b Iulia Martirnika	9 e Polone dezhle Mar.
10 c Marciale dezhle	10 f Scotafice Mar. dezhle
11 d Paulina patriarcha	11 g Eufrofine dezhle
12 e Saryria Acadia	12 A Eualie dezhle
13 f Ilara scoffa	13 b Fufce dezhle
14 g Felixa farye	14 c Dan dolg xj. vr. Valentin
15 A Maura appata	15 d Fauftina Mar.

*Trubarjev ta slovenski koledar iz leta 1557;
meseca januar in februar*

dni in več. Želja, da bi po vsem krščanskem svetu obhajali praznik vstajenja na isti dan, je dala pobudo za novo koledarsko reformo. Za osnovo bodo vzeli predlog, ki so ga obravnavali že v Organizaciji Združenih narodov. Po njem naj bi se leto delilo v štiri četrletja po 13 tednov vsako. Prvi dan v letu kakor vsako četrletje naj bi se začel z nedeljo. Prvi mesec vsakega četrletja bi imel 31 dni, naslednja dva pa po 30 dni. Zadnji dan v letu, ki bo imelo 365 dni, se vrine kot posebni dan, tako da bi moglo novo leto, 1. januar, priti na nedeljo. Vsako četrto leto pa bi se znova prišel še en prestopni dan. Po tem novem koledarju bi velika noč prišla zmerom na dan 8. aprila. Prav tako bi obhajali ob stalnih dnevih tudi vse druge krščanske praznike po vsem svetu.

Drugi Vatikanski vesoljni cerkveni zbor želji mnogih, naj bi veliko noč praznovali vsako leto isto nedeljo in tudi sicer dali koledarju večjo stalnost, ni pripisoval posebnega pomena. Po skrbnem preudarku vseh predlogov za spremembo koledarja oziroma proti njej, je izjavil naslednje:

1. Sveti koncil ne nasprotuje temu, da bi bila velika noč nepremakljiv praznik na določeno nedeljo v gregorijanskem koledarju, če se vsi, ki se jih to tiče, strinjajo s tem, zlasti še od občestva z Apostolskim sedežem ločeni bratje.

2. Prav tako izjavlja Sveti koncil, da ne nasprotuje poskusom posvetnih ustanov, da bi uvedli trajni koledar.

Cerkev je pripravljena sprejeti vsako spremembo v koledarju, tudi tako imenovani trajni koledar, če ta upošteva teden sedmih dni z nedeljo, tako da ostane teden kot osnova koledarske ureditve.

Naše kramljanje o koledarju, njegovem nastanku in zgodovini bi bilo nepopolno, če ne bi nanj navezali nekaj zanimivih podatkov iz zgodovine slovenskega koledarja. Pred nekaj leti (1957) smo namreč obhajali 400-letnico prvega slovenskega koledarja. Napisal in izdal ga je v Tübingenu Primož Trubar leta 1557 hkrati s slovenskim prevodom sv. pisma nove zaveze in ga je z malenkostnimi spremembami dal ponatisniti leta 1582. Trubar je vedel, da bo s koledarjem dal najbolj preprostemu človeku v roke knjigo, ki ga bo silila k branju, k učenju in razmišljanju. Ta slovenski koledar iz leta 1557 lahko štejemo za prvo slovensko knjigo, ki ni bila namenjena samo cerkvenim potrebam, saj je poučeval tudi o vremenu, o letnih časih, o dolžini dnevov in noči, o številu mesecev, dni in nedelj v letu. Hkrati je objavil preglednico koledarskih podatkov za leta od 1558 do 1630, in celotni pregled knjig sv. pisma stare in nove zaveze.

Po drugi izdaji Trubarjevega koledarja 1582 je minilo skoraj poldrugo stoletje, preden smo dobili nekaj podobnega. Novo kranjsko pratiko, natisnjeno leta 1726 v Augsburgu. Kako je bilo s slovenskim koledarjem v tem razdobju, je težko ugotoviti, ker doslej še ni nobenega vira, ki bi nam to pojasnil. Domneva se pa, da smo imeli Slovenci tudi v tem času vsaj eno kranjsko kmetouško pratiko, kakor sta pisala o nji Miha Kastelic in Rogerij. Nova kranjska pratika je potem izhajala od leta 1726 do leta 1945, torej celih 220 let. Zna na pratikarja in koledarnika sta bila Marko Pohlin in Anton Breznik. Prvi je pisal za tiskarja Egerja v Ljubljani Kranjsko pratiko, Anton Breznik iz Komende pa Večno pratiko, ki je hkrati naš prvi gospodarski koledar z navodili za delo na polju in v hiši ter z zdravniškimi nasveti. Večna pratika je bila predhodnica Vodnikovih velikih pratik leta 1795 do 1797 in več Stoletnih pratik, ki so izhajale v 19. in 20. stoletju.



Naslovna stran kmečke pratike iz leta 1741. Prvič se je slovenska pratika natisnila v Augsburgu 1725 z naslovom *Nova kranjska pratika na lejtu MDCCXXVI*. Gotovo je poslej izhajala vsako leto; najstarejša, ki se je ohranila, je iz leta 1741 in jo hrani knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani

Najlepšo koledarsko tradicijo na Slovenskem ima seveda Mohorjeva družba — 110 koledarjev. Se danes je koledar ali pratika priljubljeno branje naših ljudi.

J. D.

Ivan Delpin-Smrekar

VEČER

*Tak tih večer!
Mirno se zibljejo sanje,
vetrček pihlja vanje.
Mesec je zlat.*

*V prosojno svilo stkani
vsi žarki od veje do veje speljani.
Vse tiše dihajo sanje.
Pojdiva, vjemiva se vanje,
sestra in brat!*

Ravno pri urejanju zadnjih strani koledarja je prišla iz Maribora novica, da je 7. oktobra dokončal svojo življenjsko pot monsignor dr. Franc Ksaver Cukala, apostolski protonotar in mariborski stolni prošt. Mohorjeva družba je z njim izgubila zadnjega izmed mož, ki so med obema vojnama vodili njeno delo, in ki je tudi po vojni znal z vso razumnostjo sodelovati pri njeni obnovi in njenih nalogah v novih razmerah.

Rodil se je 1. decembra 1878 na Gomilskem v Savinjski dolini. Starši so bili premožni kmetje, ki so zmogli stroške za študij dveh sinov. Njegov starejši brat je umrl za jetiko, ko je bil še v mariborskem bogoslovju. Franc je obiskoval gimnazijo v Celju, kjer je tudi maturiral. 1899 je stopil v celovško bogoslovje. Za Celovec se je odločil predvsem zato, ker je takrat na Koroškem primanjkovalo slovenskih duhovnikov. Isto pot kot Cukala so šli tudi mnogi drugi narodno zavedni štajerski dijaki, zlasti s celjske gimnazije, tako pred njim Ksaver Meško, Dobrovč Jožef, Vinko Poljanec in pozneje Franc Smodej, Ivan Dolinar in drugi. V tretjem letniku je bil 20. julija 1902 v celovški stolnici posečen za duhovnika. Po enoletnem kaplanovanju v Železni Kapli je nadaljeval bogoslovne študije na vseučilišču v Gradcu, kjer je bil 27. julija 1907 promoviran za doktorja bogoslovja. V času študija je bil kolegiatni kanonik pri Gospe Sveti. Po promociji je bil pet let prefekt v dijaškem semenišču v Celovcu in stolni pridigar. Nekaj časa je supliral profesorja moralke na celovškem bogoslovnem učilišču.

Od leta 1912 do 1920 je bil župnik v Podkloštru v Ziljski dolini. Ko so ob koncu prve svetovne vojske jugoslovanski vojaki za nekaj časa zasedli Podklošter, je Cukala opravljal posle občinskega tajnika. Po prvi svetovni vojski je moral zaradi šovinistične nestrpnosti zapustiti celovško škofijo, mari-

borski škof dr. Andrej Karlin ga je postavil oktobra 1920 za župnika v Guštanju (Ravne na Koroškem), kjer je ostal do leta 1926. V Guštanju je ustanovil Družbo krščanskih mater in Družbo krščanske dobrotelčnosti. V tem času je bil reden sotrudnik Mira, priobčeval je članke in drobtinice politične in socialne vsebine v Slovincu in Slovenskem gospodarju, socialne prispevke v uradnem listu Krške škofije, ocene o knjigah pa v Voditelju v bogoslovnih vedah. Od leta 1923 do 1926 je bil tudi dekan Mežiške doline. Škof Karlin ga je 1926 imenoval za mariborskega stolnega kanonika in hkrati za ravnatelja bogoslovnega semenišča v Mariboru. Leta 1934 je postal stolni dekan in leta 1946 stolni prošt. Ko je bil leta 1936 razrešen dolžnosti ravnatelja bogoslovja, se je ves posvetil gradnji novega semenišča in Visoke bogoslovne šole pod Kalvarijo v Mariboru.

Od okupatorja izseljen je drugo svetovno vojsko preživel v Zagrebu, kjer je bil nekak zastopnik izseljenih duhovnikov mariborske škofije pri nadškofijskem ordinariatu v Zagrebu. Po osvoboditvi je bil do leta 1949 generalni vikar škofa dr. Ivana Jožefa Tomažiča, od leta 1949 do 1961 je bil ravnatelj škofijske pisarne. Leta 1938 ga je sveti oče imenoval za svojega hišnega prelata, leta 1959 pa za apostolskega protonotarja. — Zadnja leta življenja je počasi hiral, težave starosti in bolezen je prenašal potrpežljivo in s humorjem. Ko so ga 9. oktobra letos pokopali na pokopališču na Pobrežju, mu je zadnja čast izkazalo 110 duhovnikov, 30 bogoslovcev in veliko vernikov.

Pokojni protonotar je bil z vsem srcem duhovnik. Eno šestino duhovniških let je posvetil samo vzgoji pripravnikov za duhovniški poklic. Vsi njegovi gojenci so ga cenili in spoštovali kot modrega, široko razgledanega moža, ki je bil sicer nepopustljiv v bistvenih stvareh, a širok v postranskih. Z

očetovskim razumevanjem jim je pomagal v njihovih mladostnih težavah, jih spodbujal k resnemu in vztrajnemu študiju in jim z besedo in z zgledom kazal pot do trdne duhovniške osebnosti. Mlademu človeku se je znal približati, in čeprav po ovinkih, je navadno dosegel, kar je imel za bistveno. Njegova velika zasluga je, da se je velika večina njegovih bivših gojencev znala prilagoditi novemu času.

Mnogo let je opravljal zaupne službe v upravi mariborske škofije. Več let je vodil tako imenovani osebni referat, gotovo najbolj kočljiva stvar v vsaki upravi. Zelo mu je bila pri srcu disciplina škofijske duhovščine. Imel je srečno roko. Znal je biti mil in strog. Znal je poslušati, znal pa tudi odločiti. Ako je moral grajati, je to storil tako, da ni bolelo. Ako je moral predlagati kazen, je to storil tako, da je bila voljno sprejeta in obenem zdravilna. Bil je dober in z leti je rasla njegova dobrot in zorela njegova urejena ljubezen. Zelo se je trudil za zdravo pobožnost med škofijsko duhovščino. Bil je voditelj »Unios apostolicae«, duhovniškega združenja, ki ima za cilj samoposvečenje. Med obema vojnama je mnogo delal tudi na karitativnem polju. Do leta 1941 je bil predsednik Karitativne zveze za lavantinsko škofijo.

Pokojni dr. Cukala je bil veder človek, zdravega duha je podedoval od prednikov, dokaj savinjske samozavesti je bilo v njem, a spet ne preveč, ampak ravno toliko, da ga je delala simpatičnega. Zdrav humor mu je bil v krvi. V okupatorskih zaporih je v najhujših preizkušnjah in ponižanjih ohranil ta humor in tako pomagal sebi in drugim prebroditi hude stiske.

Z materinim mlekom je pil ljubezen do slovenstva. Mlad idealist se je odločil za celovško bogoslovje, da bi mogel kot duhovnik biti voditelj in učitelj najbolj ogroženega dela narodnega telesa. Z vsemi bogatimi darovi je to delo opravljal, dokler po prvi svetovni vojski ni bil prisiljen, da se je



Dr. Franc Ksaver Cukala

umaknil. Ko je bil leta 1908 izvoljen za odbornika Družbe sv. Mohorja v Celovcu, je ostal z njo povezan do svoje smrti. Leta 1921 je postal njen predsednik; takrat se je moral preseliti iz Celovca na Prevalje, leta 1927 pa iz Prevalj v Celje. Zgodovina Mohorjeve družbe med obema vojnama in vsa leta po drugi svetovni vojni je povezana z njegovim imenom. Ni bil njen urednik in pisatelj, kot je bil Finžgar, bil ji je ves čas razumen vodnik in svetovavec. Domala vse, kar se je v času, ko je postal odbornik in do pred nekaj leti tiskalo v Mohorjevi družbi, je prebral v rokopisu in ocenil. Kot predsednik zbora ustanoviteljev Mohorjeve družbe je vsa leta spremljal njeno delo, se zanimal za njene težave, znal svetovati in spodbujati.

Bogato in vsestransko je bilo življenjsko delo pokojnega protonotarja. Dve zvezdi sta mu svetili v dolgem življenju: vera in slovenstvo. Za obe je živel in trpel. V zgodovini mariborske škofije in Mohorjeve družbe mu bo ohranjen časten spomenik. — ao.

Drugi vatikanski cerkveni zbor nadaljuje delo

(Ob začetku tretjega zasedanja)

Dne 14. septembra 1964 — na praznik povišanja sv. križa — se je v baziliki sv. Petra v Rimu začelo tretje zasedanje II. vatikanskega cerkvenega zbora. Slovesnosti se je udeležilo okoli 2500 koncilskih očetov — škofov in nadškofov, apostolskih prefektov in redovnih poglavarjev, kakih 80 opazovavcev in gostov, več sto strokovnjakov, manjše število laikov, med katerimi je bilo prvič tudi nekaj žensk ter predstavniki diplomatskega zbora in rimskega plemstva.

Zasedanje se je začelo s slovesno mašo papeža Pavla VI., pri kateri je koncelebriralo 24 škofov in kardinalov, zastopnikov vseh celin in ras. Sv. maša je bila pri istem oltarju z isto hostijo in z istim kelihom. Prvi del maše do darovanja je opravil sv. oče sam, vsi zbrani škofje so pa molili in peli; končali so ta del z »molitvijo vernikov«. Za darovanje so oltar obkročili koncelebranti ter skupaj darovali kruh in vino. Po hvalospevu, ki ga je molil sv. oče sam, je vsa cerkev pela slavospev »Svet«, potem so glasno molili stalni del mašnih molitev, nekatere posamezniki, tiste pred

posvetilnimi besedami in po njih pa so molili vsi skupaj. Obhajali so se vsak sam z delom hostije in s sv. Rešnjo krvjo. Papež je nato obhajal še nekaj laikov.

Po maši so novi škofje, ki so se šele prvič udeležili zasedanja, molili vero in prisegli, nakar je Pavel VI. v daljšem govoru orisal značaj koncila. Poudaril je njegovo zgodovinsko nalogo, ki je v tem, da poglobi in poživi življenje v Cerkvi, pojasni in natančneje določi nauk Cerkve s posebnim ozirom na mesto in vlogo škofov, naslednikov apostolov, ki so v zvezi s papežem »učitelji, pastirji in posvečevalci krščanskega ljudstva«, dalje njihovo razmerje do rimske kurije in njih udeležbo pri vladanju celotne Cerkve. Papež se je izrekel za kolegijsko odgovornost škofov nasproti Cerkvi, ko je govoril o vprašanju razmerja med škofi in papežem. Poudaril je pomembnost tega zasedanja, na katerem bo do v celoti povzeli tisto, o čemer so razpravljali na prejšnjih zasedanjih in v komisijah, da bo Cerkev v sedanjem svetu res mogla biti vsem razumljiv, jasen in čist odsev Kristusa samega.



Tretje zasedanje drugega vatikanskega cerkvenega zbora se je začelo s slovesno mašo sv. očeta, pri kateri je koncelebriralo 24 koncilskih očetov



Med sveto mašo je sveti oče obhajal tudi laike, ki se udeležujejo zasedanj vesoljnega cerkvenega zbora

CILJI KONCILA

Tako se torej nadaljuje delo II. vatikanskega koncila, ki ga je sklical pokojni papež Janez XXIII. z željo, da bi poživili in notranje obnovili dušno pastirstvo Cerkve, Cerkev prilagodili potrebam našega časa in pripravili pot k zedinjenju vseh kristjanov. Program velikega papeža nadaljuje sedanji koncil pod vodstvom njegovega naslednika Pavla VI. Tako se nadaljuje veliki dialog, veliko razpravljanje ali razgovor v Cerkvi sami in hkrati dialog Cerkve s svetom, s katoličani vsega sveta, s kristjani in nekristjani, skratka z vsemi ljudmi dobre volje. Značilen za ta razgovor s svetom, za tako odprtost vsemu svetlu, je že sam program koncila, ki ga je sklical Janez XXIII.: ne za obsodbo sodobnih herezij, temveč zaradi dobrega namena, narediti Cerkev svetlo in ljubezni vredno za vse, tudi za tiste, ki so izven nje, in izvesti v njej take reforme, ki jo bodo prilagodile modernemu času. V dveh letih, torej od prvega zasedanja koncila, ki se je začelo 11. oktobra 1962, do tretjega, sedanjega zasedanja, zasledimo nešteto pobud in zgledov, ki odpirajo nove stike Cerkve s svetom. Svet kot okolje, v katerem mora Cerkev delovati, je postal pomemben za njeno notranje življenje. Predstava o Cerkvi kot nedostopni božji trdnjavi se je umaknila sliki o Cerkvi kot mestu svetlobe

na gori, ki je postala vidna tudi tujcu in iskatelju. Še tako kritični spremljevalci dela in zasedanj II. vesoljnega cerkvenega zbora priznavajo, da razgovori na njem in sprejete reforme rešujejo Cerkev iz njene dosedanje prevelike negibnosti, jo približujejo svetlu, hkrati pa poudarjajo in kažejo na tiste nagibe, ki naj bi dali tudi notranjemu življenju Cerkve moči, globine, svetlobe in veselja. Na koncilu je bilo doslej sprejetih več reform, ki obljublajo resnično obnovo Cerkve, v strnjениh in globokih razpravah so govorili o misteriju Cerkve, o njenem hierarhičnem značaju, o njeni svetosti in vesoljnosti; razpravljali so o škofih in o vladanju škofij, o razmerju škofov do rimske kurije, o njihovih pravicah in dolžnostih, o njihovi udeležbi pri vladanju Cerkve, o liturgiji, o zblizanju z ločenimi brati in tako naprej. Odveč bi bilo tu naštevati, kakšno delo je doslej opravil II. vesoljni cerkveni zbor, ponavljati sheme, ki jih je predlagal, že sprejel ali odklonil; opravljeno je bilo veliko delo, ki se je nadaljevalo med prvim, drugim in tretjim zasedanjem na nešteti sejah raznih komisij in se nadaljuje na sedanjem zasedanju, ki mu je začrtal smernice Pavel VI. v govoru 14. septembra 1964. Kakor že Janez XXIII. tako tudi Pavel VI. želi, naj bi »vsak ud Cerkve z živim osebnim zanimanjem in z molitvami spremljal ta en-



Sveti oče govori zbranim koncilskim očetom in delegatom

kratni zgodovinski dogodek, II. vesoljni cerkveni zbor, in mu sledil z rastočo vne-
mo.«

Osnutku poglavja o Cerkvi (De Ecclesia) bo odmerjenega precej časa na tem zase-
danju. Zanimivo je, da je o tem osnutku
že na prvem zasedanju leta 1962 tedanji
milanski nadškof kardinal Montini — se-
danji papež Pavel VI. dejal, da bo »morda
najvažnejši in najbolj blaženi predmet«
koncila. Poudaril je, da je za pojasnitev
bistva škofovske službe, njegovih funkcij,
pooblastil, pravic in dolžnosti potrebno
iskati njegove korenine v evangeliju; iz
evangelija je treba razložiti zakramentalne
darove škofovske službe, njihovih učeni-
ških, pastirskih in pravnih pooblastil in
pravic. »Razpravljanje o bistvu in funkciji
episkopata v harmoniji z rimskim papeš-
tvom bo privedlo k novi, spontani pred-
očitvi ne samo pravne, marveč tudi žive
edinosti Cerkve okoli prestola sv. Petra
in bo pomenilo začetek večje organske in-
ternacionalizacije cerkvenega osrednjega
vladanja.« Pri tem nikakor ne gre za ka-
kršnokoli omejitvev papeškega primata,
ampak za tako pojmovanje in take oblike
udeležbe pri vladanju Cerkve, v katerih bo
odseval mnogoteri obraz sodobnega kato-
licizma. Kajti samo taki organizmi, ki za-
stopajo v celoti svetovni episkopat, bodo
dejansko mogli biti kos tako težkim nalo-
gam, kot je učinkovita izdelava sklepov
cerkvenega zbora.

Mimo vsega tega bi mogli reči, da je
koncilskim očetom naložena še posebna
naloga: da Kristusu in svetu pokažejo Cer-
kev z obrazom brez gub in v obleki brez
madeža, kakor se izraža Italo Montini,
Cerkev, ki bo vredna njenega božjega
ustanovitelja in bo sposobna, da se pril-
godi najglobljim upom, pričakovanjem in
stiskam sedanjega človeštva. Duh božji, ki
je veliki načrt koncila zbudil v srcu pa-
peža Janeza XXIII. in mu dal vrednega
naslednika, naj to nadaljuje, čeprav nevid-
no, in naj s svojo prisotnostjo v baziliki sv.

Petra v Rimu zbranim koncilskim očetom
pomaga do uresničenja velikih ciljev cer-
kvenega zbora.

Skrb Cerkve za prilagoditev svetu je več
kot očitna. Njena odprtost svetu in njen
dialog z njim dobiva nove oblike, novo
vsebino, nov pomen. V to novost se uvršča
papeževo romanje v sveto deželo, v kraje
Kristusovega rojstva, življenja, dela, uče-
nja, trpljenja, smrti in vstajenja, v deželo,
v kateri je tekla zibel krščanstva. Dalje
papeževo srečanje s pravoslavnimi patriar-
hi, predvsem z Atenagorom in njegovi raz-
govori z njim, ki napovedujejo resnično
novo obdobje v odnosih med obema Cer-
kvama. To srečanje je bil velik dogodek
za ves krščanski svet in napoveduje dobre
obete in nasledke za prihodnost, ki jih še
ne moremo predvideti.

RAZGOVOR SE NADALJUJE

Razgovor se nadaljuje, vrata so dalje
odprta! Ta razgovor sega zmerom bolj da-
leč, zajema čedalje več sveta, in papež sam
stoji med vrati, da jih nihče ne more za-
preti. To je najmočnejši vtis, ki ga ima
človek ob branju prve okrožnice Pavla VI.
— Ecclesiam suam. Kdor je spremljal no-
vega papeža na njegovi poti, ga vsebina te
enciklike ne preseneti; preseneti morda
tiste, ki so v prezgodnji smrti njegovega
prednika Janeza XXIII. hoteli videti »delo
božje previdnosti« in ki so mislili, da se bo
dialog, ki ga je oni v svoji velikodušnosti
začel, zdaj spet umaknil monologu in se
bodo vrata njegove Cerkve, ki jih je Bog
ukazal temu možu odpreti, spet počasi za-
prla in da noben hud veter odzunaj ne bi
morda povzročil prepaha v Cerkvi in od-
pihal prahu stoletij z njenega obraza. Toda
Cerkev in njen poglavar vztrajata pri dia-
logu, pri razgovoru, vrata ostanejo odprta
in »spričo neučakane potrebe po obnovi«,
kot pravi papež sam, je treba uresničevati
načelo: »Ecclesia semper reformanda« —
»Cerkev je zmerom potrebna obnove.«



Koncilski očetje, zbrani iz vseh delov sveta, poslušajo papežev govor ob začetku tretjega zasedanja drugega vatikanskega cerkvenega zbora

Cerkev živi v svetu, a ni od sveta. S svetom, v katerem živi, mora začeti dialog. Dialog je začel Bog sam. Razodetje je dialog Boga s človekom. Molitev je dialog človeka z Bogom. Božji dialog je vzor za dialog Cerkve s človeštvom. Zato mora dialog narekovati ljubezen in biti mora namenjen vsem ter tudi postopen, kakor je božji. Kar moramo že danes storiti, ne smemo odlašati na jutri. Dialog mora biti: najprej jasen, potem krotek — kdor se razgovarja, ne sme biti oblasten in zahteven — poln zaupanja in nesebičnosti ter slednjič pedagoško moder.

Od tega dialoga, od tega razgovora Cerkve s človeštvom ni nihče izključen, kdor se sam ne izključi. Ni dialoga brez ljubezni do človeka in ne brez spoštovanja do resnice. »Za tistega, ki ljubi resnico,« pravi papež, »je razgovor zmerom mogoč.« Tudi ateizem ni izključen od tega razgovora. Da, papež izraža upanje, ko nadaljuje neko misel evangelista Janeza, da bo nekega dne prišlo do pozitivnega dialoga med ateističnimi gibanji in Cerkvijo. Cerkev je obsodila nekatere ideološke sisteme, kot so kapitalizem, liberalizem in komunizem, toda od razgovora, pravi papež Pavel VI. v svoji okrožnici, ni izključen že od začetka nihče, ki se priznava k omenjenim sistemom. Tak dialog pa je možen samo tedaj, če je zagotovljena svoboda presojanja in ravnanja; tak dialog je možen samo v miru. Zato papež tako želi, da bi tak dialog služil stvari miru med ljudmi.

Papež poziva k dialogu tudi tiste, ki verujejo v Boga, a niso kristjani: Judje, mohamedanci in druga krščanska verstva. Skupno z njimi hočemo braniti skupne ideale: versko svobodo, bratstvo med vsemi ljudmi, kulturne vrednote, socialno blaginjo in javni red.

Dalje vabi sv. oče k dialogu ločene kristjane. O teh pravi okrožnica: »Naše načelo je: pojasnimo najprej to, kar imamo skupnega, potem šele označimo to, kar nas loči. Kar zadeva velike razlike v tradiciji, duhovnosti, cerkvenih zakonih in liturgiji, smo pripravljeni razmišljati, kako naj ustrezemo pravičnim željam krščanskih bratov, doslej ločenih od nas. Nič bolj ne želimo, kakor da bi jih mogli objeti v popolni edinosti vere in ljubezni. Vendar moramo reči, da glede čistosti vere in dolžnosti, ki jih nalaga ljubezen, ne moremo popustiti. Glede tega večkrat naletimo na nezaupanje in nasprotovanja. Toda katoliška Cerkev, ki je dala pobudo, da se vzpostavi ena čreda Kristusova, bo to delo potrpežljivo in obzirno nadaljevala. Vedno bo kazala na to, da prednosti, ki ločene brate ovirajo, ne izvirajo iz zgodovinskih ambicij ali fantastične teološke spekulacije, temveč da ji jih je dal Kristus in da so vsem v prid. Katoliška Cerkev si bo prizadevala, z molitvijo in pokoro, da bo sposobna in vredna zedinjenja, ki ga želimo...«

Cerkev slednjič pozna tudi dialog s svojimi verniki, ki jih pokorščina in vez ljubezni vodita k vedno večji popolnosti.

»Veseli smo, da se je ta dialog znotraj Cerkve in s tistimi, ki so zunaj, že začel. Cerkev je danes živa, kakor ni bila še nikoli.«

Papež zaključuje okrožnico z upanjem, da jo bo velika družina katoličanov blagohotno sprejela in da bo tudi izven meja katoliške Cerkve našla prijazen odziv, saj jo je narekovala ljubezen do vseh ljudi.

Ob italijanski škofovski konferenci v aprilu 1964 je papež Pavel VI. govoril o delu koncila in med drugim rekel tole: »Veste, kako velik dogodek je to in poznate težka in zapletena vprašanja, ki jih sprožuje koncil in se z njegovim napredovanjem zmerom bolj kažejo. Celo dejstvo, da le počasi prihaja do sprejemljivih sklepov, povzroča neko utrujenost, neko nestrpnost in vodi k marsikateri samovoljni napovedi.« Vendar poudarja dalje, da je kljub vsem težavam treba presojati koncil popolnoma pozitivno. To je »milost, ki jo je Gospod podaril Cerkvi,« enkratna prilžnost za Cerkev, da prouči toliko praktičnih, zlasti dušnopastirskih vprašanj natančno, obširno in skupno, pa tudi taka vprašanja, ki zadevajo nauk Cerkve. Koncil naj bi bil poizkus na najvišji ravni, da delovanje Cerkve prilagodi dolžnostim njenega poslanstva in potrebam njenega časa. Zato naj nas ne bremena ne težave in napor, ne spremembe in ne zahteve, ki jih koncil utegne prinesiti s sabo, nikar ne zadržijo od tega, da ga ne bi opravili s popolno duhovno vdanostjo. Zato je potrebno, da se katoliška Cerkev razodene zdaj v vsej svoji večni moči kot sredstvo odrešenja za vse, saj je naš Gospod izročil prav njej zaklad svete vere, da bi ga zvesto varovala in predajala ljudem s svojo izvirno dejavnostjo.«

PROGRAM TRETJEGA ZASEDANJA

Koncilske komisije so že pred začetkom tretjega zasedanja v glavnem zaključile svoje delo, tako da vemo, katera glavna vprašanja bodo na koncilu še obravnavali: šest shem (poglavij), šest propozicij (predlogov, dodatkov) in en votum. To delo bo

verjetno končano šele na četrtem zasedanju spomladi 1965, čeprav je kardinal dekan Tisserant že na prvi delovni seji sedanjega zasedanja izrazil željo, naj bi se koncil zaključil s sedanjim zasedanjem. Splošni poslovni red na sedanjem zasedanju koncila je ostal v bistvu tak kot na prejšnjih dveh zasedanjih, le da se ga bodo strožje držali, da se bodo izognili nepotrebnih ponavljanj. Sprejet je bil pravilnik, po katerem bodo morali vsi koncilski očetje, ki bodo želeli govoriti na razpravah o besedilu shem, vsaj pet dni pred začetkom razprave o predmetu predložiti pismeni povzetek svojega govora. Moderatorji (voditelji koncilskih zborovanj) pa imajo pravico, da izberejo enega ali dva govornika izmed tistih, ki žele razpravljati o istem predmetu in so predložili svoje govore. Na tretjem zasedanju obravnavajo naslednje:

1. shema o razodetju, ki je bila predelana in obravnavana in bo treba o njej glasovati;

2. shema o Cerkvi (obravnavanje izboljšane besedila šestih poglavij, o katerih so razpravljali že na drugem zasedanju), dopolnjena z novim poglavjem o Materi božji in s poglavjem o Kristusovem prihodu ob koncu dni;

3. shema o dušnopastirskih dolžnostih škofov, ki so jo zelo spremenili po obravnavanju na jesenskem zasedanju 1963;

4. shema o ekumenizmu (vesoljnosti), prav tako po prejšnjih razpravljanih spremenjena in razširjena z dvema izjavama o verski svobodi, o Judih in nekristjanih;

5. shema o apostolatu laikov;

6. velika shema 17 o Cerkvi v današnjem svetu; o tej shemi še ni mogoče dosti povedati.

Nato sledi šest vrst »propozicij« (predlogov, dodatkov), novih imen za stare sheme, ki bi jih brez predhodne obravnave mogli dati na glasovanje, razen če koncilski očetje zahtevajo, da o njih razpravljajo: 1. orientalske Cerkve, 2. misijoni, 3. verniki, 4. duhovniki, 5. duhovniška izobrazba, 6. katoliške šole.

Naposled bodo koncilski očetje glasovali še o votumu, ki zadeva zakrament zakona.

Napovedujejo, da bo tretje zasedanje prineslo mnogo presenečenj, zlasti še zato, ker se koncil bliža koncu. Začelo se je z razpravljanjem sedmega poglavja o Cerkvi, zlasti o kolegialiteti škofov. Ta se nanaša na revolucionarni predlog koncila, po katerem naj bi papež pridruževal osrednji cerkveni oblasti določeno število rezidenčnih škofov.

Verjetno bo tretje zasedanje II. vaticanskega cerkvenega zbora prineslo še neko drugo presenečenje: razglasitev Janeza XXIII. za svetnika. Časopisi so o tem že večkrat pisali. Katoličani bergamske škofije so v prošnji, ki jo je podpisalo 50.000 vernikov, prosili, naj bi velikega pokojnega papeža razglasili za blaženega. Po vsej verjetnosti bodo koncilski očetje izročili sv. očetu Pavlu VI. prošnjo, naj uvrsti Janeza XXIII. v seznam svetnikov.

Že iz dosedanjega dela koncila in iz programa za tretje zasedanje vidimo, kako pomembna bogoslovna vprašanja so bila sprožena in obravnavana, vprašanja, katerih nasledkov in učinkov danes še ne moremo pregledati ne presoditi. Papež Pavel VI. je v poslanici, ki jo je sredi septembra 1963 naslovil na vernike vsega sveta, rekel med drugim: »Ciljev koncila ne bomo dosegli niti z urejenimi njegovimi slavji niti s skrbno pripravljenimi razpravami ali z ostro označenim značajem njegovih diskusij, pač pa bomo njegovo bistveno vlogo izrazili predvsem z zbranimi in vztrajnimi molitvami, z mrtvičenjem svojega telesa in z darovanjem svojega duha Bogu, s svetostjo svojega vedenja in z Bogu ljubimi dejanji.«

Vzlic mnogim reformam, ki so jih doslej sprejeli koncilski očetje, nauk katoliške Cerkve ni bil s tem v ničemer spremenjen, pač pa so se ob njih nenadoma pokazale dinamične sile tam, kjer je bilo domnevati, da so stvari nespremenljive in nepremakljive. Dunajski kardinal König pravi v pregledu o velikih bogoslovnih temah na dosedanjih zasedanjih koncila, da ne smemo prikrivati, da je dosedanji potek koncila poleg velikega upanja in navdušenega

pritrjevanja sprožil tudi nemir in skrb, in to znotraj in zunaj katoliške Cerkve. Mnogi vprašujejo, ali ne začenja polagoma razpadati sistem, ki je s svojo trdnostjo in varnostjo izžareval mir? Čeprav se spreminjajo samo zunanje oblike nespremenljive vsebine, ali ni v tem nevarnost, da se tudi vsebina sama razredči ali izhlapi? Če se stoletja stare ločnice »resnično« in »napačno« nerazločno zabrišejo, če se zabrišejo jasne meje med »prijatelj« in »sovražnik«, če začenjamo danes razpravljati o stvareh, ki so doslej veljale kot prepovedane, nedotakljive, če to, kar je od včeraj veljalo, danes navidezno izgubi svojo veljavo — ali se ne začenja tu proces kršenja, ki razrahlja trdne oblike zidu, ki ogroža Cerkev in naposled vero? Ali moremo s tem razrahljavanjem kar tako nadaljevati? To je ena izmed skrbi — in ne le ena izmed skrbi majhnih duhov; to je bojazen, ki se ne loteva samo slabičev.

Človeško govornje je koncil velikansko tveganje. Z druge strani pa ima Cerkev tudi obljubo, da je Gospod vsekar z njo. Tako se lahko zanesemo, da tudi med zasedanjem koncila Duh božji vodi Cerkev. Kristjani se čutijo varne v zaupanju na njegove besede. V tem zaupanju tudi verujejo, da danes doživljajo velik zgodovinski trenutek in da bo to obdobje na poti Cerkve skozi tisočletja spet zamenjalo drugo: pogovoru bo sledila trdna opredelitev, razrahljanju utrjevanje. Danes živimo v prvem obdobju in smo prepričani, da je potrebno. Vemo, da bo to obdobje razgibanosti spet zamenjalo obdobje miru, v katerem se bo to, kar je povzročilo razgibanost, pokazalo potem kot novo življenje v redu.

Koncilski očetje in vsi kristjani, ki z duhom in srcem spremljajo velike dogodke ob II. vaticanskem vesoljnem cerkvenem zboru, naj se spomnijo besed apostola Pavla v listu Filipljanom: »Uverjen sem prav o tem, da bo on, ki je v vas dobro delo pričel, to tudi dovršil do dneva Jezusa Kristusa« (1,6).

Zgodovinsko romanje

Ko je Pavel VI. decembra 1963 v slavnostni dvorani sv. Petra pred zbranim koncilom nenadoma sporočil svoj sklep, da se bo odpravil na romanje v svete kraje krščanstva, so se koncilski očetje takoj zavedeli izrednega pomena tega sklepa. Pavel VI. je tako s svojo odločitvijo presenetil ves krščanski svet, zakaj v dvatisočletni zgodovini Cerkve se je prvi zgodilo, da se je Petrov naslednik odločil, da poroma v kraje, ki so zibelka krščanstva. Simon Peter ni šel v Jeruzalem, ampak v Rim, in Gregor X., takrat še diakon v Lüttichu, ni bil ne duhovnik ne kardinal, je bil na križarskem pohodu v Palestini, ko so ga 1271 v Viterbu zbrani kardinali izvolili za papeža.

Simbolična odločitev. Papež se ne odpravi na romanje v Lurd, ali Fatimo, ne v Assisi, kamor je romal njegov prednik Janez XXIII., marveč v Palestino, v Kristusovo domovino. Palestina je kraj učlovečenja božje Besede. Krščanstvo je vezano na zgodovinsko osebo in njeno zgodovinsko usodo: na življenje Jezusa v Nazaretu; zato krščanstvo ni mitos in ne teozofski sistem. Vsa krščanska dogmatika, vse označevanje, ves evangelij je samo razlaga tega zgodovinskega božjega dejanja, ki se je dogodilo v Jezusu, in se vedno znova hrani od teh začetkov.

Rojstvo, smrt in vstajenje Kristusovo so se zgodili v tej deželi Palestini, in na teh osnovnih dogodkih temelji vera kristjanov. V Jeruzalemu je med nenadnim šumom z neba, podobnim bližajočemu se silnemu viharju in ob prikazni jezikov kakor plamenov, na binkoštni dan nastala prva krščanska občina, Cerkev. Vera te Cerkve in od nje ustanovljenih prvih cerkvenih občin je vodilo vsega verovanja v Cerkvi, tudi še danes za v Rimu zbrani koncil, saj je razodetje, od katerega se hrani in katerega mu se v svoji verski poslušnosti vedno znova podreja, razodetje poveličanega Jezusa po njegovem Duhu prvim krščanskim občinam; tudi pismo samo je izraz vere teh občin, in v njej ohranjenega izročila o življenju, delih in besedi Jezusa Nazareškega, v katerem je prva krščanska občina spoznala svojega Kristusa in Gospoda in Od-



Sveti oče stopa v letalo na rimskem letališču Fiumicino. Pavel VI. je prvi papež, ki je potoval z letalom.

rešenika sveta. Če se je poglavar rimske Cerkve ob tem zgodovinskem romanju ustavil v Jeruzalemu, je hotel potrditi, kako se moramo zmerom znova vračati k neusahljivim virom krščanstva. Cerkve je zgodovinska tvorba in se v času spreminja, a v vsakem času privoljuje zmerom znova v sožitje z vsakokratno družbo in njeno časovno miselnostjo in je zmerom izpostavljena nevarnosti, da obtiči v svojih lastnih, časovno pogojenih nebitvenih oblikah in zaradi okorelosti trpi škodo. Zato seganje nazaj k prvi Cerkvi ni noben romantizem in ne arhaizem, marveč tisto »revolucionarno«
dejanje, v katerem se občestvo božje obnavlja iz svojih virov. Janez XXIII. je romal v Assisi, na grob onega moža, ki je prvi spet pojmoval evangelij dobesedno in je posnemal Jezusovo življenje na način, ki je za Cerkev pretresljivo ganljiv. Janez sam je bil »reven v duhu«
in je z duhom asiškega reveža dal Cerkvi drugo podobo. Papež Pavel je šel isto pot z višjim in daljnosežnejšim nasledkom, k življenju Jezusa samega, ki se je odigravalo v Palestini in je našlo najpoprej v veri njegovih učencev razlago in uresničenje v tem, da so ga posnemali.

Betlehemeski hlev je bil tisti kraj, v katerem se je učlovečila božja Beseda, na griču Golgoti pa se je do kraja razlila mera božjega usmiljenja. Sin božji je pri-

šel na svet v »podobi hlapca«, ob njegovem rojstvu so ga pozdravili revni betlehemiški pastirji. »Ponižno romanje« papeža Pavla VI. — kot ga je sam označil pred zbranimi koncilskimi očeti — v kraje Jezusovega rojstva, trpljenja in smrti, naj bi bilo izraz volje in želje katoliške Cerkve, da se v sedanjem času tesneje oklene svojih virov in si tako nekako nabere novih moči za nadaljnje izvrševanje svojega poslanstva na zemlji. Papeževo romanje pa je bilo pomembno še zato, ker je ob tej priložnosti prišlo v Sveti deželi prvič po letu 1054 do srečanja med poglavarjem katoliške Cerkve in enim izmed najvišjih predstavnikov pravoslavnih Cerkva — carigrajskim patriarhom Athenagorasom.

Osrednji dogodek romanja sv. očeta je bil brez dvoma obisk v Betlehemu, v kraju Kristusovega rojstva. Iz Betlehema je izšel Sin božji, »ki ni imel, kamor bi svojo glavo položil,« »tesarjev sin« in potujoči učenik, »apostol« svojega Očeta, ki je rekel o sebi: »Sin človek ni prišel, da bi mu stregli, ampak da streže in svoje življenje da za odkupnino za mnoge.« Cerkev sicer živi od moči in duha poveličanega Jezusa, pred čigar imenom »se mora upogniti vsako koleno teh v nebesih, na zemlji in pod zemljo,« nosi pa ta svoj zaklad poveličanja v »lončenih posodah«, to je skrivnost, ki bo šele ob Gospodovem prihodu razodeta »vsem ljudem«.

Papež ni romal v Palestino kot vladar, ampak kot zastopnik Cerkve, tudi ne kot njegov prednik Gregor X., ki je bil kot križar v Palestini, zastopnik vojskujoče se Cerkve, ki je razumela sebe kot kraljestvo božje na zemlji. Pavel VI. je romal v deželo, ki pripada Judom in Arabcem, ne pa kristjanom. Tako se je na tej poti moral srečati z Judi, s potomci naroda, ki Jezusa ni sprejel kot svojega Mesija, marveč zahteval njegovo križanje z vzkliki: »Njegova kri naj pride na nas in naše otroke!« Te besede pa ne pomenijo, da je judovski narod zato zavržen. Saj je po Pavlovem pričevanju Jezus, krščanski Bog sam »iz Davidovega semena«. Rimska Cerkev ima s pravovernimi Judi toro (knjigo postave) in preroke kot skupni vir božjega razodetja in po božjem sklepu bodo na koncu dni tudi Judje priznali Jezusa iz Nazareta kot svojega Mesijo.

Romanje papeža Pavla VI. je bilo hkrati bratska gesta do ločenih kristjanov, ki imajo v Palestini svoj sedež in zelo skrbe za svete kraje krščanstva. Na teh svetih krajih, ki so zibel krščanstva, je prišlo do prisrčnega srečanja s predstavniki pravoslavnih Cerkva. Tega romanja smo se v duhu udeležili vsi kristjani, s svojimi molitvami pa je na to romanje vabil Pavel VI. vse ljudi dobre volje, vse ločene, vse tiste, ki so Cerkvi in krščanstvu tuji in celo sovražni: »Pojdite, gremo v Betlehem!«



Z velikimi častmi je sprejela Jordanija visokega gosta na letališču v Amanu, kjer ga je pozdravil kralj Husein s člani vlade in diplomatskega zbora.

Potek romanja

Že same priprave na romanje so bile združene s posebnimi težavami. Vedeti moramo, da je Palestina danes razdeljena na dve politični in upravni enoti, na dve državi, ki si nista v prijateljskih odnosih. Obisk bivanja je bil kratek, program pa zelo obsežen in je bil v podrobnostih objavljen šele dan pred papeževim odhodom. Vzlic skrbnim pripravam je veliki romar odšel iz Rima z zamudo, ki jo je povzročilo velikansko navdušenje množic. Malo pred odhodom se je papež poslovil od kardinalskega zbora, v soboto 4. januarja ob 7.25 uri je zapustil Vatikan; na meji vatikanske države ga je pozdravil italijanski zunanji minister Saragat, na letališču Fiumicino pa so se poslovili od njega predsednik Segni in vsi člani vlade. Ko se je sv. oče poslavljaj od Segnija, je rekel: »Po pravici povedano, se naslednik prvega apostola po 20



»Upamo, da vam bomo mogli izkazati vsaj malo hvaležnosti, ki smo jo vam dolžni kot velikemu voditelju v službi človeštva in miru.« S temi besedami je jordanski kralj Husein pozdravil papeža na letališču v Amanu.

stoletjih zgodovine vrača tja, od koder je prišel Peter... Naše potovanje hoče biti resnično vrnitev k zibelki krščanstva, kjer je gorčično zrno evangeljske prilike poglano svoje prve korenine in se razraslo kakor mogočno listnato drevo, katerega senca pada zdaj že na ves svet... To je romanje molitve in pokore za globljo in bolj živo udeležbo pri skrivnostih odrešenja in da zmerom glasneje svetu oznanjamo, da je samo v Jezusovem evangeliju sreča, ki jo čakamo, in zveličanje, po katerem hrepenimo... Pri božjem grobu in v betlehemski votlini bomo molili za vsakega posebej, za družine, za narode...«

Ob 8.55 so vsi rimski zvonovi želeli visokemu romarju srečno pot, ko se je dvignilo v zrak veliko letalo s papeškimi barvami, v spremstvu osmih vojaških letal. Ob 13.13 (po vzhodnem času) je letalo pristalo na letališču jordanske prestolnice Aman. Iz letala je papež poslal pozdrave grškemu kralju Pavlu, ciprskemu predsedniku nadškofu Makariosu in predsednikoma Sirije in Libanona. Na letališču so papeža slovesno sprejeli kralj Husein z vsemi člani vlade in diplomatskim zborom, papežev apostolski delegat v Palestini, patriarhi uniatske Cerkve, ki so prišli k sprejemu iz Egipta, Sirije in Libanona v Aman ter posamezni zastopniki neuniatskih krščanskih Cerkva Vzhoda. Po slovesnem sprejemu na letališču, kjer je ponovno poudaril religiozni namen svojega potovanja, se je papež s svojim spremstvom skozi množice Arabcev, pod slavaloki in spremljan od telesne straže kralja Huseina in jordanske policije peljal proti Jeruzalemu. Na poti se je dvakrat ustavil: najprej na bregu Jordana, kjer je Janez Krstnik krstil Jezusa, nato pa v Betaniji, kjer je stopil v Lazarjevo hišo. Ob 16.50 je prišla kolona avtomobilov do Damaščanskih vrat v Jeruzalemu. Velikanska množica ljudi sprejme sv. očeta s palmami in z vzkliki v vseh jezikih. Naval množic je bil tolikšen, da ga niti orjaški vojaki arabske legije niso mogli zadržati. Do napovedanih pozdravov zastopnikov oblasti in prebivavcev Jeruzalema ter predstavnikov drugih krščanskih izpovedi in velikega muftija sploh ni moglo priti. Na ozki ulici Križevega pota papeža skoro stisnejo k zidu. Od tretje po-

staje dalje do cerkve božjega groba bi moral sv. oče nesti leseni križ, a tudi do tega ni prišlo. Pri šesti postaji se izogne papež pritisku množic za četrto ure v bližnji samostan, medtem uspe vojski in policiji, da napravita red, in se ves sprevod z največjo težavo pomika dalje proti cerkvi božjega groba. Vsi se oddahnejo. Resnični križev pot je končan, v baziliki zadoni slovesni »Te Deum«. Med tisočericimi svečami in med brnenjem televizijskih kamer mašuje prvi papež na svetih tleh, po maši pa opravi še kratko spokorno pobožnost v čast Križanemu.

Potem je šel papež s svojim spremstvom na sedež apostolske delegacije na Oljski gori, kjer je sprejel pravoslavnega jeruzalemskega patriarha Benediktosa I., kateremu je uro pozneje obisk vrnil. Isti večer je sprejel sv. oče še armenskega patriarha Yeguisa Derderiana. Ob 22. uri je šel papež v melkitsko cerkev sv. Ane, kjer je imel kratek nagovor na tamkaj zbrane uniatske patriarhe, škofo in duhovnike. Med 22.45 in 23.45 se je udeležil ganljive pobožnosti v cerkvi smrtnega strahu Kristusovega na nekdanjem getsemanskem vrtu na Oljski gori. V šestih jezikih — med njimi v latinščini, grščini, arabščini in ruščini — so brali štiri evangelije o Kristusovem trpljenju.

Drugi dan (5. januarja)

Naslednji dan je papež že zgodaj nadaljeval romanje po Sveti deželi; ob 6. uri se je odpeljal v Nazaret. Izbral si je najkrajšo pot iz Jeruzalema proti severu čez jordanško ozemlje. V Megidu (biblični Harmagedon), kamor je prišel ob 7.40, ga je z vsemi častmi sprejel izraelski državni predsednik Zalman Shazar s člani vlade in diplomatskih zastopnikov. Ob 9.45 je s svojim spremstvom prišel sv. oče v Nazaret, kjer je v cerkvi Marijinega oznanjenja opravil tiho mašo; po evangeliju je imel nagovor, ki ga je naslovil vsemu svetu. Iz Nazareta se je vila romarska pot h Genezareškemu jezeru, kjer so ga sprejeli arabski delavci, s katerimi je papež popil sko-



Ko je stal papež na bregu Jordana in blagoslovil ljudi, ki so se zbrali krog njega, so gotovo mnogi mislili na poročilo evangelista Mateja: »Takrat pride Jezus iz Galileje k Jordanu do Janeza, da bi se mu dal krstiti. Ko je bil Jezus krščen... so se mu odprla nebesa, in je videl božjega Duha, ki se je kakor golob spuščal navzdol in prihajal nadenj; in glej začul se je glas iz nebes: 'Ta je moj ljubljeni Sin, nad katerim imam veselje.'« (Mt 3, 13—17)

delico kave. Ob Genezareškem jezeru se je ustavil v znanih svetopisemskih krajih; po kratkem ovinku čez sedanjo Kano je postal v krajih: Tiberias, Tabgah — po izročilu je to kraj, kjer je Jezus obljubil Petru prvenstvo — Kafarnaum in Gora osmerih blagrov. V Kafarnaumu je sv. oče pomolil na razvalinah sinagoge. Na Gori osmerih blagrov je s svojim spremstvom obedoval v samostanu italijanskih sester Frančiškovega reda. Zadnja postaja v Galileji je bila bazilika Oznanjenja na gori Tabor. Od tu ga je vodila pot po izraelskem ozemlju čez Medero in Lido nazaj v Jeruzalem, a se je spotoma ustavil za kratek čas v raznih krajih, kjer so ga povsod sprejeli predstavniki cerkvene in svetne oblasti. Ob

Tretji dan (6. januarja)



Vojaki, policaji in člani kraljeve telesne straže so zaman skušali napraviti prostor papežu v velikanski gneči, skozi katero se je prerinil z največjo težavo.

vhodu v izraelski del Jeruzalema je papeža sprejel in pozdravil izraelski župan, v čigar spremstvu je bil tudi vrhovni rabin v Jeruzalemu. Župan je ponudil sv. očetu soli in kruha. V izraelskem delu mesta je Pavel VI. obiskal dvorano zadnje večerje in naposled še cerkev Marijinega vnebohoda na gori Sion, kjer se je v kratkem nagovoru zahvalil za prisrčen sprejem in pozval katoliške poslušavce, naj ostanejo v duhovnem občestvu s Cerkvijo in naj goje bratstvo med katoličani in tudi med drugimi. Medtem je kardinal Tisserant ob bližnjem judovskem spomeniku prižgal šest sveč za judovske žrtve nacističnega režima. Okoli osmih zvečer se je papež vrnil v jordanski del mesta in na sedež apostolske delegacije, kjer se je sestel ob 21.30 s patriarhom Athenagorasom. Poglavarja katoliške in pravoslavne Cerkve sta se objela in poljubila. Dvajset minut je trajal prvi razgovor med Pavlom VI. in Athenagorasom, ki naj bi utrl pot zedinjenju 800 milijonov kristjanov. Pozno ponoči je papež sprejel še zadnji obisk petletnega ohromelega dečka in njegove starše.

Praznik sv. Treh kraljev. Tretji dan svoje romarske poti se je papež že zgodaj odpeljal v Betlehem, kjer je ob 6 (po srednjeevropskem času) maševal v votlini Kristusovega rojstva. Do cerkve božjega rojstva so ga spremljali Huseinovi jezdec. Med mašo je imel papež svoj drugi znameniti govor, namenjen vsemu svetu. Po maši se je okoli 8.30 vrnil v Jeruzalem, kjer je obiskal patriarha Athenagorasa v rezidenci patriarha Benediktosa na Oljski gori. Obisk je trajal skoro dve uri, pogovor med njima samima pa 40 minut. Ta dan je papež obiskal še armenskega patriarha Derderiana, v cerkvi Imena Jezusovega je imel kratek pomenek z duhovniki in redovniki latinskega patriarhata. Ko se je vračal na sedež apostolske delegacije, se je slučajno srečal na jeruzalemskih ulicah s patriarhom Athenagorasom; pogovarjala sta se deset minut, nato se pa s poljubom miru poslovila. Popoldne istega dne se je odpeljal sv. oče skoro brez spremstva v stari del mesta, kjer je obiskal bolnega katoliškega Arabca; obisk je veljal vsem bolnikom, ki trpe po svetu. Malo pred odhodom



Via crucis — Križev pot v Jeruzalemu. Po tej poti, po kateri danes Arabke nosijo težke kosare na glavi, je hodil Jezus in nesel težki križ.

na letališče je papež sprejel še druge zastopnike krščanskih Cerkev, med njimi anglikanskega nadškofa A. C. MacInnesa in luteranskega prošta Malscha. Nadškof MacInnes iz Jeruzalema mu je izročil pozdrave canterburyškega nadškofa A. M. Ramseya. Kot zadnjega dostojanstvenika je sprejel sv. oče še velikega muftija, ki mu je izročil pozdrave arabskega prebivavstva.

Ob 12.30 je papež zapustil Jeruzalem. Medtem so že grmeli topovi v Amanu. Papež se vrača s svojim spremstvom iz Jeruzalema, z opravljene božje poti v krasnem sončnem dnevu. Na letališču ga čaka kralj Husein s člani vlade in diplomatskim zborom. Patriarh Athenagoras je poslal svoje zastopnike: 4 metropolitane in 1 arhimandrita. V palači na letališču izroči kralj Husein papežu dragoceno skledo, izdolbeno in izrezljano iz oljke. Vanjo je bil vrezan prizor Kristusovega rojstva in krsta, okrog pa besede: bratstvo — ljubezen — mir —



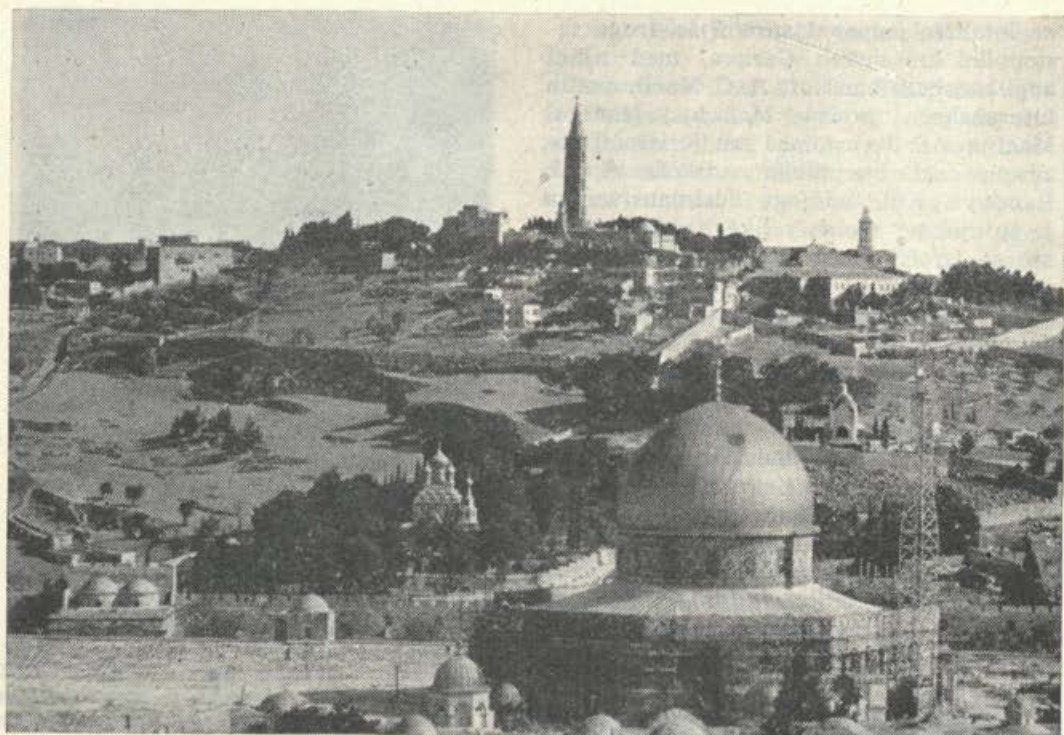
V spremstvu visokih uradnikov izraelske vlade in pravoslavne duhovščine je sv. oče stopil v novo cerkev Marijinega oznanjenja v Nazaretu.



Ob Kristusovem grobu je pokleknil papež in molil. Tu je po izročilu mesto, kjer so Jezusa položili v grob Jožefa iz Arimateje. Tu je tudi kraj Kristusovega vstajenja. Na kamnito ploščo je papež položil zlato oljčno vejico, ki jo je prinesel s seboj iz Rima.

vera. Sv. oče dobi še dve oljčni mladiki; eno so še isti dan vsadili v Jordaniji, drugo v vatikanskih vrtovih v spomin na papeževo romanje v Sveto deželo.

Ob 18.13 je pristalo papeževo letalo »DC 8« na rimskem vojaškem letališču Ciampino. Mesto Rim, italijanska vlada in ljudstvo so Petrovemu nasledniku priredili veličasten sprejem na letališču in v mestu. »Iz Betlehema vam prinašam mir v Gospodu«, odzdravlja sveti oče državnemu predstavniku in oblastem. Vožnja skozi razsvetljeni Rim se je spremenila v zmagovalno pot. Množica ljudstva je večkrat predrila policijski kordon, da je mogla priti bliže papeževemu avtomobilu. Po vrnitvi v Vatikan — vožnja po mestu s kratkim postankom pred Koloseumom, kjer je papeža pozdravil rimski župan, je trajala tri ure — se je papež pokazal na oknu svoje delovne sobe, nagovoril stotisočero množico, se ji zahvalil za sprejem in jo blagoslovil. Tako je bilo končano zgodovinsko romanje papeža Pavla VI. v svete kraje prvega krščanstva, kjer je prišel v stik tudi z lo-



Iz zvonika cerkve božjega Odrešenika je čudovit pogled na stari del Jeruzalema. Stavba z močno kupolo se imenuje v arabščini El — harem eš šerif, »plemenito svetišče«. Zgrajeno je bilo okoli leta 700 in se dviga nad skalo, na kateri je po izročilu Abraham hotel darovati svojega sina Izaka. V bližini tega svetišča je stal nekoč Salomonov tempelj in pozneje Herodov tempelj, v katerem je Jezus molil in učil. V ozadju, onkraj mestnega obzidja je Oljska gora. Levo od »plemenitega svetišča« je videti sredi getsemanskega vrta pravoslavna cerkev sv. Magdalene. Velika kupola zakriva getsemansko baziliko, frančiškansko cerkev Kristusovega smrtnega strahu. Desno od kupole je cerkev Dominus flevit — na istem mestu, kjer je Jezus jokal nad Jeruzalemom in napovedal njegovo razdejanje. Na hribu: ruska pravoslavna cerkev; desno spredaj mala kupola Jezusovega vnebohoda; na tem kraju je po izročilu šel Jezus v nebesa.

čenimi brati, kjer je doživel veličasten sprejem med katoliškimi verniki, pri unitih, pri pravoslavnih, med Judi in Arabci.

Nešteto je podrobnih zanimivosti, o katerih bi bilo potrebno posebej pisati, če bi nam dopuščal prostor. To so sprejem v Jordaniji in Izraelu, v dveh sovražnih si deželah, ki pa sta vsaka po svoje z veliko obzirnostjo in spoštovanjem sprejeli poglavarja katoliške Cerkve; to so dalje trije duhovni viški papeževega romanja: sprava pobožnost v cerkvi božjega groba, homilija v Nazaretu in nagovor v Betlehemu; srečanje s krščanskim Vzhodom, srečanje s patriarhom Athenagorasom, obiski pri patriarhih Benediktosu in Derderianu, patriarhov nagovor na Pavla VI. in papežev nagovor na Athenagorasa; nasledki te-

ga romanja in njegov pomen za nadaljnja srečanja in zблиževanje z ločenimi brati. Zaradi izredne pomembnosti navajamo del papeževega govora, ki ga je imel v cerkvi Rojstva Gospodovega v Betlehemu. Po retorični in vsebinski plati pomeni ta govor višek in povzetek vsega, kar je sv. oče javno oznanil na svojem romanju vsemu svetu. Kakor že v svoji homiliji v Nazaretu, se je tudi v govoru v Betlehemu papež oziral na poslušavce, ki niso kristjani. Poudaril je predvsem krščansko enotnost tako med katoličani samimi kakor enotnost vseh kristjanov in se je s toplimi besedami spomnil pogovora s patriarhom Athenagorasom prejšnjega dne. Svetovno časopisje je objavilo ta govor in ga komentiralo kot poslanico miru svetu.

Reforma Cerkve, zedinjenje kristjanov, razgovor z vsem svetom

Iz Betlehema, kraja Kristusovega rojstva, je Pavel VI. naslovil na ves svet posebno poslanico, v kateri je pojasnil namen svojega kratkega potovanja, razložil smernice, ki se jih bo Cerkev držala pri svojem bodočem poslanstvu, in hkrati predstavil Cerkev vsemu svetu.

V poslanici se obrača Pavel VI. na Kristusa, na Cerkev in naposled na svet. Kristusa prosi, naj bi nam utrdil našo vero, upanje in ljubezen. »Kakor nekoč modri, mu polagamo k nogam simbolične darove in ga priznavamo kot učlovečeno božjo Besedo, kot sina blažene Device Marije, naše Matere, kot prvorojenca vsega človeštva. Pozdravljamo ga kot Mesijo, kot Odrešenika, kot edinega in potrebnega posrednika med Bogom in človekom, kot Duhovnika, Učenika, Kralja, kot Njega, ki je bil, je in bo prišel.

Prav to izpoved govori danes rimska Cerkev: Cerkev, ki je bila Petrova in ki si jo Ti, Gospod, sam ustanovil, na tej sami skali in ki je zato Tvoja Cerkev. Tu je osnova temu, zakaj se Tvoja Cerkev danes še nadaljuje. Ti pomagaš tej Cerkvi, jo varuješ, jo ščitiš in krepiš. Ti si njeno življenje, o Kristus rimske Cerkve... Mi vsi ti obljublamo, da bomo kot kristjani živeli, zmerom pripravljeni iti za tvojo milostjo



Na razvalinah sinagoge v Kafarnaumu. Sinagogo je porušil potres. Na tem mestu se je sv. oče spominjal besed, ki jih je Jezus govoril svojim učencem: »Resnično, resnično, povem vam: Ako ne boste jedli mesa Sinu človekovega in pili njegove krvi, ne boste imeli življenja v sebi. Kdor je moje meso in pije mojo kri, ima večno življenje in jaz ga bom obudil poslednji dan.« (Jam 6, 53—54)

in se nravno prenavljati. Mi vsi se bomo trudili, da bomo Tvoje poslanstvo zveličanja in ljubezni oznanjali svetu.«

Potem je nadaljeval: »Doživljamo zgodovinsko uro, v kateri Kristusova Cerkev mora živeti svojo globoko in vidno enotnost. To je ura, v kateri moramo na Kristusovo željo odgovoriti: Da bodo vsi popolnoma eno; da tako svet spozna, da si me poslal Ti, Oče (Jan 17, 23). Notranja enotnost kaže na zunaj njeno trdnost in njeno misijonsko moč.

Končati moramo vesoljni cerkveni zbor, življenju Cerkve moramo zagotoviti način čutenja, hotenja in ravnanja; pomagati ji, da bo zopet našla novo duhovno lepoto v vsakem pogledu: v mišljenju, v besedi, v molitvi, v vzgojnih metodah, v umetnosti in v cerkveni zakonodaji.

Zato so potrebni skupni napor, h katerim morajo prispevati vse skupine. Ko bi mogel vsakdo slišati klic, s katerim se Kristus po nas obrača nanj! To povemo katoličanom, ki so že v Kristusovem hlevu. Vendar ne moremo drugače, kot da se obrnemo tudi na ločene kristjane, ki še niso v popolnem občestvu z nami. Zdaj je že vsem jasno, da se ne moremo več izmikati vprašanju zedinjenja. Danes nas ta volja Kristusova sili k temu, da pametno in z ljubez-



Dva domačina iz okolice Genezareškega jezera sta na napornem popotovanju postregla papežu s turško kavo. Papež je bil zelo vesel te preproste in iskrene gostoljubnosti.



V baziliki na gori Tabor. Iz glavne ladje drže stopnice k odprti kripti, kjer sta še stara apsidna in oltar iz prvega stoletja po Kristusu. Frančiškani razlagajo sv. očetu (desno od nje-ga je kardinal Tisserant) mozaike, ki predstavljajo skrivnost Kristusovega poveljanja.

nijo storimo vse, kar je mogoče, da bi se vsi kristjani mogli veseliti velike dobrote in najvišje časti edinosti Cerkve.

Celo v čisto posebnih okoliščinah, v katerih smo danes, moramo reči, da se to ne more zgoditi na škodo verskih resnic. Kristusovi dediščini se ne moremo izneveriti, zakaj ta ni naša, ampak Njegova. Mi smo samo njeni upravljavci in razlagavci. Vendar znova ponavljamo: Pripravljeni smo sprejeti vsako pametno sredstvo, ki bi bilo primerno, da zgladimo pota za razgovor v spoštovanju in ljubezni glede na prihodnje naše srečanje z ločenimi krščanskimi brati. Bog daj, da bi bilo to že kmalu. Vrata staje so odprta. Pričakovanje je lojalno in pristrčno. Želja je velika in potrpežljiva. Prostor, ki je na razpolago, je velik in udoben. Koraku, ki bo tvegan, bomo prišli naproti in ga zato lahko storimo v časti in medsebojnem veselju. Pazili bomo, da ne bomo sprožili korakov, ki bi jih ne mogli storiti svobodno in s prepričanjem, to se pravi, ki bi jih ne navdihnil duh Gospodov, ki veje, kjer hoče. Čakali bomo srečne ure. V tem

trenutku prosimo vse naše pristrčno ljubljene ločene brate za nič drugega kakor za to, kar sami nameravamo: naj ljubezen do Kristusa in do Cerkve vodi vsak možen korak k bližanju in srečanju. Delati hočemo na tem, da bo želja po razumevanju in zedinjenju ostala živa in nespremenljiva. Naše zaupanje bomo opirali na molitev...»

V nadaljevanju govora se je Pavel VI. zahvalil veliki pozornosti in ljubezni uglednih poglavarjev raznih Cerkva, ki so mu jo izkazali ob njegovem romanju, posebej je poudaril, kako zelo je bil srečen, ker je v teh blagoslovljenih dneh prišlo do srečanja s carigrajskim patriarhom Athenagorasom. V skupnem poročilu, ki je bilo izdano po tem sestanku, je med drugim rečeno tole: »Po toliko stoletjih molka sta se Pavel VI. in patriarh Athenagoras srečala z željo, da bi izpolnila božjo voljo in razglasila staro, Cerkvi zaupano evangeljsko resnico. Oba romarja prosita Boga, naj bo njuno srečanje prvo znamenje prihodnjih dogodkov v slavo božjo in razsvetljenje zvestega božjega ljudstva. Ta skupna čustva naj se sporoče vsem članom obeh cerkvenih hierar-



Sv. oče v dvorani zadnje večerje. Po izročilu je na tem kraju na gori Sion po Jezusovem vnebohodu prišel Sv. Duh na apostole. Pod to dvorano je grob kralja Davida.



Zgodovinsko srečanje poglavarjev dveh Cerkva, ki težita za zedinjenjem vseh ločenih kristjanov. Mnogi so dvomili o tem srečanju, nekateri so ga skušali tudi preprečiti. Athenagoras — carigrajski patriarh pa se je odzval vabilu Pavla VI. in prišel v Jeruzalem, kjer sta se pristrčno srečala. 77-letni Athenagoras in 66-letni papež Pavel sta se srečala dvakrat; najprej na sedežu apostolske delegature in nato na sedežu pravoslavnega patriarha (oboje na Oljski gori pri Jeruzalemu). Da je bilo to srečanje plodno, da je pomagalo odstraniti ovire in da je pomenilo začetek nove dobe v odnosih med rimsko in vzhodno Cerkvijo, potrjuje bratovski poljub obeh poglavarjev. Athenagoras je pri tem srečanju izrazil željo, da bi se konec leta 1964 s papežem zopet srečala na skupnem romanju v Antiohiji. Papež Pavel VI. je rekel: »Kar se odslej more in mora začeti razpletati, je bratovski delež, ki je pripravljen odpustiti in verovati bolj v dobro kakor v slabo.«

hij in vsem vernikom, da se jim pridružijo in prosijo Boga v ponovnih molitvah, naj vsem kristjanom čedalje bolj sije resnica o eni sami Jezusovi Cerkvi in resnica njegovega evangelija, ki je luč in rešenje sveta.«

Pavel VI. je v betlehemski poslanici poudaril, da želi spregovoriti besedo tudi sve-

tu: »Pod ‚svet‘ bi mogli razumeti vse tiste, ki na krščanstvo gledajo od zunaj, pa naj so to taki, ki so mu tuji, ali se čutijo tuje do njega.

»Temu svetu, ki sredi njega živimo, bi se radi predvsem še enkrat predstavili. Mi smo zastopniki in oznanjevalci Kristusove vere. Prepričani smo, da zastopamo stvar, ki prihaja od Boga. Učenci apostolov smo, misijonarji Jezusa, Sina božjega in Sina Marijinega, Mesije, Kristusa. Nadaljevalci njegovega poslanstva smo. Oznanjevalci njegovega sporočila, služabniki njegove vere, o kateri vemo, da ima vsa božja poročstva za resnico. Nobenega drugega interesa nimamo, kot da oznanjamo vero. Ne zahtevamo nič drugega kakor svobodo, da svojo vero izpovedujemo in jo ponudimo onim, ki jo v vsej svobodi hočejo sprejeti: to od Jezusa Kristusa našega Gospoda ustanovljeno novo zvezo med človekom in Bogom.

Želimo pa še nekaj dostaviti in prosimo svet, da to lojalno upošteva. Gre za naslednji neposredni cilj našega poslanstva: Mi hočemo delati za blaginjo sveta, za njegove





Iz zvonika cerkve Kristusovega rojstva v Betlehemu so se oglasili zvonovi in oznanili sveti deželi in vsemu svetu papeževo poslanico.

koristi, za njegovo odrešenje. In prepričani smo, da je ta rešitev, ki jo ponujamo, potrebna. Na svet gledamo z velikim razumevanjem. Če se svet čuti, da je krščanstvu tuj, se pa zato krščanstvo ne čuti tuje svetu. Poslanstvo krščanstva je poslanstvo prijateljstva med narodi zemlje, je poslanstvo razumevanja, spodbujanja, pomoči in povzdignjenja. Vemo, da je moderni človek ponosen na to, da vse sam dela. Odkriva nove ter občudovanja vredne stvari. Toda vsi ti naporji ga ne delajo ne boljšega in ne srečnejšega. Te stvari ne rešujejo nobenih zadnjih, dokončnih človeških vprašanj. Človek — tudi to vemo — se bojuje proti samemu sebi, pozna svoje dvome, ki ga mučijo. Vemo, da ga nadlegujeta tema in bolečina. Mi pa smo zato, da mu oznanjamo sporočilo, o katerem vemo, da učinkuje odrešujoče...»

Na koncu betlehemske poslanice je Pavel VI. poslal svoj pozdrav najprej ljudstvom, ki skupno s kristjani verujejo v enega samega Boga. Pri tem je gotovo mislil predvsem na Jude in mohamedance, ki so bili njegovi gostitelji. Takoj nato je nadaljeval: »Naš pozdrav pa ne pozna meja in gre mimo vsake pregraje in je naslov-

ljen na vse ljudi, ki so dobre volje in bo dosegel tudi tiste, ki v tem trenutku ne kažejo nobene naklonjenosti do krščanske vere, ki njeno razširjanje skušajo preprečiti in nasprotujejo vernikom. Tudi preganjavcem katolicizma, tistim, ki taje Boga in Kristusa, pošiljamo naš žalostni in boleči opomin in jih hkrati brez skrite misli vprašujemo: Zakaj? Zakaj?«

Ob koncu poslanice se obrača sv. oče še na državne poglavarje s pozivom, naj store vse, da bo na svetu zavladal mir, naj rešijo človeštvo tesnobe in strahu pred novo svetovno vojno, in naj čim učinkoviteje sodelujejo za ustvaritev miru v pravičnosti, v svobodi in bratski ljubezni. »To je želja, za katero smo med vsem našim romanjem in v vseh naših molitvah nepretrgoma prosili Boga. Vsa lojalna prizadevanja, ki poskušajo uresničiti ta mir, podpiramo in blagoslovljamo od vsega srca. S srcem, polnim takih misli in molitev, si izprosimo v Betlehemu, zemeljski domovini Kristusovi, za vse človeštvo bogate božje darove.«



S tega mesta je sv. oče razglasil svetu svojo poslanico: svoj pozdrav vsem, ki verujejo v Boga, vključil je pa tudi one, ki se bojujejo proti veri v Kristusa. Tu je votlina rojstva Gospodovega. Marmorna plošča pokriva mesto, kjer je Marija rodila Jezusa.

✦ Nadškof dr. Josip Ujčić

Dne 24. marca 1964 je umrl v petinosemdesetem letu svojega življenja beograjski nadškof dr. Josip Ujčić. Pokopali so ga 27. marca v cerkvi Kristusa Kralja v Beogradu. Pogrebne obrede je opravil predsednik škofovskih konferenc, zagrebški nadškof dr. Franjo Šeper ob udeležbi vseh jugoslovanskih nadškofov in škofov, številne duhovščine, zastopnika Zveznega izvršnega sveta Mome Markovića, predsednika komisije za verska vprašanja Ljudske republike Srbije Nemanje Markovića, podpredsednika skupščine Beograda Mila Žegarca, tajnika skupščine iz Pazina Dušana Velana, veleposlanikov Združenih držav Amerike, Kanade, Italije, Avstrije, Francije, Belgije, zastopnikov pravoslavne cerkve in številnih vernikov beograjske nadškofije. Ob smrti nadškofa Ujčića je član Zveznega izvršnega sveta Moma Marković izrazil v imenu predsednika Josipa Broza Tita sožalje predsedniku škofovskih konferenc nadškofu dr. Franju Šeperu.

Z nadškofom Ujčićem je katoliška Cerkv v Jugoslaviji izgubila markantno osebnost, teološko silno razgledanega duhovnika, dušnega pastirja, ki se je trudil za oznanjevanje resnice v vsej njeni čistosti, vendar v jeziku, ki je sprejemljiv in zaželen od kristjanov sedanjega časa. Ko ga je ob osemdesetem rojstnem dnevu odlikoval predsednik Tito za zasluge pri razvijanju bratstva in enotnosti med našimi narodi in še posebej za njegova velika in vztrajna prizadevanja pri urejanju odnosov med državo in Cerkvijo, se je zahvalil za to pozornost in priznanje z besedami: »Moje delo je skromno, toda, če sem lahko nekaj storil, sem storil z veseljem. Tudi v prihodnje bom delal za normalizacijo odnosov med katoliško Cerkvijo in državo. Jaz sem prepričan teolog, discipliniran katoličan, vdan sem svojemu vrhovnemu poglavarju sv. očetu in kot državljani Jugoslavije sem vdan državi in njenemu poglavarju, predsedniku republike. Kot duhovnik molim za napredek in še večji ugled naše države, za njen notranji in zunanji mir.« Kot duhovnik je bil vdan Cerkvi, saj je vedel, da je njen nauk, to je Kristusov nauk, dan za vse čase in za vse razmere,

da je zmeraj mlad in ga je treba oznanjati ob vsakem času in ob vsakih razmerah.

Pokojni nadškof se je rodil 10. februarja 1880 v Starem Pazinu v Istri, v družini, ki je imela deset otrok. Po italijanski osnovni šoli je šel v latinske šole v Trst, po maturi je stopil v bogoslovje in leta 1902 pel novo mašo. Po novi maši je bil dve leti škofov tajnik v Trstu, leta 1904 pa se je vpisal na bogoslovno fakulteto na Dunaju, kjer je nadaljeval teološki študij in bil 1908 promoviran za doktorja bogoslovnih ved. Leta 1906 ga je tržaški škof Nagl imenoval za profesorja moralke v goriškem semenišču, kjer je vodil tudi slovensko Alojzijevišče. Leta 1912 se je profesor dr. Ujčić preselil na Dunaj, kjer je bil ravnatelj Avguštineja in dvorni kaplan. V dunajskih letih je imel dr. Ujčić živahne stike s slovenskimi visokošolci, po prvi svetovni vojski pa se je odzval vabilu ljubljanskega škofa dr. Jegliča in prevzel na bogoslovni fakulteti v Ljubljani katedro za moralno bogoslovje. V Ljubljani je ostal 16 let in si kmalu pridobil sloves odličnega profesorja, izbornega latinista, razgledanega moralista, ki je znal moralnim principom dajati življenjsko vsebino, razumljivost in jasnost. V letih svojega znanstvenega delovanja na Dunaju in v Ljubljani je napisal več tehtnih razprav predvsem s področja moralnega bogoslovja. S sodelovanjem prof. Seipla je priredil novo izdajo Müllerjeve Theologia moralis, I. del. Obširen je seznam njegovih razprav, člankov in ocen, ki jih je objavil v Bogoslovnem vestniku največ s področja moralke: O umetnem splavu (BV 1924, 163—171), O materinstvu (BV 1924, 154—166), O luksusu in modi (BV 1924, 153—166), Ali mora mati dojeti svojega otroka? Obsežen referat ob knjigi: Grosam: Die Stillpflicht der Mutter (BV 1925, 249—252), O družini (BV 1926, 230—234), O človeškem telesu (BV 1926, 325—336), Viduas honorata (BV 1927, 220—228), Nazadovanje porodov — znak kulturnega napredka? (BV 1927, 215—220), »Moška« in »ženska« morala (BV 1927, 220—228) itd. Tehtne so njegove razprave s področja bibličnih ved, ki jih je prav tako objavljial v Bogoslovnem vestniku, dalje



Nadžkof dr.*Josip Ujčić

članki in razprave kot na primer: Nauk o odpustnem grehu (BV 1921, 58—72, 133 do 155, 280—293), Biblični teksti o odpustnem grehu (BV 1922, 1—20, 130—166, 259—275), O mistiki, O popolnosti v svetu in samostanu, O higieni posta, O gledališču itd. Profesor dr. Josip Ujčić je z vidika teologa moralista obravnaval tudi vprašanja, ki se tičejo odnosov katoličana do države, do parlamentarizma, pisal je o vprašanjih socialne pravičnosti, o mezdni pogodbi in tako naprej. Spoprijel se je s celo kopico vprašanj iz vsakdanjega življenja, jih pre-sojal z vidika morale, pravičnosti, družbe in človeka katoličana. Zamotanih vprašanj ni nikoli reševal s stališča same doktrine, marveč je zmerom skušal postaviti tako rešitev in tak odgovor, kot so ga terjale konkretne okoliščine, živ primer sam.

Ko je papež Pij XI. imenoval 28. novembra 1936 profesorja dr. Ujčića za beograjskega nadškofa, si je ta pri svojem novem in odgovornem delu izbral za geslo: »Misericordia et veritas« — »Usmiljenje in res-

nica«. S tem geslom se je lotil velikanskega dela, ki ga je čakalo v povsem novih okoliščinah, zelo različnih od teh, v kakršnih je doslej živel in delal. Ko je nastopil odgovorno službo v Beogradu, je našel nadškofijo in apostolsko administraturo v velikih dolgovih. Treba je bilo veliko potrpljenja in žrtev, preden je te stvari uredil.

Med drugo svetovno vojsko je nadškof Ujčić z veliko modrostjo in diplomatsko spretnostjo reševal, kar je mogel rešiti.

Po vojni je bil spet postavljen pred težke in odgovorne naloge, ki jih je reševal v zvestobi svojemu geslu »Misericordia et veritas«. Vojska ni pustila le materialnega razdejavanja, marveč tudi duhovno. Pomanjkanje duhovnikov in duhovniškega naraščanja, redke župnije, raztresenost vernikov, porušene cerkve, župnišča, veliko zmanjšanje števila vernikov zlasti v apostolski administraturi Banata, vse to je povzročalo veliko skrbi in terjalo velikih duševnih in telesnih naporov.

Sv. stolica je leta 1956 imenovala nadškofa dr. Josipa Ujčića za vršilca dolžnosti predsednika škofovskih konferenc. To imenovanje je bilo združeno z urejanjem nešteto težavnih in odgovornih nalog, ki so zadevale razne škofove, vlado in sv. stolico. Na tem odgovornem mestu je vztrajal celih pet let, ko ga je zaradi slabega zdravja papež na njegovo lastno prošnjo leta 1961 razrešil omenjene dolžnosti in jo zaupal zagrebškemu nadškofu. Istega leta mu je papež prav tako na njegovo prošnjo postavil križevskega vladiko dr. Gabrijela Bukatka za nadškofa koadjutorja s pravico nasledstva v beograjski nadškofiji in v banatski administraturi.

Že slaboten se je odpravil na veseljni cerkveni zbor v Rim in z velikim veseljem sodeloval pri tem veličastnem obnavljanju verskega in cerkvenega življenja v prihodnosti, ga v duhu spremljal tudi tedaj, ko ni mogel biti več navzoč in do zadnjega diha živel za Cerkev, za svoje vernike in za svojo nadškofijo, ki ji je s svojo osebnostjo, s svojim velikim prizadevanjem in z izrednimi sposobnostmi pomagal do veljave v krščanskem svetu. Velikega nadškofa, prijatelja in dobrotnika Slovencev, bo tudi naše ljudstvo ohranilo v trajnem in hvaležnem spominu. -K.

✦ Msgr. dr. Mihael Toroš, apostolski administrator

Svet Mihael — se bliska meč mu v roki,
nadangelsko junaštvo v smelo lice,
oklep mu viteški blesti ob boku,
držec v levici tehtnico pravice.

Nosilec je njegovega imena
v obrambi žive vere naše.

Kdo, kakor on, ki v hūda zlá vremena-
si uma svetli meč opaše?

Kdo, kakor on, ki v dan viharja
svobódo versko krepko zagovarja?

Prav na zadnji dan, 31. decembra leta 1963, je bila Sveta gora pri Gorici žalostna, a zgodovinska priča veličastnemu sprevedu premnogih pogrebcev, največ goriških rojakov, ki so pospremili svojega nadpastirja na njegovi zadnji poti iz Nove Gorice na Marijin vrh. V nedeljo 29. dec. 1963 je msgr. Mihael Toroš, apostolski administrator jugoslovanskega dela goriške nadškofije, v svoji rezidenci na Kostanjevici zaključil svoje trnovo, a častivredno življenje.

Iz Kostanjevice ali Kapele so po svečan-
nih obredih prenesli blagopokojnika v cer-
kev v Solkanu — Novi Gorici. Mariborski
škof dr. Maksimiljan Držečnik, ki je vodil
pogreb, je pred zbranimi cerkvenimi dostoj-
anstveniki in zastopniki oblasti in verniki
opravil slovesni Requiem, kapitularni vikar
Andrej Simčič se je s kratkim življenjepi-
som častno poslovil od pokojnega admini-
stratorja. Mešani zbor iz Medane je svojemu
visokemu rojaku pel žalostinke. Mari-
borski škof je v krajši pridigi počastil spom-
in administratorja, nakar so med zvonjen-
jem in petjem dvignili krsto in jo nosili
duhovniki, zatem medanski fantje do sve-
togorske ceste. Množice so se pomikale po
hribu. Verno ljudstvo je napolnilo svetogorsko baziliko. Po končanih molitvah se je v občutnem govoru poslovil od pokojnega ljubljanskega nadškof dr. Jože Pogačnik, za njim dr. Jože Premrov, urednik Družine, dekan Slavko Podobnik iz Vipave, medanski župnik Srečko Šuligoj in zastopnik gojencev v semenišču v Vipavi. Izzveneli so že zadnji akordi medanskega zbora, ko so krsto položili v grobnico za oltarjem, kjer že počivata kardinal Jakob Missia in nadškof dr. France Sedej.



Msgr. dr. Mihael Toroš

V Medani, v Goriških Brdih, se je 12. av-
gusta 1884 rodil kmetskim staršem pri Bev-
kovih, ki so ga utrjevali le v kmetijskih de-
lih po vinogradih, a sta ga domači vikar in
nadučitelj namenila v latinske šole za višji
poklic. V Gorici se je študent izkazal odlič-
njaka na gimnaziji in v bogoslovju. Po novi
maši, ki jo je pel leta 1909 pri Mariji Po-
magaj na Brezjah, je kaplanoval v Dorn-
berku in v Braniku (tedaj Rihembergu). Po
nekaj letih ga je goriški nadškof France
Sedej že napotil na Dunaj študirat civilno
pravo na univerzi, zatem še v Rim, kjer je
bil leta 1921 z odličnim uspehom promo-
viran za doktorja cerkvenega prava. Profes-
sor v centralnem bogoslovnem semenišču v
Gorici je z izredno natančnostjo, z velikim
znanjem predaval cerkveno pravo, da ga je
nadškof Sedej leta 1931 postavil za pred-
sednika metropolitanskega sodišča v Gorici,
v zakonskih pravnih tudi za cerkvenega
sodnika v Benetkah, a sv. stolica ga je leta
1935 odlikovala z naslovom hišnega prelata.

Zelež služiti svojemu ljudstvu, se je prelat leta 1947 umaknil iz italijanske Gorice, kjer je doživljal le razočaranja, na jugoslovansko območje, in že je prevzel apostolsko administraturo poreško-puljske škofije, leta 1948 še administraturo jugoslovanskega dela goriške nadškofije. Bival je sprva v Poreču v Istri, kmalu pa, ko mu je to oboje bilo le pretežko breme, je obdržal le goriško administraturo in se nastanil na Kostanjevici ali na Kapeli, v poslopju frančiškanskega samostana, na gričku med staro in novo Gorico.

Cerkveni predstojnik ni imel na Kostanjevici škofijskega dvorca, ne katedrale, ne kora s kanoniki, ne upravnih uradov, niti kaplana ne, nobenega sijaja, le sam je v prvem času upravljal vse posle, s trdno samozavestjo dostojanstvenika, izredni administrator v izrednih razmerah, v razrvanem času, ko se je komaj vojna končala na obmejnem področju, premostil je vse ovire in posvetil je vse svoje moči verski obnovi in obnem obnovi mnogih cerkvá, tudi spomenika Jožeta Plečnika na Goriškem s cerkvijo na Ponikvah — z odločnim nastopom pred vsemi. Od leta 1961 pa mu je že bil ob strani neumorni delegat dekan Andrej Simčič, ki mu je dnevno lajšal težko breme prvega apostolskega administratorja.

Apostolskemu administratorju dr. Mihaelu Torošu priznavamo častno zaslugo, da

je po tolikem prizadevanju dosegel dva glavna cilja, ki ju je izbral: izdajanje verskega lista »Družina« za duhovno in ljudsko vzgojo, in ustanovitev malega semenišča v Vipavi za duhovniški naraščaj, oboje gotovo najpomembnejši spomenik blagopokojnika.

Goriški nadpastir je nosil zlato medaljo papeža Benedikta XV., znak priznanja z najvišjega mesta. Nosil pa je tudi odlikovanje narodnostne izpovedi, narodne strpnosti, da je najprej kot predavatelj prava znal že slušateljem bogoslovja vcepiti mirno sožitje dveh narodov, naravno obrambo narodnih pravic in je na pristojnih mestih obsojal raznarodovanje in preganjanje, pozneje pa je kot višji cerkveni predstavnik izpričal zvestobo jeziku, rodu, domovini.

Kadar je bilo potrebno, je neustrašeno nastopil zoper krivice in zapostavljanja in zagovarjal pravice Cerkve in ljudstva. Kakor njegov patron sv. Mihael je nosil tehtnico pravice.

In še to: prav do zadnjega vzdihaja je z otroško ljubeznijo obiskoval svojo rodno vas in s prirojeno briško strastjo poslušal medanske zvonove, v zanosu, da jih je, že odpeljane in namenjene za prelitev v topove, spet pripeljal v njihove line pod domačim krovom. Naj Presvetlemu pojó večno slavo!

Ludvik Zorzut

✠ Franc Ksaver Meško

Dne 11. januarja 1964 je umrl v Slovenjem Gradcu zadnji veliki pisatelj polpreteklega časa, Ksaver Meško, na pragu svoje dopolnjene življenjske devetdesetletnice in sedemdesetletnice slovstvenega ustvarjanja, sodelavec predstavnikov velikega razdobja pred osvoboditvijo, sodobnik književnikov, kakor so bili Kette, Murn, Župančič in Cankar, tovariš F. S. Finžgarja, velikega ljudskega umetnika, sopotnik ustvarjavcev slovenskega slikarstva, kakor so bili Jakopič, Sternen, Grohar in Jama, slovenske arhitekture, kakor sta bila Fabiani in Plečnik, slovenske glasbe, kakor sta bila Lajovic in Krek, slovenske literarne znanosti, kakor so bili Grafenauer, Ki-

drič in Prijatelj, slovenskega gledališča, kakor so bili Nigrinova, Boršnik, Zvonarjeva, Danilo in Verovšek itn. itn. Bil je to bohoten šopek, pričujoč o preobilju naših duhovnih moči, terjajoč svobodno sonce pod prostim nebom.

Zgodovina je neizprosna in nova pokolenja marsikaj podirajo, kar se zdi postavljeno za večne čase. Meško je zlasti v desetletjih pred prvo vojsko doživljal priznanja, ki bi jim ta in oni dandanes v celoti ne pritrtil. Toda kadar izgovorimo ime Meško, nam vstajajo samogibno v spominu naslovi del, ki so nepogrešljiva v razvojni črti našega slovstva. »Ob tihih večerih« je knjiga, ki nam predstavlja pisa-



Franc Ksaver Meško

telja na njegovi najbolj osebni razvojni stopnji. Te črtice so njegova osebna izpoved in obenem odzivanje slovenskega človeka tistega časa ob prelomih, ki jih je prineslo v mesto in na deželo novo stoletje. Knjiga je v našem slovstvu ustvarila pojem »meškovstva«. Tudi zbirke »Mladim srcem« so pojem v slovenskem slovstvu. Te mladini namenjene črtice, legende, basni in povestice pomenijo s svojimi ilustracijami nedvomno najbolj brano našo mladinsko knjigo. Komur je bila osebna liričnost »Tihih večerov« premehka, tistemu je govoril roman »Na Poljani« z moško besedo o odpovedi in žrtvi za narod, o delu in trudu za zmago ljubezni in nesebičnosti, o poštenosti in odločnosti, ki naj vodi naša dejanja za srečo domovine, ljubljene s sladkostjo in bridkostjo. In pisatelj, ki je v prvi in drugi vojski z dejanjem dokazoval zvestobo svojemu slovenskemu in občečlovečanskemu idealu, je to z najostrejšo besedo, pozivajoč celo k sovraštvu, izpove-

dal tudi v svojih knjigah in svojih spominih. Če je znal biti v nekaterih kmečkih črticah in povestih mehak in ljubezniv, je nasprotno v drami »Pri Hrastovih« znal biti črn slikar notranjih človeških prepadov, kakor sta mu jih odkrivala življenje in spovednica. Mogoče je našel najbolj uravnoteženo razmerje med svojo lirsko naravo in svojim pripovednim ustvarjalnim prizadevanjem v pogosto pozabljenih legendah o sv. Frančišku, tem beraču božjem, pesniku sončne pesmi, v katerem je doživljal enotnost duhovnika in umetnika.

In vendar bi si mogli in morali ob teh le nekaterih Meškovih knjigah klicati v spomin dolgo vrsto še drugih, ki bi nam odkrivala v večji ali manjši meri njegove osebne in pisateljske odlike, značilnosti, vrednote, doživetja in spoznanja. To bi bile knjige in zbirke, kakor so Slike in povesti ali Romance in povesti, Črna smrt ali Mladini, Mladost ali Mir božji, Pasijon in njegove duhovne vaje, Listki in Slike itn. itn. Ponovno smo se ga spominjali ob različnih priložnostih v mohorskih koledarjih, v prerezu smo spoznali njegovo življenjsko pot in pisateljsko delo v peterih knjigah njegovega Izbranega dela. Iz vsega nam je vstajalo spoštovanje do njegovega neugnanega, sedemdesetletnega pisateljskega dela in spoštovanje do njegove čiste življenjske poti.

Zdaj zapiramo za Meškom njegovo stran v zgodovini našega slovstva. Ko je 1922 Meško sklepal svojo mladinsko knjigo Volk spokornik, je na zadnjih straneh priobčil Sklepno pesem pisateljevo, v kateri je zapisal: »Delo je bil dan mojega življenja, delo in trud od mladosti do tega trenutka.« Te njegove osebne sodbe niso naslednja desetletja nič spremenila, samo potrdila. Za Meškom je ostalo nadvse bogato slovstveno delo, nepogrešljiv del našega slovstva. Lahko da bodo nova pokolenja iskala drugačnih poti do sreče in do človeka, a ni dvoma, da bodo odkrila končno isto, kar je odkrival Ksaver Meško: spoštujmo človeka, ljubimo delo. V Meškovih knjigah bo tudi po njegovem smrtnem molku vedno živela neugnana volja po boljšem človeku, bo boljšem svetu, po plemeniti lepoti.

V. S.

Ob stoletnici Krekovega rojstva



Dr. Janez Evangelist Krek

27. novembra 1965 bo minilo že sto let od Krekovega rojstva in osemindeset let od njegove smrti. Tisti, ki so Kreka vsaj osebno poznali, so danes stari okoli šestdeset let in več; med njimi štejejo taki, ki so se obenem vsaj malo zavedali Krekovega pomena, vsaj okoli sedemdeset let. Če torej govorimo o Krekovi stoletnici, se moramo zavedati, da imamo pred seboj občinstvo, ki Kreka po večini ni poznalo. Zato ga moramo najprej na kratko seznaniti z njegovim življenjem in delom.

Rodil se je 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico kot prvorojenec tamošnjemu učitelju Valentinu Kreku. Oče je bil doma iz Selc nad Škofjo Loko, torej Gorenjec. Po žilah matere Marije, rojene v Sodražici, pa se je pretakala živahna, vesela ribniška kri. Oče ni mogel imeti posebnega vpliva na sina, ker je imel Janezek ob njegovi smrti — umrl je že z

38 leti 4. marca 1875 — šele devet let. To-liko večji vpliv je pa imela nanj njegova mati, ki je bila globoko pobožna žena in velika dobrotnica siromakov. Preživela je moža skoraj natančno za 28 let in je umrla v starosti 60 let dne 9. marca 1903. Po moževi smrti se je preselila v Selca in je v hiši, podedovani od pokojnega moža, odprla trgovino s špacerijskim blagom in prodajalno tobaka.

Krek je dovršil četrti razred ljudske šole v Škofji Loki, gimnazijo pa v Ljubljani v letih 1876—1884. Po maturi je stopil v ljubljansko bogoslovje in je imel 23. julija 1888 novo mašo na Brezjah obenem s svojim prijateljem Slakom. Bili sta to prvi novi maši v takrat še neznatni romarski cerkvi. Zaradi njegove izredne nadarjenosti je poslal škof Missia mladega duhovnika nadaljevat bogoslovne študije na Dunaj v Avguštiniej, zavod za višjo vzgojo duhovščine iz vse Avstrije. Tu je bil 7. maja 1892 promoviran za doktorja bogoslovja. Po treh letih kaplanske službe v Ribnici je bil nastavljen za vikarja v ljubljanski stolnici, hkrati pa je predaval v bogoslovnem semenišču sholastično filozofijo, od 1895 pa je bil profesor osnovnega bogoslovja in filozofije; na tem mestu je ostal do 1907.

Leta 1897 je bil proti svoji volji izvoljen za poslanca v dunajski parlament; ko je bil po treh letih parlament razpuščen, ni hotel več kandidirati. Pač pa je bil v tem času deželni poslanec in je zelo veliko delal za ljudsko organizacijo v gospodarskem, kulturnem in političnem pogledu. Ko so bile 1907 prvič v Avstriji volitve v državni zbor po splošni, enaki in direktni volivni pravici, je bil spet izvoljen v državni zbor. Krek se je za novo volivno pravico izrekel že 1894, in sicer kot prvi duhovnik v državi. Od tako izvoljenega državnega zbora je Krek pričakoval ozdravitev bolnih narodnostnih razmer v Avstriji. V njem se je posledje bojeval za slovenske narodne pravice in konec maja 1917 sprožil tako imenovano majniško deklaracijo, s katero smo se Slovenci odločili za združitev s Hrvati in Srbi. Za to veliko misel je sredi prve svetovne vojne nastopil naporno pot po Sloveniji, Hrvat-

ski, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini in povsod vrnemal za tako združitev. Ko se je jeseni 1917 vrnil s poti po jugu, je ves utrujen hotel počiti pri prijatelju župniku v Šentjanžu na Dolenjskem, pa je ponoči 8. oktobra 1917 umrl zadet od kapi.

Ta zunanji okvir življenja je bil izpolnjen z neugnanim delom na vseh mogočih področjih: uveljavljal se je kot pisatelj in pesnik, kot časnikar, kot organizator delavskega, kmetijskega in obrtnega stanu in kot bleščeč govornik za splošno izobrazbo in politično vzgojo. Njegova beseda je znala razjasniti, ogreti in prepričati tako čudovito, da se ni bilo lahko ubraniti moči vpliva in so ljudje odhajali od njegovih govorov polni ognja in prepričanja.

Ne more biti namen teh spominskih vrst, da bi našteval njegove spise, vsa društva in organizacije, ki jim je pri rojstvu botroval Krek. O vsem tem se je že mnogo pisalo. Kdor bi se za to Krekovo delo zanimal, dobi precej gradiva zbranega v prvem, drugem in četrtem zvezku Izbranih spisov; tam sem natančno popisal njegovo delo do 1900, torej za prvih 35 let. Danes bi rad povedal samo svoje misli o Kreku, kakor so se mi ustalile do časa, ko sem pripravljal ta članek in si skušal oživiti spomin s prebiranjem Izbranih spisov.

Pravijo, da je vse, kar je veliko, obenem tudi zelo preprosto. Ko sem znova prebiral Krekove spise in govore, se mi je izoblikovala o Kreku tale misel: vse Krekovo življenje, vsi njegovi veliki uspehi so razložljivi iz njegove žive vere, ki je vesela in preprosta kakor otrokova: Bog je naš oče, ki nas ljubi kakor svoje otroke in nas vsak trenutek vodi s svojo vsemogočno roko. Uspeh vsega našega dela je odvisen od božjega blagoslova, ki ga moramo zaslužiti in ohraniti z dobrimi deli. (Ta misel se pri Kreku nešteto krat ponavlja.) Bog je ljubezen. S Prešernom je bil Krek prepričan, da je Bog vse ljudi ustvaril za nebesa. Bil sem prvo leto na univerzi, ko sva s Krekom na Prtovču kurila v gozdu ogenj in se razgovarjala o smrtnem grehu. Krek mi je razlagal nekako takole: »Jaz sedaj ne govorim ex cathedra (nezmotljivo), moje mnenje velja toliko, kolikor drže razlogi, ki jih navajam. Kako huda stvar mora biti smrtni greh, o tem sklepam po njegovih posledicah:

večna ločitev od Boga, nemogoča sprava z Bogom. V smrtnem grehu mora biti torej nekaj satanskega, mora izvirati iz sovraštva do Boga. Toda ljudje v splošnem ne grešimo iz sovraštva do Boga, ampak iz naše slabosti. Smrtni greh označuje katekizem kot prostovoljno prelomitev božje postave v važni stvari. Res, človeška volja je svobodna; toda vprašanje je, kdaj je popolnoma svobodna in koliko vplivajo najo razne okolnosti, na primer telesno razpoloženje. Nekateri imajo vsak prestopok zoper šesto božjo zapoved za smrtni greh. Toda kako velik delež ima pri tem naša telesnost! Po mojem mnenju večina kmečkega prebivavstva sploh v vsem življenju ne stori smrtnega greha. Možni so sicer satansko hudobni ljudje s pravo mržnjo do Boga — o njih bo sodil samo Bog.«

Zato naj človek tudi takrat, ko je »resnično trčil ob Mojzesovo tablo«, da uporabim Finžgarjev izraz, ne dvomi nad božjo ljubeznijo in naj ne postavlja nepotrebne meje med sebe in Boga, ki bo vse prav uredil, kakor se je prepričal Finžgarjev »duhovnik ljubljanske škofije« (Izbr. dela IV, 65).

Če bi hotel povedati, kateri Krekov izrek se mi zdi najznačilnejši, bi se odločil za naslednjega. Leta 1908 ga je prosil njegov nekdanji učenec Ludovik Dostal, naj mu pridiga na novi maši. V Krekovem odgovoru z dne 30. junija 1908 beremo med drugim: »Dne 23. julija bo 20 let moje nove maše. Vam, samo Vam, za novomašni odpustek razkrijem tajno, kje je iskati tisto malo uspehov, kar — pravijo — jih ima ta pest časa, kar delam. — — — Moja prva intencija (mašni namen, op. pis.) je bila: ad intentionem B. M. V. (po namenu blažene device Marije, op. pis.). In vsaj meni je jasna kavzalna zveza med to intencijo in novim mladim življenjem na naših tleh.« — Tu bi bil pač vsak dostavek odveč.

Ko sem pisal te vrstice, sem imel pri roki samo Krekove spise do leta 1900. Obdelano pa je tudi Krekovo življenje za naslednjih sedem let, do 1907. Dr. Vinko Brumen, ki je uredil spise teh let (peti zvezek Izbranih spisov), je porabil za to dobri dve leti trdega dela. Ta zvezek je pa zadela čudna usoda: spomladi 1941 je bil že natisnjen, pa so pridrli v Celje Nemci in z drugimi knji-

gami Mohorjeve družbe uničili tudi vso naklado tega zvezka. Ohranil se je samo en izvod: korekturni odtis, ki ga ima dr. Brumen, zdaj v Argentini. To je torej slovenska knjiga ohranjena v enem samem izvodu. Prav gotovo jo bodo prej ali slej ponatisnili. Še en izvod, pa ne popoln, je ostal: Finžgar mi je kot takratni urednik mohorskih knjig izročil korekturne pole petega zvezka, pa je nekaj pol manjkalo. Knjiga je bila nevezana (še v polah) v moji nekdanji knjižnici, pa je po vojni iz nje izginila. Če kdo kaj ve o njej, naj jo izroči ljubljanski vseučiliški knjižnici, da bo vsaj ta nepopolni izvod dostopen tistim, ki se bodo v prihodnje ukvarjali s Krekom.

Mislím, da spomina na Kreka ob njegovi stoletnici ne moremo lepše počastiti, kakor da poslušamo njegove besede.

Ivan Dolenc

NEKAJ KREKOVIH IZREKOV

I. Božji blagoslov

Vsejmo drobno seme! Bog bo pa dal svoj blagoslov. (Izbrani spisi IV, 189.)

Božji blagoslov je pač največji blagor za človeka. (I. s. IV, 175.)

Božji blagoslov se pa mora ohraniti z dobrimi deli. Ne samo zase, ne samo za svoje najbližje, marveč za človeško družbo, za svoje brate in sestre delati mora biti delujočemu namen, da se delo osladi in pokaže v nekem višjem, prazničnem sijaju. (I. s. II, 162; in še pogosto.)

Kdor revežu kaj dá, Bogu posoja in si služi božji blagoslov. (I. s. IV, 75; podčrtal Krek.)

II. Ljudje vsi bratje

»Ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.« Vsak za vse in vsi za vsakega! (I. s. II, 197; podčrtal Krek.)

III. Važnost vere

Ves čas svojega življenja sem se boril za svoje krščansko svetovno naziranje in za svojo Cerkev, ki jo ljubim in za katero

sem pripravljen umreti. (V državnem zboru 25. junija 1909.)

Naše krščansko prepričanje je, da večje omike ne more dati narodu vsa posvetna učenost, nego mu jo je prinesla katoliška vera. (I. s. II, 230; podčrtal Krek.)

... osrednja resnica vse sociologije, da je vera *prva, poglavitna in javna stvar* tudi v sociologiji... (I. s. 235; podčrtal Krek.)

V slovenskem krščansko socialnem gibanju se je nekaj malega storilo v prid delavskim stanovom. Veselo je to, a veselejše se nam mora zdeti, da toliko vrlih ljubljanskih delavcev zaradi tega gibanja pridno obiskuje božjo službo, prejema svete zakramente... Veselejše je, da cerkveno življenje krepkeje poganja, odkar se duhovnik trudi tudi za gmojni blagor svojega ljudstva. (I. s. IV, 174.)

IV. Verska svoboda je zahteva narave

Vse drugo človeška narava laže prenese nego napad na njeno razmerje z Bogom. To je svetišče človeškega srca, to je skrivnostni hram najtajnejših in najnežnejših misli in čustev, katero brani narava vedno z največjim pogumom. (I. s. II, 242.)

Človeški rod ima določen namen, da išče Boga. Temu namenu se noben posameznik, pa tudi nobena družba ne more ogniti. (I. s. IV, 214.)

V. Združitev z vzhodno cerkvijo

Zedinjenje Rusije z Rimom je ena prvih točk v rešitvi socialnega vprašanja. (I. s. II, 310.)

Našemu svetemu očetu pridevlejo ime »socialnega in delavskega papeža« zlasti z ozirom na njegovo okrožnico Rerum novarum o delavskem vprašanju. Res je ta okrožnica veličastna listina za sociologijo, toda ne bojimo se trditi, da je še imenitnejše... apostolsko pismo o edinosti vere in posvetovanja, kako bi se grška cerkev privedla k stolici šv. Petra... Trdimo še več, da je namreč edinost vere in za Evropo posebej zedinjenje ruske cerkve z Rimom prva točka socialnega vprašanja. (I. s. II, 236.)

Vprašanje unije je zdaj, ko je pal carizem in ko se vzhod bliža čisto novi dobi,

aktualno. (Iz pisma p. Mlejniku z dne 28. julija 1917, objavljeno v Slovincu 29. novembra 1925.)

Kdor pripomre, da Vzhod nas spozna in mi Vzhod, ta pripomre največ k zedinjenju. (I. s. II, 217.)

VI. O duhovniškem stanu

Za ljudstvo je duhovnik in ne zase, ne za svoj stan. (I. s. II, 227.)

Duhovno pastirstvo je najvišje socialno delovanje. (I. s. IV, 174.)

Grdo pohujšanje napravlja sicer grdo blatenje duhovnikov med ljudstvom, toda ima tudi svoje dobre strani: *poboljšanje, opreznost pri nekaterih, ponižnost pri drugih* požene iz njega kali. Zraven se pa leskeče v zlatem soju resnica, da *Cerkve ne zdržujejo duhovniki, marveč Resnica, in da bi bila že davno uničena, če bi jo čuvali samo grešni, slabi — ljudje.* — Tedaj po nas! (I. s. II, 201.)

Naš stan ima eno reč, ki ga sili k socialnemu delu: diametralno nasprotje z egoističnimi nameni. Stan za *druge!* Kdor ga tako umeva, najde miru v njem, ker najde plodovitega dela. (Iz pisma Vinku Razgoršku z dne 18. julija 1907.)

VII. Šola življenjske modrosti

Modrosti ne uči šola, ne knjiga, ne gledališče, ne plesni učitelj; uči je le vera, uči je Bog... Verno oko pritisne vselej prigodkom na zemlji nadnaraven, božji pečat in z njega bere več, nego je mogoče misliti slabemu človeškemu umu... jasno mu je vse, kar se svetu zdi slučajno, nerazložljivo ali celo nemogoče. (I. s. I, 123.)

VIII. Šola trpljenja

Morda res pride na človeštvo katastrofa. Morda res božja previdnost pripusti, da se človeštvo okoplje v krvi, da šele na razvalinah in pepelu dosedanje družbe in kulture pride do spoznanja; do spoznanja, kako zlo je zapustiti Boga... *Trpljenje ima velevzgojen pomen.* Trpljenje navaja človeka, da začne misliti, kaj je pač vzrok, da ne more doseči prave zadovoljnosti in

sreče. Če pa človeštvo začne misliti, kaj je vzrok gorja in bede, bo kmalu prišlo spoznanje. Saj kaj je bolj očitvidno kakor to, da je na človeštvo prišlo toliko gorja, ker je zapustilo Boga? (I. s. IV, 119.)

IX. Naša betežnost

Ljudje smo betežni in slabi.
Močni pa smo v veri v Boga,
zaupanje vanj nas kreпча,
molitev poguma nam dá.

(Napisal kot birmski boter Stanku Zajcu v molitvenik.)

X. O razvojni teoriji

Dà, prosto vednostno raziskovanje mora biti, a poudarjamo zopet: *to prosto raziskovanje mora biti vednostno!* In zato se klanjamo strokovnjaku v kemiji, fiziki ali astronomiji, *dokler ostane tam, kjer je strokovnjak...* Dokler nam npr. darwinizem kot možno hipotezo dokazuje naravoslovec, do tedaj je v pravu; če pa začne v tej hipotezi razpravljati kot o faktu in sklepati iz tega, da ni Boga, ni več znanstveno. (I. s. II, 203.)

XI. Vera in beda

Če hočemo imeti res znanstveno misleče ljudi, jih moramo najprej na univerzi metodično vzgajati. Posledica naj bo, kakršna hoče. Dobro, če naša Cerkev ne more obstati, ker jo uniči množica znanstveno delujočih mož, potem mora poginiti, ker ni vredna, da živi... Gospodje, ki stojite na stališču, da se podlaga naše vere ne da znanstveno dokazati, bodite brez skrbi! V tem primeru bo to poslopje, ki ga imenujemo katoliško Cerkev, samo od sebe razpadlo, ne bojte se, železna Ananke (negibna sila — op. pis.) bo oskrbela to sama od sebe... Mislim, da nam je v silnem duševnem boju za svetovno naziranje, ki je majhna njegova praska izpolnila tudi to sejo, prišel en stavek Tertulijanov bliže v spomin. To je stavek: Anima humana naturaliter christiana (človeška duša je po naravi krščanska — op. pis. V dunajskem parlamentu 4. decembra 1907.)

Votivne cerkve v Furlanski Sloveniji



Teje, cerkev sv. Petra in Pavla; freske na obo-
ku prezbiterija iz srede 15. stoletja

Beneška Slovenija — ali kakor jo avtor morda upravičeneje imenuje Furlanska Slovenija — je najzahodnejši del slovenskega etničnega ozemlja, ležečega v hribovitem svetu ob Nadiži in Teru. Kulturno-zgodovinsko je bila do nedavnega še precej neraziskana, čeprav so ji razni avtorji, med slovenskimi zlasti Simon Rutar in msgr. Ivan Trinko, posvetili že dokaj truda. Zadnji čas pa je zaslužni raziskovalec furlanske umetnostne preteklosti, prof. Giuseppe Marchetti, objavil v reviji »Sot la nape« (VIII, Videm 1961, šte. 3) dragocen sestavek o podružnih (votivnih) cerkvah tega ozemlja (»Le chiesette votive della Slovenia Friulana«). Ta sicer kratki in skrbno ilustrirani topografski popis je dragocen tako za osvetlitev furlanske kot slovenske umetnostne preteklosti, saj pomeni prvi pregled umetnostnih spomenikov, ki so nastajali mnogokrat v najtesnejši po-

vezavi z umetnostjo sosednje Goriške in Gorenjske. Hvaležni smo avtorju za trud, ki ga je posvetil tem precej odročnim in na videz neuglednim spomenikom, pa tudi za njihovo objektivno razlago. Po zaslugi g. prof. Marchettija se nam je osvetlila ne samo umetnost slovenskega dela Furlanije in delež gorenjske umetnosti v njej, ampak tudi umetnost Furlanije same, kateri je poleg mnogih krajših razprav posvetil (skupaj z dr. Nicolettijem) veliko delo o furlanski leseni plastiki. Tople besede, s katerimi na mnogih mestih omenja slovenski živelj in delež naše kulture, pomenijo pomemben prispevek k prijateljskemu sožitju dveh narodov v stikališču srednjeevropskega in italijanskega kulturnega kroga in so dober temelj za plodno znanstveno sodelovanje. Prav zato smo sestavek tudi v celoti prevedli, saj pomeni resnično razširitev obzorja in lepo obogatitev naše umetnostne zgodovine.

S Slovenci poseljene doline čedajskega okraja so gotovo tisti del Videmske pokrajine, ki je najnagosteje posejan s cerkvicami, nastalimi še pred renesančnim časom; te so bile vsaj spočetka votivnega značaja. Več kot trideset bi jih lahko našli in večina jih pripada drugi polovici 15. ali začetku 16. stoletja.

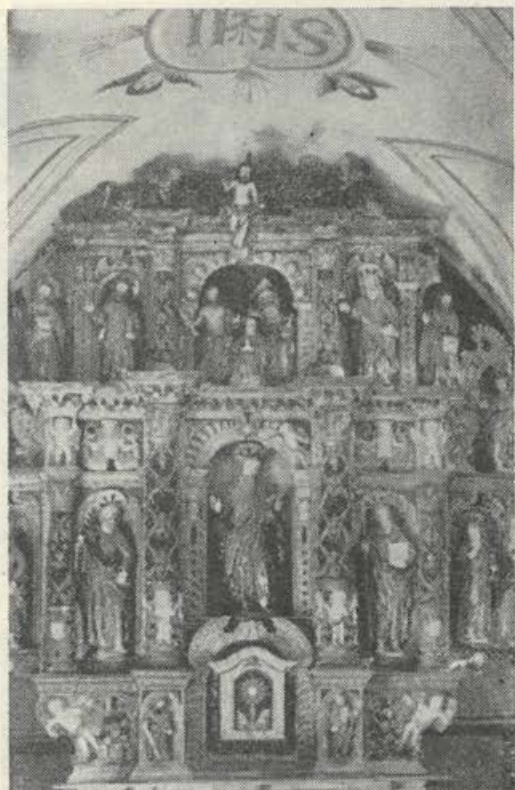
Ta skupina stavb je še posebej mikavna, ker poznamo pri nekaterih natančen datum nastanka in nam napisi sporočajo tudi stavbarjevo ime. Prav po tem se ločijo od sodasnih furlanskih cerkva, nam pa omogočajo, da lahko s precejšnjo natančnostjo določimo čas nastanka in avtorske zveze tudi pri nekaterih drugih cerkvah, ki kažejo enake stilne značilnosti.

Kakih dvanajst teh stavb je ohranilo prvotno obliko prav do danes (sv. Jakob v Bjači, sv. Helena v Ravnah pri Podklapu, sv. Lucija v Kravarju, sv. Peter v Britofu — Čenta Praponska, sv. Mohor v Kosti, sv. Anton v Gorenji Mersi, sv. Trije kralji v Prapotišču, sv. Silvester v Dolenji Mersi, sv. Urh nad Roncem, sv. Krn pri Špetru ob Nadiži, sv. Luka pri Lipi, sv. Jernej v Dolnjem Barnasu itd.). Približno prav toliko

pa je cerkva, ki so kasneje doživele razne prezidave in dozidave, čeprav jim le-te prvotne arhitekturne podobe niso preveč spremenile.

Le redke med temi cerkvami bi dopuščale misel na večjo starost, pa tudi te so ob koncu 15. ali v začetku 16. stoletja predelali ali prenovili (sv. Marija Magdalena v Gradišću, sv. Duh v Ibani, sv. Mohor v Čeli, sv. Peter v Tejah itd.). Kasnejše spremembe se omejujejo največkrat na dodane ali predelane lope pred fasado, na samovoljne obnovitve ali odstranitve zvončnic (odprtih lin za zvonove nad fasado), na dozidavo zakristije ob prezbiteriju ali ob ladji, na kakšno novo okno ali na razširitev starejšega okna, ki mu je spremenila obliko. Take posege opazimo zlasti pri tistih cerkvah, ki so bile sprva osamljene, pa se je kasneje okoli njih razvilo naselje, ki je bilo največkrat oddaljeno od sedeža župnije. V takih primerih je votivna cerkvičica postala počasi sedež kaplanije ali vikariata, v novjšem času pa celo župnije. V ta namen pa jo je bilo seveda treba preurediti za potrebe dušnega pastirstva (Klenje, Selišče, Čela, sv. Lucija v Frdju, sv. Peter v Tejah, sv. Lucija v Kravarju, sv. Mihael v Pečnjah itd.). Tudi hribovske cerkvice, kamor je ob letnih shodih prihajalo več pobožnih obiskovavcev, so pogosto doživele prezidave in dozidave, pri čemer oddaljenost od naseljenih krajev in težaven dostop nista odločala (sv. Lovrenc v Mrsinu, Sv. Duh na Vrhu, sv. Martin v Kanalcu itd.).

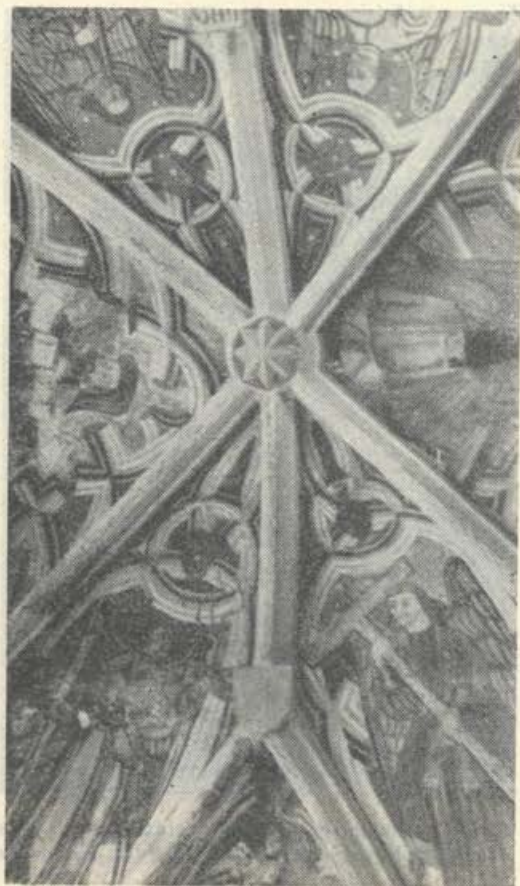
Pri površnem pregledu se nam zdi, da so vsa ta svetišča sezidana po vzorcih, ki se le malo razločujejo od sodobnih furlanskih cerkva: redno so obrnjena s fasado proti zahodu in s prezbiterijem proti vzhodu; pravokotna ladja je dolga 8 ali 10 metrov; prezbiterij je nižji in ožji od ladje in zaključen s tremi stranicami pravilnega osmerokotnika ali pa ima kvadraten tloris; lopa je več ali manj štirikotna in ima šotorasto ali (redkeje) dvokapno streho; na vrhu fasade je eno- ali dvočlona zvončnica; streha je krita s kamnitimi ploščami ali s korci in vidna iz ladje; prezbiterij je obokan s sosvodnicami in s krepkimi rebri, ki



Kravar, cerkev sv. Andreja; zlati oltar iz leta 1695 je delo mojstra Luka Scharfa iz Kobarida

se mrežasto prepletajo; slavolok je šilastoločen in šilastoločne oblike so navadno tudi portali in stranska okenca, medtem ko so okna na fasadi največkrat pravokotna; stene so zidane iz surovo obklesanih kamnov (med katere se mešajo tudi večji kamni), ogelni kamni pa so močnejši in lepše obdelani; pristreški so ometani ali pa jih bogate opečne ali kamnitne konzole.

Ce pa pogledamo malo natančneje, odkrijemo kaj kmalu tudi nekaj skoraj stalnih značilnosti, zaradi katerih se te stavbe približujejo številnim cerkvam na sosednjem Krasu. Navadno so nekoliko višje in krajše od furlanskih; lopa pred fasado ima skoraj vedno zazidano severno (levo) stran; včasih je slepa tudi južna stran kot npr. pri sv. Petru v Tejah, pri sv. Luciji na Hribu (Brdca), pri sv. Mohorju v Čeli, pri sv. Lenu nad Roncem. Včasih je zazidan tudi del čelne strani (sv. Krn pri Špetru, sv. An-



Freske v cerkvi sv. Lucije v Kravarju. Slikarski krog Jerneja iz Loke

ton v Dolenji Mersi, sv. Jakob v Bjači); pri sv. Martinu v Hostni in sv. Andreju v Kravarju je lopa na vseh straneh zazidana in ima samo čelni vhod — spremenila se je v zaprt atrij. Širina zvončnice znaša navadno tretjino celotne širine fasade, medtem ko je pri furlanskih cerkvah navadno precej ožja; opira se pa na občutno močnejšo bazo in le redkokdaj nastopajo ornamentalni zidci, kapiteli, frizi in podobno.

Obok prezbiterja je največkrat razdeljen s štukiranimi ali kamnitimi rebri v nepravilne rombe. Rebra so profilirana in se mrežasto križajo (gre pravzaprav za zvezdast obok — op. prev.); taka shema je zelo pogosta v Srednji Evropi, mnogokrat pa jo srečamo tudi v Karniji in včasih v zgornji Furlaniji. Toda v slovenskih cerkvah kas-

nega 15. stoletja nastopajo poleg enega ali dveh centralnih sklepnikov, od katerih izhajajo rebra, tudi stranski sklepniki na vsakem križišču reber. Sklepniki so vedno figuralno ali rozetno okrašeni, figure pa so razvrščene po nekakem hierarhičnem zaporedju. Od glavnih sklepnikov je srednji okrašen s Kristusovo glavo, tisti nad oltarjem ima podobo Marije z Detetom, na stranskih pa so dopasne figure cerkvenih patronov in drugih svetnikov (zavetnikov bratovščin), verski simboli in komplicirane rozete. Tudi konzole, iz katerih rasto rebra, bogate pogosto dopasne figure ali človeške maske ali živali.

Le redkokdaj so na obokih in stenah slikarije. V cerkvi sv. Petra v Tejah opazimo (doslej še neobjavljeni) ciklus fresk izpod čopiča neznanega slikarja iz srede 15. stoletja (iz kroga Janeza Ljubljanskega); ista roka je poslikala tudi osrednje sosvodnice prezbiterja Sv. Duha v Ibani; upodobljen je Kristus v mandorli med dvema angeloma. Pri sv. Luciji v Kravarju je poslikal obok prezbiterja Jernej iz Loke ali neki njegov sodelavec; zraven je letnica 1536. Mogoče je, da se skriva podobna slikarija tudi še pod ometom kakšne druge cerkve, saj vse kaže, da je bival Jernej dalj časa v teh krajih. Njegov sodobnik Gian Paolo Thanner, ki je deloval med leti 1510 do približno 1540, je poslikal prezbiterja na Svinih in v Borjani v okolici bližnjega Kobarida. Fragment freske furlanskega mojstra je ohranjen na zunanjščini prenovljene cerkve v Ažli ter izvira iz 15. stoletja.

Doslej poznamo po imenu štiri stavbarje: Andrej iz Loke se vedno podpisuje po nemško »maister Andre von Lack«; neki mojster Jakob nastopa kot Andrejev družabnik (Gesell); magister Martinus Petr... (Petrič ali Pirich) je pozidal cerkev sv. Krna pri Špetru; neki magister Lucas (branje je še nejasno in sporno) je stavbar cerkvice sv. Silvestra v Dolenji Mersi. Med vsemi temi stavbarji je najpomembnejši mojster Andrej, ki je zapustil svoj z letom 1477 datirani podpis v treh slovenskih cerkvah: pri Sv. Ivanu v Čelè, v Porčinju in v Briščah. Zadnji dve cerkvi sta porušeni, plošči s stavbarjevim imenom pa sta vzidani na novih cerkvah. Nepopolen datum 148. najde-

mo ob Andrejevem imenu na Ponikvah nad Bačo, njegovo mojstrsko znamenje pa je vklesano razen na sklepniku pri Sv. Ivanu v Čelè tudi v cerkvah v Volarjih pri Tolminu (z letnico 1475) in na Sedlu pri Borjani. V nekaj letih nam je Andrej zapustil torej kar šest cerkva.

Čeprav se vsi ti mojstri izražajo v zelo podobnem stavbarskem načinu, vendar ne moremo reči, da bi bila mlajša dva, Martin in Luka, neposredna učenca ali nadaljevalca Andrejevega in Jakobovega dela. Sleherni med njimi je namreč osebnost zase, čeprav skromna.

Očitnejše sorodnosti v načinu gradnje kažejo z mojstrom Andrejem cerkve sv. Jakoba v Bjači, sv. Helene v Ravnah, sv. Antona v Klenjah, sv. Lucije v Kravarju, sv. Petra v Čenti, sv. Urha in sv. Lenarta nad Roncem, sv. Antona Puščavnika v Gorinji Mersi, sv. Jerneja v Barnasu in sv. Treh kraljev nad Prapotiščem. Vpliv tega ali drugega teh vzorcev odmeva delno v skoraj vseh sodobnih cerkvah čedajske Slovenije, o življenju in ostalem delu mojstrov pa nimamo podatkov.

Kolikor niso stavb pokvarile kasnejše predelave, dozidave in šušmarske restavracije, kažejo v svoji ponižnosti in preprostosti harmonijo linij in proporcij, skladnost zasnove in izrazne govornice pa tudi solidnost. Trudijo se, da bi našle pravo vrednoto, večjo kot jih najdemo v podobnih stavbah številnih drugih dežel. Njihovo lepoto pa podčrtuje tudi slikovito pokrajinsko okolje, v katerem jih doživljamo. Skratka — ponovno se nam potrjuje teza, da se na tem etnično slovenskem, politično pa Italiji pripadajočem ozemlju harmonično družita dve kulturi, ne moremo pa zanikati, da v umetnosti prevladuje nagnjenost proti Vzhodu in Srednji Evropi.

Cerkve, ki o njih govorimo, je le redko mogoče dobro fotografirati, da bi na sliki razločili vse njihove strukturne značilnosti in sorazmerja, bodisi ker premajhen prostor okoli njih objektivu ne dovoljuje, da bi jih zajel ali pa zakrivajo stilno pomembne dele drevesa, grmi, ograje, zidovi, sene kopice ali celo druge stavbe. Zato sem se odločil in narisal nekaj, seveda le pri-



Sv. Jernej v Dolenjem Barnasu, zlati oltar iz leta 1689

bližnih, perspektivnih skic, ki pa žele zvesto poudariti stavbne prvine in sorazmerja. Več svobode sem si dovolil pri okolici, kjer sem včasih izpustil ali premaknil heterogene ovire, ki bi zakrivale pogled.

In tule je pregled teh cerkva z njihovimi značilnostmi. Mislim, da je seznam teh povetini še srednjeveških cerkvic iz slovenskih dolin v mejah italijanske države skoraj popoln.

(Avtor je razvrstil cerkve po krajih v abecedni vrsti in dodal uradnim tudi slovenska imena. Isti vrstni red smo ohranili tudi v prevodu, ob slovenskem imenu pa smo navedli tudi italijansko oz. furlansko. — Op. prev.)

1. *Ibana* (Albana), danes opuščena cerkva okoli leta 1500, zadnji čas pa so ji obnovili zidove in streho. Ladja je pravokotna z odprtim ostrejšem, tristrano zaključeni prezbiterij je enako visok kot ladja. Zvončnica (odprte line za zvonove) je obnovljena po starem vzorcu. Na fasadi sta pravokoten portal in okno. Tri zgoraj polkrožno zaključena okenca v južni steni ladje so plod novejšje predelave. Zidava je iz surovo obklesanih kamnov s podarjenimi ogli in ni ometana. S korci krita streha ima pod pristreškom venec konzol.



Ibana, cerkev sv. Jakoba

2. *Ibana* (Albana), cerkva Sv. Duha na pokopališču (župnija Prapотно), je nastala pred letom 1450, kasneje (v 17. stoletju?) pa so jo precej povišali in vključili v desni ogel pročelja tudi stolp; nadstropje za zvonove se zaključuje z zobatim nastavkom. Ladja je pravokotna z odprtim ostrejšem, prezbiterij pa kvadratičen in križnorebrasto obokan z grbovnim ščitcem na sklepniku. Slavolok je šilastoločen, enako tudi okna. Spredej je dodana ali predelana manjša lopa z zazidano severno stranjo. Portal je pomaknjen nekoliko iz središča, ker se je umaknil zvoniku. V prezbiteriju je glavno sosvodnico poslikal slikar, ki ga srečamo na delu tudi v prezbiteriju cerkve sv. Petra v Tejah (okoli srede 15. stol.); naslikan je Kristus v mandorli med dvema angeloma. — Zidava je iz neobdelanega kamna in neometana. Streha je krita s korci. Zvonik je sezidan iz kamnitih kvadrov.



Ibana, cerkev sv. Duha

3. *Sv. Ivan v Čelè v Landarski jami* (Antro), cerkvena patrona sta sv. Janez Krsntik in sv. Janez Evangelist. Cerkev je prislonjena na skalovje in se odpira zadaj v votlino, do nje pa nas pripeljejo strme stopnice. Cerkev je sezidal leta 1477 mojster Andrej iz Škofje Loke skupaj s pomočnikom Jakobom, kot pove napis v lopi.³ Kasneje stavba ni bila predelana. Pravokotna ladja ima odprto ostrejšje, tristrano zaključeni prezbiterij pa ima mrežastorebrast obok. Sklepniki in konzole so figuravno okrašeni, na enem sklepniku je tudi Andrejevo mojstrsko znamenje. Fasada in lopa sta vgrajeni v votlino. Ob desnem boku stavbe je stranski prostor, ki je služil nekoč kot dohod v votlino in oratorij. V južni steni sta dve šilasti okenci. Stene so zidane iz lomljenih kamnov in neometane. Opečna kritina se na levi strani opira na skalo.



Sv. Ivan v Čelè v Landarski jami

4. *Bjača* (Biacis), cerkev sv. Jakoba je podružnica Landarja. Stavba je iz zgodnjega 16. stoletja, kasneje pa so jo nekoliko predelali (dodali so zakristijo in napravili dve polkrožni okni). Pravokotna ladja ima odprto ostrejšje, poligonalno zaključeni prezbiterij pa je obokan s sosvodnicami. Nad fasado je biforna zvončnica iz rezanih kamnov in ornamentalno okrašena (pilastrji z bazami in zidci, trikotno čelo s tremi piramidicami). Portal je pravokoten in enako tudi okna na fasadi. Sotorasta lopa ima zazidano severno in delno



Bjača, cerkev sv. Jakoba



Brdca, cerkev sv. Lucije na Hribu



Podklap, cerkvičica sv. Marije Magdalene v Gradišću



Podklap, cerkev sv. Helene na Ravnah



Kanalac, cerkvičica sv. Martina

tudi zahodno stranico (verjetno prenovljeno). Zidava je iz neobdelanih kamnov in neomešana. Cerkev je krita s skrilnimi ploščami, lopa in zakristija pa s korci. Notranjščina je na novo predelana in prebeljena.

5. *Brdca* (Brizza), cerkev sv. Lucije na Hribu je gotska, sezidana verjetno v zgodnjem 16. stoletju (portalna lopa je predelana in povečana). Pravokotna ladja z odprtim ostrešjem; tristrano zaključeni prezbiterij je enako širok kot ladja in obokan s sosvodnicami brez reber (novejši). Nad fasado je biforna zvončnica. Zidava je iz lomljenih kamnov s poudarjenimi ogli. Na oltarju so lesene baročne plastike.

6. *Podklap* (Canal di Grivo'), gorska cerkvičica sv. Marije Magdalene v Gradišću je na pol zapuščena; nastala je v 13. ali 14. stoletju, v 16. stoletju pa so jo predelali. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje in prezbiterij ni posebej oddeljen. Enoločna zvončnica nad fasado je najbrž iz 16. stoletja. Lopa ima enakopno streho, ker se na drugi strani naslanja na gorsko pobočje ter je edini primer take rešitve. Portal je šilastoločen, na desni je pravokotno okence; drugo ozko okno z lijakastim ostenjem je v južni steni ladje. V notranjščini sta dve plasti fresk, katerih mlajša je menda iz konca 14. stoletja; njen slikar izvira iz nasledstva Vitala da Bologna ter ga srečamo tudi v apsidi sv. Ožbalta pri gradu Partistagnu.⁴ Leseni kip sv. Janeza Ev. iz 13. stoletja (?); lesena Marija z Detetom iz srede 15. stoletja, lepa in dobro ohranjena.

7. *Podklap* (Canal di Grivo'), sv. Helena na Ravnah (Costapiana) je neoskrbovana podružna cerkev, ki so jo sezidali v začetku 16. stoletja in kasneje ni doživela večjih prezidav; samo zakristija so morda povečali ter obnovili biforno zvončnico. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje. Tristrano zaključeni prezbiterij je ožji in nižji od ladje ter obokan s petimi sosvodnicami, ki jih dele rebra. Lopa z dvokapno streho je na severni strani zaprta, drugod pa odprta s polkrožnimi loki. Slavolok in portal sta šilastoločna, okni na fasadi sta skoraj kvadratni. Zidava je iz surovo obklesanih kamnov s poudarjenimi ogli. Veliki oltar je iz 17. stoletja in delo slovenske delavnice; lahko ga primerjamo z oltarji pri sv. Silvestru v Spodnji Mersi ali pri sv. Luku v Lipi itd. Streha je krita s korci.

8. *Kanalac* (Canalaz), gorska cerkvičica sv. Martina je napol zapuščena, zidana pa je bila verjetno v 14. stoletju; kasneje so jo predelali. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje, prečno pravokotni prezbiterij pa je kasnejši dodatek; prekrit je z enakopno streho, ki ji znotraj vidimo tramovje. Novejša lopa ima enakopno streho, ki poteka vzporedno s fasado; njena severna in zahodna stran sta zazidani, tako da je odprta samo proti jugu, medtem ko je na

zahodu le manjši vhod. Opazimo pa še sledove starejše lope s streho na dva kapa. Glavni portal je precej nizek, polkrožno zaključen in pač predgotški. Stranski (južni) portal je kasnejši in polkrožno zaključen; podboja imata kapitelnid zidce, na vrhu loka pa je sklepnikamen. Na desni strani je prvotno kvadratno okence, drugo (pravokotno) okno pa je kasnejšega datuma ali vsaj povečano. Stavba je zidana iz surovo obdelanih kamnov in lahko ometana, ogelni kamni so poudarjeni. Krita je s korci.



Centa Praponska, cerkev sv. Petra in Pavla v Britofu

9. *Čenta Praponska* (Centa), cerkev sv. Petra in Pavla v Britofu je iz poznega 15. stoletja in skoraj nedotaknjena. Ladja je pravokotna z odprtim ostrešjem, tristrano zaključeni prezbiterij pa je malce nižji in ožji od ladje in mrežasto obokan s figuralnimi sklepniki, ki posnemajo ustaljeno lokalne vzorce. Šilastoločni portal ima posnete robove. V prezbiteriju so tri poznogotška okenca. Nad fasado je biforna zvončnica, lope pa ni. Zidava je iz kle-sanih kamnov s poudarjenimi ogli. Kritina je iz korcev. V notranjščini so leseni oltar iz 17. stoletja in slike iz odstranjenih oltarjev (17. in 19. stoletje).



Tejé, cerkev sv. Petra in Pavla

10. *Tejé* (Chiazacco), cerkev sv. Petra in Pavla (podružnica Čele — Cialle) so sezidali pred sredino 15. stoletja, kasneje pa so prizidali lopo, zvonik in zakristijo. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje, prezbiterij je tristrano zaključen in ima rebrast obok s sosvodnicami. Obnovljena lopa ima odprto le zahodno stran. Slavolok in okna imajo šilastoločno obliko. Cerkev je zidana iz lomljenih kamnov ter ometana. Na fasadi so pod lopo sledovi fresk iz 15. stoletja, najbrž delo nekega slovenskega umetnika, ki smo ga spoznali že pri Sv. Duhu v Ibanj. Oltar iz preteklega stoletja hrani sliko iz 17. stoletja.



Cela, cerkev, sv. Mohorja in Fortunata

11. *Cela* (Cialla), cerkev sv. Mohorja in Fortunata je zdaj župna; nastala je v 14. ali v začetku 15. stoletja pa so jo, kasneje predelali in obnovili. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje, tristrano zaključeni prezbiterij ima novejši ometan strop. Zakristija na južni strani prezbiterija je kasnejša. Lopa ima dvokapno streho, zvončnica je biforna. Na južni strani so prvotna okenca različnih velikosti. Zidava iz surovo obdelanih kamnov in kritina iz korcev.

12. *Selišče* (Cladreciz), prapotska podružnica sv. Nikolaja je stavba iz 15. stoletja s kasnejšimi dozidki (zvonik). Pravokotna ladja s podstrešnimi tramovi; kvadratni prezbiterij ima ometan, v novejšem času popravljen strop. Šotorasta lopa je proti severu zaprta, spredaj in na jugu pa ima različno velika, polkrožno zaključena loka. Nad lopo je na fasadi okrogla lina. Zadnje nadstropje stolpa s piramidnim zaključkom je novejše. Stene so iz lomljenih kamnov in ometane, streha je krita s korci.



Selišče, cerkev sv. Nikolaja



Klenje, cerkev sv. Antona Puščavnika



Kosta, cerkvica sv. Mohorja in Fortunata



Hostne, cerkev sv. Matija



Kravar, cerkev sv. Andreja

13. *Klenje* (Clenia), cerkev sv. Antona Puščavnika je podružnica Špeta Slovenov. Sezidali so jo v drugi polovici 15. stoletja, kasneje pa so jo nekoliko predelali (polkrožno okno v ladji, zvonik iz prejšnjega stoletja?). Pravokotna ladja z odprtim ostrešjem; poligonalno zaključeni prezbiterij z mrežastim reb-rastim obokom in s figuralnimi sklepniki (Kristus, Marija, rozete) po lokalni shemi. Lopa je na vzhodnih straneh odprta s potlačeni-ma lokoma, čelna stran pa se naslanja na sosednjo stavbo. Slavolok je šilastoločen, enako tu-di dve okenci v prezbiteriju. Portal in dve okni v fasadi so pravokotne oblike. Na steni prezbiterija je novejša enoločna zvončnica. Cerkev je zidana iz lomljenega kamna s kvadratnimi ogelnimi kamni. Streha je krita s korci. Veliki oltar je iz 17. stoletja in dobrega dela; rezljan je in pozlačen (šest kipov).

14. *Kosta* (Costa di Toreano), gorska cerkvica sv. Mohorja in Fortunata je iz zgodnjega 16. stoletja ter je doživela le manjše spremembe. Podolžna ladja z odprtim ostrešjem; kvadratni prezbiterij (s križnim obokom) je nižji in ožji od ladje ter ima šotorasto streho. Odprto lopo z nizkim parapetom podpirata dva slopa. Nad fasado je enoločna zvončnica. Zakristija na južni strani ladje je kasnejši dodatek. Na fasadi je pravokoten portal in pravokotno okno. Dve v novejšem času predelani okni v južni steni ladje sta šilastoločni. Cerkev je zidana iz lomljenega kamna s poudarjenimi kvadri oglov ter krita s korci.

15. *Hostne* (Costne), cerkev sv. Matija je podružnica župne cerkve v Ljesah (Liessa). Sezidali so jo ob koncu 15. ali v začetku 16. stoletja. Triforna zvončnica iz opeke in na vseh straneh zaprta lopa sta plod kasnejše predelave; v lopo vodi portal s potlačenim lokom. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje, tristrano zaključeni prezbiterij pa je obokan s sosvodnicami. Fasadni portal se končuje z usločnim lokom. Stavba je zidana iz surovo obdelanih kvadrov, fasadna lopa je ometana. Streha je krita s korci. V notranjščini je lesen oltar s kipi iz 17. stoletja.

16. *Kravar* (Cravero), cerkvica sv. Andreja je nastala v zgodnjem 16. stoletju, kasneje so ji dodali stransko ladjo in zvonik ter jo predelali. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje. Tristrano zaključeni prezbiterij ima novejši zidani obok. Lopa je prislonjena ob zvonik in na vseh straneh zaprta. Mlajše line za zvonove so zidane iz obdelanega kamna, cerkev pa je iz lomljenega kamna s poudarjenimi ogli. Streha je iz korcev. V notranjščini je lesen, bogato rezljan oltar slovenskega »zlatega« tipa⁶ s podpisom »Lukas Scharf« in z letnico 1695.

17. *Kravar* (Cravero), podružnica sv. Lucije je iz konca 15. stoletja. Zakristija na levi strani prezbitarija je kasnejši dodatek, spremenjeni sta tudi polkrožni okni. Pravokotna ladja z vidnim ostrejšem. Tristrano zaključeni prezbitarij ima mrežastorebrast obok z obdelanimi sklepniki. Odprto lopo nosita dva pilastra iz leta 1960. Nad fasado je biforna zvončnica. Šilastoločen portal je profiliran, ob njem sta še dve povečani pravokotni okni. Kamnitne stene so surovo ometane. Streha je iz korcev. Prezbitarij krasi freske, ki jih je naslikal Jernej iz Loke ali neki njegov pomočnik leta 1536.⁶ Veliki oltar je iz zgodnjega 17. stoletja in bogato ornamentirano rezljan — zlati oltar.



Kravar, cerkev sv. Lucije

18. *Frdjël* (Fragjelis), cerkev sv. Lucije je podružnica Prapotnega in so jo sezidali v poznem 15. stoletju. V jugozahodni ogel ladje vgrajeni zvonik je kasnejši. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje, tristrano zaključeni prezbitarij pa je obokan z rebri in s sosvodnicami. Sotorasta lopa ima severno stranico zazidano. Vrata in okna so šilastoločna, fasada je brez oken. Zvonik se končuje s piramidasto streho. Iz kamna zidane stene so ometane, streha pa je iz kamnitih plošč.



Frdjël, cerkev sv. Lucije

19. *Jagnjed* (Jainich), hribovska cerkvica sv. Nikolaja v župniji Sveti Lenart je iz začetka 16. stoletja, na portalu pa je letnica 1515. Kasneje je doživela nekaj predelav (oblika lope je novejša, prezbitarij dodan, eno okno povečano) Pravokotna ladja z odprtim ostrejšem, kasnejši pravokotni, prečno postavljeni prezbitarij zunaj ni oddeljen od ladje. Dvokapna lopa je na dveh straneh zaprta ter ima na fasadni strani vhod s potlačenim lokom, na levi in desni od vhoda pa po eno okence. V južni steni ladje je gotsko okno, v prezbitariju pa kasnejše pravokotno. V notranjščini je lesen kip sv. Nikolaja v načinu Domenico da Tolmezzo; prenesli so ga iz Čedadada ter je slabo prenovljen in novo poslikan.



Jagnjed, cerkvica sv. Nikolaja

20. *Laze* (Lasiz), hribovska cerkvica sv. Donata je zapuščena in razpada. Časovno jo je težko določiti, je pa starejša od 17. stoletja. Ima en sam pravokoten prostor z odprtim ostrejšem, ki ga pokrivajo korci. Brez zvončnice. Lesen in pozlačen oltar iz druge polovice 17. stoletja pripada zlatemu tipu. Zidava iz nemetanih lomljenih kamnov.



Laze, cerkvica sv. Donata

21. *Mažerole* (Masarolis), podružno cerkev sv. Nikolaja na pokopališču je težko datirati (konec 15. stoletja?), kasneje pa so jo povišali in predelali. Ladja je pravokotna, prezbitarij pa poligonalno zaključen ter širok in visok kot ladja; v njem so novejša okna. Originalni portal je šilastoločen, nad njim je novejša niša



Mrsin, cerkvena sv. Lovrenca



Gorenja Mersa, cerkev sv. Antona Pušcavnika



Dolenja Mersa, cerkvena sv. Silvestra



Pečnjè, cerkev sv. Mihaela

s kamnitim reliefom sv. Petra (slovensko delo poznega 15. stoletja). Notranjščina je vsa prenovljena.

22. *Mrsin* (Mersino), hribovska cerkvena sv. Lovrenca je morda nastala še v 15. stoletju. Kasnejše predelave in dozidave so: prezbiterij, zakristija ter povišana in z ladjo povezana lopa. Pravokotna ladja z vidno strešno konstrukcijo. Kvadratni prezbiterij je višji od ladje. Zvončnica je enoločna in razpada. Vhoda v cerkev in v zakristijo sta pravokotna. Okenca v južni steni ladje so skoraj kvadratna. Zidava prvotne ladje je iz kamnitih kvadrov, lope, zakristije in prezbiterija pa iz lomljenih kamnov s poudarjenimi ogli. Pristrešek je zglajen (novejši). Streha iz korcev.

23. *Gorenja Mersa* (Merse di Sopra), cerkev sv. Antona Pušcavnika je podružnica Sv. Lenarta. Zidati so jo začeli leta 1444, današnja oblika pa je iz druge polovice 15. stoletja; zakristijo so dodali kasneje na južni strani ladje. Pravokotna ladja z vidnim ostrejšem. Tristrano zaključeni prezbiterij je obokan s sosvodnicami kasnejšega dela. Biforna zvončnica je prvotna in iz rezanega kamna. Šotorasta lopa ima zazidano severno in delno tudi srednjo stranico. Portal je šilastoločen, okni fasade pa sta pravokotni. Zidava je iz surovo obklesanih kvadrov s poudarjenimi ogli, prezbiterij ima talni zidec. V notranjščini je dober marmornat oltar s tremi kipi gemonske delavnice (Giacomo Pischiutti ali Francesco Aloy?) iz poznega 18. stoletja. V starih časih se je tu sestajala »mersinska banka« (soseska s sodnimi pravilnicami).

24. *Dolenja Mersa* (Merse di Sotto), cerkvena sv. Silvestra pri vasi Pikoni v župniji Sv. Lenarta je iz konca 15. stoletja. Napis na zunanjščini prezbiterija z datumom 1498 XII aprila in s slabo čitljivim imenom stavbarja »Magister Lucas«. Stavba je sicer intaktna, toda slabo ohranjena. Pravokotna ladja z odprtim ostrejšem. Prezbiterij je poligonalno zaključen (štiri stranice šesterokotnika — edini primerek te vrste!) z mrežastorebrastim obokom. Pravokotni portal je pomaknjen nekoliko iz osi, na desni je eno samo okence. V ladji in prezbiteriju je po eno gotsko okno. Nad fasado je enoločna zvončnica. Zidava iz surovo obklesanih kvadrov s poudarjenimi ogli. Lopa in zakristija manjkata. V notranjščini je lep lesen oltar iz 17. stoletja, ki ga lahko primerjamo z oltarjem pri sv. Luku v Lipi in pri sv. Heleni v Ravnah.

25. *Pečnjè* (Pechinie), cerkev sv. Mihaela je podružnica župnije Matajur. Nastala je v kasnem 16. stoletju, kasneje so jo predelali in obnovili. Pravokotna ladja (morda kasneje povišana) z odprtim ostrejšem. Prezbiterij je

kvadratičen in se na zunaj ne loči od ladje; ima ometan strop. Slavolok je polkrožno zaključen. Portal in okni na fasadi so pravokotne oblike. Zadaj v prezbitteriju je šilastoločno okence. Biforna zvončnica je obnovljena ali vsaj popravljena. Fasada ima na vrhu trikotno čelo. Kamnitne stene so v novejšem času ometali. Streho pokrivajo korci.

26. *Prapotišče* (Prapotischtis), cerkva sv. Treh kraljev je nastala okoli leta 1470 in ni doživela sprememb. Kratka pravokotna ladja z vidnim ostrejšem. Tristrano zaključeni prezbitterij z mrežastorebrastim obokom; sklepniki in konzole so figuralno okrašeni po slovenskem načinu. Slavolok, portal in okna (na južni strani) so šilastoločne oblike. Krepka biforna zvončnica. Majhna šotorasta lopa (morda dodana ali predelana) je na severni strani zaprta. Zakristije ni. Zidava iz lomljenih in kvadratno presekanih, medsebojno pomešanih kamnov in z velikimi kvadri na oglih. Streha iz korcev. Na novejšem velikem oltarju je slika poklona sv. treh kraljev; dobro delo poznega 15. stoletja.

27. *Ronac* (Rodda), cerkev sv. Lenarta v Osijaku je iz poznega 15. stoletja s kasnejšimi prezidavami (zvonik, ki je vključen v jugozahodni ogel lope, polkrožno okno v prezbitteriju). Pravokotna ladja ima odprto ostrešje; tristrano zaključeni prezbitterij z močnim zunanjim talnim zidcem je mrežastorebrasto obokan z obdelanimi sklepniki. Dvokapna lopa je na levi strani zaprta, na desni strani pa se odpira v polkrožnem loku, medtem ko je na čelni strani enak lok presekal novejši zvonik. Šilastoločni portal je obnovljen, ob njem sta dve novejši pravokotni okni. Nadstropje za zvonove na stolpu je novejše. V južni steni ladje je šilasto okno. Stene iz lomljenih kamnov niso ometane, ogelni kamni so poudarjeni. Streha je krita s korci, pristrešek pa je ometan. V notranjščini je lesen oltar iz poznega 17. stoletja (poenostavljena shema zlatega oltarja).

28. *Ronac* (Rodda), hribovska cerkev sv. Urha je nastala okoli leta 1470 in ni bila predelana, pač pa je v slabem stanju. Pravokotna ladja ima odprto ostrešje. Tristrano zaključeni prezbitterij ima zunaj talni zidec, obokan pa je z mrežastorebrastim obokom s figuralno in rozetno obdelanimi sklepniki. Enoločna zvončnica nad fasado razpada. Portal je šilastoločn, desno od njega je skoraj kvadratično okence. Drugo pravokotno okence je v južni steni ladje, v prezbitteriju pa gotško okno z močno poglobljenim ostenjem. Cerkev nima niti lope niti zakristije. Stene so iz surovo obdelanih kamnov z močno poudarjenimi ogelnimi kamni. Streha je krita s korci, pristrešek ladje je enostaven, na prezbitteriju pa podvojen.



Prapotišče, cerkva sv. Treh kraljev



Ronac, cerkev sv. Lenarta



Ronac, cerkev sv. Urha



Speter Slovenov ob Nadiži, cerkev sv. Krna



Sarženta, cerkev sv. Nikolaja



Spinjon, cerkev sv. Duha



Lipa, cerkev sv. Luka



Dolenji Barnas, cerkev sv. Jerneja

29. *Speter Slovenov ob Nadiži* (San Pietro al Natisone), podružna cerkev sv. Krna (Kvirina), danes spremenjena v spomenik padlim, je stala na tem mestu že leta 1250, današnja stavba pa je datirana z letom 1493 (ali 1495?). Stavbenikov podpis beremo kot »Martinus Petr...« (Pirič ali Petrič).⁷ Pravokotna ladja z odprtim strešnim ogredjem. Tristrano zaključeni prezbiterij z mrežastorebrastim obokom poživljajo figuralno obdelani sklepniki in konzole, razporejeni po slovenski shemi. Biforna zvončnica je precej visoka. Šotorasta lopa z zazidano severno in na pol zazidano sprednjo stranjo. Zidava iz lomljenih kamnov ni ometana, ogelni kamni pa so poudarjeni. Kritina je iz korcev. Pred nekaj desetletji je bila cela stavba restavrirana. V tej cerkvi ali ob njej sta se do leta 1797 sestajali landarska in merska »banka«.

30. *Sarženta* (po starem Studenac) (Sorrento), cerkev sv. Nikolaja je podružnica Špetra, nastala v 16. stoletju; kasneje so jo nekoliko predelali in ji dodali stolp. Pravokotna ladja z odprtim ostrejšem ima zunaj pod pristreškom zobat friz. Poligonalno zaključeni prezbiterij ima novejši ometan strop z dvema majhnima sosvodnicama na straneh. Zakristija z enokapno streho je (mlajši prizidek?) na južni strani ladje. Fasadna stena se dviga nad višino ladijske strehe ter se končuje s trikotnim čelom. Slavolok je šilastoločen. Portal in fasadni okni so pravokotne oblike. Dvokapna lopa ima zazidano severno stranico, drugi dve pa se odpirata s polkrožnim lokom. Zvonik je kasneje prizidan ob severni strani ladje (nadstropje za zvonove je bilo v novejšem času prenovljeno). V južni steni ladje je šilastoločno okno in prav tako v zaključni steni prezbiterija. Stene iz lomljenih kamnov so surovo ometane, ogelni kamni pa so vidni. Streha je krita s korci.

31. *Spinjon* (Spignon), cerkev Sv. Duha spada v župnijo Landar. Verjetno je nastala v 16. stoletju, ker pa se je skoraj popolnoma porušila, so jo leta 1949 pozidali na starih temeljih. Ladja je pravokotna, prezbiterij pa kvadratičen in se zunaj ne loči od ladje. Zakristija je na desni strani ladje in je krita z enokapno streho. Samostojen nizek zvonik je na severni strani prezbiterija. Vrata, okna in omet — vse novo.

32. *Lipa* (Tiglio), cerkev sv. Luka je podružnica Špetra, nastala je v poznem 15. stoletju ter je skoraj nedotaknjena. Pravokotna ladja z vidno strešno konstrukcijo. Tristrano zaključeni prezbiterij je nekoliko višji od ladje, ima mrežastorebrast obok s figuralnimi sklepniki in konzolami po udomačeni shemi, zunaj pa ga obkroža močan talni zidec. Obnovljena šotorasta lopa ima slepo severno stranico in nizek parapet. Biforna zvončnica ima šilastoločna loka. Šilastoločna okna — dve na južni strani



Sv. Ivan v Čelè, sklepnik na oboku

in eno v zaključni stranici prezbitarija. Šilastoločen portal ima na vsaki strani po eno pravokotno okno. Stene so iz surovo obdelanega kamna in nalahno ometane, ogelni kamni so poudarjeni. Streha je iz korcev. Rezljani oltar je dobro delo 17. stoletja — prim. oltarje pri sv. Silvestru v Dolenji Mersi in pri sv. Heleni v Ravnah.

33. Dolenji Barnas (Vernasso), podružna cerkev sv. Jerneja je stavba iz poznega 15. stoletja in skoraj nedotaknjena. Pravokotna ladja z vidnim ostrešjem. Tristrano zaključeni prezbitarij je mrežastorebrasto obokan in ima figuralne sklepnike, zunaj ga obkroža talni zid. Biforna zvončnica je precej visoka. Šotarasta lopa je odprta na vseh straneh in oprta na dva slopa; parapeta nima. Profilirani šilastoločni portal ima na straneh po eno pravokotno okno. Slavolok in okno v južni steni prezbitarija sta šilastoločna. Stene iz surovo obdelanih kamnov so ometane, ogli so poudarjeni. Streha je krita s korci. V notranjščini je

bogato rezljan in zelo dekorativno delujoč oltar iz poznega 17. stoletja (zlati oltar).

Nekaterih gorskih cerkvic mi ni bilo mogoče popisati, ker so ostali od njih le zidovi (sv. Egidija v Kòsici — Cosizza, sv. Kancijana na Petjahom — Ponteacco) ali komaj kaj več kot temelji (sv. Jernej v Hlasti — Clastra, sv. Jurij v Gorenjem Barnasu — Vernassino).

BIBLIOGRAFIJA: O. Marinelli, Guida delle Prealpi Giulie, Società Alpina Friulana, 1912, passim; E. Cevc, Stavbar Andrej iz Loke in slikar Jernej iz Loke v Beneški Sloveniji, Loški razgledi 1960, str. 95—105, s starejšo bibliografijo; F. Stelè, Epigrafične drobtine II., Stavbar Andrej iz Loke, in IV., Magister Martinus Petrich, Zbornik za umetnostno zgodovino V. (1925) in VI. (1926); G. B. Corgnali, Curiostà Epigrafiche I., L'Iscrizione di S. Silvestro (Merso di Sotto) in II., L'Iscrizione di S. Giovanni d'Antro, Ce fastu, Udine, Società Filologica Friulana, XIII. (1937) in XIV. (1938); G. Grion, Le Iscrizioni di S. Giovanni d'Antro, Pagine Friulane (1893), str. 170; G. Marchetti, Gian Paolo Thanner pittore e intagliatore in Friuli, Sot la nape, Udine, IX, 1957; isti, Ancora pitture di G. P. Thanner, ibid, X. (1958).

Opombe:

¹ Napis na plošči, vzdani na prezbitariju v Porčinju (Porzús).

² Sporni napis v Briščah mislim, da lahko beremo takole: maister. andre. von. lack. marmbre(cher) 1477. Marmbrecher = kamnosek — marmorja kakor Steinbrecher = kamnosek.

³ Napis pri Sv. Ivanu v Čelè: maister. andre. von. lack. Jacob. 1477.

⁴ Za freske pri sv. Ožbaldju pri Partistagnu glej A. Rizzi, Ancora sulla pittura trecentesca in Friuli, Sot la nape, Udine, X, 1958, str. 1.

⁵ V slovenskem rezbarstvu se pojavi leseni oltar zlatega tipa v polnem razcvetu v drugi polovici 17. stoletja. Kaže pa posebno in bogato zbirko ornamentalnih motivov, ki jih — delno poenostavljene — srečamo tudi na podobnih oltarjih čedajske Slovenije. Primerke pravega zlatega oltarja srečamo v Furlaniji — razen v navedenih treh v Kravarju in Barnasu — še v župni cerkvi v Grions del Torre, v vikariatni cerkvi v Forame d'Attimis, v votlini ob cerkvi sv. Ivana v Čelè; zadnji oltar je bil prvotno v cerkvi in so ga šele pred nekaj desetletji premestili v jamo.

⁶ Za te slikarije glej že navedeno študijo E. Cevca, Stavbar Andrej in slikar Jernej iz Loke.

⁷ Napis pri sv. Krnu: Anno domini 1493 (ali 1495) Mag(iste)r Marti(nus) Petr...

Giuseppe Marchetti

Fronta na Kalvariji

Letos pomladi 1965 bo ravno petdeset let, kar je Italija 24. maja 1915 napovedala vojno avstro-ogorskemu cesarstvu.

Ta vojna je prizadela velik del slovenske zemlje in povzročila toliko vojnih grozot, kakršnih nismo že od turških vpadov več poznali. Medtem smo sicer pred približno 160 leti imeli hude napoleonske vojne, v katerih je padlo precej naših vojakov v avstrijskih in francoskih vrstah, toda vojne motnje so hitro prehajale preko naše zemlje, ker so Francozi po vrsti tolkli avstrijske armade in skleпали z Avstrijo mirovne pogodbe, tako da se vojskujoče armade niso dolgo mudile na naši zemlji.

Čisto drugačna pa je bila dolgoletna uničujoča avstrijsko-italijanska vojna, saj je od 24. maja 1915 do 24. oktobra 1917 celih 29 mesecev na 350 kilometrih fronte na slovenski zemlji nekaj sto divizij streljalo s tisoči topov in minometalcev, z desettisoči strojníc in s stotisoči pušk, rušilo levo in desno stotine naših vasi, vrtalo po zemlji, jo prekopavalo in metalo v zrak, ubijalo drug drugega s strelnim, plinskim in hladnim orožjem, a povrhu še pustilo v zemlji prekleto seme tisoč in tisoč neeksplozivnih bomb in granat, ki še zmerom po pol stoletju sejejo smrt med vinogradniki in nedolžnimi otroki.

Med to vojno smo Slovenci spoznali dolgo vrsto strahotnih apokaliptičnih jezdecov-spremljevalcev vojne: taborišča, internacije, pregnanstva in begunstva, tifuse in veliko morilko narodov, špansko influenco. Najverneje nam je podal podobo teh časov naš veliki ljudski pisatelj Franc Saleški Finžgar. Mislili smo, da ne more biti na svetu večjih grozot, toda v zadnji drugi svetovni vojski smo spoznali, da so še večje strahote na svetu, da je bil bobneči ogenj na soški fronti le uvod v še hujše trpljenje slovenskega naroda. Da bi se nikdar več ne povrnilo!

Bojna črta je tekla leta 1915 po slovenski zemlji od Devina in Štivana pri morju čez zahodni Kras, Brda, Spodnjo Vipavsko dolino, po vsej Soški dolini do Bovca in naprej mimo Predela v Kanalsko dolino do Naborjeta in nato po grebenih Karnskih Alp.

Avstro-Ogrska je bila zapletena že deset mesecev v hudih bojih na ruski in srbski fronti, ko so se na Primorskem pojavile prednje straže velikih italijanskih armad, ki so se zelo počasi in skrajno previdno valile čez mejo in tipale za sovražnikom.

Avstrijska poveljstva so ukazala, da morajo kmetje zadnji hip spraviti na varno živino in vozove, da bi jih ne zasegel sovražnik. Zato so hitele čez soške mostove dolge vrste kmečkih voz, ki so gnale pred sabo težke furlanske vole mimo Gorice v notranjost Avstrije. V nasprotni smeri so korakali proti Soči manjši oddelki avstrijske vojske, ki so komaj zlezli iz tovornih vlakov, ki je na njih vagonih pisalo 40 Mann in 6 Pferde (40 mož in 6 konj).

Še celo vrhovno poveljstvo nad soško fronto v Postojni, na čelu z generalom Svetozarjem Borovičem, ni vedelo, kje bo fronta obstala, in še manj, kako se bo razvijala vojna z novim sovražnikom avstro-ogrske monarhije. Prve dni vojne ni nihče oviral ljudi, ki so begali sem pa tja čez Sočo in ki niso vedeli, ali bi zbežali ali pa kar doma pričakali vojnih dogodkov.

Žita na poljih so se že klasila in ljudem, ki so morali iti od doma, se je zdelo, da kaže vse na izredno bogato letino. Zato ni noben kmet sam od sebe bežal, ampak so šli le tisti, ki so jih izgnale žandarmerijske patrolje. Sicer pa so kmetje obdelovali polja kar zraven strelskih jarkov in so se nanje navadili domači in tuji vojaki. Tako je bilo po vseh frontah Evrope in tudi pri nas ni bilo drugače. Največ kmetov so pobili ali ranili šrapneli, ker so pač sovražni vojaki streljali na vse, kar se je premikalo pred njihovimi očmi.

Iz Trsta in Gorice pa so bežali deset tisoči v paničnem strahu. Šli so do Ljubljane, kjer je nastalo strašno pomanjkanje stanovanj. Že tako visoke cene življenjskim potrebščinam so kar poskočile. Kranjska dežela je bila razglašena za vojno ozemlje, na katero je prišlo polno vojaščine in beguncev, a skoro nič več vlakov z živili. Rekvizicijske komisije so večkrat na leto skrbno izpraznile vse kmečke kašče, hleve in svinjake.

Na soški fronti so nastala, kakor pri je-tičnem človeku, nekatera trdovratna ognji-šča: Doberdobska planota z Vrhom sv. Mi-haela, nato pa še Fajti hrib. V goriški kot-lini Kalvarija nad Podgoro, z Oslavjem in Sabotinom, po padcu Gorice v avgustu 1916 pa še sveta Gora s svetim Gabrijelom, v Soški dolini najprej Plave, nato Vodice in Banjska planota, v Gorenji Soški dolini sta Krn in Rombon dve leti in pol uničevala tisoče mladih življenj. Tri stvari so zdaj zgodovinarjem jasne: da velikanska itali-janska premoč v začetku vojne nasproti Avstriji ni znala s hitro strateško akcijo te svoje prednosti izkoristiti, da je kasneje Avstrija hitro propadla in da tudi ona ni bila sposobna spraviti italijanske sile s slo-venskega ozemlja ter je udarna moč nem-ške vojske ostala do konca precejšnja.

Čeravno je bila najvažnejša fronta ob Soči na slovenskih tleh, pa so slovenske polke in druge enote poslali nekam kasno iz Galicije. Slovenci so bili na Goriškem raztreseni po raznih vojaških enotah. Od vseh raznih avstrijskih narodnosti so se na italijanski fronti najbolj izkazali Jugoslo-vani, in sicer Dalmatinci in Bosanci, ki so zadržali ves pritisk italijanske III. armade na Krasu, Kalvariji nad Podgoro in pri Pla-veh. Upravičeno so samo nje hvaliti, a zato so tudi imeli strahovite izgube.

Kalvarija nad Podgoro je majhen podol-govat grič, pokrit z akacijevim gozdom, v neposredni bližini Gorice. V Gorico so ne-nehno prihajale na ogled najznamenitejše avstrijske politične in vojaške osebnosti ter številni nemški vojaški dopisniki. Zato se o nobenem odseku fronte ni toliko poro-čalo kot o Kalvariji. Kalvarija se imenuje greč, na katerem so stali trije križi, ki so jih zdaj v najnovšem času spet obno-vili. Nad štirinajst mesecev je okoli teh treh križev divjal noč za nočjo strahovit boj. V velikih italijanskih ofenzivah je grič dobesedno gorel in vrel pod strahovitim ob-streljevanjem. Najhujše za branilce Kalva-rije so bile velikanske 'bombarde' ali po naše mine, ki so sopihajoč priplavale po zraku in nato eksplodirale s strašnim prit-iskom, ki je rušil vse kaverne in še tako trdna zaklonska. Na Kalvariji je izkrvavel cvet italijanske inteligence v brezsmiselnih napadih na avstrijska strojnična gnezda in

goste mreže žičnih ovir. Med padlimi je bilo tudi veliko iredentističnih intelektualcev iz Trsta in sploh s Primorskega, ki so želeli, da jih Italija odreši izpod avstrijskega jar-ma in so se zato imenovali neodrešeni (irre-dentisti): Med padlimi iredentisti je najbolj znamenit italijanski tržaški pesnik Scipio Slataper, ki je napisal čudovito lepo knjigo o Krasu in kraškem prebivavstvu »Il mio Carso«.

Stotine vojnih dopisnikov je hotelo ujeti v svoje dopise vso strahoto Kalvarije. Kri-ži so bili po dveh mesecih razbiti in raz-streljeni v drobne koščke, a na zemlji, kjer so stali, so gomazeli ljudje, vihteli bajonete, jurišali in padali in spet jurišali noč za nočjo. Dopisnik znanega budimpeštanskega lista »Pester Lloyd« je hotel pričarati brav-cu nasprotje med milino narave in tem pošastnim klanjem, pa je začel svojo repor-tažo takole: »Komaj je umolknil zadnji glas večernega zvona v dolini, je že začela hru-meti nočna bitka...« Toda kako naj bi zvonili zvonovi v dolini, ko so takoj ob za-četku vojne morali pobrati kemblje in jih zakopati, a večino zvonikov so porušili z obeh strani vneti topniški opazovavci.

Pred začetkom vojne je bila pokrajina okoli Gorice izrazito slovenska pokrajina s cerkvami na vsakem briškem griču, z veli-kimi cerkvami v ravnini, s tremi znameniti-mi božjimi potmi v bližini: sveto Goro nad Solkanom, Kostanjevico nad goriškim mestom in z veličastno cerkvijo Žalostne Matere Božje na Mirenskem gradu. Nekaj mesecev artilerijskih bojov in strahovitega ognja več sto italijanskih topov je najprej pometlo vse zvonike, nato je izvrtalo glo-boke luknje v pročelja in strehe in končno so še velike granate spremenile ta svetišča v kup razvalin. Ko si pogledal po nekaj mesecih vojne po pokrajini, si videl le po-lja, okleščeno drevje in nikjer več nobene-ga zvonika. Koder se je vlekla nesrečna bojna črta, so se sesula v prah naselja in cerkve. Koder so divjali boji, so topniški oficirji z obeh strani najprej streljali na zvonike kot najbolj razgledne točke za so-vražnikove opazovavce.

Večina duhovnikov je ostala v najbolj obstreljevanih vaseh in v samem mestu Gorici skupaj s svojimi verniki. V Gorici je vztrajal nekaj mesecev v svoji nadškofijski

palači nadškof dr. Frančišek Sedej. Granate so padale tudi na škofijsko palačo, a v vrtu je bil še manj varen pred izstrelki ter je nekajkrat le za las ušel smrti. Znamenit je bil župnik Fabian v sv. Luciji na Mostu, ki je vztrajal vso vojno v največjem ognju granat vsa leta fronte. Sveta gora je bila že na pol porušena, a še je tja hodil redno in se zadrževal v razstreljenih prostorih pater Frančišek Ambrož. Neki vojni dopisnik je pisal o njem, ne da bi ga videl in ga seveda zamenjal z nekim drugim patrom, ki je bil medtem že v Ameriki. Na številne goriške cerkve so tudi stalno padale granate in zmerom se je nekaj rušilo, tako da je bilo pričakovati, da se bo vse sesulo, toda nekaj so ljudje sproti popravljali in tako je prišla med vojno italijanska zasedba Gorice. Prej so letele granate z zahodne strani, nato pa z vzhodne, avstrijske. A ko se je fronta v oktobru 1917 oddaljila od Goriške, so že bile takoj v skoro vseh goriških cerkvah službe božje pod razbitimi oboki in majajočimi se strehami.

Fronta je razdelila goriško deželo in ljudi na dve strani: eni so morali iti v begunce v notranjost Avstrije, ki je bila dolejš njihova država, druge so odpeljali v internacijo v Italijo, največji del prebivavstva pa se je kilometer, dva za fronto stisnil v poškodovane hiše in naprej delal na polju pod žvižgom šrapnelov. Ljudje na avstrijski strani so globoko sočustvovali s tistimi, ki so jih Italijani odpeljali v internacijo. Smilili so se jim, ker so si mislili: gorje njim, ki so padli v neusmiljene sovražne roke. Med interniranimi je bilo tudi okoli 80 duhovnikov, ki so jih italijanske oblasti odpeljale v notranjost Italije; največ v mesto Cremono. Tam so jih nastanili v nekem velikem inštitutu. Ravno z rokavicami niso delali z njimi in padla je marsikatera huda beseda. Furlanski duhovniki pod Avstrijo so bili pristaši italijanske ljudske stranke pod vodstvom monsignorja Faiduttija, ki je bil deželni glavar in vnet pristaš Avstrije. Kasneje so vse te naše in furlanske ljudi z desnega brega Soče poslali iz Cremono v razne italijanske pokrajine. Dajali so tudi njim begunsko podporo, s katero se je dalo za silo živeti. Italija je na strani bogatih zahodnih zaveznikov dobivala neovirano velikanske količine moke, masti, konserv,

zmrznjenega mesa, volne, bombaža, gume, skratka, dobivala je vse, kar sta potrebovala italijanska armada in italijansko ljudstvo v vojnem času. Zato tudi naši begunci in interniranci niso med italijanskim ljudstvom trpeli pomanjkanja, a kar je glavno, nikomur niso bili napoti in niso nikomur nič odjedali ne pri aprovizaciji ne pri nakupih živil pri kmetih. A samo italijansko ljudstvo jih niti politično ni postrani gledalo kot »avstriache« ali »tedesche« (kot Avstrijce ali Nemce), ker niso bile niti katoliške niti socialistične množice za vojno. Tako so naši ljudje v sovražni deželi bolj odrezali kot na domačih slovenskih tleh in sploh v lastni avstrijski državi, ki je bila kot oblegana trdnjava, v kateri so bili drug drugemu nevoščljivi za sleherni grizljaj. Šele po vojni, ki se je zmagovalno končala za Italijo, so nemobilizirani italijanski rezervni oficirji in podoficirji prinesli na italijanske trge in ulice nacionalno nestrpnost. To so že čutili ob koncu vojne naši begunci in po koncu vojne tisti slovenski vplivni ljudje, ki so jih italijanske oblasti pobrale po primorski deželi in konfinirale po nezdravih krajih Sardinije in južne Italije.

Hujša in težja je bila pot slovenskih beguncev, ki so se morali zateči v notranjost lastne države-Avstrije. Sprejeli so jih sicer s sočutjem, ne pa navdušeno, ker je bila Avstrija vpletena v vojno že deset mesecev in so begunci iz Galicije, Bukovine, Karpotov in Srema preplavili že mnoge avstrijske pokrajine. Draginja je bila že velika. Iz tistih krajev, ki so jih izpraznili, so pobrale oblasti ljudi na vlake in jih odpeljali v Vagno pri Lipnici na Štajerskem, kjer so zgradili zanje velikansko taborišče. Tu so naši slovenski ljudje prvič okusili, kaj je taborišče. Iz tega taborišča so pognala zlasti na Štajerskem, Gornje-Avstrijskem in Moravskem še druga taborišča za naše ljudi. Bila je v njih običajna taboriščna disciplina, potrebna v ustanovah, kjer živi skupno življenje velika množica ljudi, slaba hrana, dolčas, ki vlada zmerom v taboriščih, domotožje in odrezanost od sveta. Ni čuda, da ni šel v begunsko taborišče nobeden, ki si je znal drugače pomagati. Vse obstoječe slovenske organizacije in stranke so čutile, da morajo pomagati toliko tisočim Slovencev, ki so izgubili svoj dom. Vsi listi

so živo opisovali bedo beguncev in poudarjali, da jim mora vsak slovenski človek pomagati. Postavili so na noge ‚Posredovalnico za goriške begunce‘ pri Zadrudni zvezi. Sam dr. Janez Evangelist Krek je bil njen predsednik. Toda kaj je mogla drugEGA pomagati ta ‚Posredovalnica‘, kot dati nasvete, iskati službe, stikati za stanovanji, kamor bi lahko poslali begunske družine. Le manjši del beguncev je šel po sili v taborišča, večina se je razkropila po Dolenskem in Štajerskem. Begunske družine so dobivale sicer denarno podporo, in ker je bila večina družinskih poglavarjev pod orožjem po frontah, tudi vojaško podporo. Toda v obleganih centralnih silah: Nemčiji in Avstriji ni bilo mogoče zaustaviti hitrega naraščanja cen. Kmalu je bilo za denar le težko kaj dobiti, a kaj naj bi dali begunci v zameno za živež. Uradna aprovizacija po občinah je mogla nabrati le malo blaga po drugih bogatejših deželah. Na kmetijah na Kranjskem in Štajerskem so bile same ženske doma, moške so bili po ujetništvih ali po frontah, živi in mrtvi. Ker je bila Kranjska dežela vojno zaledje, so se po njej sprehajale neprestano rekvizicijske komisije, ki so očistile hleve do zadnjega repa in utišale kruljenje rilcev po svinjakih. Žene so same gospodarile in delale, kakor so vedele in znale. Preudarne so lahko odplačale dolgove, ki so pritiskali vse grunte, a moral si biti še posebno politično razgledan in daljnoviden, da nisi šel na limanice avstrijske propagande za pogostna vojna posojila. Odajati je bilo treba vse, kar je imelo kakšno vrednost: bakreno in medeninasto posodo, nikelj, kotle, zvonove iz zvonikov, zlat prstan za železen, nadomestke-surogate za pravo blago: bukovo in robidno listje za tobak, lesno volno namesto prave volne, lepenke namesto pravih podplatov, olje iz mahov, posušeno zelenjavo namesto mesa v konservah itd. Vino ni bilo vino in pivo ne pivo. Kdo vse ni trkal poleg beguncev ra kmečka vrata! Nič niso zalegle simpatije in razumevanje odgovornih slovenskih ljudi za begunsko stisko, ker so takrat vladali neizprosni zakoni velikanskega pomanjkanja v sestradani in oblegani avstrijsko-nemški trdnjavi in je bilo čutiti predvsem pritisk verižnikov in vojnih dobičkarjev.

Ko so se po zlomu italijanske fronte pri Kobaridu v oktobru 1917 morale umakniti italijanske armade onstran reke Piave, so se begunci z nepopisnim veseljem začeli vračati v razbite vasi ob Soči in na Krasu. Nič jih ni moglo zadržati, ne prepovedi oblasti in ne strah pred zimo v razvalinah. Improvizirali so strehe iz vojaške pločevine, a na pomlad so ženske začele čudno kmetovanje: brez gnoja in pluga, brez živine in pravega semena.

Na Primorsko pa niso hiteli samo begunci, temveč so jo kmalu za njimi ubrale iz vse Slovenije skupine nedoraslih fantov, starih možakov, vojnih begunov vseh vrst in poklicev, ki že štiri leta niso dobili več v trgovinah ne dobrega volnenega in bombažastega blaga, ne poštene konzerve. Prav so imeli ti naši ljudje, ako zdaj gledamo nazaj na takratne dogodke, da so si šli poiskat svoj vojni plen za vse pomanjkanje in trpljenje med vojno. Po neštetihi kavernah, zakloniščih, podzemeljskih skladiščih in ofircirskih kantinah so bile za sestradane oči naših ljudi s Kranjskega, primorskega zaledja velikanske količine najdragocenejšega blaga, ki so ga pošiljali veliki antantni zavezniki Italiji. Siromašnih avstrijskih zaklonišč z ničvrednimi konservami in velikanskimi kupi medenih nabojev za granate niso niti pogledali. Planili so rajši v italijanske kaverne po Krnu, Rombonu, Banjščici, da bi si nabrali volnenih odej, pravih ameriških čevljev z resničnim podplatom, steklenk chiantaric, konserv vseh vrst, riža in številnih italijanskih sirov. Po dolinah so prežali nanje žandarji, zato so hodili gor in dol čez deset tolminskih grap, da bi se prihotapili s svojimi velikanskimi svežnji neopazno domov. Česar niso hiteli pobrati domačini od blizu in daleč, so pobrale komisije iz Rajha, a ostalo italijanska podjetja za pobiranje vojnih ostankov. Še do najnovejšega časa pa so pobirali posebni iskalci z Geigerjevimi števcji zadnje ostanke velikih ofenjziv na soški fronti-neeksplodirane granate in šrapnele.

A do konca prve svetovne vojske v novembru 1918 se niso mogli vrniti vsi primorski begunci, ker se mnogi niso imeli kam vrniti, ker so živeli v velikih skupinah po raznih avstrijskih deželah v raznih tovarnah. Ko se je z mnogimi zapleti ustvar-

jala s težavo nova država južnih Slovanov, so že brali v listih, kako so narodno nestrpni novi italijanski gospodarji, kako se počasi zapira nova meja pri Postojni. Še so tudi slišali, da imajo primorsko vino, sadje in povrtnina hudega tekmeča v italijanskih pridelkih, da se zapirajo trgi podonavskih mest primorskim kmetijskim pridelkom, a kar je najhuje, da v javnih in zasebnih službah ni mesta slovenskemu delovnemu človeku.

Kaj kmalu je 1. 1919 začel teči nov tok beguncev s Primorske v Jugoslavijo, nekateri so se že po komaj nekaj mesecih življenja v domačih primorskih krajih vrnili nazaj tja, kjer so prebili težka in lačna begunska leta med prvo svetovno vojno. Vse do aprila 1941, do napada fašistične Italije, ni nikdar usahnil tok beguncev s Primorske v Jugoslavijo.

Ko so 1. 1941 med drugo svetovno vojno barantali za slovensko zemljo in jo razdelili, se je tok beguncev spet obrnil in so se ljudje spet vračali na že usahla ognjišča na Primorskem. Vračali so se z namenom, da se ognejo hujši zverski sili nacizma, da se nekam skrijejo med svoje ljudi in znance, da rešijo kožo v vojni zmešnjavi.

A kaj kmalu so ljudje spredvideli, da se

pred uničevalno silo fašizma in nacizma ni moč nikjer skriti, da gre v teh trenutkih ne samo za obstoj slovenske zemlje, ampak samega slovenskega naroda. Zato se je slovensko ljudstvo na Primorskem skupaj z drugimi Slovenci pod različnimi tujimi okupatorji dvignilo kot en moč, da strese s svojega hrbta italijanski fašistični jarem in se združi z vsemi ostalimi Slovenci. Pot hudih bojev do narodne osvoboditve je bila silno težka. Saj so bila begunska taborišča iz prve svetovne vojne le umazana, dolgočasna zbirališča naših sestradanih ljudi v primeri s peklenskimi strahotami italijanskih 'campi di concentramento' in nemških 'Vernichtungslager'. V stoječi vojni prve svetovne vojne na soški fronti so umirali stotisoči v ognju topov, strojníc in min ter zastrupljeni po strupenih plinih. Toda nihče ni takrat streljal ujetnikov, nihče ni mučil ljudi po ječah, nihče ni streljal talcev med civilnim prebivavstvom in požigal vasi. Vsa slovenska zemlja od enega kraja do drugega je bila krvava fronta, po kateri so divjale tuje sile v lovu za zavednim slovenskim človekom. Še nikoli v svoji zgodovini se niso Slovenci tako znašli v bojih proti skupnemu sovražniku kakor med zadnjo svetovno vojno.

Albert Rejec

Rožnate vojne dopisnice

(Nekaj spominskih utrinkov ob petdesetletnici prve svetovne vojske)

Prvo marčno nedeljo leta 1915 sta hitela Počtnikov Janez in njegova sestra Ana od rane službe božje. Srečavala sta starejše ljudi in jih pozdravljala z besedami: »Bog vam daj del sv. maše!« Pobožno so jima odgovarjali: »Bog plati!«

Nasproti jima pridejo mladi fantje in ju ustavijo: »Popoldne gremo!«

»Danes se bero svete maše za vojake!« se oglasi Ana.

»Da bi nas Bog obvaroval!« reče eden izmed fantov.

»Da bi se srečno vrnili!« pripomni drugi.

Ko so se razšli, sta Janez in Ana molče hitela dalje. Strah pred bližajočo se ločitvijo jima je stiskal grlo. Na koncu gozda Janez tiho reče: »Vem, kje bi se skrili.« Sestra mu prestrašena odgovori: »Zandarji bi te našli.« In čez malo časa: »Vajdovega Mihala so tako dolgo iskali, da so ga odkrili pod podom v staji in ga pred hišo ustrelili.«

Doma je bilo vse tiho. Mati je prišla iz kuhinje in Janez je vprašal: »Kje je oče?« »V vinograd je odšel!« Opazila je trpek izraz na sinovem licu in pristavila: »Opoldne se bo vrnil.« Čeprav je vedela, da ga ne bo, ker se je hotel izogniti žalostnemu slovesu, sinu tega ni povedala.

»Kje pa je brat?«

»Sosega je šel prosit, da bi nas peljal na kolodvor.«

Nato je Ana pomagala materi polniti lesení vojaški kovček, Janez pa je odšel v hišo, nato v hlev in sadovnjak. Pred vsakim drevesom se je ustavil, ga ogledoval in se poslavljaj.

Opoldne se je družina zbrala v kuhinji in sedla k mizi. Teta Liza je nalila vsakemu poln krožnik juhe. Vendar se nikdo ni mogel pokrižati in moliti, nikdo ni mogel vzeti žlice v roko.

»Jejte,« je prosila Liza. »Čemu sem pa kuhala?«

Vendar so vsi negibno sedeli in strmeli predse.

»Danes bodo še hude ure, Bog nam pomagaj!« je potožila mati. Janez je vstal od mize in se naslonil na steno. »Ne bodi žalosten,« ga je tolažila mati. »Ko prideš iz vojske, ti bom kupila zlato uro!« On pa je prebledel do ustnic, stopil proti durim in odšel po veži v sobo. Vsi so šli za njim.

Mlajši brat Andrej se ga je oklenil in jokaje prosil: »Ne odidi, Janez, ne odidi!« Janez se je trdo oprjel roba mize in glasno zajokal, za njim še Ana. Slutnja nemile usode, ki je zasenčila bratovo življenje, jim je težila duše. Mlada srca bolečine niso mogla prenesti. Odprla so se in v nezadržanem toku solz izlivala strašno žalost. Tožeči glasovi so vreli iz grl in odmevali po hiši. Mati je stala sredi sobe in sklepala roke. Vpitje njenih otrok se je odbijalo od sten in je tolklo po srcu.

Sosed je slišal kričanje in rekel svoji ženi: »Pri Potočnikovih pa tako žalujejo, kakor da bi Janez umrl!«

Zapregel je konja v kočijo in odpeljal z dvorišča.

Ko je mati slišala topot konjskih kopit pred hišo, je stopila k podobni Matere Božje in zaprosila: »Marija, tudi ti si morala dati svojega Sina! Pomagaj nam!«

Silovitost žalobnega izbruha je začela poje-mati in se počasi prelila v tiho ihtenje. Teta Liza je odprla duri. Pred njimi je stal Kosov Matjaž, Janezov prijatelj, in rekel: »Jurkova dečka in Mavrinov Alojz so že odšli.«

Mati se je obrnila k otrokom: »Pripravimo se!«

Na voz so vzeli tudi Matjaža in se odpeljali. »Zbogom, rojstna hiša!« se je poslovil Janez od doma. In kmalu nato: »Zbogom, domača vas!«

Sonce je sijalo, grelo pa ni. Peljali so se čez puste, rjave travnike in skozi sivi gozd. Jokali niso več, le od časa do časa je koga streslo notranje zadržano ihtenje. Matjaž je poskušal peti pesem o rdečih oblakih, ki pomenijo vojno in o prekletem peresu, ki ga je zapisalo v ta vojaški stan, a je njegov hripavi glas kmalu utihnil, potem pa so se tiho pripeljali v mesto. Na Glavnem trgu se je zbralo nad 400 devetnajstletnih fantov iz vsega okraja. Zandarji so z bajoneti na puškah krožili okrog njih in jih urejevali v osmerostope. Zaslišala so se nemška povelja in zaigrala je godba. Dečki so naložili kovčke na rame in odkorakali na postajo. Za njimi se je zgrnila množica ljudi: starši, sorodniki, prijatelji, znanci in neznanci so jih spremljali v sprevodu. Ženske so jokale, moški so v skrbeh govorili: »Kaj bodo s to golobrado mladino na vojski? Saj se ne bodo znali čuvati, vse bodo pobili!« Med poslednjimi sta šla tudi stari župnik in učitelj. »Ste videli!« je rekel učitelj, »nemškutarji grede tudi v sprevodu. Pa niso ne žalostni in ne v skrbeh!« »Saj imajo svoje sinove varno spravljene pri raznih vojnih dobaviteljih,« je odgovoril župnik. »Slovenska raja bo plačevala največji krvni davek!«

Na kolodvoru je čakal dolg, črn vlak. Zandarji so fante naglo spravili v vagon. Se po-

slednji »Zbogom!« »Srečno!« in kolesa so zaškripala. Janez je stal pri vratih. »Pridite za mano!« je zaklical.

»Na oni svet! Na oni svet!« je tedaj tiho, a razločno spregovorilo v Aninem srcu. V tisti nesrečni uri se je v njenem srcu prvič javil neki skrivnostni glas.

Vlak se je premaknil. Ženske so stopile bliže k vagonom, grabile sinove za iztegnjene roke, vpile, jokale, klicale imena svojih otrok, fantje so kričali, vlak je žvižgal in vedno hitreje drsel s postaje.

Le mahajoče rutice, ki so frfotale po zraku, so bile še zveza z odhajajočimi.

Ko je vlak izginil, je kričanje potihnilo, postaja se je izpraznila, ljudstvo je odšlo. Le Potočnikovi so ostali pri tirih, dokler ni stopila k njim teta Liza in rekla: »Voznik vas čaka.«

Odtrgali so se z mesta, kjer so čakali kakor vkopani. Ko so sedeli na vozu, je teta pripomnila: »Tudi oče je bil na postaji.« Potem so se molče odpeljali po samotni pokrajini proti domu.

Od preživelih razburjenj izmučeni so šli spat. Mati pa je bedela. V mislih je spremljala sina in srce ji je v bridkosti močno utripalo. V vroči molitvi je priporočala Janeza božjemu varstvu.

Čez teden dni je prinesel pismonoša k Potočnikovim rožnato dopisnico. Janez je pisal: »Nisem daleč od doma. Tukaj je mnogo dečkov iz našega okraja. Z Mavrinovim Alojzom sva skupaj. Spimo na skednjih, v slami. Zelo sem se prehladil.«

Na drugi dopisnici je že pisal: »Pošljite mi denar in živila, vedno sem lačen.« Tretja rožnata dopisnica se je glasila: »Pridite me obiskat. Vsako nedeljo sem prost.«

»Kdo bi obiskal vojaka?« je vprašala mati. Vsi bi radi šli, a vsi naenkrat niso mogli od hiše. In so se pogovorili, da se peljejo prvič mati, sestra in brat.

Janez je bil suh in bled, vojaška obleka, kapa, čevlji, vse na njem preveliko. Pridružili so se še drugi dečki vojaki, in mati je odprla kovček z domačimi dobrotami.

Drugič je šel brat Andrej sam. Ko se je vrnil, je rekel materi: »Najrajši bi bil ostal pri Janezu. Tudi na vojsko bi šel z njim.« Nato je peljala teta Liza dva kovčka kruha, mesa, potic, da je potolažila v vojake preoblečeno deco, kot je sama rekla.

Naslednjo nedeljo so imeli vojaki zbor na velikem trgu. Po zboru so zapeli: »Kadar boš na vojsko šel, pridi mi povedat...« Lepo in čisto so zadoneli ubrani glasovi, iz njih pa je zvenela taka žalost za izgubljeno mladostjo, za izgubljenim življenjem, da se je Ani stemnilo pred očmi. Kot velika, siva ptica se je dvigala pesem v višave in zakrila sonce in nebo. Andrej in Ana sta se naslanjala na steno bližnje hiše in njuni srca sta jokali.

Poslednjo nedeljo so Janeza obiskali oče, mati in sestra. Janez ni bil prost, imeli so strelske vaje. Govorili so le četrte ure, potem

je moral oditi. Starši in sestra so stali ob cesti, ko je prikorakal njegov vod mimo. S puško na rami je gibčno skočil k svojcem, jim hitro segel v roko, nato pa prav tako lahkotno šinil nazaj v vrsto. Tedaj se je izvilu očetu zamolklo stokanje iz prsi. Naslonil se je na ograjo ob cesti in jokal. Ko je Ana to videla, so tudi njej privrele solze v oči in je tako ihtela, da se je tudi ona morala nasloniti na ograjo. Slonela sta tako in solze so jima lile v občestni jarek. Mati pa je stala in gledala za sinom, dokler ga ni ovinek skrtil njenim očem.

Na vlaklu so bili zatopljeni vsak v svojo žalost in dolgo molčali. Blizu doma pa je rekla mati očetu: »Zavoljo tega, kar si danes pretpel, naj ti bo mnogo odpuščeno.« Ana teh besed ni razumela, vtisnile pa so se je v spomin.

Naslednji teden so bili fantje že v pokretni četi. Čez nekaj dni je rožnata vojna dopisnica naznanila: »Ne smem Vam pisati, kje sem. Pošljite mi denar in živila na voj. p. 614.« Zopet čez teden: »Pošljite mi kruh. Tukaj jedo ljudje polento. V. p. 322.« — Potočnikovi so zdaj vedeli, da je Janez na italijanski fronti.

»Kako je z vašim sinom?« je vprašal stari Grnjak. »Vedno je lačen. Vsak teden mu pošiljam živila,« je odgovorila mati. »Ta stara Avstrija bo propadla,« je kimal vaški modrijan. »Če nima niti toliko živeža, da bi mogla nasiti vojsko, jo bo zlodej vzeli!«

Spet dopisnica. Janez je pisal: »Slišimo topovsko streljanje. Sovražni aeroplani letajo nad nami. Pošljite mi kruh na vojno pošto 328.«

Čez 14 dni: »Krogle in granate žvižgajo nad nami.« In kmalu nato od voj. p. 329: »V bojih sem ostal do sedaj še živ in zdrav. Molite zame, tu drugo ne pomaga!«

Spomladi 1916 se Janez več tednov ni oglašil, potem je sporočil po dopisnici: »Dolgo smo se vozili... Daleč smo se odpeljali... Ne pošiljajte mi živeža. Vsega imamo dovolj, še rum dobimo. Pišite mi na voj. p. 73.« In mati mu je pisala: »Preljubi moj otrok! Predragi sin!«

V Ani se je zganilo ljubosumje. »Njemu pišete 'moj sin', meni pa še nikdar niste rekli 'hčerka moja', zmerom le Ana,« ji je poočitala.

»Tisti otrok, ki je v največji nevarnosti, je materinemu srcu najbližji. Ko bi ga mogla moja ljubezen obvarovati pred...« Ni rekla pred čem, vendar sta obe vedeli. »Moliti moramo zanj. Vsak večer molim rožni venec. Ne morem prej zaspati, dokler ga ne izmolim. Molitev mi pomirni srce,« je rekla Ana.

»Povsod, pri vsakem delu mislim nanj in ga priporočam božji milosti,« je dejala mati in se obrnila k staremu Grnjaku, ki jo je obiskal.

»Kaj pa vaš Janez?« je vprašal. »Še se nam oglašja, hvala Bogu!« mu odgovori mati in sklene roke.

»Če ne bo ta stara Avstrija kmalu propadla, bo propadel naš narod. Nikjer ni več mož ne fantov. Žene in otroci se mučijo na njivah, orjejo, kosijo. V cerkvi je moška stran prazna, nekaj starcev je še videti, na ženski strani je



Na tisoče takih mladih fantov slovenske krvi je padlo v prvi svetovni vojski

pa čedalje več glav pokritih s črnimi rutami.« Starčku so se od žalosti tresle ustnice.

25. maja je naznanila rožnata vojna dopisnica: »Pred nami beži polentar, da ga komaj dohajamo. Zdaj gremo za njim v Italijo. Mi mladi smo vedno prvi. Ne bo dolgo, pa bomo v lepi Lombardiji...«

Vendar lepe Lombardije Janez ni videl.

»Molimo za Janeza!« je prosila mati. In so molili vsak zase pri delu, zvečer skupno, mati še ponoči.

6. junija je dobila Ana nanjo naslovljeno vojno dopisnico: »Preljubi domači! Da ne boste v skrbeh zame, vam zopet pišem, da sem še živ in zdrav. Z Mavrinovim Alojzom sva vedno skupaj. Na svidenje! Vaš Janez!«

Vsi so se razveselili sporočila, posebno besed »Na svidenje!«

Zvečer je dala Ana dopisnico pod zglavnik. Ko je legla, se je s pobožno molitvijo zahvalila Bogu za upanje in tolažbo. Nenadoma pa je začutila neko spremembo v sobi. Pri zaprtih durih je stopilo v sobo nekaj svetlega in se bližalo njeni postelji. Ana se je prestrašila in bolj v mislih kakor v resnici spregovorila: »Janez, ne hodi dalje!« Skrila se je pod odejo in šele čez nekaj časa spet pogledala izpod nje. Soba je bila tiha in prazna. Potem je še dolgo molila in pozno zaspala.

Naslednje jutro je brat Andrej pri zajtrku pripovedoval, da se mu je sanjalo, da je Janez prišel domov. »Prelepe sanje, da bi mogle biti resnične!« je vzdihnila mati. Ko je tudi Ana hotela pripovedovati, kaj je videla, se je prestrašila žalostnega očetovega pogleda in utihnila ob prvi izgovorjeni besedi. Teta Liza je s trepetajočimi rokami pospravljala posodo z mize. Ko so drugi odšli, je rekla očetu: »Nocoj je hodil 'spomin' po hiši.« Oče pa jo je samo pogledal in del prst na usta.

12. junija se je Ana vračala z vrta. Nasproti ji je prišla Mavrinova mati in jo ustavila: »Žalostno novico ti moram povedati. Naš Alojz je pisal, da je vaš Janez 6. junija padel pri Asiagu.« — »Jezus, Marija! Jezus, Marija!« je zakričala Ana in se obrnila, kot bi hotela zbežati pred nesrečo. »Kaj bo rekla mati! Saj si ne upam iti domov!« Vsa se je tresla. — »Doma že vedo, ker je naš tudi vam pisal,« je rekla Marinka in si brisala solzni obraz. Ko je Ana prišla domov, je bila hiša tiha, kuhinja prazna; na mizi je ležala rožnata dopisnica. Teta Liza je prišla vsa prestrašena iz sobe in povedala: »Mati je omedlela.« Ana je planila v sobo in zagledala mater na postelji. Sklonila se je k njej, ki je ležala kakor mrtva.

Na klopi sta sedela oče in Andrej. »Vedel sem, vedel sem!« je stokal oče. Mati se je čez čas zavedla. Zmedena je pogledala okrog sebe, potem zakrila obraz z rokama in krčevito zajokala. Jokala je vsa družina.

Oče je hodil še pozno v noč po hiši, po kleti, po podstrešju; njegovo stokanje se je slišalo skozi zaprte duri, kot bi veter žalostno jokal okrog hiše.

Naslednje jutro je mati vstala in rekla: »Grem na vrt!« Ana je šla z njo. Mati je natrgala šopek cvetja in se odpravila na pokopališče. Pri grobu primorskega rojaka, ki je utonil v reki, je pokleknila in položila šopek h križu. Potem je začela grebsti z rokama po zemlji in kričati: »Janez, Janez!« Tako je vsa zlezla h grobu, da se je Ana prestrašila. S težavo jo je vzdignila in jo jokaje prosila: »Mati, pojdimo domov!« Mati se je naslonila nanjo in sta ihto odtavali proti domu.

Čez nekaj dni je mati legla in dolgo ni vstala. Spati ni mogla in posteljo so ji morali obrniti tako, da je ponoči mogla gledati v zvezdno nebo. Ko je njena zdrava narava premagala bolezen, je vstala. Bila pa je le še senca nekdanje močne, zdrave in pridne žene. Le počasi se je opomogla.

Nesrečna vojska je divjala dalje. Padel je Mavrinov Alojz, Kosov Matjaž, Jurkov Marko in Anton. Pet devetnajstletnih fantov je odšlo iz vasi in nobeden se ni vrnil.

Množile so se črne rute v cerkvi. Se je moralo naše ljudstvo krvaveti in umirati, dokler ni bila mera trpljenja polna in je potrpežljiva slovenska mati in žena leta 1917 odločno zapisala pod besedilo »Majske deklaracije«: »Proč od Avstrije! Proč od Nemcev! Dovolj gorja so nam prizadeli!«

Potočnikova mati je živela še 20 let. Ko se ji je zacelila krvava srčna rana, sta ji ob zim-

skih večerih Ana in Andrej zapela staro narodno pesem:

Fantič na vojsko gre, težko ma on srce.
Krogla ga doleti, fantič pa obleži.
Marija tam mimo gre, vpraša ga za ime.
»Fantič moj vstani gor, greva za Jezusom.«
»Nemrem jaz vstati gor, kroglo pri srcu mam.«
Prime ga za roko, pelje ga gor v nebo.

Bog ve, katero žalostno srce jo je pred 100 leti zložilo?

Leta so minevala in materino življenje se je dopolnilo. Ko so se ji ure že iztekale, je sedela na postelji in držala roke na krilu mehko zaokrožene. Nagibala je glavo na desno stran, gledala na svoje roke in tiho šepetaje govorila: »Janez, Janez!« kot da njene ugašajoče oči že vidijo ljubega sina.

Rožnate vojne dopisnice! 83 vas je Janezovih, podpisanih z mladostno pisavo: »Predraga mati! Preljubi domači!«... In samo ena materina, ki ni bila več odposlana: »Predragi moj otrok! Preljubi moj sin!«

Kaj vas je čuvalo, da vas niso uničili sovražniki, ki so gospodarili in divjali po naših domovih? Ali ste se res morale ohraniti 50 let zato, da se nam ob vas zbudi spomin na trpljenje enega izmed premnogih slovenskih fantov, pognanih v smrt na tuje povelje in za tuje koristi? Da se ob njih popiše žalost ene slovenske matere in z njo tisočerih, ki so tretale za svoje sinove in žalovale za mladimi življenji?

Spomini ob teh dopisnicah, zapisani ob petdesetletnici prve svetovne vojske, naj bi bili vsem, ki smo jo bridko občutili, in vsem, ki jo poznajo le iz zgodovine in pripovedovanja — v spomin in opomin!

Ivan Delpin-Smrekar

V LETU STRAHOTE 1944

*Bel stolp samuje v mesečini.
Udarci merijo čas.
Brenče zveni v tišini.
Vse duše stresa mraz.*

*Prečuden prt je razpet nad nočjo
kakor svinčene peruti.
Pod njim smo kakor zasuti.
Nad nami udarci bijo.*

*Ojoj! Zvezda ni več!
Ob siju bledeh sveč
samoten krik žena,
jok lačnega otroka,
vzdih starcev onkraj groba,
udarci bronasti.*

Na sveti večer

Če v tihoti svoje samote po tihem spregovorite sami s seboj besedo božič, izpuhti vsa zgolj zunanja radost in vsa prazna ničevost, in v sebi občutite razpoloženje, ki ga vam podari samo ta beseda. Podoba dvojih oči, ki s toplim sijajem gledajo na vas, vam je notranje navzoča — dvoje oči, katerih luč ne more nikoli ugasniti v vaši duši: oči vaše matere.

Nisem noben učen cerkven človek in zato ne smete pričakovati od mene božične pridige. Reven bajtarski sin sem, iz pokrajine v osrčju Finske. In moja vera obsega tudi to, da si vsak človek predstavlja božič tako, kakor mu je ostal v spominu iz otroških let. Zato mi dovolite, da vam ob tej slovesni uri pripovedujem, kakšno je bilo božično razpoloženje moje mladosti. Res je, da sem nekaj takega že nekoč prej poskusil, a se mi v tem trenutku zdi, da se kljub temu zares ne ponavljam. Saj je božič sam vendar duhovno in telesno neprestano ponavljanje. Pa poslušaj, kaj bom skušal povedati, moj ljubi bližnji!

... Takole sta Fransu in Miina — po tistem, ko sta se našla in se združila v zakonskem stanu — naposled toliko napredovala, da sta si postavila svojo nepozabno kočjo in jo imenovala Sillanpää (Sillanpää pomeni mostišče, op. prev.). Vse, kar sta imela ob vselitvi, sta naložila na majhen voz, in moja mati Miina se ni nikoli naveličala tega poudarjati, kadar je pogovor nanesel na ta dogodek. In v tej koči, ki se je imenovala Sillanpää, sta slovesno obhajala svoj prvi skupni božič. No, tako neznansko imeniten praznik to ravno ni bil, in vendar se jima je zdelo, da je; v vseh majhnih stvareh, v vseh tako imenovanih odtenkih življenja sta ga mogla videti, slišati, vonjati in predvsem priskrbeti občutiti v svojih srcih. Majhna kočja na samem v osrčju Finske, kjer daleč naokrog ni bilo videti nobene dimnika, iz katerega bi se kadilo, njuna tako majhna kočja in vsa druga neznačajna stranska poslopja, so bila njuna last — to jima je bil prigran in zato tako ljub zaklad.

In čeprav ima le tri vogale, glavno je, da je tvoje! To je bilo trdno prepričanje in stanovanjska politika Fransa Henrika Hen-

riksona Koskinena, poznejšega Sillanpää. Tu so on in njegova žena in pozneje tudi njen sin lahko hodili ven in noter, kakor se jim je ljubilo. Tu so bile špranje med tramovi v stenah skrbno zadelane, in ko so se pozneje vogali in stene posedli, jih je kočar ometal z ilovico. Tu ni vleklo, sploh nič takega ni bilo, kar bi moglo škodovati ali čemur bi bila kriva zanikrna gradnja. In kar je bilo največ vredno: njuno je bilo.

Po volji Najvišjega, ki vse vodi, pa se je primerilo tako, da sta Fransu in Miina polagoma in na žalosten način izgubila svoje otroke — razen najmlajšega, prav onega Fransa Eemila, ki zdaj tu pred vami sedi in vam bere svoje nepopolno zmašilo. In ko se je življenje tako obrnilo, je to pomenilo nekaj izrednega zame in zanju. Ker sem bil edini otrok na tej mali domačiji, so mi hoteli starši priskrbeti moji starosti primerno družino za božič. In ker so poskrbeli za to, se jih bom zmeraj spominjal z največjim spoštovanjem in hvaležnostjo. Vedeli so, da je ena najlepših stvari, ki spada k božičnim praznikom, veliko otroško veselje, in brez njihovega skrbnega prizadevanja, bi to ostalo daleč od njihove kočje.

Tako smo božičevali v Sillanpääjevi koči, ki je spadala pod občino Hämeenkyrö in k Ollikkalovi kmetiji, in je prišel k nam Syrjäläjev vrli Väinö, ki je delal veselo družino malemu Fransu Eemilu. Väinu se imam zahvaliti, da sem dobil takrat pravo božično drevo; kajti moj nekoliko godrnjavi oče bi bil težko pri volji, da bi gazil v zameteni gozd in mi ga prinesel. Skupaj z Väinöjem pa sva prinesla smrekco od nekje, jo postavila v izbo in jo hotela okrasiti. Spričo možnosti, ki so nam bile takrat na razpolago, je bilo božično drevo mnogo teže okrasiti, kakor si ga priskrbeti. Najlepši okrask, kar smo jih imeli pri roki, je bil ozek, dolg, pisan papirnat trak, ki je bil na poseben način tako nabran v gube in izrezljan, da je bil, če si ga narazen del, podoben nekakšni mreži, ki se je dala po dolgem raztegniti. Ko sva ta trak tako raztegnila, sva ga obesila na smrekove vejice in je tako krasil celo drevesce. Kar je bilo užitnih okraskov, sva jih z žico pritrdila na konceh vej. V tistih časih na božičnih dre-

vescih gozdnih prebivavcev ni bilo nobene vate in komaj kje kakšna svečka. Na tleh v izbi pa je bila raztrosena slama in to je bilo tisto, od koder je izviralo največje in najprisrčnejše praznično razpoloženje.

Najprej sva šla v kopalnico mati in jaz sam. In tam na klopi v potilni kopeli je začela moja mati prisluškovati in je rekla tudi meni, naj vlečem na uho, da bom slišal, kako prihaja božič. Resnično, lahko mi verjamete: mali deček je mislil, da ob planju krvi po žilah in utripanju srca sliši, kot se je dogajalo: da prihaja božič. Kajti res je prišel. Ko sva se vrnila v izbo, naga in samo s srajco v roki, je bilo sredi izbe nastlano s svežo dišečo rženo slamo. Vse, kar je bilo na skrbno očiščeni kovinski svetilki, se je prijazno smejalo fantku in ga debelo gledalo, in v čistih nosnicah ga je prijetno počuegetal dišeči vonj dobro znane božične večerje. Priprave k božičnim praznikom so bile s tem končane. Veliki praznik se je začel. Nobena beseda ni bila izrečena. Bila je

to ena izmed tistih ur, ko neznatni sin neznatne kočje spozna veliko vrednost molka in jo ume ceniti. In to je bil edini večer celega leta, ko je deček po kopeli spet smel hlače obleči. Že samo v tej malenkosti je bilo nekaj, kar se nikoli ne da z besedami povedati. Da smeš sedeti na slami, ki še zmeraj diši po čistem zraku na prostem, in se po kopianju prijetno počutiš po vsem telesu in še hlače smeš na sebi imeti! Da, glejte, to je tisti najrahljši tresljaj božičnega časa, in prav nič ni prekosilo učinka tega do mojih starih dni. Mnogo dolgujem svoji lastni usodi, tudi to, da sem to razpoloženje tako popolnoma in tako pristno ohranil v sebi iz onih časov, ki so nekje že daleč za mano.

Hvala vam, ljuba mati gori v nebesih, za vse, kar ste storili, da ste tako popolnoma in tako lepo pripravili vse, kar je bilo potrebno za to razpoloženje, ravno v onih letih ...

Frans Eemil Sillanpää

Fran Roš

VNUČKI

*Mladost se mi vrača v njih.
Vsa moja mladost
zdaj njim iz oči se svetlika,
za soncem sega z ročico,
poslušaj ptičke,
hiti za metuljem
in trga marjetice.*

*So štirje, ki gledam v njih
svoj davno odbegli čas.
Kot svila je enemu glas
in drugi še v snu se smeje,
silak se v tretjem prebuja,
a zadnji še zobka nima.*

*Pograbi kdaj se v klobčič,
mehko sprijeti v vrišču,
srebrno zvonečem.
Potem pritečejo k meni,
zajasejo mi kolena
in včasih me kdo pobara,
od kod mi beli lasje.*

*O, to pa je druga zgodba,
nič krajša ni od življenja
človeka, kakor sem jaz,
in zanjo ste še premajhni,
a tudi ni nič vesela!*

*No, dedek ti svetlolasi,
pa jutri, ko bomo veliki,
poveš nam tisto zgodbo,
četudi ne bo nič smešna!*

*Seveda ne bo nič smešna,
še manj pa bila bi vesela,
zato jo naj zamolčim.
Lahko pa izmislim si zgodbo
iz časov, ki komaj so blizu,
a v njih so že vaši dnevi,
da z njo vas razveselim.*

*Vi štirje,
vi moji ljubi vnučki,
ki boste jutri veliki ...*

Sveta noč

Bilo je nekega božiča; vsi so se odpeljali v cerkev razen babice in mene. Tako se mi zdi, da sva bila v celi hiši sami. Nisva se mogli peljati z drugimi v cerkev, ker je bila ena izmed naju premlada, druga pa prestara. In obe sva bili žalostni, ker nisva mogli k polnočnici in nisva mogli videti božičnih luči.

Ko sva tako sedeli v najini samoti, je babica začela pripovedovati.

»Nekoč je živel mož, ki se je odpravil v temno noč, da bi si kje izposodil ognja. Hodil je od hiše do hiše in povsod trkal na vrata. 'Ljudje božji, pomagajti mi!' je dejal. 'Moja žena je pravkar rodila otročička, pa moram zakuriti, da pogrejem njo in dete.'

Bilo pa je pozno v noč, da so že vsi ljudje spali in se mu nihče ni oglasil.

Mož je hodil in hodil. Naposled zagleda v veliki daljavi sij ognja. Zdaj se napoti v to smer in vidi, da ogenj gori na prostem. Tropi belih ovac so ležali okrog ognja in spali, in star pastir je bedel pri čredi.

Ko je mož, ki si je hotel sposoditi ogenj, prišel do ovac, je videl, da ob pastirjevih nogah leže in spe trije veliki psi. Ko je prišel, so se zbudili vsi trije, na široko zazijali, kot bi hoteli zalajati, a ni bilo slišati nobenega glasu. Mož je videl, kako se jim srši dlaka na hrbtu, videl je, kako se jim ostri zobje belo svetijo in bleščijo v siju ognja in kako so se zakadili vanj. Čutil je, kako ga je eden izmed njih popadel za nogo, drugi za roko, eden pa se mu je obesil na goltanec. A čeljusti in zobje, s katerimi so psi hoteli ugrizniti, jih niso ubogali in možu se ni primerilo prav nič hudega.

Zdaj je mož že hotel iti dalje, da bi našel, kar je potreboval. A ovce so ležale tako tesno ena zraven druge, se s hrbtom tiščale druga druge, da ni mogel priti nikamor naprej. Zdaj stopi mož živalim na hrbte in hodi po njih k ognju. In nobena ovca se ni zbudila ali se zganila.

Dotlej je mogla babica pripovedovati nemoteno, zdaj se pa nisem mogla nič več premagovati, da je ne bi pretrgala.

»Zakaj se niso ganile, babica?« sem jo vprašala.

»To boš čez hipec že izvedela,« reče babica in nadaljuje svojo zgodbo.

»Ko je bil mož že skoro prišel do ognja, je pastir pogledal. Bil je to star, godrnjav človek, neprijazen in trd do vseh ljudi. Ko je videl, da se bliža tujec, pograbi dolgo, ošiljeno palico, ki jo je navadno držal v roki, kadar je pasel svojo čredo, in jo vrže proti njemu. Palica je sikajoč letela naravnost v moža, a preden ga je zadela, se je umaknila v stran in sfrčala mimo njega daleč na polje.«

Ko je babica s svojim pripovedovanjem prišla do sém, sem jo spet ustavila.

»Babica, zakaj palica ni hotela zadeti moža?« Babici pa še na misel ni prišlo, da bi mi odgovorila, ampak je nadaljevala svojo zgodbo.

»Zdaj pride mož do pastirja in mu reče: 'Dobri prijatelj, pomagaj mi in mi posodi malo ognja. Moja žena je pravkar rodila otročička, pa moram zakuriti, da njo in dete pogrejem.'

Pastir bi mu bil najrajši odrekel, ko se je pa spomnil, da še psi niso mogli storiti nič hudega možu, da ovce niso zbežale pred njim in da ga njegova palica ni hotela zadeti, mu postane nekoliko tesno in si ne upa odkloniti tujcu njegove prošnje.

'Vzemi, kolikor potrebuješ,' reče možu.

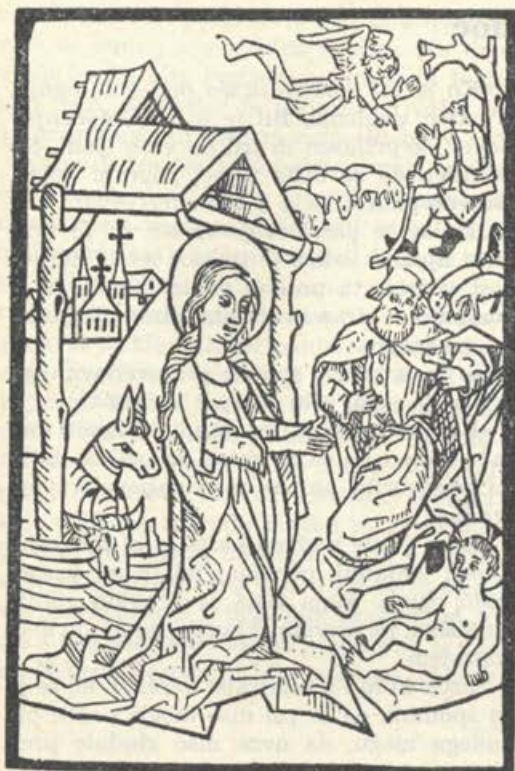
Ogenj pa je že skoro dogorel. Ni bilo več ne polen ne vej, le še kup žerjavice je tlel, tujec pa ni imel ne lopate ne vedra, v katerem bi mogel nesti žareče oglje.

Ko je pastir to videl, spet reče: 'Vzemi, kolikor potrebuješ!' in je bil vesel, ker mož ni mogel odnesti žerjavice. Mož se pa skloni, pobere z rokama žareče oglje iz pepela in ga zavije v svoj plašč. In oglje mu ni ožgalo rok, ko se ga je dotaknil, ne osmodilo plašča, ampak ga je odnesel, kot da bi bili orehi ali jabolka.«

Tu je bila pripovedovavka pravljice že v tretje prekinjena. »Babica, zakaj ogorki niso hoteli moža opečiti?«

»To boš že izvedela,« reče babica in pripoveduje dalje.

»Ko je ta pastir, ki je bil tako hudoben in godrnjav človek, vse to videl, se začudi sam pri sebi: 'Kakšna je pač nocojšnja noč, ko psi ne grizejo in se ovce ne plaše, ko kopje ne usmrta in ogenj ne opeče?' Pokliče tujca nazaj in mu reče:



Božje rojstvo. Nemški lesorez iz okoli leta 1470

„Kakšna je ta noč nocoj? In kako to, da so vse stvari usmiljene s teboj?“

Tedaj mu reče mož: „Ne morem ti povedati, če tega sam ne vidiš!“ In je hotel iti svojo pot, da bi mogel čimprej zakuriti in ogreti ženo in otroka.

Zdaj pomisli pastir, da tega moža le ne more kar tako izpustiti izpred oči, dokler ne izve, kaj vse to pomeni. Vstane in gre za njim, dokler ne pride tja, kjer je bil tujec doma.

Pastir zdaj vidi, da ta mož niti kočje nima, v kateri bi počival, njegova žena in

otrok ležita v votlini, kjer ni drugega kakor gole, mrzle skalne stene.

Pa si misli pastir, da bi ubogi nedolžni otročiček nemara še zmrznil tam v votlini, in čeprav je bil trdosrčen človek, ga to le presune in sklene, da bo otročičku pomagal. Z rame sname malho in vzame iz nje mehko, belo ovčjo kožo, jo da tujemu možu in mu reče, naj nanjo položi otroka.

A v trenutku, ko je pokazal, da tudi on more biti usmiljen, se mu odpro oči in vidi, česar poprej še ni videl, in sliši, česar še nikoli poprej ni mogel slišati.

Vidi, da okrog njega stoje v gostem kolarbarju majhni angelčki s srebrnimi krili. In vsak od njih drži v rokah godalo in vsi glasno pojo, da se je nocoj rodil Zveličar, ki bo odrešil svet greha.

Zdaj je razumel, zakaj so bile nocoj vse stvari tako vesele, da niso hotele nikomur storiti nič hudega.

In niso bili samo okrog pastirja angeli, povsod jih je videl, kamor se je ozrl. Sedeli so v votlini in sedeli so na hribu in letali pod nebom. Prihajali so v velikih trumah po poti, in ko so prišli mimo, so se ustavili in se ozrli na dete.

Povsod sama radost in veselje, petje in godba, in vse to je videl v temni noči, v kateri prej ni mogel ničesar razložiti. Bil je tako vesel, ker je spregledal, da je pokleknil in se zahvalil Bogu.

Ko je babica prišla do tu, vzdihne in reče: »Tisto pa, kar je videl pastir, bi mogli tudi mi videti, kajti v vsaki božični noči letajo angeli pod nebom, če bi jih le mogli opaziti.«

Potem položi babica svojo roko na mojo glavo in reče: »To si pa zapomni, ker je to tako resnično, kakor jaz vidim tebe in ti vidiš mene. Niso potrebne ne luči ne svetilke, tudi ni odvisno to od sonca in lune. ampak je potrebno to, da imamo oči, ki morejo videti božji sijaj.« Selma Lagerlöf

M. Pustotnik

BOLNIK

Je v drevo zeleno
ptička priletela,
oj, ti drobna ptička,
kaj mi boš zapela?

Pa se mi je ptička
z veje oglasila,
ali njena pesem
je srce ranila.

Lahko tebi, ptička,
pesmico je peti,
a težko je meni
mlademu umreti.

Vijoličasti vlak

1.

Cvetoča forsicija je razpela nad vrtno ograjo blesteč oblak rumenine, širje okrog po gmajni so poganjali naši krotki kraški gabri, sredi pomladi je bilo, ko je prineslo znanca na obisk. Dolgo ga prej ni bilo na spregled, tudi pozneje je zginil za lep čas. Takrat pa se je zasedel, da sva ob dišečem gorenjskem češnjevcu obrala vse naprej in nazaj. Ta »naprej in nazaj« je bil pravzaprav že v temi, ki naju je razvnela: slovenska tržaška vas, polna avtov, televizorjev in milijonov, a ki si je sama sodila prekletstvo, ko se je odpovedala osnovi rodu-otroku. Govorila sva o novem okupatorju, ki pokončuje naš narod, še preden pride v zibel. Potem sva se pomirila: če smo se sami zapisali smrti, potem izginimo, saj nismo vredni drugega. Razvej nas, veter, pleve, kaj mi mar.

»Kam pa ti v počitnicah?« sem ga vprašal, da premaknem pogovor.

Pogledal me je, ko da ima nekaj za bregom.

»V Lurd pojdem, julija.«

Tako se je začelo.

Preden je namreč znanec odšel, je vrgel: »Pridi še ti z ženo!«

»Prav zdajle bi preveč zamajala hišni proračun.«

Toda znanec, človek, ki je samo z eno nogo na tem svetu, je takoj izločil iz razpravljanja denar.

»Plačam jaz, bosta že kdaj vrnila. Na, tukaj je prijavnica.«

In tam na obzoru poletja je v senci Pirenejev zavonjala Francija, s tistim imenom: Lurd.

2.

Kaj sem si lahko obetal od turistične žetve na poti, o tem me je že doma poučil atlas, nad katerim sem se sklonil kakor nad razstavljenim bogastvom, saj sem se prvič odpravljal v Francijo: od italijanske meje dalje — o *France, la belle contrée* — Sinja obala, Provansa, Pireneji, z vrsto imen kakor žlahtnimi dragulji — Arles, Nimes, Montpellier, Narbonne, Toulouse, Tarbes.

A kaj me je čakalo na koncu poti, v mestecu v predgorju Pirenejev, s tem mi je moral postreči prijatelj, knjižničar, iz tistega svojega teološkega bogastva po policah.

Jedro dogodkov, katerih posredovalka začudeni Evropi je bila od februarja do poletja 1859 neuka hčerka lurškega mlinarja Bernardka Soubirous, mi je bilo že znano. Mozaik sem hotel zdaj razstaviti v posamezne kamenčke. Ljubeznivi knjižničar me je na mah razumel.

Nekaj iztegov v kartotečne predalnike, nekaj korakov ob nagrmadenih policah, prislone lestve — in že je bilo pred mano dovolj tiskanega brašna za na pot.

»Prvič: pravkar izšla zgodovina lurških dogodkov od 1859 do danes. Drugič: knjiga Danca Joergensena o Lurdu. Tretjič: Alexis Carrel, Nobelov nagradjenec za medicino: njegov lurški dnevnik.«

En zgodovinar, en pisatelj, en znanstvenik: oprema za 1500 km dolgo vožnjo se mi je zdela dovolj primerna.

Takrat nisem vedel, da je sicer kar se da razgledani knjižničar daleč najlepšo knjigo o Lurdu, eno najlepših knjig stoletja, prezrl: mislim na Bernardkino pesem Franza Werfla.

3.

Ko v poltemi šolske telovadnice, izgubljene sredi razvalinastih kop starega mesta, čakamo na navodila za odhod, si pravim: bratstvo med Slovenci in Italijani zmoreta ustvariti v Trstu samo dve organizaciji — komunisti in romarji v Lurd. Šele ta most, ki ga čutim tukaj vrženega preko prepada krvi, mi daje vtis avtentičnosti. Sredi elite sem, ki pa ni elita vladne stranke ne Katoške akcije, ampak elita src, odprtih človečnosti — in preko nje — Skrivnosti. Mor-da bi bil ta vtis manj čist, ko bi bil to stanek zdravih romarjev, ki jih utegne zamikati v Lurd tudi turistično doživetje. Tukaj pa so se zbrali tako rekoč specialisti človeške bolečine — bolniško osebje in sorodniki bolnikov, ki sanjajo za vsakega izmed svojih dragih to, kar Lurd daje — sodeč po stoletni statistiki — samo enemu na tisoč.

In ker smo tako rekoč v štabu človeške bolečine — nekatere bolezni lahko vidiš samo na lurškem vlaku — je samoumevno ostala pred vrati telovadnice naša stoletna razdvajalka: kri. »Samo eno stranko pripoznamo,« pravi šef-zdravnik, Italijan, ki je med vojno zdravil tudi naše partizane po Krasu. »Stranko Gospe.«

In ko se spomnim, da poslušam to v Trstu, v tem bujnem gobišču evropskega razizma, si brez večjega napora domišljije zamislim eno od tistih kleti v starogrškem Korintu, kamor je zbranim pristaniškim nosačem grmel Pavel: »Med nami ni ne Skita ne Rimljana.«

Skozi temo časa se je korintska voda prebila v tenkem curku celo v središče starega mesta, v samo leglo naše domače OAS.

Lurška pesem — kdo je že uglasbil to internacionalno nežnost? Posneta v »carillon« zbuja vsako jutro k delovnemu dnevu Janeza XXIII.; vsaka ura v Lurdu je opevana od nje, v mehanizmu na vrhu bazilike; in tu se opleta v nedeljsko rjovenje juke-boxov tam v mestnem kaosu onkraj telovadnice.

Nato začne neka roka risati po tabli tloris Lurda: tu je postaja, »Gare«, s posebnim izhodom za romarje, »*Pelerins*«, tu je *Rue de la Grotte*, tu je votlina, ob njej teče reka Gave... Mesto ima 900 hotelov, a ta trgovska pritiklina je manj zoprna, kot bi človek pričakoval... Tudi pri tujih bolnikih imajo prednost francoski »*bracardiers*«, nosači, ki se jim je treba v celoti podrediti, sicer znajo biti rezki, saj so to povečini bivši oficirji francoske armade... Za bolnike se uporabljata dve vozili, za nepregibne štirikolesno, ki ga je treba ravnati od zadaj, za tiste, ki lahko sedijo, trokolesno, z vrtljivim sprednjim kolescem, ki zahteva za usmerjanje določeno spretnost... Kar se tiče obleke, je treba računati s predalpsko klimo, ki pozna hitre padce v temperaturi... Na nepregibne bolnike je treba paziti posebno onkraj meje, ker francoski vlaki vozijo hitreje, z močnim odskakovanjem...

Na vrsti so medicinska navodila, ki jih daje šef - zdravnik: kar zahteva od pričujočih sorodnikov, so predvsem točne anamneze, ker sicer obilno založena lekarna na vlaku ne more zadostovati za vse.

Ko odhajam, si mislim: kako neki vrvara s svojim pirenejskim šumom Gave, lurška reka?

4.

Odhajanje vlaka, to je ena tistih slovesnih emocij, polnih mirne veličastnosti, ki jih je podaril modernemu človeku stroj poleg vsega, kar mu je stroj tudi vzel. A ko se zdaj premika izpod strešnih peruti tržaške postaje »*Treno Violetto D*« — takšen je namreč v železniškem jeziku naziv našega vlaka — se sprašujem, ali more biti kakšen drug odhod pretresljivejši: samo odhod vojakov na fronto. Dejstvo je, da imaš občutek, da se je zdaj na tirih premaknilo vse četrtemilijonsko mesto v svojem najbolj strpinčenem človeškem predstavništvu. Ljudje, ki jih kljub gomazečemu prometu nikoli ne vidiš ne na cesti ne v baru ne na stadionu ne v cerkvi: bitja iz družbene teme: neozdravljivi iz bolnišnic, sanatorijev in privatnih stanovanj. In zakaj je prav jok njihovih dragih, ki z robci na očeh oblegajo vlak, tako pretresljiv? Saj ne jočejo iz strahu zanje. Od hipa namreč, ko pride iz rok domačih v roke bolniškega osebja, postane bolnik na lurškem vlaku knez: po neki skrivnostni spreminjavi zraste iz nekega katerega koli kliničnega primera v samo podobo velikega Trpina: samo on je izključno središče pozornosti —; tako da se bo vrnil z neizbrisnim doživetjem, tudi če se v njem versko ne bo prav nič zganilo. Zakaj te torej tisti robci tam doli tako pretresejo? Ker čutiš, da je to jok upanja. Ker je med raznimi ekspresnimi, motornimi, tovornimi vlaki, ki zdaj trpajo postajo, ta vlak stekel mimo vseh človeških ciljev v območje Skrivnostnega.

Na peronu v Trziču čaka zleknen na nosilih mož okrog tridesetih let. Ko bi stal pokonci, bi bil podoba hrusta. Delavec, kmet, rudar? In kaj ga je tako spodsekalo, da negiben daje s svojim silaškim telesom vtis padlega hrasta?

Tudi on je zdaj vkrcan. Nežno, da niti vzdihne ne, ga prenesejo v vagon za nepregibne. A oči so se mu odpovedale življenju.

Vlak tone med furlanskimi murvami, ko odprem časopis. Dopisnik iz Honoluluja za-

čenja svojo zgroženo reportažo s citatom iz Janezovega Razodetja: »In zasvetila se je strahotna luč.« Poskus atomske superbombe na Pacifiku: prebivavci Havajskih otokov so videli žar eksplozije tisoč kilometrov daleč.

Zamislil sem v datum: 10. julij 1962.

Žarelo je kakor od vzhajajočega sonca.

Tudi mi se peljemo v tem oranžnem žaru konca h Gospe.

5.

V kupeju nas je več, ki spadamo k isti ekipi, se hitro spoznavamo, kadimo. Toda starost nas kaj kmalu razdeli na dvoje: trojica mladih, dva vzgojna prefekta v nekem mestnem zavodu in en srednješolec, in trojica starejših, ki so na račun svoje veljave postreženi s sedeži ob oknu. S tovarišema sem si prav hitro v konce, da smo prav kmalu v sproščeni domačnosti. Eden, suhčen človek, ki ga je sama prisrčnost, je zastopnik velike milanske knjižne založbe za Gorico, ki si služi svoj procentski kruh ves dan na motorju od ene knjigarne do druge. Lurd je tako rekoč njegov drugi dom, z ženo sta tam proslavila petindvajsetletnico poroke, hčerka mu bo vsak čas profesorica, sicer se bavi tudi s fotografijo. Ko je eno zadnjih vzhodnoitalijanskih romanj vodil beneški patriarh Roncalli, ga je večkrat posnel v vlaku, posnetke pa poslal za njim — v Rim, kjer je postal Janez — ali prav tako prisrčno furlansko — Joanut XXIII. In Joanut ne bi bil Joanut, ko se mu za posnetke ne bi bil prav lepo zahvalil in priložil sliko z lastnoročnim podpisom.

Da je šel bodoči Janez skozi vlak, da se je rokoval z vsemi, do zadnje kuharice, to naposled ni bilo nič posebnega; to je že nekakšen običaj.

»Morali bi bili videti, kako je to delal,« je sopotnik s kretljivo ponazoril domačnost, ki jo je zmogel samo on, Joanut. »Tako, da bi mu človek ponudil iz steklenice. Kot nič!«

Vlak se v odrešujočem ovinku prerije skozi dimasto periferijo nečesa, kar moli iz ravnine kakor stolpovje industrijskega inferna — Milan! Po Milanu se zemlja masti v vodi in topolih, pogrmevanje čez veličastne vodne pahljače Pada ...

»Vrnili se boste v Lurd!« pravi prepričan sopotnik. »Kdor gre enkrat, se vrne. Sto procentno!«

Sklenil sem, da se ne bom pustil vplivati, ampak gledal na vse izza ograje svoje neodvisnosti.

»Tudi jaz sem tako sklepal pred devetimi leti,« se skrivnostno nasmehne drugi potnik.

Imenoval ga bom Carduccija: pravijo, da je obraz sv. Janeza Vianneya prav skrivnostno posnemal poteze filozofa Voltaira: in ali more kdo bolj kot ta košati romar posnemati levji obraz Carduccija, pesnika tretje Italije, avtorja »Himne satanu«? Izredna moška vitalnost se je komaj umirila na pragu sedemdesetih let: ravsaista beseda izdaja človeka, ki je s polnimi pljuči plaval v strastni vodi življenja; in ko z oblastno kretljivo zvrne vase Coca-Colo, mu je do komolca odvihana roka polna krvi.

»Seveda, moje zgodbe še ne veste,« pravi. Na ramo mi tovariško pade njegova mesnata dlan. »Povem vam jo pozneje, ko se bomo vozili skozi Francijo.«

Italijan, ki je emigriral iz Pule. Prepad. In onkraj Slovenec, ki mu je fašizem vzel očeta. Dol proti Genovi tekmujeta, kdo bo postregel z boljšim dovtipom. Čez prepad je stekel lurški vlak.

Ko se vlak preriva skozi brezkončne razglede jeklarn v Genovi, pride do nas glas, da se je na srcu bolnemu dojenčku, ki ga mati pelje z nami, stanje poslabšalo.

6.

Buda: kdove kako je ta okrutni vzdevek zaneslo celo na kakšna usta semle, na tale vlak. Morda zato, ker v svoji krutosti ne bi mogel biti resničnejši: Furlanček je dejansko kot žoga, ves napihnjen v prsi, v zapestji, v nosnice. A zaenkrat ne vemo, da je on tisti eden, med tisoč —

Ventimiglia, polnoč, na omrtveli postaji se zalagamo z vodo. Nato vlak zdrvi čez mejo v francosko polovico noči, »Douane«, to je prva beseda novega državnega jezika, ki jo zaznam v preblisku prebujenosti. Konvoj trpljenja reže zdaj težko dišečo temo Sinje obale. Od moderne Sodome, kjer se

je Mamon spečal v najvišjem stilu z Užikom, utegneš videti le kakšno krošnjo južnega rastlinja, cementno dvorišče v ozadju kakega hotela, sprevo avtomobilov v mrtvem soju cestnih svetilk. Dan se potem odpira v lišajasto zelenje Provanse, nekje daleč tam v valovih rumene ilovice tone Marseille, potem se vzpenjamo proti Arlesu. Tod je začel odpirati svojo imperialistično pahljačo Cezar na čelu svojih legij, potem so v tej sončavi peli trubadurji, Nimes se odpre ves bel s kakšnim kot skala starim gotskim zvonikom, a postaja je vsa nastlana s čiki...

Za Carduccija so to kraji, ko da bi bil nekoč pasel po njih. Devetič gre v Lurd, potem se prvič »ni pustil vplivati«. Z manjše postaje prinese dnevnik »Haut-Pyrénées«, obere glavne novice, ga vrže stran, si prižge cigareto, puhne vame:

»Intelektualci smo posebne živali, pan profesor,« mi vrže z ostankom češčine, ki mu je ostala od praških ljubezni, iz časa oficirjevanja v zlati francjožefovi Pragi.

Ko sem ga na začetku tipaje tituliral z doktorjem, me je rezko popravil: »Učitelj sem«. In prav tako rezko je vrgel pred mene svoje življenje. Sin delavca v puljskem arzenalu. In ker je bil eden od preredkih italijanskih socialistov tam, so ga Jugoslovani vabili v zagrebški Sabor. Ni se zlagal s komunisti glede nekaterih vprašanj, pa jo je mahnil čez mejo v penzijo. Leta 1952 so mu predlagali, da bi spremljal svojo bolno svakinjo v Lurd.

»Da se razumeva: sprejel sem kot človekoljub — kot človekoljub, ki bi sicer požrl vse farje. Pojdem, samo gledal bom in konec. Nekaj turizma ne škodi. Vedeti namreč morate, da je bila vsa moja religija v tem, da sem poleti veslal nag v svojem čolnu ob istrski obali in molil Naravo, morje in oblake. In tako sem hodil po Lurdu čustveno odsoten, zraven pa pomagal, kjer se je dalo. Ljudje smo, pomagati si moramo, to je moje načelo. Tako nekega dne naletim na bolnico na vozičku pod neko lopo. »Dobri gospod, vse druge so peljali pred votlino, name so pa pozabili! Usmilite se me! Zunaj je lilo kakor iz škafa. Kaj ne vidite, kakšno je?« ji rečem. Toda bolnica nič. »Vsaj vi se me usmilite! Kaj hočem: poiščem odejo, pokrijem tisto revo in jo

popeljem skozi dež k drugim k votlini. Pustim jo, da se tam namoli, kolikor se ji hoče, potem pa jo popeljem nazaj. A ko zavijem z vozičkom pod lopo, opazim, da se bolnici izraz spreminja. Ne tako, kakor da bi ji šlo na slabost, ampak drugače. »Zdaj pa nikar ne bodi idiot,« rečem sam sebi, da bi se opogumil, ko slutim nekaj, kakor nekakšen stisk okrog srca. Toda idiot gor, idiot dol, me tista neznana bolnica vsa spremenjena pogleda: kako naj povem, kako me je pogledala? Takšne stvari se ne dajo povedati. Pogleda me in reče: »Vi niste verni, toda Gospod Vas ima rad, ker ste dober človek!«

Carducci tleskne s svojima mesnatima rokama na naslonjalo ob oknu. Ves tisti divji temperament, ki je nekoč tako osvajal ženske — to je njegova preteklost, ki mu še ne da miru — je v njegovem izrazu, ko pravi:

»Veste, kaj sem začutil takrat tule v prsih? Ko da se je tja naselilo kolo, se tam začelo vrteti, me trgati na vse strani...«

S prstom pokaže na mladega duhovnika, ki gre mimo po hodniku.

»K tistemu sem se šel spovedat ob dveh po polnoči! Ni šlo drugače. Moral sem iti! Moral, če nisem hotel zblazneti. Po tridesetih letih!«

Od takrat je vsako leto na tem vlaku.

In vendar spada tako malo med ostale romarje.

Kakor oskubljen lev med bogaboječim krotkim človeštvom.

7.

Med živo razcvetenimi oleandri v Narbonne napisi z apnom »Živela OAS«... Nato trte, male pritalne trte, morje trt na vse strani, da se človek ne čudi, da je Francija dežela vinskih bratcev... Sončna plodna Galija diha iz čudovitih zlatih ravnic pod Toulosom... Nato vlak zavoji v vertikali navzdol, proti Pirinejem. Nočem prezreti prve reke, ki jo bom videl teči v ocean, reke šolskega spomina, Cezarjeve »Garumna«... V prvem popoldnevu postaja lice zemlje pristronejše, zelenje se čedalje bolj viša, globeli in sočne gozdne debri, ko da se peljemo v neko zložnejšo Gorenjsko...

Skupina romarjev je obkrožila nadškofa, ki na hodniku, pri aparatu za gašenje, podeljuje dojenčku birmo, njegov zadnji zakrament... V materinih rokah bo umrl, preden bomo prišli, pokopan bo na pokopališču lurških romarjev — njegova pot v Skrivnost je že končana, ko se peljemo skozi Tarbes... To je že lurška škofija, »Tarbes et Lourdes«, nekdo zakliče »Pireneji«, drugi opozarja na lurško letališče tam na vznožju griča, ki je leta 1959, ob stoletnici, iztovorilo osem milijonov romarjev, od Amerike do Avstralije... Še zadnja postaja, Adé, ki se je spominjam iz Joergensena, ravnina se zlekne kot zelena brokatna preproga pred goličavim oblačnim predgorjem, za katerim bližajoča se nevihta zakriva ledenike. Carducci me porine k oknu, da bi mi pokazal baziliko, toda kljub njegovemu prizadevanju mu kanzanju je ne morem pogoditi.

Francoski oficirji, ki jih usnjene naramnice na civilni obleki (odkod neki ta čudna insignija za bolničarje, za »bracardiers«?) označujejo za lurške samarijane, že pripravljeni čakajo ob vlaku.

Lurd.

Grad presenetljivo spominja na ljubljanskega.

Tu je bila torej pred sto leti izrečena nadvotlino beseda, ki je končno spravila na kolena abbéja Peyramala, ki je sprva oklofotal Bernardko, ko mu je prišla pripovedovat o prikazovanjih: »*Ego eya Immaculada Conceptiun*«.

Ne v knjižni francoščini, ki je mogoče Bernardka ne bi bila niti razumela, ampak v lurškem dialektu, ki je že blizu španščini.

8.

In vsaka stezica povede te v Lurd. Gospod Fabio je bil na primer dolga leta obrtnik, z dobro vpeljano slaščičarno v Tržiču. In nekega dne, ko so mu bili otroci že pri kruhu, je — kakor se bere v dobrih starih legendah — vse skupaj prodal, sporazumno pustil na domu ženo in šel za klicem. Klic ga je povedel v hišo v San Donà di Piave, kjer je mesenje sladkarij zamenjal

z mesenjem ljubezni: v zavetišče, kamor se stekajo rahitični, neozdravljivi, idioti, človeški spački. In tam se ni zaposlil niti kot kuhar niti kot vrtnar, ampak kot — mati. In mati, če je treba, pobira tudi iztrebke izpod svojih onemoglih otrok.

»Sprva se mi je uprlo. Pa sem mislil: če si me poklical sem k tem svojim najmlajšim bratom, mi daj moč, da bom zmožel to. In je šlo. Zdaj mi ni nič, tudi če se lotim najgršega. Dam si rokavice, pa je.«

Krhek kot otrok se je pri svojih sedemdesetih letih ves dopoldan podil za vozički okrog votline, zdaj pa se nič ne upira, ko mu pri kosilu v hotelu sproti polnim kozarrec s temnim francoskim vinom. Kaže, da kljub vsej svoji milini zna iti tudi preko žene, resne, prikupne, skoraj aristokratske gospe — pred leti so jo prinesli v Lurd na nosilih, tu je prosila samo za dušno zdravlje, pa je ozdravela in je odtlej vsako leto z možem na romarskem vlaku — ki od strani meče proti njegovemu hitro se praznečemu kozarcu svoj karajoči »*Fabio!*« Ujamem trenutek, ko se gospa zaplete v pogovor drugam, da spet speljem gospoda Fabia v skušnjava in mu do vrha nalijem ta pirenejski vinček, ki mu tako tekne. Naj ga pije, ta preoblečeni Samarijan s poti v Jeriho! Tako bi vsaj enkrat videl, kako se napije svetnik.

Starček, ki se je že preko človeške doline ves zazrl v onstran, v večni šotor, je kljub temu še ves ljubko zgovoren. Nič kislega ni v tej njegovi odpovedi, ampak sama blagost, spravljiva milina na vse strani. Pravi, da je nekoč, ko je še pripravljaval slaščice za ta svet, imel za tiste svoje sladkarije tajne recepte, a da jih je izročil naprej kupcu, kateremu je prodal obrt. Zdaj sta njegova recepta samo dva: »Malo zavetišče« v San Donà di Piave in pa enkrat na leto — Lurdes, kakor izgovarja gospod Fabio v svoji komaj pismeni preproščini.

»Veste, pa žal ni tukaj vse tako, kakor bi moralo biti,« mi šepne čez mizo. »Res, kar je znotraj svete ograje, ki meji območje votline od mesta, tam so — nebesa. A kar je zunaj, je pekel.«

In v to peklenko območje je zasidran tudi ta hotelček druge kategorije, kjer zdaj jeva: njegova lastnica namreč živi v divjem zakonu z nekom, ki ni njen mož.

Gospod Fabio srebne iz kozarca skrčen vase kakor od strahu, da se stavba vsak hip podre na nas zaradi grehote, ki ji je priča. Divji zakon, pa še brez otrok!

In ker ima poleg sebe še mlajšega človeka, ne zamudi prilike, da ga ne bi posvaril:

»Veste, ni ga večjega greha kakor ta, da človek noče imeti otrok.«

9.

Tabla z napisom »*Lieu sacré*« (Sveti kraj) opozarja, da smo onkraj območja z devet stotimi hoteli in s tisoči trgovinami s spominčki, v tišini stoletnih dreves in molitvenega šepeta, kjer je svet razvrednoten.

Podzemski katedrala sv. Pija X., ki v svoji arhitekturi ponazarja Petrov čoln — in nagnjeni cementni oporniki naj bi bili ladijske stranice te ladje, plujoče skozi zgodovino — me verjetno ne bi prevzela niti, ko bi bila dokončana. V njej je prostora za štirideset tisoč ljudi, zdaj pa se je zbralo pri stranskem oltarju, zgubljeno zrno v tem ogromnem ladijskem trupu, kakšnih dvajset Slovencev. Stoli samevajo prazni v tem velikanskem dnu. Zato moški, ki kleči sredi te praznine, še bolj pada v oči. To je moški v zrelih letih, s pravim orjaškim telesom, v črnem suknjiču. Človek bi mislil na romarja od kdove kod, ki je na svojih ogromnih nogah prinesel sem svoje velike grehote ali svojo veliko ljubezen. Ko je odmolil, stopi iz klopi. Ko da je sam v prostoru, poklekne na obe kolena, razprostre svoji kot vesli veliki roki in z veličastnim priklonom beduina sredi puščavskega peska poljubi zemljo, lurško zemljo.

Zunaj se sveti v soncu cementna ploščad Esplanade — torišče vsakodnevnih procesij — z masivom tronadropne bazilike tam na dnu. Ves kraj tone v zelenju: posebno zjutraj je Lurd kakor v čisti poplavi vonjev iz gozda. Proti votlini greš levo mimo visokega zidanega kompleksa z baziliko, mimo

sveže gotsko navdahnjene stavbe »Bureau Médical,« ki hrani ves stoletni arhiv c ozdravljenih. Trenutno je v zdravniški komisiji, ki leta dolgo pretresa posamezne primere, tudi dr. Cachin, sin znanega francoskega komunističnega voditelja. Že je slišati šum — s svojo belkasto spenjeno pirenejsko vodo bi bil lahko Gave slovenska reka, Sora na primer.

Nekdanja divjina, kamor je 11. februarja 1859 šla Bernardka nabirat suhljad, je izginila v sklopu regulacij, ki so premaknile rečni tok in prekrile vodne tolmane z obširno cementno ploščadjo. Samo križec v cementu, kjer je klečalo dekletce, skuša lokalizirati prizor. A nad cementom je scenerija ista — divje odsekan hrib, zarasel s smrekami, bukvami in z bujnim rastlinjem, pod katerim se kakor ogromna skalnata školjka odpira votlina.

Bernardka je zelo razočarala kiparja Labicha, ko mu je rekla, da je bila Gospa neprimerno lepša od njegovega sicer lepega kipa. Po sto letih mu bodo sneli že strohneli rožni venec in ga nadomestili z novim, za drugih sto let. Tudi grm divje rože, v kateri se je vplel skrivnostni piš, da je Bernardka začudeno pogledala navzgor, je še isti. Samo vode, ki je prižuborela izpod njenih prstov, ni videti. Zajeta je v dva rezervoarja: levo od votline teče v vrsti pip, da jo lahko prestrežeš, desno od votline pa se steka v kadi za kopeli.

Pred votlino stoji razprostrti rok mlad človek: tako namreč molijo Francozi v Lurdu: v živem znamenju križa, kakor v brezmejni priprošnji za to dolino, ožarjeno od oranžnega soja atomskih eksplozij.

Tišina, vonj po drevesih, večni pripev Gava.

Sainte Marie, Mère de Dieu, priez pour nous, pauvres pêcheurs, maintenant et dans l'heure de notre mort.

10.

Poleg našega vlaka je te dni steklo v lurško postajo še nešteto drugih. In z njimi nešteto usod.

Pred votlino imajo zdaj svojo mašo romarji iz škofije Fréjus-Toulon. Kos Sinje obale, prestavljen sèm ne v svojem milijarderskem blišču, ampak v svojem najbolj trpinčenem človeškem mesu. Pridiga jim mladi škof: občutljivi obraz kneza — intelektualca, ki si išče pomoči v skopi trpeči kretnji lepe roke s prstanom.

»Vi, edina resnična aristokracija človeštva,« ujamem njegov stavek, ki se razlega nad razgledom nosil.

Na enem izmed njih leži mrtvo vznak mogoče najlepše dekle, kar sem jih kdaj videl: mladenkin obraz je en sam čar, lepota, ponos. Je slišala tisto besedo? Sklenjeni roki ji objemata rožni venec iz svetlih jagod, kakor v nekem poslednjem izpolnjenju.

Neozdravljiva lepotica s Sinje obale, nevesta, že zavezana za Skrivnost.

Ko sem že daleč, zaslišim pesem. Nekoč sem v operi slišal pesem soncu nesrečnikov v Beethovnovem Fideliu: in odtlej nisem slišal nič višjega. In vendar je ta Magnificat, ki je zdaj vzplul kakor tisoč golobov, še silnejši. Kakor da bi se od nekod dvigalo morje — iznad vse krvi, solza, sovraštva, stiske, smrti — zmagoslavni zbor, ki mi v jutru pravi, da se je kljub vsemu splačalo roditi, da se kljub vsemu splača živeti in umreti.

Magnificat romarjev iz Fréjus-Toulona! Pripeva mi v celih šest ur dežurstva pri dvigalu v »*Hopital des sept Douleurs*«, v tej iz rezanega kamna zidani »Bolnišnici sedmih bolečin«.

Bolnik brez nog in brez ene roke, ki se mu druge neustavljivo polašča gangrena. Drugi bolnik, ves vijoličast v polovico telesa. Mladenka z lupusom — to bolezen sem spoznal šele tu: kakor da so se v mesu obraza zaredile črne gobe, nekakšni pošastni hrčki. Stiridesetletna Furlanka, ki je od svojega sedmega meseca negibna v vozičku.

Razgovorim se z njo in spomnim se tolikih razgovorov iz uradov, kavarn, pri intelektualskih omizjih — razgovorov z zdravimi, od katerih sem odnesel gnus do življenja.

Seveda, Filumela se lahko tudi razgovarja, medtem ko dela, a predvsem mora delati, tudi tu, v Lurdu, v sobi »*Saint Charles*« — na letošnjem romanju hoče splesti štiri pare nogavic, za nečake.

Kmečko bunkast obraz sije neizpremenljivo milino božjega otroka, ko pripoveduje. Od svojega sedmega meseca je tako negibna, a da bi žalovala zaradi tega? Se na misel ji ne pride kaj takega! Se nikoli ni zavidala sovrstnicam, ki so lahko živele, se poročile in imele otroke. Končno tudi ona lahko dela — plete, za nečake, pranečake, sosede, vaščane. In takole iz svojega vozička kdaj pa kdaj reče kakšno dobro besedo kakšni poročeni, ki pride potarnat k nji, Filumeli. In malce pomaga tatku in mamic, zakaj še ju ima oba, rada jo imata in ona njiju. Prav srečna je. In enkrat na leto takšenle praznik, ko gre v Lurd.

In Filumela plete, z neutrudno igro pletilk.

Pogovori iz kavarn tam v svetu, zdravem v svojem brezupu.

11.

Kaj bi bili lahko vse videli tu — križev pot na hribu nad votlino, s Kristusom in vojaki, v bronastih kipih v naravni velikosti, prav sredi trave gredic, potem Bernardkino stanovanje, ki je ohranjeno vse, kakršno je bilo, z istimi stoli, mizo in men-trgo, pa okolico s sloviti votlinami. Mogoče bi lahko skočili tja čez v Španijo, videli Barcelono, eno najlepših mest na svetu — toda teden je že okoli, ob dveh popoldne odidemo, naš »*Treno Violetto D*« že čaka s svojim italijanskim strojevodjo.

Vse do danes sem odlašal, da bi se šel skopat.

Medtem sem izvedel vse o tej lurški vodi, o tem svojevrstnem H₂O, ki pri svojih devetih stopinjah ni povzročil še nikomur prehlada.

Ko manjkata še dve uri do vlaka, se odločim.

Ob opoldanskem premoru je kopališče prazno. Vrsta kabin je na razpolago, pregrajenih s pregrinjalom.

Stopim v prvo. Črn marmor in voda. In nad kadjo tablica z molitvijo v več jezikih.

Lurška voda! Ko so jo prenesli v muslimansko Meko, ni bilo nič z njo.

Ko se slečeš, te dva ogrneta čez ledja in ti pomagata v kad.

Zdaj sta dežurna zamorec in Italijan.

Pravijo, da je treba za to službo največ živcev in največ želodca spričo vsega, kar nago tone v to vodo.

Podprt od črne in od bele roke, v bratstvu vseh polti, se tresem v mrzli kopeli.

Voda se posuši na tebi, preden se oblečeš.

Že sem pri vratih, ko se hočem znebiti majhne radovednosti.

»Je ta kabina za zdrave?« vprašam, s končkom higienske zaskrbljenosti.

Italijan in zamorec se mi ljubeznivo nasmejneta, ko me morata postaviti na laž.

»Okopali ste se v vodi najhujših bolnikov.«

Marsikaj me je že bolelo od takrat, infekcije pa se takrat le nisem nalezal.

Ko pridemo na postajo, pravijo, da je Budi začela napihnenost vidno plahneti.

(Iz lurškega dnevnika) Alojz Rebula

Velika noč malega dečka

Veliki petek je minil in počasi, zelo počasi je prišel velikosobotni večer. Množica, ki je včeraj še sključena po kolenih drsala k Zveličarjevemu grobu, da poljubi njegove krvave rane v znak sokrivde s tistimi, ki so jo povzročili, je danes vzravnanana. Svetešnje oblečeni se zbirajo ljudje okrog cerkve svetega Ivana na Gornjem Seniku. Sonce je že zašlo in nežne, prosojne meglice vise tik nad zemljo. — Bilo je to že davno, zelo davno, vendar se mi zdi tako blizu, kakor da še sploh ni minilo, kakor da še zdaj v meni odmeva resnična aleluja mojih otroških let in še ni do kraja izzvenela.

Če sem rekel, da so prosojne meglice visele tik nad zemljo, to seveda takrat ni bilo res. Kakšne meglice neki, ko so vendar včeraj tod hodili angeli in so nosili lonček z žerjavico, na katero so od časa do časa s slovesnimi kretnjami vrgli nekaj dišečih rastlin in jabolčnih olupkov, da so pokadili Jezusov grob v cerkvi zadaj pod korom. In iz cerkve, od božjega groba se je dim razlezel kakor trpka žalost po vsej dolini, da so še mačice dišale po njem, in podlesne vetrnice so dobile od njega na svojo belino vijolično sivkast nadih. Da, tudi atkova obleka ga je bila polna in kruh na mizi je od njega imel svečan in rahlo grenak okus.

In ta dim je še danes tukaj. Kakor rahla tančica valovi po dolini gor in dol in žaluje z orglami, ki so obmolknile in z zvo-

novi, ki se ne upajo zganiti, da ne bi zbudili Jezusa, ki v grobu spi. Toda njegov okus danes več ne zbuja grenkobe, ampak postaja sladak, kakor da obljublja nekaj velikega.

Zdajle zvečer bo Jezus vstal, mi je rekla babica. Oblekli so me v novo obleko in s sosodovim Lorijem sem prišel semkaj k cerkvi, da bi bil poleg, ko bo Jezus vstal. Zelo sem vznemirjen in zbeگان, kajti vem, da se bo zgodilo nekaj posebnega. To ve ves svet, zato se kar naenkrat temni. Človek bi mislil, da pada mrak na zemljo, toda jaz vidim, kako se zemlja polagoma pogreza, kako postaja dolina vedno ožja in se nebo nekam oddaljuje. Čim bolj se pogrezamo, tem gostejši je mrak in ljudje v črni obleki ga delajo še gostejšega. Ne vidimo več dobro drug drugega, zato pustim solzam, naj tečejo. Bojim se, da bom od čudnega nemira zdaj zdaj zahlipal. Sam ne vem, nad čem naj jokam, toda kadarkoli sem med tolikimi ljudmi, mi od ginjenosti, od neke zanesenosti in pričakovanja solze kar same vro iz oči.

Tema leži na meni s težo, ki je tako otipljiva, da bi jo lahko stehal. Hribi so ena sama črna gmota, nobene luči ni nikjer; kako bi tudi bila, saj so vsi ljudje tukaj zbrani in pri nobeni hiši ni nikogar, ki bi jo prižgal.

Ne morem več vzdržati zunaj in z Lorijem se zrineva čez cerkveni prag. Tu se čutim takoj varnega. Po vsej cerkvi je raz-

lita rahla skrivnostna luč, kajti samo tam zadaj pri božjem grobu brli nekaj sveč in ožarja dva stroga, strumna stražarja, ki stražita mrtvega Jezusa. Včeraj sem ju dolgo gledal in oni na levi, ki stoji bolj v temi, me je začel nenadoma naskrivaj pogledovati. Kakor hitro sem obrnil oči proč od njega, sem čutil na sebi njegov strogi pogled, ko pa sem ga hotel z očmi ujeti, je pogled umaknil in nepremično strmел predse. Moj bratec se je včeraj z mano prepjiral, da to sploh niso pravi vojaki in da je vse to narejeno iz lesa. Toda on ni videl vojakovih skrivnih pogledov, on ni videl, kako se je vojak trudil, da bi bil miren, pa so se mu prsti, v katerih je držal dolgo, ostro sulico, vendarle za spoznanje bolj stisnili in so mu ustnice v jezi strepetale. Jaz sem vse to videl in zato vem, da sta vojaka živa, čeprav sta morda res narejena iz lesa.

In zdaj bi bil rad čisto blizu, ko bo Jezus vstal. Rad bi videl, kako se bo najprej njegovo telo zganilo, prav lahko bo vzdrtelo, potem bo začel dihati in počasi, zelo počasi bo odprl oči in me bo pogledal. Ne, ne smem biti blizu, saj bi umrl, ko bi me Jezus pogledal. Saj ne bi vedel, ali naj bežim, ali naj se ga oklenem. Padel bi skupaj in bi na mestu umrl. Zato pa moram biti zdaj z Lorijem daleč proč, tukaj pred oltarjem, kjer je prostor za otroke.

Poln sem pričakovanja pa tudi užaljenosti, da ljudje tako brezskrbno pokašljejejo, ko bi vendar morali pridrževati dih od tesnobe. Mar ne vedo, kaj se bo zdaj zdaj zgodilo? Jim je mar vseeno, da bo Jezus od mrtvih vstal?

Videl sem ga včeraj, kako leži v grobu. S krvavimi ranami na rokah, nogah in na srecu leži čisto tiho in negibno. Samo kdaj kdaj se potoči drobna rdeča kaplja krvi iz njegovega srca na bel prt, da se krvava lisa širi vse dalje in dalje. Nisem ga upal dolgo gledati, kajti oči je imel samo priprte in ko sem pogledal natančneje, sem videl, da so uprte naravnost vame. Odskočil sem in se skrila za babico. Od daleč sem vrgel bakren novec, ki sem ga doslej stiskal v pesti, da je zazvenel in se zakotalil nekam daleč.

Babica se je še za korak pomaknila naprej, vzdihnila in se globoko sklonila nad

Jezusove rane in jih glasno poljubila drugo za drugo v sveti pobožni zbranosti. Kako hrabra je naša babica, nič se ne boji in je z Jezusom tako domača. Zdaj ga bo gotovo še pobožala s svojo voljno dlanjo in vzdihnila: 'Ti sirotek, koliko trpiš!' Kakor nad menoj, kadar skrijem svoj objokani obraz v njeno naročje.

Ne, ni ga pobožala, pač pa z roko nekaj išče okrog sebe. Vem, išče mene, da bi poljubil Jezusove rane. Toda ne upam si in ne bom storil tega za ves svet ne. Umaknem se na drugo stran, da me njena roka ne doseže. In ko me ne najde ne z levo ne z desno, se ozre in mi pokima. Mōje oči so že v megli in iz megle bo zdaj zdaj dež. Babica to vidi in mi pošepeta:

»Zdaj si še majhen. Pa drugo leto, ko boš večji.«

Bal sem se tudi tistih petero steklenih krogel raznih barv, ki so bile v grobu. V njih je bil ves svet, vsa cerkev, vsi ljudje, pa vse zverženo in spačeno, da me je bilo strah svoje podobe. Prišlo mi je na misel, da sem morda v resnici pred Bogom spačen in grd in da smo pred njim taki vsi ljudje, zveržene sence. In iz vsake krogle je strmelo vame šestero plamenečih oči. Babica je sicer rekla, da je to odsev šestero sveč ob božjem grobu, toda zame je to šestero strašnih, vsevednih oči.

To je bilo včeraj. Danes je vse to prijaznejše in, glej, cerkev je naenkrat razsvetljena, sveče na oltarju gorijo s polnim plamenom, in lesteneč, ki visi na dolgi iz švile tkani debeli vrvi sredi cerkve, se še rahlo pozibava sem in tja, kakor da od velikega pričakovanja ne more mirovati. Na njem gori nešteto sveč in v njihovem siju se blešči stokrat toliko steklenih biserov, nanižanih na zlate vrvice, da je vse pravi čudež bleščanja, prižiganja in ugašanja celih rojev isker in plamenčkov. Vsa cerkev je zdaj natlačeno polna svetlobe, tople in mehke, kakor jo morejo dati samo rumene voščene sveče.

Da, zdaj se bo nekaj zgodilo, kajti ljudje so nehali kašljati in so se obrnili nazaj proti božjemu grobu. Tudi oba angela, ki sicer vedno tako zvesto gledata v sredino tabernaklja, sta zdaj nekoliko zasukala svoji kodrasti glavi in izpod oka pogledujeta tja nazaj pod kor.

Zdajle so se oglasili zvončki, vsi po vrsti so strepetali jasno in prodorno, da so v hipu napolnili ves veliki prostor in povzročili tako tišino, da ni bilo slišati prav ničesar, samo rahlo, mehko šumenje vode, ki jo je Janez Krstnik zlival na Jezusovo glavo na sliki v velikem oltarju.

V to tišino je planil močan in vesel duhovnikov glas:

»Kristus je vstal, aleluja!« Tako majhen sem in ne morem videti gospoda, toda čutim, kako je njihov glas sprostil napetost, kako doni po vsej cerkvi in prinaša radost. Glas je močan in gotovo ga je slišati tudi k nam domov, seveda, saj je naš Capi pred svojo uto dvignil glavo in dvakrat veselo bevsknil. Vem, da je.

Gospodov glas je podoben Jezusovemu glasu, ki je včeraj zaklical Eli, Eli in še nekaj, samo da sem tisto pozabil. To pa sem si zapomnil, ker mi je babica pripovedovala že davno, da je tako zaklical. In jaz sem ga včeraj slišal.

Prav zares! Stal sem sam ob robu bukvoja in naenkrat sem ga zaslišal od nekdaj zelo daleč. Ni prišel od ene strani, ampak od vseh strani hkrati je zadonelo. Glas je bil tako neizmerno žalosten, da me je stisnilo pri srcu. Prestrašil sem se in bi rad zbežal domov, pa se nisem upal ganiti, kajti videl sem, kako se sredi dneva nenadno mrači. Nisem upal pogledati v nebo, ker sem vedel, da je sonce čisto črno. Zdela se mi je, ne, čutil sem, kako se tla majejo pod nogami in v zemlji je nastajala razpoka in se večala.

„Saj se mora vse to goditi, ko pa je veliki petek in Jezus umira na križu,“ sem si šepetal, da bi premagal strah.

Gospodov glas je Jezusovemu začuda podoben, samo da je vesel, skoraj razigran, da se je svet od radosti zganil. Najprej prav narahlo, kakor da so ljudje samo prisluhnili in stopili na prste, potem so se pa pridružili duhovniku in peli alelujo čim dalje močneje in čim dalje više. In svet poje z njimi, ves svet se po melodiji dviga in pada, se širi in oži, da se vsa cerkev z njimi vred maje na levo in desno, naprej in nazaj, da je zvon zazvonil sam od sebe in plamen sveč trepeta od sreče. Zdaj ne stojim več na svojih nogah, ampak plavam, plavam na prosojnem oblaku dišečega ka-

dila v morju svetlobe ob rajskih glasovih v občutju neskončne varnosti. Zdaj vem, če se zdaj čas ustavi in bo to trajalo veekomaj, potem so to nebesa!

Strmim proti stropu in čakam, da se razmakne, da se na široko odpre in bo skozi odprtino planila sama nebeška luč in v njej nešteto sijajnih angelov, toda pred vsemi bo v čudovitem sijaju stopala moja mama v beli obleki, dolgi do tal, in na glavi bo imela venec samih zlatih rož. Da, saj jo že skoraj vidim in vem, da mi pride prva naproti. Saj mi babica večkrat pravi, ko me kaj boli:

»Nič ne maraj, sinek, če umrješ. Saj ti bo v nebesih lepo. In mama ti pride prva naproti.«

Da, če umrjem, je rekla. Jaz pa sem menda še živ in se nič ne spominjam, kdaj bi umrl. Torej se strop še ni odprl? Strmim in čakam in dim kadila bolj in bolj prekriva strop, da se polagoma spreminja v sinjino neba.

Potem je nekdo vzel križ in ga visoko dvignil. Jezus na njem je rahlo strepetal, kakor da so ga rane malce zasketele, potem je še bolj vdano nagnil glavo in se ljubeče nasmehnil, kakor da nas je vse s svojim smehljajem povabil za seboj na pot.

Da, na pot! Treba je iti. Kam? Nič ne vem kam, vidim samo, da so se ljudje razmaknili, da dajo prostor Jezusu na križu. Njegovo telo je belo, mehko in voljno, in izžareva čuden bel sijaj, tako čist in tako svetel, da moramo vsi za njim. Vidim, da so se ljudje razmaknili samo zato, da se potem tem tesneje strnejo okrog njega in bodo šli za njim vsi, prav vsi.

Zato hitimo za križem tudi mi otroci. Saj moramo biti Jezusu najbliže.

Vdilen po cerkvi gremo, kakor Izraelci skozi Rdeče morje, samo da je to morje črno in je iz ljudi, ki na ves glas pojejo alelujo in iztegajo vratove ter gledajo proti oltarju in se za nas otroke še zmenijo ne.

Držim Loriya za roko in mu jo stiskam kot s kleščami, saj so okrog ognja sami nepoznani dečki in če me Lori zdaj zgubi, me več nikdar nihče ne bo našel.

Gremo ven. Iz prijetne svetlobe stopamo preko cerkvenega praga v trdo temo. Še zadnji odblesk sveč na Jezusovem telesu, potem je vse v gosti temi. Ne, ne vse. Jezus

še dalje žari v nežni svetlobi in ob vsakem koraku rahlo zadrhti, ker oni, ki ga nosi, pretrdo stopa.

Oči so se nekoliko navadile teme in že za silo ločim nebo od zemlje. Cesta je še nekoliko topla od pomladnega sonca in moje bose noge topotajo po mehkem sipkem pesku. Od daleč slišim neprestano zvončkljanje nešteti zvoncev in njihovi razigrani glasovi se prekucujejo, se lovijo, poskakujejo in plešejo v zraku, da jih zvonovi v stolpu morajo opominjati k resnosti. Vsa dolina je polna svetih glasov.

Hodimo in hodimo in cesta se začne rahlo vzpenjati. Kam gremo, na kako dolgo pot smo se namenili? Se sprašujem. In zdaj mi je naenkrat jasno: to je dolina Jozafat in mi gremo k sodbi, mi vsi romamo k povečanju. Ali ni zdaj to tisto: 'Gore, padite na nas, griči, pokrijte nas,' kar včasih bere babica iz debele knjige? In pri teh besedah vedno položi knjigo v naročje, nekaj časa premišljuje, potem pa globoko zdihne:

»Moj Bog, moj Bog, kako bo takrat?«

Da, zdaj je to tukaj. Saj vidim, kako se dolina tesni in čeprav hodimo vedno bolj strmo navzgor, čutim, kako se hribi bližajo in kako se dolina pogreza. In glej, povsod naokrog je polno plamenov. To so bakle, ki so jih prinesli na zemljo angeli, da z njimi zažgo svet, ki bo potem v ognju zgorel. Zdaj zvesto in strumno čakajo samo božjega povelja, potem bodo vsi naenkrat zamahnili z gorečimi plamenicami in svet se bo na vseh krajih istočasno vnel.

Ne vidim jih sicer, toda vem, kako ponosno stoji vsak na svojem mestu, neizprosno v obraz, prav tak, kakor je v Zgodbah tisti, ki iz raja izganja Adama in Evo in ima v roki ognjen meč.

Otroci okrog mene ničesar ne razumejo. Kar na glas štejejo plamene in se menijo med seboj, da so to ognji, ki so jih naložili fantje in se zdaj drugi otroci, ki niso šli k procesiji, podijo okrog njih in skačejo čeznje. Jaz pa vem, da to niso ognji in nihče ni ostal doma, kajti sodbi, na katero zdaj gremo, se ne more nihče izmuzniti.

Gremo? Ne čisto tako. Ali se nisem že nekajkrat nekoliko dvignil v zrak? Da, zdajle spet plavam, plavam in šele čez dol-

go časa spet čutim cesto pod nogami. Vsa dolina hrumi in vsi ljudje pojejo tako vdan, tako milo nekaj nerazumljivega. Jaz znam samo eno besedo od vse pesmi: aleluja, zato pojem to, samo to in vedno glasneje, vedno isto radost, isto stopnjujoče se vzhičenje — aleluja, aleluja, aleluja!

Zvonovi pojejo ubrano in lepo, toda že komaj slišno, kajti ostali so nekje globoko spodaj. Vedno več angelov prihaja na zemljo z gorečimi plamenicami, toda sveta še ne smejo zažgati. Bog jim tega ne dovoli, ker smo mi še tu.

Zdaj smo nekje na vrhu in sem tako lahek, da bi se z lahkoto dvignil nad zemljo, toda počakati moram druge, kajti nekateri so še nekje globoko v dolini. Lori je hud, ker ga z obema rokama stiskam na vso moč, toda bojim se, da se v tem odločilnem trenutku ne bi kje izgubil.

Toda zakaj se naenkrat vsi pred menoj obračajo? Jezusa na križu nesejo na levo stran ceste in stopajo po klancu navzdol! Tudi on, ki nosi križ, se je zmotil, tudi on ne ve, da ne bomo šli nikdar več navzdol, saj jutri tukaj ne bo več ne hriba ne doline. Toda on tega ne ve, treba mu je to povedati, pa hitro, drugače bo vse zmedel. Pa prav zdaj, ko smo skoraj na cilju!

Saj se nebo nad nami sveti čim dalje močnejše in vsak čas se bo odprlo in potem bodo prišli angeli. Ne, ne takoj angeli. Najprej bo prišla moja mama. Takoj jo bom spoznal po njenem smehljanju, po lepih dolgih laseh, po zlati zaponki, ki jo ima na prsni, po rožnati obleki — ne, saj ne bo rožnata. V nebesih imajo vsi samo belo.

Toda zakaj me Lori vleče nazaj? Nočem nazaj v dolino! Upiram se Loriju z vso močjo in že hlipam:

»Povej, povej, križ, ne nazaj, ne nazaj!« Toda nimam zraka, da bi mogel razložiti, tako sem pretresen in na smrt prestrašen. Saj pot nazaj pelje v pogubljen in po njej bodo šli tisti, ki jim bo Jezus rekel: Proč od mene! Zato se upiram in se hočem Loriju iztrgati, saj vendar ne bom šel brez upora v pekel.

»Kaj si zbesnel, ali kaj ti je naenkrat,« robanti Lori in me vleče z obema rokama. Praskam ga z nohti in vreščim na ves glas,

toda nihče se ne zmeni za to, kajti zrak je nasičen z glasovi, in tisti, ki me slišijo, morda celo mislijo, da slabo prepevam.

Potem me Lori zagradi za obe roki, mi jih drži kot s kleščami in pravi dečkom za menoj:

»Brcni ga, da bo zvezde videl! Ne, ne brcaj ga. Porivaj ga, vsi ga porivajte, saj vidite, da ga sam ne spravim z mesta. Trmast je kot bikec. Najraje bi ga pustil, osla neumnega, potem bi me pa stric nabunkali. Moram ga spraviti domov. Ko bi le vedel, kaj hoče?«

Dečki za menoj so me obstopili tako tesno, da nikamor ne morem uiti. Bolj nesejo me, kakor porivajo, da je ves moj odpor čisto zaman.

Procesija pa gre mimo. Mirno in dostojanstveno korakajo moški po hribu navzgor, kakor da natanko vedo za svoj cilj. Samo tu in tam kateri s strogim pogledom ošine klobčič, v katerem se rujemo med seboj, in nam s prstom požuga. Rad bi jim zavpil, naj me rešijo teh hudobnih dečkov, pa me jok tako davi, da ne morem spregovoriti nobene razumljive besede.

Zdaj gredo mimo gospod pod zlatim nebom v zlati luči gorečih sveč, ki jih moški nosijo v rokah in jih zaslanjajo s klobuki, da jih veter ne ugasi. Dečki ob meni so zdaj mirni, toda držijo me kot v primežu s svojimi telesi, in dvignili so me od tal, da nimam opore za obrambo in zato nihče ne opazi, kako se jim upiram.

Komaj pa je zlato nebo mimo, me postavijo trdo na tla.

»Če nočeš hoditi, nesli te ne bomo,« pravi eden. Drugi pa se obregne ob Lorijsa:

»Čemu pa vlačiš to cmero s seboj? Doma bi ga pustil.«

»Saj bo šel,« je rekel Lori pohlevno in po glasu sem spoznal, kako mu je nerodno.

»Izjokal se bo, potem bo zopet dober. Saj ga poznam, za vsak nič se dere.«

Tedaj mi močna in znana roka seže okoli vratu in me potegne iz gneče. Slišim babičin glas, ki pravi Lorijsu:

»Spusti ga zdaj, naj gre z mano dalje.«

Babica me celo vzame v naročje. Pritiskam svoje lice k njenemu in jo z rokami trdo objemam okoli vratu. In počasi se od

nekod seli vame mir in zaupanje. Ko si za silo opomorem, ji šepetam v uho:

»Kajne, babica, zdaj gremo navzgor in ne bomo šli več nazaj. Dečki pa ne vedo in se vračajo. Med njimi je Lori in on ne sme biti pogubljen, pa tudi drugi ne. Nekdo jim mora to povedati!«

Babica dolgo nekaj premišljuje, potem pa pravi:

»Sinek, zdaj še ni čas. Nekoč pa bomo šli samo navzgor in se ne bomo nikdar vrnili. Danes pa se moramo vrniti. Glej, tudi gospod se pravkar vračajo in bodo šli nazaj.«

»Toda mama mi je šla naproti in zdaj me bo čakala zaman.«

Babica mirno stopa dalje in molči.

»Babica, ali ne bo mama žalostna, če me ne bo?«

»Ne bo, sinek. Mama je v nebesih in natanko ve, kdaj ti bo treba iti naproti. Morda šele čez mnogo mnogo let. Danes pa še ne. Težek si, ti moj mali, težek. Zdaj boš hodil zopet sam. In ne jokaj, sinek! Vedno preveč jokaš. Kakor da je vsa žalost samo v tvojem srcu doma. Res sem radovedna, kaj neki bo kdaj iz tebe.«

Babica me je postavila na tla in pod nogami čutim pesek. Nič več ni topel in vmes so ostri kamni. Začne me mraziti kakor vedno po hudem joku. Od nekod veje mrzla sapa in z ledenim jezikom liže solze z mojih lic. Le babičina dlan je tako prijetno topla, da greje ne samo mojo roko, ampak tudi moje srce.

Zopet slišim zvonove in zvončkljanje zvončkov nekje daleč pred nami. Nebo nič več ni tako črno in hribi so se razmaknili vsaksebi. Na pobočjih gorijo ognji in zdaj razločim celo razžarjene obraze okrog njih. Torej le nismo vsi zbrani in to ni dolina Jozafat. Potem ima babica prav, da ni še tisti čas.

»In kdaj bo tisti čas,« se vprašujem in stopam med samimi ženskami, ki s svojimi zadihanimi in tenkimi glasovi pojejo alelujo. Tu in tam še malo zahlipam in po malem, najprej čisto tiho, potem vedno močnejše pripevam tudi sam, saj čutim, kako me babica spodbuja s stiskom svojih dobrih rok. Lojze Kozar

Srečanje v Petrovcu

Vroči avgust 1941 v Srbiji se je nagibal h kraju, ko je ljudi v Petrovcu razburila novica:

»Nemci pridejo! Doslej smo v Petrovcu bili brez njih in to je bilo dobro. Odslej pa bodo skušali od tod krotiti partizane po bližnjih vaseh in planinah. Vse slabše nam bo in huje. Naj se kakemu Švabu samo las skrivni, pa bo zanj stekel potok srbske krvi! Prekleti!«

Petrovac je bil nekoliko večji podeželski kraj. Ni ležal niti ob železniški progi niti ob glavni cesti. Zato pa so mu v štirih mesecih, kar se je v Srbiji šopiril okupator, skalile mir le tri ali štiri aretacije mladih ljudi. Resda so okolico obvladali partizani in prihajali tudi v Petrovac — žandarji so se tedaj poskrili in tudi četnikov ni bilo videti, vendar se tu kaj več ni zgodilo. Ponoči so sicer večkrat kje blizu pokale puške, a temu so se ljudje privadili.

Tu v Petrovcu je bila zdaj cela četa Nemcev. Pripeljali so se s kamioni, do zob oboženi, očeladeni in srepogledi. Razprostrli so se po razredih osnovne šole in pred njo postavili dva stražarja. Nad vhomom v poslopje je zaplapolala njihova zastavica s kljukastim križem. Za šolskim vrtom so pričeli razkopavati zemljo in napeljevati bodočo žico. Bili so tu!

Že dan po njihovem prihodu je Petrovac obhodil občinski pandur. Na uličnih vogalih je postajal in tolkel na boben, da je zamolklo, preteče odmevalo v prašno soparico med nizkimi hišami. Nato je z enoličnim glasom prebral po več lističev papirja. Na teh so bile napisane odredbe o oddaji orožja (zadnji poziv!), o skrajšanem času prostega gibanja prebivalstva, o oddaji nekaterih poljskih pridelkov, živine in volne ter še o čem. Bilo je videti, da se je nemški komandant brez obotavljanja in temeljito lotil svojega posla. Majka mu švabska!

Tudi tretji dan je po Petrovcu ropotal boben.

»Kaj ne bo več miru pred bobnom?« so se srdili Petrovčani. »Ali menijo še dolgo komandirati v Srbiji? Vrag naj jih vzame!«

»Poslušajte odredbo komandanta nemške vojaške sile v kraju Petrovcu!« In občinski

pandur je pričel brati borni peščici zbranih ljudi in nekaterim ob odprtih oknih:

»Jutri, v petek se morajo ob deveti uri dopoldne pred občinskim uradom zbrati vsi moški, ki stalno ali začasno prebivajo v kraju Petrovcu in so državni, srezki ali občinski nameščenci, enako tudi duhovniki, učitelji in študenti, sploh pa vsi aktivni in rezervni oficirji bivše jugoslovanske vojske. Kdor se temu pozivu ne bo odzval, bo strogo kaznovan zaradi nepokoravanja odredbam okupatorske oblasti na področju feldkomandature v Srbiji.«

V eni izmed pritličnih hiš ob glavni ulici skozi Petrovac je tudi učitelj Jože Tušak prisluhnil bobnarjevemu glasu. Njega je gestapo že takoj po svojem prihodu na Spodnje Štajersko zaprl in čez čas odvedel v Srbijo. Slovencem njegovega transporta so bili v naselitev določeni razni manjši kraji in tako je z družino prispel v Petrovac. Tu mu je občina preskrbela sobo pri starem opankarju Ristu. Vedel pa je, da tu ne bo dolgo ostal, kajti v Beogradu so mu obljubili učiteljski dekret za Valjevo. Tako se bo morda prav kmalu preselil v to večje mesto z močno slovensko kolonijo. Kakor je bilo slišati, je okupator tam sicer počenjal strašne stvari, kakršnih Petrovac še ni doživel doslej...

Ob pozivu, ki ga je razglašal bobnar, je Tušakov temni obraz spreletel zaničljiv posmeh. Bil je krepak človek pri štiridesetih letih in s trdnimi živci. K njemu se je okrenila njegova dokaj mlajša, živahna žena, ki je ob mizi krpala perilo malima otrokoma, in ga vprašala:

»Se to tiče tudi tebe?«

»Gotovo. Moral se bom javiti.«

»Kakšen namen imajo s tem?«

»Gre jim za evidenco, s to pa hočejo strahovati ljudi zdaj, ko je Srbija vsak dan nemirnejša. V to jih sili njihov lastni strah.«

Mirno si je prižgal cigareto. Njo je rahlo streslo, ko se je znova oglasil boben, nekoliko tiše, zdaj z oddaljenejšega mesta. Deček in deklica, oba komaj dorasla za šolo, se medtem nista pustila motiti pri igri, ko sta sedeča na tleh razpostavljala raznobarne kamenčke.

Dopoldne prihodnjega dne se je na senčnatem dvorišču občinske hiše v Petrovcu zbralo v vrsto skoraj dvajset ljudi. Bili so to možje iz občinskega urada, pop, zdravnik, učitelj, cestar, žandarja, študent tehnike in še nekateri. Pred nje se je postavil trgovec Boško Ostojić, po okupatorjevi milosti novi občinski predsednik. Gledal je prav resno in važno ter si božal črne brčice pod nosom, medtem ko je glasno kdaj kaj naročil naglušnemu občinskemu tajniku Joču.

»Nehajte kaditi!« je velel predsednik. »Vsak čas bo tu gospod komandant. Bodite pozorni do njega, ki tu v Petrovcu predstavlja mogočno nemško wehrmacht. Da, da!«

Le polagoma je kdo v vrsti odvrnil cigareto, potem ko jo je pokadil do kraja. Z enako malobrižnostjo je to storil tudi učitelj Tušak.

»Prihaja!« je nervozno zaklical predsednik. »In kako točen je! Tega nemškega reda se bomo morali naučiti tudi mi. Mirno!«

Semkaj se je pod drobnolistnatimi vejami akacij bližal nemški komandant, po činu hauptmann. Prihajal je s širokimi koraki, z njim še mlad lajtnant in podoficir — tolmač, prav gotovo banaški Švab. On sam je bil debelušen človek, nikakor še star, gladko obrit, z očali na topem nosu, v tesni zeleni uniformi in z revolverjem ob boku. S pasjim bičem je opletal po svojih lakastih škornjih in pes — volčjak ga je spremljal.

Predsednik mu je pohitel naproti in se vojaško odrezano ustavil pred njim s klobukom v roki, molče, kajti nemškega jezika ni znal.

Hauptmann je dvignil desnico in siknil svoj nacistični pozdrav s tankim glasom. Predsednik se mu je globoko priklonil, ostali se niso zganili. Nato je komandant z očmi površno preletel vrsto čakajočih ljudi in povedal nekaj nemških stavkov svojemu tolmaču, da jih zbranim prevede v srbsčino:

Vsi tukajšnji nameščenci morajo dajati zgled poslušnosti in discipliniranosti, dokler bo zmagovita Nemčija imela Srbijo zasedeno. On sam je odgovoren za red in mir na področju Petrovca in bo znal z vojaško silo neusmiljeno zatreti in kaznovati vsako

zločinsko dejanje, naperjeno zoper koristi führerja in rajha. Da pozneje ne bo izgovorov, želi to osebno povedati vsem, ki zavzemajo važnejše položaje v tem kraju. Vsi ti so mu dolžni pomagati in bodo njemu odgovorni za vse, kar bi se tu nezaželega zgodilo...

Potem se je hauptmann približal desnemu krilu vrste. Občinski predsednik mu je predstavljal može in tolmač je prevajal. On pa se je naglo pomikal naprej mimo popa, zdravnika in obeh učiteljev, ne da bi bil komu ponudil roko.

Toda v hipu se je zdrznil. Pred njim je stal učitelj Jože Tušak.

»Ali nisi to ti, Tušak?« je presenečen kriknil po nemško.

»Da, Jože Tušak, učitelj.«

»Kaj me ne poznaš? Jaz sem vendar Rechbauer! Dve leti sva bila kolega na učiteljsku v Mariboru!«

»Wolfgang Rechbauer?«

»Ja, ja!« In nemški oficir je z obema rokama stresel Tušakovo desnico. »Saj sem te takoj spoznal, a ti me nisi. Seveda — uniforma! Vojna je pač, velika vojna. Sicer sem šolski direktor v Gradcu, a tudi rezervni oficir, kakor vidiš. A kaj za božjo voljo počenjaš ti zdaj tu v Srbiji? Nekoč si bil vendar učitelj v Celju, ali ne?«

»Zaprli so tudi mene in deportirali z družino. Že drugi mesec sem v Petrovcu,« je v nemščini odvrnil Tušak in bilo mu je močno neprijetno, da je moral uporabljati okupatorjev jezik še celo vpričo domačinov. Na sebi je čutil njihove začudene, vse bolj mrke poglede.

»Ja, slišal sem o nekih selitvah iz Spodnje Štajerske. Da je to tudi tebe zadelo? Morali so biti vzroki... Veš kaj, Tušak! Oglasi se kmalu pri meni na komandi! Pogovorila se bova še kaj več. Morda lahko zate kaj storim. Kakšno presenečenje — po kolikih letih pravzaprav?«

»Po dvaindvajsetih letih.«

»No, vidiš, in spet smo se vrnilo na Spodnje Štajersko, a še mnogo dalje smo prišli in še naprej nas povede führer...«

Še drugič je Tušaku stisnil roko in mu zaklical »Na svidenje!«, nato je pohitel k levemu krilu vrste, hitro pozdravil ter s spremljevalcema krenil okoli vogala občinske hiše.

Učitelj Tušak je bil od zadrege in sramu rdeč v obraz. Vedel je, da mora domačinom nemudoma pojasniti to srečanje in se jim opravičiti. Toda zadržal ga je predsednik s prijaznimi besedami:

»Torej ste komandantov prijatelj, kaj? To je zelo dobro. Kadar bo treba, vas bom naprosil, da pri njem zastavite kako besedo. Kajne?«

»Ne,« je odkimal. »Nisem mu prijatelj, to mu ne morem biti. Samo sošolca sva bila slučajno, a to že pred koncem prve svetovne vojne, še v dobi Avstro-Ogrske. Njegov oče je bil kot poštni uradnik iz Gradca premeščen v Maribor. Pred dvaindvajsetimi leti pa se je vrnil v Gradec in se z njegovim sinom nisva več srečala vse do danes tu v Petrovcu...«

In pohitel je k učiteljema, zdravniku in popu, ki so skupaj odhajali z dvorišča. Postali so mu že dobri prijatelji, a zdaj so se prav hladno ozrli vanj in pospešili korake, kakor da jim je neprijeten vsak opravke z njim.

Hlastno jim je pričel pripovedovati vso to zgodbo, oni pa so molče stopali dalje, kakor da ga sploh ne poslušajo. Na prvem križišču so se tiho razšli, ne da bi se bili zmenili zanj. Ostal je sam na cesti in neskončno hudo mu je bilo. Spoznal je, da v tem kraju zanj ne bo več obstanka. Edino občinski predsednik mu je pokazal zdaj več naklonjenosti, toda ta je bil okupatorjev hlapec. To pa je v očeh vseh ostalih tu bil zdaj tudi on sam. Še celo žandarja sta ga z začudenjem opazovala. In vendar je sovržil naciste že vsa ta leta in toliko bolj še po vsem, kar so njemu in družini storili zla. Tej novi nesreči pa je bil kriv zgolj nepričakovan slučaj.

Vrnil se je k ženi in otrokoma, a se ni mogel pomiriti.

V jutru naslednjega dne je nekajkrat obhodil trg, da bi srečal koga od vplivnejših znancev in mu navedel vse okoliščine k včerajšnjemu dogodku. Končno je pred trgovino zagledal zdravnika doktorja Aksentija, ki mu je že prvi teden tu ponudil svojo pomoč, če bi jo potreboval. Zdaj mu je komajda odzdravil. K njemu je naglo prečkal cesto, a oni mu je odmahnil z roko in besedami:

»Mudi se mi.«

»Vsaj minuto mi dovolite! Veste, z nemškim hauptmannom včeraj... V času Avstro-Ogrske sva bila sošolca na učiteljišču v Mariboru. Tedaj so nam Slovencem gospodovali Nemci. Ni mi bil prijatelj...«

»Pustite!« ga je zavrnil zdravnik. »Ne zaima me...«

»To srečanje je bilo zgolj nesrečen slučaj. Kakor vse fašiste mrzim tudi tega,« je zatrjeval Tušak.

»Vaša stvar,« je trdo rekel doktor Aksentije in obrnil korake v drugo stran.

Tedaj je z okna svoje hiše na cesto pogledal bradati pop Mihajlo. Tušak ga je glasno pozdravil, oni pa je hitel zapirati okno, da ne bi ničesar ne videl ne slišal.

Ko se je ves grenak spet zatekel k družini, mu je žena povedala:

»Tu je bila kmetica, ki nam je dajala mleko. Odpovedala nam je, ker da so ji vse krave zbolele.«

»Tudi to, seveda,« je zamišljen prikimal. »In tudi še vsi drugi nam bodo odpovedali prijateljstvo...«

Štiri dni pozneje je učitelj Tušak po pošti prejel dekret za Valjevo, da bo na šoli tam učil. Njemu in ženi je nekoliko odleglo. In ko je novico o tem povedal opankarju Ristu, v čigar hiši je prebival, mu je ta malomarno odgovoril:

»Tako bo mnogo bolje za vas in za nas, da greste. Slišal sem...«

Hotel mu je pojasniti ves ta nezaželeni pripetljaj, toda Risto je izpod visečih brkov nekaj zamrmral in namrgoden odšel v delavnico.

Tisti dan je Tušaka obiskal predsednik občine Boško Ostojić in mu omenil neko novo možnost. Zdaj ko so Nemci tukaj, bo občina potrebovala stalnega tolmača za opravke z njimi. Saj bo gotovo rad sprejel takšno službo s plačo, ali ne? Potem bi se zanj našlo tudi ugodnejše stanovanje.

Ne, te ponudbe ne more sprejeti. Pravkar je prejel dekret za Valjevo in bo tako mogel zvest ostati svojemu poklicu.

»Žal mi je,« je odvrnil predsednik. »Pravi kot komandantov stari prijatelj bi mi lahko največ pomagali. Saj med ljudmi v Petrovcu skoraj nimam zaslonbe. O, koliko jih je, ki se še vedno zanašajo na Hitlerjev poraz, in to niso le komunisti, ki jih je nekaj pobegnilo v partizane, nekaj pa je

tudi že zaprtih, a morebiti sploh niso več živi. Nemci so vsak dan globlje v Rusiji in je ni sile na svetu, ki bi jih še ustavila. Samo sodelovanje z zmagovito stranjo lahko reši srbski narod pred poginom. Ali mi verjamete?»

Tušak je skomignil z rameni in molčal.

Takoj zatem je Tušaka na domu poiskal nemški vojak. Izročil mu je vizitko, z njo ga je hauptmann Wolfgang Rechbauer vabil k sebi. Vse to ga ni prav nič več zanimalo.

V zgodnjem jutru je s svojo družino in dvema nahrbtnikoma prtljage natihoma odpotoval. Še dobro, da jih je neki kmet vendarle hotel z vozom popeljati do oddaljene železniške postaje, seveda za plačilo.

Uro hoda za Petrovcem so jih na cesti prestregli trije mladi, na pol uniformirani oboroženci. S kap so jim zrle rdeče peterokrake zvezde.

»Zdravo, tovariši!«, jim je Tušak veselo zaklical.

Povedal jim je, kam potuje z družino. Ko so slišali, da so to pregnani Slovenci, so bili z njimi še prijaznejši. Zanimali so jih podatki o Nemcih v Petrovcu.

Spet so nadaljevali pot in Tušak je pomislil:

»Tako daleč še torej ni prodril glas o mojem prijateljstvu z okupatorskim hauptmannom v Petrovcu. V tistem kraju, ki v njem žive tako dobri, zavedni in zvesti ljudje. Ne bom te pozabil, Petrovac!«

Fran Roš

Marija K. Zavrhar

NOVEMBRSKA PESEM

Utihnila je zadnja ptica,
pod slano klonil zadnji cvet.
Spi v polju zlati up — pšenica,
a truda sad nam čuva klet.

Odpadlo listje veter nosi.
Goro zastrl je oblak,
ki mrzel prš na zemljo trosi
skoz meglo in prezgodnji mrak.

Spet toplo greje peč domača,
vsa osamela prejšnji čas.
Zdaj duša k duši spet se vrača,
vse bližji nam je drag obraz.

Vinko Gaberski

MEMENTO

Prelepi so zvoki, preglasni nasmehi;
žive besede in šale ljudi.
Življenje prešerno . . . Za vrtom po lehi
svojo minuloost metuljček lovi.

Živahna je družba in srce veselo;
naše omizje je kolo in raj.
Okoli nas pada že listje vse velo . . .
Rad bi priklical mladost si nazaj.

Mihaela Jarc

ZIMSKA

Na mizo dali smo zdaj pisan prt,
na steni čaka novi koledar,
za jutri že razvezan kolobar
je suhih trsk in bukovih polen;
ginevajo vsi dnevi kakor stenj
svetilke stare, ki nam tli zastrt.
Odšli so sredozimci mimo,
do vrha je prispel že z zimo.
čez mrzla pota sveti Pavel
in siplje sneg kot kruti Savel.
Ves tih se je ustavil naš večer.
Svetá zdaj daleč je pijani hrum,
zamrl v srcih je drobeči šum,
zdaj duh je rajnega očeta
med nami kot nekdanja leta.
In zbrani smo tako kot včasi,
ko ded prišel je k nam počasi
s pogačo belo kdaj v góste,
ko hvalil je bogate hoste,
učil, kaj kličejo sinice
in pravil stare nam resnice —
že kdaj dobil je kót pri fari,
kjer sveti Tilen gospodari. —
Zmolimo z materjo zdaj očenaš
za duše verne in za pokoj naš,
zaprta že za noč je tiha dver.

Marija je v obiskovanje šla

Sonce je sijalo nad Prlekijo, dneve in tedne je žgalo polja in vinske gore, da so mrlele živali in rastline, da je človek ginil od žeje. Zaman je upiral oko proti jugu in večeru, ni ga bilo oblaka na nebu. Pravo panonsko sušno leto! »Voda vzame en del, suša pa tri! Vse bo zgorelo. Kaj bo!« je šlo od ust do ust. En sam vroč dan od kresa do bratve.

Na drvotonu so se kopale zevajoče kure in vzdigovale oblake prahu. Pazek in mujcek sta ležala pred pragom vtegnjena ko mrtvaka. Na stopičnjaku se je sušil sirek v hlebkjih. Po skorji slivja se je cedila smola, kecmec. V ograuku se je paril žolti ognjec. V zraku je migotala soparica.

»Japek, skoči po slatino! Pa hitro!«

»Franček naj gre, jaz moram na Cirileka pazko imeti!«

»Pje, zbrčni se!«

Kolarja Tunija je zažejalo. Desetletnemu čehecu se je vnožalo pustiti družbo otrok, domanjih in sosedovih, ki so se igrali v senčki košate jablane butolenke in zobali sladke maline z bližnjega drevesa. Najmlajši je skakal v janjki po zeleni trati, braducelj mu je zlezal po strani.

Japek je stopil v kolarnico po lončen vrč, izlil ostanek pregrete slatine po skalju in ilovnatih tleh, da se je zaprašilo v sončnem pramenu, ki je silil skozi nizko okence. Potem je tresnil za seboj stare, vegašte dveri, da so zapele na njih strune, tri napete žice, ob katere je udarjal košček visečega železa. Igrača, ki jo je oča naredil dečici in sebi v veselje, je čeha razvedrila. Prasnil je kraj plota, ker se je spótil, da bo pojdoč pogledal za sosedovimi hruškami. Da bi ga le ne videli dedek z leseno nogo! Lani enok so ga nagnali, da je trapico peljal in z novo, belo oblekico padel v gnojšnico.

Jakec je dolgo čakal na vesi, da je lahko zajel slatino v odprtem vodnjaku. Nagniti se je moral čez rob v globino, da je zagledal sebe na gladini. Iz bližnje in daljne okolice so hodili ljudje po bistri vrelec Pastirjeve slatine. Odnášali so jo v vrčih, pútrah, ročkah in slatinščakah, polne torbe, cekre in nahrbtnike.

V vasi so bile še tri velike nalivalnice, ki so bile v rokah avstrijskih in madžarskih gospodarstov, a tam so si smeli natakati samo delavci pri slatini. To so bili boljši vrelci, kraljevi, gizela, tempel. Kar je dobrega rodila domača zemlja, so si prilastili tuji bogatci in zastonjski dar narave prodajali gospodi po drugih mestih. Domačina v suši in pri delu pa je žejalo.

Velike zaboje steklenic so razpošiljali na vse kraje. Kmetje so dan za dnem prevažali visoko naložene vozove od nalivalnice do bližnje železniške postaje. Lepo so zaslužili, a tudi zapravili so in se razvadžili. Zanemarjali so posestva, ustavljali se po krčmah. Žid jim je točil in stregel pa pisal. Nič ni terjal, samo pisal je. Tako je marsikateri košček lesa ali

travnika šel po goltu, namesto da bi si kmetje s slatino kaj shasnili. Tudi kolar je delal za novo nalivalnico potrebno orodje, tolige, gare in razne ročaje. Ob sobotah je hodil na račun, pa ne h gospodu, kar dekla v lepi vili ga je izplačala. Včasih je prišel domov malo dobre volje in je ženi Miciki kaj prinesel iz krčme ali štacune: veliko žemljo za krajcar, staro vino, za godovno pa židanico za poldrug rajnški. Če sta se kdaj s kovačem, ki je tudi hodil po račun, kaj več zadržala pri Židu, ju je potem ponoči budila huda žeja po slatini.

Japek se je obiral s pijačo: z mostička pri Smolkovih je gledal osušeno strugo vaškega potoka. Kot vože se je vijugal potoček skozi Blatno ves. Vsako pomlad in jesen je preplaval cesto na gmajni, da so se otroci v zbitih koritih vozili od hrama do hrama kot na barnu čez Muro. V suši je potok presahnil, ribice so poginjale v lužah in lužicah. Otroci so jih lahko z rokami lovili.

»Japek, nesi že!« ga je zdramil očin glas.

»Franček, ti pa materé zazovi! V koruzi travo berejo. Čuj, šeka že mrcka, svinje se bantajo.«

Tuni je pil skozi dulec z globokimi požirki, da mu je skakalo jabolko po slokem, kosmatem goltancu. Hladna slatina mu je curijala po bradi. Potem se je vseknil v velik rdeč robec, zavozlan za ovratni roč usnjenega predpasnika, in si naravnal naočnike z okvirji iz svetle žice. Z žuljavo dlanjo si je šel po plešasti glavi, si zavihal sere baruse, pljunil v peščici in odžejan pa dobre volje zaigral z žago v platišče.

»Pa Bog pomagaj! — Tunek, ti boš moral na pašo gnati!«

Edinec njegove rajne prve žene, mu je že pridno pomagal kolariti: vadil se je oblati, vrtni, tesati in žagati, zlasti pa je moral goniti velikansko kolo stružnice, če je oča kaj stružil, čeravno še bolj šolar in pastir, ki bi se rajši igral z deco. Pri Kolarjevih je bilo toliko vabljivega za igranje: ne samo v parmi, listnjaku, na gümli in za hlevom, kot je to pri vsaki koči, tu je bilo dosti kolarskega lesa: jesenovi, brestovi in trnovi hlodi pa lepo zložene blanje so bili okrog hiše, na pocjah, v ropotarnici in na dilah, v delavnici pa polno orodja. Otroci so si sami delali igrače: mlinčke spomladi, klopotce jeseni, pa kolca, mlatilnice, vse, kar so videli pri odraslih. Pri oči so se učili ravnati z orodjem.

»Samí mladi kolarji!« mu je šlo na smeh. Spet je veselo zaigral z žago. Da bi le že kaj pomagali! Da ne bi ljudje hodili zastonj spraševati, če sem že naredil. »Niredil, niredil,« je posnemal sitneže. »Kako, če sem sam!« Potem pa ti pride še sosed Hanez in se norčeka: »Kolarji ne pridejo v nebesa, ker lažejo. Obečajo, a ne naredijo...«

V kolarnico je stopila Micika, mati in gospodinja. Iz koruze je privlekla polno naročje trave, v pleterki pa malo ranega krumpiša. Rada

bi ga že jedla v smetanovi župi. Najprle se je odžejala. Tuni jo je zvedavo ogledoval čez ozka očala.

»Tebi je lehku tu v senci...«

»No, v koruzi je tudi hlada zadosti!«

»Pje, letos ne! Suša, da zemlja poka. Bilje se pari, koruzine suče. Kaj bomo jeli! Še androselj slabo rase.«

»Mati! Mati!« se je pridrl Franček. »Pepek mi pravi: Koliri kolari so včeraj igrali...«

»Hodi nekam, odrtnjak!«

Ze je bila sredi ópravice: nakrmila je prašičke in piščance, Tuneku spustila kravo na pašo, dala deci južino in jo očedila. »Ti zamazur ti,« je brisala s predpasnikom najmlajšega okrog ust. »Krastavi si, ker se zendrúgim zmenjaš z mački.«

Vzela ga je k sebi in se za trenutek prepustila nežnosti materinstva: pet jih je že rodila, šesti je na poti. Vedno živa kak srebro in zdrava. Drugo ji tudi ne preostane. Pred leti je oslabela, da je morala k dohtarju v Potrno. Našel ji je sušico. Morala bi ležati in počivati. »Što pa de dela?« Ni utegnila biti betežna. Tri dni je poležavala, ko pa je videla, da si kolar sam ne ve pomagati ne pri živini ne pri deci, je vstala in ni več legla. Sušico je kar prebolela. Delo samo jo je ozdravilo. Bila ga je vajena, viničarska hči, ki se je priženila k vdovcu z otrokom. Z bregač, kjer je nosila na glavi škafe vode in seno v krpelah, se je preselila v dolino med travnike in žitna polja, na katerih zraste več kruha kot v gorica. Tuni je bil sam v kočici, ko sta mu umrla starša Franc in Ana. Vrhovska Micika je začela korajžno gospodinjiti sedem let starejšemu želarju in kolarju, da se je izkopal iz ta hujše nevolje, vsako drugo leto mu je povila dete ob najtežjem delu in skrbeh. Letos je dolgo skrivokala in se tesno prevezovala. Zavedala se je, da že oba gresta v leta in da je koča polna dece, zemlje pa malo. Po pozni letošnji veliki noči sta se na belo nedeljo, ko je pri fari žeganje, po rani meši ustavila v krčmi pri Horvanju. Privoščila sta si kapljo starega kapelčana in pečenko. Zlahtnina je šla Miciki po žilah, da se ji je odvezal jezik:

»Pje, znaver bomo zibali...«

Petdesetletni Tuni je v zadreg gledal zdaj svoj zeleni telovnik s svetlimi gumbi, zdaj s skrbjo v očeh svojo ženo, malo razmišljal, potem se je odkašljal in odzmotal:

»Pa bomo! Pri kolariji so mi potrebni pomočniki —«

»Meni pa pomočnica pri komenu, ko nam je Bog Lujziko vzela.«

In zdaj je že v petem mesecu, zdrava, da lahko dela, dela, da je zdrava.

»Tak, tak se varvljete v senci...« jo je zmotil Tlesni, ki je prihajal k hramu. Takoj je odložila otroka, da ji ne bi očitali počitka. Na deželi ni časa za nežnosti z deco.

»Bog daj! K Tuniju grem, če mi je že nasadil srpe. Žeti bo treba.«

»Žeti, žeti! Mi tudi. Pšenica je zrela, da že dol črči. Trablji in kure jo že pošteno mlatijo.«

»Toti veter še bolj suši.«

Vse je bilo zrelo za žetev. Póstat ječmena in tiste ogone rži so Kolarjevi že poželi, njivico pšenice v Vokršu bodo kar pojdoč, ker bo kolarica morala žet k sosedom in k Majarjevim v drugo ves na odsluž za orače, pa tudi ogon krumpiša ima na njihovem. Od nekaj je bilo tako, da želarji s polgruntom nimajo konjske vprege, orjejo in vlačijo kvečjemu z junci ali kravami, drugim pa hodijo orat kmetje, kakor se imenujejo tisti, ki imajo par konj. Imajo več njiv in travnikov, da poleg goveje živine prerediti še konje. Zato pa potrebujejo več delavcev, ki jih najemajo iz vrst viničarjev in želarjev za težja dela košnje, žetve, mlatitve in kopi v gorica.

Micika je hodila leto za letom v dnino, kopat, sadit, sušit, žet in mlatit. Za novo leto sta šla potem s Tunijem na obračun s šopom španov, na vrvice nabranih pločevinastih ploščic, ki so jih dminarji dobivali za vsak opravljeni delovni dan.

Začela se je velika žetva. Sonce je pozlatilo valujočo pšeničko, klasje je šumelo, vmes je škraobljalo in pokalo. Kmetovo oko se je zaskrbljeno obračalo na vse strani neba: če bi zdaj prihrumeli oblaki z ledenimi zrni, bi bil ves up v kratkem uničen. Zato pa je bilo treba pohiteti. Po vseh njivah so se gibale vrste žanjic, žanjcev s kosami ni bilo dosti, ker bi se s koso preveč torilo. Povsod so iskali delavcev. Žmetno jih je bilo dobiti. Viničarski so rajši hodili k slatini za peneze. Čeravno so tu težko delali in so si v globoki, vlažni in s plinom zastrupljeni jami nakopali jetiko, da so se potem leta vračili in uživali pasjo mast, jih je vendar mikal redni zaslužek pozimi in poleti. Svoje zemlje niso imeli, pa so se začeli odtujevati kmečkemu delu.

Po Miciko je prišla Majarjeva dekla.

»Letos si bomo ženkinje malo oddahnile,« je namignila vesela Katika.

»Ja, letos nas kolarica ne bodo mogli gnati,« ji je segla v besedo Faruna.

»Kaj ne veš?! Če pa je že znovega...«

»...Nóseča?«

Skrita govorica, umljiva samo odraslim, je ščegetala ušesa otrok, da so ugibali o skrivnostih življenja.

Micika je bila vsako žetvo prva žanjica, da so jo druge, mlajše in močnejše, stežka dohajale.

»Ne veselite se pred večerom,« se je oglasila daleč pred njimi, čeravno ni vedela, kako bo letos to šlo. Znorilo jo je, kot za kukavico pravijo, da koga znori. Naopak ji bo hodilo vse skup. Toda moč je kar kipelja iz nje. Drobna, nizka ženica se je zlahka pripogibala in vihtela srp, v levo pa nabirala težko latovje, kot se devlje dete v naročje. Vsak čas se je zravnala in iz rokovata klasja brž splela in zavozlala pas, vez za snop. Vezač je moral pošteno hiteti od žanjice do žanjice. Otroci so mu sproti odnašali snopje, stric Tjaž pa ga je zlagal v križe.

»Manjše snope delajte, tetica, da se ne prezdvignete,« se je šalil. Micika si ni dala počitka. Le če se je v njej kaj zganilo, je za trenutek obstala. Potem jo je obšla vesela misel: »Le giblji se, jaz se tudi moram. Zgodaj se vadi!« V lica je bila žareča od sonca in dela. Nazaj zavezan robec je obkrožal njeno ostro zarezano obličje.

»Brusit,« so klicale ženske hlapca z voderom.

Kolarico je žulila obutev, a na strnišču ni mogla biti bosa kot na trati. V dlaneh je imela debele natiske.

»Kako le zmore! Jaz bi si še pripogniti ne upala!«

»Vse gre, če imaš voljo. Gibljite se, babe, da bomo do južine pri križu!«

»Če pa me že tak križ boli,« je jamrala Barčika.

»Nič ne pomaga nemilivati, treba je podskutati rokave pa pljuniti v roke, so nekdanj pravili stari ljudje.«

Pšenično polje bogate vdove se je vleklo od enega gozdiča do drugega, od Negorja do Zalohe, vdiljen kraj železnice do znamenja ob cesti pa onstran do šratovske slatine. Kolikokrat je že žela na teh prostranih njivah! Takšne so samo še tam na murskem polju in v Prekmurju. Zato imajo tam kruha, da si skorje vkraj režejo in samo sredico jedo. In kaj mora ona pretrpeti za to ljubo jesti! Bo njena deca kdaj imela večji dramelaj kruha, svoj kos bele pogače na mizi? Ali pa se ji bodo na večno oči pasle samo po tujem pšeničnem zlatu? Se bo morala do smrti klati na ljudskem? Drugi imajo toliko zrnja, še preveč, gospočki, marofski imajo najlepšo zemljo, na Klačidovem imajo celo konjske dirke, namesto da bi tam kruh rastle. Če bi je dali kaj v najem in bi jo ona obdelovala in imela za sebe, tako kot otrok hoče imeti svoj vrtiček čisto za sebe. Ali če bi jo lahko s Tunijem odkupila, kot sta že travnik? Se les bi morala imeti in njivo, ki bi rodila zlato pšenico. To bi ona božala težko klasje, to bi s prsti brodira po sipkem zrnju v polni kadi, da bi ji hladilo vročo, breskljavo dian! S kakšnim veseljem bi mesila kruh in v veliki kurnici suvala z drobno peščico in komolcem v gibko testo. Kako rada bi pekla krapce, kvasenice, gibanice in bosman!

Tako je sanjara želarska Micika pri delu na tuji njivi. Vedela je, da za njo velja sedaj samo delo brez milosti. Zvečila je bridki civtavi ali pelin, da si je preganjala žejo.

»Ročko,« so zvale žanjice.

»Slatino,« se je glasilo z drugega konca.

»Pa jabolšnico tudi, slatina slabi!«

Deseti vlak je že odpeljal. Dekla je prinesla južino, hčerka Barčika pa piti. Znjeci so posedli v senco košatega hrasta. Prigriznili so meso iz tunjke, visok rženi kruh in kisle murke. Jabolčnik jih je odžejal. Za kolarico je bil skrit v grmu četrt vina. Dekla jo je skrivoma potegnila za rokav in ji pokimala proti šumi. Debela Majarca, premožna kmetica in

krčmarica, je dobro vedela, kdo je delavec za hišo, da še drugim daje zgled. Že zarana ji je skrivaj natočila v kravčico malo slivovke.

Tri dni je hodila Micika žet od jutra do večera. Ob svitu je doma nakosila deteljice, opravila živino in deco. Tuniju je naročala cele litanije: deco imej na skrbi, jesti jim daj, ko pridejo iz šole, kravi polagaj in jo napoji, opoldne pridejo Maukova babica dojit, ne pozabite na pašo in še in še. Deca, vrli bote pa očē ubogajte. Bojala se je, kaj bodo spočenjali ves dan, živad se ji je milila, pa tudi prave jedi ni bilo pri koči. Da, poletni ni časa za kuho, opoldne kakšno župo pa lentivo, zvečer mleko. Šele ob nedeljah in svetkih se zbere družina za rdečkasto, češnjevo mizo pod plavajočim golobom, ki ga je Tunez izrezal iz bukove gobe. Med tednom pa: »zaseko si mažite za južino, kisilino imate, sirotko pijte za žejo, v stopici je sir pa amen.«

In že je odbrzela s svojimi hitrimi nogami. »Da bi bila vsaj zasvetla že doma!« Mogoče pa bo že mrak in bo pomarji zvonilo v domači kapeli. Že spotoma bo zmolila. Družina jo bo čakala. Kar bo narobe, vse bo poravnala. Legla bo in v trenutku zaspala.

Za žetvijo se je včasih začela mlatitev. Kmetje so mlatili pšenico in oves na gepelj ali z motorjem na bencin, želarji na ročni pogon, pri Majarjevih pa so mlatili z veliko, težko lokomobilom na paro, kot jih imajo onkraj Mure. Dan za dnem je enakomerno muvilo med drevjem in požiralo suho snopje. Če je zašel med zobe mlatilnice nerazvezan snop, je ježno zamomljalo, potem spet steklo enakomerno naprej ure in ure. Mlatci so bili polni prahu, še v ozemnicah so imeli pazderje. Na eni strani je letela ven prazna, zmrvljena slama, na drugi se je sipalo zlato zrnje.

S stroji je šlo delo hitro od rok. Drugače je bilo z ržjo: najprej so jo otepli na praznih sodih, potem so jo dneve in dneve mlatili s cepci, ker so šope potrebovali za pokrivanje slamnatih streh na skednjih in hlevih. Poleg košnje in kopij v goricah se šteje to za najtežje kmečko delo. Micika je hodila mlatiti za merit, za zrnje, od nedelje do nedelje. S svojimi drobnimi, koščeni rokami je vihtela cepce kot pastir bičnjak. Enolični pika pika pok štirih mlatev po snopju na lesenem podu ji je prešel v uho in telo. Od zore do mraka je pomagala delati enakomerno muziko, ki so jo spremljali gibi, premiki v krogu, kot pri kakšnem obrednem plesu. »Dobro vam teče, ko ste lepo na pare,« jih je v šali pohvalil mimoidoči.

Micika je poslušala dolgotrajno peckanje in zdelo se ji je, da posluša igrice: rada je plesala in bila vesela. Pred pustom je bila v vesi na gnojnem balu. Dobre volje sta bila oba s Tunijem, še potlej, ko sta šla domov. Spočita sta bila od zime in dobra sta si bila. Lepo je bilo. Res da pride včasih tudi kaj narobe, kot je to povsodik, kjer je siromaštvo doma: če sta se jela zavoljo dece ali dela, če sta si delala kaj na kljubnost, takrat je bilo hudo. Pa

je minilo kot vse, saj se v svaji dolgo ne da živeti. Na skúto pa ni šla nikoli, tisto pa ne! Rajši se je pošteno zrezala, da so ji potem rekli »hujda mati«, »naša mati — hujda mati«. Hujda gor, hujda dol, red mora biti, je dosukala predeno svojih misli in še krepkeje zamahnila s cepičem.

Vse to se ji je motalo po glavi, da je laže šlo pika poka pika pok. Mlatič je včasih zavihljal cepič v prazno, po zraku namesto po podu: en glas je bil manj, toda oni trije se niso smeli dati zmotiti. S tem je malo dražil Miciko, ko je videl, kako je razmišljena. Pretrgana muzika jo je zdramila, da se je jezno obregnila: »No! Eti norlak terjavi!« Mlatci so se ji smejali. Bolj imenitno je bilo, če je znal kdo zadeti dva kratka udarca namesto enega, skoraj z obema koncema cepiča hkrati. To se je slišalo kot potrkavanje ali kot je znal delati Tuni z žago pri skobelniku: parkrat hitro in na kratko, potem spet počasi enakomerno naprej. Vsakemu je pri tem ušel smeh. Tudi najtežje delo si najde kaj prijetnega, da prej mine.

Od vseh strani vesnice se je glasila pesem mlatičev in se družila v skupno pesem vaškega občestva. Micika se je gibala v enakomernem pomikanju okrog snopja in vršaja pod njim. Tudi v njej se je gibalo in poslušalo. Konec tedna je onemogla. Rosne kaplje so ji stopile na lepo, okroglo čelo, težko je dihala, iz sivih oči pa ji je sijala jeklena volja.

»Kaj ne pusti, saj smo ji rekli,« so pravili mlatci.

»Moram izdržati,« ji je ključevalo v sencih. Mora vzdržati — kot pred desetimi leti, ko je prišla k hramu in začela gospodinjiti, začela trpeti in se trgati iz siromaštva.

Samo slabost jo je obšla, malo si mora počiniti. Sedla je na kup snopja, poiskala v rokavicah zataknjeno dišečo pražiljko in si podprla glavo. Po žilavi roki ji je počasi plezil božji volek.

»Moram izdržati, da ne bodo kaj rekli.«

Ni si hotela prizanašati in prositi milosti, zavedala se je, da si bo samo s trudom svojih rok lahko pomagala v življenju. Nič ji ne bo podarjeno, kot je nekaterim.

»Da bi le deci bilo kdaj boljše!«

In je vzdržala do zadnjega snopa. Na domlatkih je bila sicer utrujena, a iskra in dobre volje.

Ljudje so pohiteli z mlatitvijo in za Magdalensko žeganje je bilo po ta velikem zrnje v kaščah, slama v kopicah. Do košnje otave je sledil kratak oddih v najhujšem delu.

Za Porcijunkulo je Micika vsako leto romala k Trojici. Ceravno je bil delavnik, ga je ona svetila. Skozi ves so romali Prekmurci v procesijah k mogočni cerkvi na griču z dvema stolpoma in širokim, visokim stopniščem. Ona je rada hodila sama. Le katerega izmed otrok je vselej vzela na pot, da jih je doma manj ostalo.

»Te pa srečno...«

Tri ure je bilo hoda po bližnjicah, pa se ji ni zdelo predolgo, ker je hodila bosa po mehkih poljskih poteh in mejicah, kraj potoka v senci gostih jelš, mimo goric in zidanic, skozi sadovnjake in lesove, hodila mimo opletenih križev in kapelic in kužnih znamenj, mimo siromaških viničarij in lepih kmečkih domov.

»Tak se lepo daleč vidi!«

Spomini na otroške dni, ko je živela tod na vrheh, so romali z njo. Spotoma se je pogovarjala z njivami in drevjem, ogovorila je pastirja na paši, kot je navada: »Si nič ne poješ?«, hvalila pri sebi lepo obdelane gorice in se jezila nad zankrnimi: »Kak si božno delajo, manjaki!« Ni se navolila gledati po vrtovih in oknih. Koliko rož! Rada jih je imela: za vuzem so ji vedno cvele močno dišeče, gibate fajarce, poleti so žareli fijoli vseh barv silli iz premajhnih oken cimprane kočice. Svečenje oblečena, na potec poglajena in z belim robcem na glavi je bila videti jaka. Tudi njej se je zdelo vse tako praznično. V eni roki je nosila v robček zavite molitvene knjižice, v njih dišeče Marijino pero, v drugi obutek.

Z letošnjim romanjem se je hotela še posebej priporočiti vsem priprošnjikom. Romarica, ki je nosila. Nerojeno je romalo z njo. Kot povsod, je bilo tudi zdaj z njo, vse je doživljalo z njo: valovanju žitnega polja ob žetvi in muziki mlatitve se je pridružila še gibka hoja po strmcih, ilovnatih klancih in bregih pa spet v nádol po mehkih dnikah in pašnikih, vdiljen kraj njiv in lesov. Pojdoč se je glasila na svojem rojstnem domu, da se pokaže materi Trezi; oče Franc so bili že pokojni.

»Bote znaver mlajino imeli?«

Mati je s skrbjo pogledala svojo hčer. Žalost in veselje hkrati sta bila skrita v materinem pogledu.

»Da bi le že minilo,« je Micika pojdoč po tihem molila. »Da bi laže delala,« je skoraj na glas zavzdihnila, da jo je Francček, ki ga je držala za rokico, začudeno pogledal. In da bi je ne dobilo kje na samem, kot se je zgodilo nesrečni Lizi: sama je bila daleč na njivi, nenadoma je prišlo, da se je komaj privlekla do ljudi. Pri prvi koči je povila.

Micika je vedela, da prihaja v leta in preveč trpi, zato jo je skrbelo. Zmerom težje gre s to rečjo. Mogoče bo zdaj ta zadnjikrat. Priporočila se bo nebu, da bo vse dobro pri rojstvu in detetu v življenju. Dosti otrok, dosti nadlog, so včasih pravili. Če pride bolezen, deco hitro pobere: dva je že pokopala, lani na sprotike so Cirilu svečo držali, skoro bi ga fras stisnil. Same skrbi.

Tako zaverovano je strmela v veliki oltar in lurško Marijo ob strani, da je skoraj pozabila na čehca ob sebi, ki je pasel oči po podobah in vrtel svoj klobuček v ročicah. Ponižno je stala in klečala poleg klopi, dokler je ni neznana žena, takšna, kot je bila sama, potegnila v stol, da so se ji malo noge spočile. Pogled ji je neslo po morju belkastih in

pikastih, perkalnatih in židanih robcev, štajerskih naglavnih rut. Tudi kakšna peča se je se bliskala vmes. O ti prleški robec, ljubko zavozlan pod bradico, na vrhu nad čelom ostro prišiljen v trikot, ne okroglo kot prekmurski, ti si kakor okvir podobi, da jo še bolj poudariš in da izstopi iz tebe čedno obličje kmečke matere in dekleta! Kmečki otrok do smrti nosi takšno podobo svoje matere v srcu.

Cerkev s stebri se je zdela Miciki prevelika, da bi lahko dobro videla vse oltarčke in svetnike v njih. V domači cerkvi ji je bilo vse bolj blizu, tako razumljivo: v farni cerkvi s spokornico Magdaleno je v nedeljo in svetek upirala oči v svetnico s srpom in grabljami v rokah, v svetnike s cepmi, sekuro in žago. Tako domanji so se ji zdeli. Micika je poslušala pridigarja, a tuje, nezname so ji bile mnoge besede, kot iz knjige vzete. Ko pa je slišala besede o družini, materi in otroku, je vedela, da govori tudi o njej in mnogih utrujenih materalah tu po klopeh in na hladnih tleh. »Kaj vse pretrpi ena kmečka mati, v delu in ponižanju!«

V molitvi se je spomnila vseh svojih živih in mrtvih, sorodnikov in dobrotnikov, na misel pa ji je skoz prihajala deca, živina in polje: kaj če si otroci kaj naredijo, če se igrajo z ognjem in zažgejo, če žival napne in vkraj pride — kako je predlanskim nebogivala za najlepšo svinjo! Na vse misli, vsi so njeni, vsi so deležni njene skrbi in skoro enake ljubezni. Nestrpno je čakala konca opravila, da se ji stopinja obrne proti domu. Poslovila se je od oltarjev, rož in kadila. Prečiščen in prežarjen je bil njen pogled, ko je znova prestopila cerkveni prag.

Po pozni maši sta si s Frančekom naročila v krčmi kisló župo z drobovino. K dolgi mizi je pristopil kmet iz domače vasi, ki je pripeljal družino z novim kolesljem in iskrim žrebcom.

»Kolarica, če kaj plačate, vas domov peljem,« se je ošabno pošalil in ji natočil kupico vina. Njegova družina se je veselo nasmejala. »Nimam penez,« se je odrezala in mu zllila vino nazaj v liter. Pograbilo jo je, da se bogatec norčaka iz nje. Skromna in pohlevna je bila, kakor so jo učili starši, žaliti pa se v svoji revii ni dala! Tudi siromak ima svoje poštenje, pravijo Prleki za ponos in dobro ime, ki ga vsakdo ima. Peš sta šla z otrokom tudi z romanja, kot sta šla na romanje, domov, kjer ju je že pričakovala družina in živina. Skrb jo je priganjala, da je čehec komaj pobiral bose pete za njo.

»Mati, počakajte me!«

»Pašči se, drugače te bo movjé ali kaki ded...«

Ko je pri jagnedih na Majevem hribu, od koder je pri slovesu poslednjič s pogledom obšla vas in dolino za seboj, znova zagledala slamnato kočo sredi drevja, jo je zaščemalo v obeh: »Sva že doma! Še imajo streho nad glavo!«

Na romanju je povezala zemljo z nebom.

Dolgo pričakovani dež je prišel prepozno in ni več hasnil repi, hajdini in otavi. Rast je ostala pri tleh. Pa še neurje z bliskom in gromom je divjalo nad domačijami, da so se v strahu same sklepale žuljave roke k molitvi pred hudo uro. Materine roke so sežigale vejice iz presneca. Toča je vsekala nekaj goríc, nič ni zaleglo streljanje z možnarji v pretečo meglo, na bregu je udarila strela, da se je daleč videl ogenj in dim. Po hudi suši je bilo vse v enem plamenu.

»Kje le gori! Ubogi ljudje!« Prostiti bodo morali od hiše do hiše, ljudje jim bodo pomagali z delom, lesom in vožnjami.

Na večer se je razpel na nebesni svod pisan božji stolec.

Jesenski pridelki so slabo obrodili: krompir je bil drobcen kot lesnike, koruza in tikvi klave, jabolka kot lošige. »Pa tak v lepem je cvelo!« Micika je hodila pomagat sosedom pri pospravljanju poljskih sadežev, spravljat, kar je hodila spomladi sadit, okopavat in ospavat. Tako se je zaključil krog od semena do sadu, od kalitve do zoritve. Ni je bilo treba prositi, če je bila nuja v sili priskočiti na pomoč pri sušitvi, sama je vse opazila, brž prišla za orodje in že je bila med delavci na njivi ali travniku. »Enkrat vse prav pride!«

V goricah je lepo zorelo. In zgodaj. Ni bilo polno kot prejšnja leta, jagodje je bilo zavoljo suše bolj drobno, a sladko ko med. Dosti sonca si je navžilo. Bratva se je bližala. Šmarnico, ki se je kar ospala, so že pobirali. Kolarjevi niso imeli goríc, želar to je poredko premore. Tuni ni imel sreče, da bi hodil v svoj vrh po piti s kanjerom čez rame in s klobaso v žepu. Imel je samo malo brajde z izabelo pred okni. Deca je sproti pozobala dišeče modre jagode, nič ni pomagal strah pred kačami v njih...

Micika je zrasla sredi goríc in vsako jesen jo je poklicalo. Tudi letos je morala na bratvo domov in k sestri. Še zadnjikrat je šla v obiskovanje na dom, med zoreče trte, med pesem klopotev in vrisk trgačev. Otroke je vzela s seboj, samo Tunek je ostal pri oči.

Stric Jožef je imel na hribu lep kos goríc na sončni jutranji strani, samo žlahtno rozgo. Kot kralj je živel na vrhu, v svojem kraljestvu, z razgledom na vse strani. Nič ga niso vznemirjale cesarske homatije osmega leta pa Bosna in vse drugo, o čemer je izvedel iz »Gospodarja«.

»Naj le sami politiko ribljejo,« se je norčkal. »Mi imamo svoje skrbi!«

»Stric, vi ste pač tak priličen!«

Mimo njegovega hrama so se vozili gospodje iz Gradca in Admonta v svoje mogočne zidance. Samo na bratvo so prišli iz mesta, na delo jih ni bilo nikoli. Ni jim zavidal, zavedal se je, da uživa sad svojega znoja. Škoda le, da še on ne more dokupiti kakšnih grabic lepih goríc, vse pograbijo nenasitni tuji gospodje in hranilnice. Sami taki, ki se malo zastopijo na gorice. »Micika, ti bi se letos žmetno pripogi-

bala pri trsu, ti le v kuhinji ostani pa nam kaj dobrega naredi!»

Kolarica je bila znana kuharica po gostüvanjih, znala je jedi z okusom pripraviti. V kmečki peči ob žaru pečeni piščanci in gibаницe — to so bile njene mojstrovine! Svoji brehljavi, sušični sestri je pomagala speči purana in gibance z grozdem. Jožef je zaklal dan prej prašička za bratvo. »Tako smo že željni mesa, tünka pa je prazna!« Micika je skuhala tako mesno juho, da je delavci niso mogli prehvaliti.

V goricah se je trlo beračev, dece in deklin. Zobali so, kar je šlo vanje, saj na bratvi smejo. Jožef je zadovoljno hodil med njimi, srce mu je poskakovalo, muzal se je, lice se mu je smehljalo. Gledal je, če si kje puščajo paberke, gredoč je polukal na putarjevo palico, kolek z zarezami, na tihem je že računal, če je potrebno pripraviti še en pučel. Pet so jih prešarji že zažveplali.

S hriba na hrib se je nosila pesem trgačev in se mešala med klompa klompa velikih in klepet manjših klopotev. Jate splašenih škorcev so begale z vrha na vrh.

»Tam tudi berejo! Pa tam!«

Jožef se je ustavil zdaj na preši pri prešarjih, ki so pripravljali prvi koš, zdaj v kuhinji pri ženskah, zmerom je imel pripravljeno kakšno veselo na jeziku.

»Prleto bo žežalo tvojega, kar že bo, Micika! Le tisti mu pripravi, to bo vlekeli!«

»Če bo premalo, pa bo k tebi v klet hodil, saj rad piti daš,« mu je vrnila.

»Toliko bo že, da vidva oba ne spijeta leto dni,« se je pobahal in postavil na kuhinjsko polico ročko starega — za kuharice. Še vedno je imel v kleti kaj dobrega, saj jeseni s Prekmurci ni vsega zamenjal za zrnje.

»Vsega ima, komur se ne vtraga.«

Micikin čas se je bližal. »V delu vse mine, še beteg in vse drugo.« Še skoz je delala na polju, v hlevu in kuhinji. Ze v mrazu je pipala repo in mrkevco. V stari, počeni kropnici si je na robu njive kurila, da si je večkrat pogrela krepéne roke. Čez pleča zavita v velik, volnen robec, da je s prostimi rokami laže gibala, je od časa do časa obstala sredi dela in si hukala v premrle prste.

Detetu se še ni mudilo iz tople zibelí v svet prihajajoče zime.

»Da bi le že minilo,« je že stokrat ponovila.

»Še zemlja izvrže, ko pride njen čas,« se je norčkal Hanez iz nje.

Tiste dni je izbruhnil slatinski vrec na Petanjcih, metal je pesek in ilovko visoko v zrak. Nekaj so hoteli vrtati, pa so ga razdražili.

»Takšen pošum je šel, da so ga čule tri vesnice.«

»Še mošt ima letos tako moč, da doge iz polovnjaka meče. Kaj se je zgodilo tam v Policah...«

Sredi novembra se je novina do kraja zbitrila.

»Nega dosti, je pa kapljica! Toto letino si bodo ljudje pomnili.« V tem času je bil v bližnjem trgu Lipoltov sejem. Kolarjeva dva sta imela navado, da sta vsako jesen nakupila deci obutek za zimo pa še druge drobnarije za hišo, kaj za kolarijo, kaj za sklednjak. Glasila sta se tudi pri njegovih žlahti v mestu onkraj Mure, kjer se je Tuni izučil kolarstva.

Miciki letos ni bilo dano, da bi šla z njim na sejem, zato pa je dala novorojenčku, petemu sinu, ime po patronu sejma. Na nebu je plaval zadnji krajec, zemljo je pokrila prva slana, v leseni koči pa je zajokal postružnjak. Spočet v dneh rastočega meseca, nekje v vselem predpustnem času, nošen v suši in žeji pri delu in na romanju, povit v dneh žlahtne novine, v znamenju leva, na soboto zvečer, ko delo počiva — je ostal vse življenje vedre narave, žejen vsega žlahtnega in lepega, kot pravi Prelek.

»Pa je le srečno minilo,« si je oddahnila Micika.

»Pje, Tuni, v kolarnici ne boš imel zadosti prostora in orodja! To bo kolarjev za celo faro!« so se šalili babica in botri na veselih krstikah.

Debelušček, ki je prej bremenil delovno mater, je zdaj ležal razprostrt na pleničkah. Bil je radoživček, v pozno radost starovičnima staršema in sosedom. Začel je živeti in primerjati doživetja in podobe kmečkega dela, vtisnjene mu v materini zibki, s svetom okoli sebe, s svetom, v katerega je počasi prihajal nemir...

Mati je po povitju malo poležavala, potem ni več vzdržala: klicala jo je deca, klicala živina, klicalo delo. Vstala je na tretji dan z otroške postelje in ni več počivala.

»Počivali bomo na Cvekovem bregu!«

Ena usta več pri hiši, je skrbelo mater in gosposinjo. Mogoče tudi roke, je upal oča kolar.

Leopold Stanek

Tina Cundrič

NOČ V MAJU

*Sla sva noči naproti.
Čisto sama
sva obstala na poti
in ko je prišla,
je pokleknila med naju
z mesecem, ki zagorel
je kakor plamenica
na visokem nočnem mlaju.*

*Kje je tista noč sedaj?
Ni je več in v naju
se prebuja le usahla bolečina,
ki z nočjo v maju
skriva v ozki se okvir spomina.*

andròselj — vrsta plevla
 bántati se — dramiti se
 bàren — brod
 bòžen — slab
 bradúcelj — slinček
 brèhljavi — kašljav
 brèskljavi — raskav
 címprana kočà — lesena, z blatom obita
 cintavri — tavžentroža
 čèhec — fantek
 dománji — domač
 díla — podstrešje
 dòmlatki — ljudski običaj s pojedino po
 končani mlačvi
 dràmelj — velik kos (kruha)
 dróven — droben
 drvòton — dvorišče
 enók — enkrat, nekoč
 fàjarca — fijela
 fijól — pelargonija
 frás — otroška bolezen
 gàre — samokolnica z latami
 gibáti — dvojen, poln (cvet)
 gùmla — gumno
 hràm — hiša
 jáki — lep, čeden
 jànjka — krilo, krilce
 kanjér — torba
 kisilina — kisló mleko
 na kljúbnost — navkljub
 kòlek — količ
 krápci — pogača iz nekvašenega testa
 krávžica — kozarec
 krnica — leseno korito
 krópica = kropnjáča — velika lončena
 posoda
 lentiva — endivija
 ljúdski — tuj
 lošiga — lesnika
 lúkati — kukati
 malina — murva
 manják — lenuh
 mèrtik — zaslužek v zrnju
 míliti se — smíliti se
 mlajfna — otrok, otroci
 movjé — duše nekrščenih otrok
 mřckati — oglašati se (o kravi)
 mrlèti — slabeti
 mŕrka — kumara
 múviti = molviti — momljati, godrnjati
 v nádol — navzdol
 nátiski — žulji
 navollti se — naveličati se
 nebógivati — tarnati
 nemilivati — tožiti, tarnati
 nevólja — revščina, stiska
 odrtnják — kričáč (o otroku)

ògnjec — ognjič (cvetlica)
 ògon — leha
 ozènice — obrvi
 párna — listnjak
 pàščiti se — podvizati se
 pázko imeti — paziti
 pèckati — pokati
 perkálnati — perkalast
 pívnica — podzemna klet
 pòcja — podstenje
 počniti si — spočiti si
 pojddòč, pojddòčki — greddòč
 pomárji zvoni — avemarijo zvoni
 pòstat — leha
 povsódik — povsod
 prfličén — prijeten, zabaven
 pŭčel — sod
 pŭtra — lončen vrč z ozkim dulcem
 rajnški — renski
 rèči — zveneti
 skálje — treske
 skrivókati — prikrivati
 spočénjati — početi (neumnosti)
 na skŭto iti — umakniti se hudemu možu k
 sosedom
 spótiti se — spomniti se
 starovičén — že starejši
 stòpica — visoka, ozka lončena posoda za ki-
 sanje mleka
 stòpičnjak — leseno stojalo s klini za sušenje
 stopic, na vrhu deska, na katero dajejo pleh,
 lončeno pekačo, za sušenje sadja in hlebč-
 kov sira
 na spròtke — na spomlad
 šópa — škopa
 tolige — samokolnica s koritom
 toriti — raztresati
 tràpico peljati — dirjati
 tŭnka = tunjka — lesen čeber za zaseko in
 meso
 varvati, varvljem — pestovati
 včasi — takoj
 vnóža se mi — ne ljubi se mi
 vóže — ože
 vřli — priden
 vtrága se mi — ne dá se mi
 zamazúr — umazanček (ljubk.)
 zazvati — poklicati
 zbřcniti se — urno se zasukati, pohiteti
 zéndrŭgim — eno za drugim, kar naprej
 zménjati se — igrati se (z živalmi)
 znàver, znòvega — znova
 želár — polgruntar
 ženkínja — žanjica
 žídanica — svilena naglavna ruta
 žméten — težak
 žnjèci — žanjci

Ludvik Korzut



CVETJE IN TRNJJE NA BREGU

TRGATEV

»Pepo! Pepo!«

Iz kamina na hišici vrh Brega se je malo pokadilo. Gospodar bo doma. Seveda je, saj ga slišimo, kako se nopenja v sunkovitih glasovih, skuša prepevati, iz grla spraviti nekaj na dan, pa še v baritonu, kakor nekoč, ko je v zboru prepeval solo. Pogovarja se s kokljami, ki jih ima zaprte že od rožence na visečem kurniku pod hlevsko streho. Kako lepo zna tolažiti uboge jetnice, da jih po trgatvi izpusti, ko bodo lahko pobirale odpadle jagode na tleh, da bodo se opitale najprej doma, potem jih napodi past dol v sosedovo.

»Ja, kókice moje, sam sem, le da imam vas pri hiši, no ja, pa še kravico.«

»Pepo! Pepo!«

Pred hišico se je zganil možakar, nekaj zajodlal in nam zamahnil z roko, v kateri je še držal kos polente, nabodene na lesenih vilicah in nas je s častitljivim obrazom sprejel pod latnikom. »Bog daj srečo. Vas je cajhen? Danes sem jaz gospodar — Pepo Šavdernov!«

»Smo prišli pomagat trgat, nunc Pepo. Saj bomo trgali danes na Bregu, ne? Brente. oprtnike, košare, kljukce smo prinesli s seboj,« so ga obstopili trgači, polni dobre volje za svojega soseda. »Hi, hi,« je zategnil ustnice in si obrisal brke veseli nunc Pepo, danes v pisani srajci z zavihanimi rokavi, s slamnikom, oškropljenim z modro galico, roko dal na prsi, oči dvignil.

»Prav, prav, da ste prišli. Buoh loni! Zaju-trkovali ste gotovo vsi doma, saj vem. Pri nas še nismo skuhal, še ni vstala gospodinja. Ne bo sile, veste, z grzdujem, malo ga je pobrala slana, malo suša, malo ga je poklestila tuča, pa še kosi so se najužinali. Bo, kar bo. No pa. Kaj pravite vi druzi, še ga bomo. Hi, hi!«

Trgači sosedje so zagrabili posodo in se kmalu porazgubili med gostimi trtami, po plantah, najraje po dva, starejši skupaj, posebej puobje in dekleta, tako, da so se vsi gledali, možki z ene, ženske z druge strani. Nunc Pepo je odhitel v vas iskat voz s čebrom in po še kaj južine, mimogrede je pokukal k Veselim kmetom, tako so namreč krstili domačo gostilno. Kravica je lačna zamukala za njim.

Nad cesto je vzvalovil njegov Breg, rahlo zaokrožen, samosvoj, a na bregecu je zrasla hišica. Oj, ta hišica, kakó samcata, samozavestno, brezskrbno se je usedla na vrhu, stisnila je k sebi še hlev in se nagnila k orehu, da jo varje pred dežji in vetri. Domača vas, bolj zvišena na nasprotnem bregu, že dolga leta gleda ta bregec s hišico. Vse gričke okrog sebe prijazno boža in, da jim je varuhinja, jim pozvanja jutro, poldne in večer. Bregec večkrat strepeta, ko mu štrije iz Benečije pošiljajo neusmiljeno točo. Koliko pa žlahtnih sonc gre čez ta breg, da zacvetajo breskvice in češnjice. Ob cesti je zagrabil brajdo s frato, zdaj že vso preluknjano, visečo, da žejni ponočni vasovavci lahko sežejo po grozdju. No, pa je nunc Pepo poškrpil trte ob cesti z živim apnom, da še požrešni kosi ne marajo zanj. Če ga pobje osmukajo, Buoh jim žegni! Pa kaj! Ali se nismo tudi mi ožejali, ki smo fantovali? Kaj Brdom par grozdov?

»Trgači, dmači vene, slišite, kje ste? Je prišel gospodar — Pepo Šavdernov. Trgajte čisto, da veste, vse, da ne pojde jagoda po zlu.«

»Glej! Glej!« je vpil sosed voznik po strmini nad volji, ki so potegnili na ozaro voz s širokim čebrom.

»Voga,« je vpil Pepo gospodar, da se voz ustavi in je podložil velik kamen pod kolo. Sosed je spregel živino.

»Alo, znesite skupaj, vse v čeber, da bo do večera puhen. Korajžno, je že blizu poldan. Saj, da bi ga trgali dva dni. Hi, hi!« »Gospodar,« so se šalili trgači, ko so se rezali izpod trtnega perja, »pa saj ga bo več, kot smo mislili, seve stare trte so, stare, ki kar same rodijo. Ni treba ne kopanja, ne gnoja. Buoh že ve, komu da te dobrote.« In vsi mastni, da so se jim sprejemali prsti na rokah, so na ramah, na glavi, na rokah, na buincu znašali nabrano grozdje in ga zvrčali v poželjivi čeber, vso to zeleno tržaško, pogreznico, rumeno in zeleno rebulo, pa še malo pikastega tokaja od vseh vrst trt, ki jih je nasadil bogve kdaj že rajnki oča. V čeburu so možki potlačili eno in drugo grozdje, so se vse sorte pobratile in so se jagode prezele razlile v sladki mošt. Pepo je hitro še enkrat s kamnom udaril vého spodaj na čeburu, da bi mu ja ne ušla niti kapljica te božje pijače. Buoh vari! Najraje si je dal opraviti pri čeburu.

Opoldne so se trgači že pomikali proti vrhu brajde, začeli so od spodaj navzgor, še zapeli so tisto, da so kupili en hribček in trte sadili. Pevajoči nunc Pepo, ki si ga je precej nabral tistega tekočega — grozdja sploh ni bral — se je pri popevki o hribčku kar zravnal, zapihal je kot zagrljeni klarinet, a se zataknil z glasom v suhem grlu, da so se trte stresle s trgači vred in je kravca v glasnem smehu zamomljala. »Na boste videli, ta hribček je kupil naš oče Drejca in on je trte sadil.«

»Kako je z vašo himno, je ne boste danes vzdignili?«

»Ce boste pridno trgali, vam jo kar zapojem,« in je že stegnul vrat, držeč roko pod brado in milo pogledal navzgor:

»Na oknu deva je slonela,
ki komaj šestnajst let je štela
na glavi šest je kit imela:
na levo tri, na desno tri.

Mladenč po cesti dol prihaja,
ki blizu je z domač'ga kraja,
na šest brk pod nosom vetrič maja:
na levo tri, na desno tri.«

»Kaj boste, Pepo, še zmerom veseli vdovec, pogledjte malo naokrog, ne manjka jih na vsak prst, na levo tri, na desno tri.«

»Kaj mislite, da bi je ne znal najti, samo če bi hotel, pa kaj me zdaj motite,« se je odkašljaj in spet je zagorel kot mladenič v ljubavni himni:

»Ljubezen se mu v srcu vname,
klobuček si dol z glavce vzame,
dekletu šest poljubčkov daje:
na levo tri, na desno tri.

Očetu pa se to zameri,
ker živel je po stari veri,
mladenču šest klofut odmeri:
na levo tri, na desno tri.«

»Kaj se krohotate, ali hočete, da vam jih še jaz prislonim na levo tri, na desno tri? Ne zamerite.«

S popevkami in deklamacijami je zabaval in poganjal svoje dninarje, žaudarce.¹¹ Trgači so se podvizali, sam pa je že hotel spet nekam pogledat, ko je pritekla dekelca, vsa zasopla:

»Nunc Pepo, slišite, nunc Pepo ... «

»Kj¹² je?«

»Ne veste, kdo pride k vam na obisk? Uganite!«

»Ki mečkaš zdaj te uganjalce, saj nismo v šoli. Kdo je?«

V tem se je po stezi že prikazal imeniten gospod, visoki gost in z njim še gospa. Oba sta se mu prismejala naproti in mu dala gospodske roke v njegove kmečke, danes z moštom umite. Se tako suhi obraz se je Pepotu zdaj ves presenečen razširil in so se mu oči zabuskale do vinskih solz. Dostojanstveno je pristopil, si dal roke na prsi in pogledal bolj proti nebu kot na ljube goste.

»Ja, dober popoldan, gospod dohtar, pravzaprav gospod sodnik. Ne zamerite, ne vem, kako bi rekel? Zahvalim, da ste se ponižali priti k meni, no, saj ste naš domačin, veliki naš pesnik in to je vaša gospa? Buoh vas sprimi.«

Stekel je k sosedom po dve boljši stolici, jih pritrdil v zemljo pod orehom, postavil namesto mizice zaboj, ki je rabil za prevoz sadja



in ga s papirjem pogrnil. Sprejem je bil domač: slavolok pod orehom, veseli pevci z grozdem med trtami, dekleta z rdečimi lici, kmetski govornik in še okrog bosonogi otroci z radovednimi očmi. Na starih krožnikih, ki še nosijo vdelane slike lepega konjička ali pisanega ptiča, so prinesli izbranega grozdja, da se je na njih smejalo briško sonce kot čisto zlató.

»Kakó modro se v vaših poezijah kmet pogovarja z Bogom, tako lepo se mi zdi, kakor da se vi pogovarjate z nami, Brici. Tista o kolonu Kumarju, tista mi je na srcu prav, kakor bi bila zložena še za mene, ko Kumar v nebesih na svojem sedi in kako še Bogu trte sadi in da tudi nebeška družina včasih potrebna bo sladkega vina. To ste povedali prav za nas, se reče, tudi za mene. Hi, hi!«

»Vaš oče je bil Drejc Savdernov, saj je bil v Ameriki, se ga dobro spominjam,« je veselo pripomnil naš dohtar, »kot otroci smo hodili iskati gnezda v Savdernovo in v Podjurc, po tezah smo lovili ptiče, saj veste, kaj so teze? Majhni zamejeni griči pod brajdami. V kostanjevu in dobovju smo nastavili beščade,¹³ z vejami smo napravili utice, da smo se poskrili in potem smo ujetó šojo ali srako tako stiskali, da je hreščala in sklicala ves ptičji rod nad našo streho z vejami. Pravi koncert. Kako smo se za večerjo oblizovali in še močili polento v toču.«¹⁴ Nunc Pepo se je zvito posmehal, pogledal poševo naokrog, dal roko na usta, se sklonil in potihó šepetal: »Saj smo tudi mi taki, hm, molčimo, no, pustimo to. Bister moder mož je bil vaš oče. Če bi ga vol ne zabodel, bi včakal sto let. Škoda. Vzemite dol, vzemite gospa, poslužite se, prinesemo še, je cajhen grozdja, nisem bi rekel. Vam spletemo lep roč, da ga ponese te seboj. Vi, gospa, veste, kaj je to roč? Šop teh nargorših grozdov, še na mladikah, povezanih v lep venec, da ga lahko obesite tja do vaht in še do božiča. Roč bi bil za eno roko grozdja, tako jaz mislim, potem ne vem, ne zamerite.«

Sonce je tonilo v Benečijo. Ves Breg se je pozlatil, v vasi so žarela okna, kakor da gorijo. Povaljane, oskubljene trte so se sramovale zlate zarje. Da so oskrunjene. Trgači so končali, počedili so še latnik pred hišo, odložili so posodo in kljukce. Radovedni so se približali pod oreh, kjer je imel gospodar odlične goste in ni imel časa za druga opravila.

»Vse smo pobrali, počistili, poprčkali, le par črnih grozdov smo pustili za seme in za kose. In zdaj, kaj nam daste gospodar, veleposestnik Pepo Savdernov?« so se smejali dobri sosedje, so se pristrčno smejali gostje, otroci, kravica, sonce in še volji so veselo zabulili, ki so ravno prišli po puhen čeber. Gej! Gej!

»Bouh lóni, Bouh vam povrni« je Pepo vzdignil roke kakor mašnik pri oremus in pogledal v nebo, »storili ste dobra dela usmiljenja in zasluženja. Pravzaprav, ne zamerite, ste mi bili nekam dolžni? Ali nisem hodil k vam na žornado,¹⁵ ne rečem, no, tako bolj po malo, pustimo to. Kadar bo zavrelo, ga bomo pokuševali, se reče jaz ga bom prvi. Hi, hi!«



»Če bo vsak dan hi, hi, nunc Pepo, pojde vaš hi hi - tro« so ga podražili, on pa je spet obrnil oči v milostno nebo. »Oblaki ga rosijo, ali zemlja naj ga da.«

»Kdaj vam je umrla žena? In otroci, kje so? Pa ne da ste sami?« ga je popraševal rahlotni pesnik, ki se mu je originalni, brihtni Pepo smilil.

»Vidite tisto češnjo za hišo, je drugoberenca, je ta boljša vrsta v Brdih. Uboga moja ženica, kako se je moglo to zgoditi, le za par metrov se je skretala na deblo, da bi nabrala, kar je bilo teh zrelih češenj, že je štrbunknila na zemljo ko snop, da se je hrbtenico zlomila. Čez nekaj dni je revica v Gorici umrla in mi pustila pet otročičev, najmanjše s par meseci. Ja, povem vam, grozno je bilo. Kdo bi si mislil, da bomo prenesli? No, saj sem še tu, pa še sam.«

»Otroci, pišejo kaj? Smo slišali, da jim ne gre slabo v Argentini.« Že je Pepo stekel v hišo, vzel s police omot samih papirjev in prinesel pokazat šop zavaljenih pisem in slik iz Amerike. Zadišale so po sajah. Z roke v roke so šle slike, portreti sinov, hčera, snah, zetov, vnučkov. Kako so se spremenili v gospode!

»Ni ravno tako, kakor kažejo slike,« je mило vzdihnil oče Pepo, »morajo trdo delati, hudo trpijo na domotožju, seveda tega ne pokažejo slike, moji vi druzi, povejo pa pisma. Ja, jaz jim ne morem prenesti Brega v Ameriko.«

»Daleč, daleč... ste iz tujine klicali rojstni kraj, pa vi še bolj hrepenete, ki ste pesnik. Ravno to pesem sem poslal otrokom. No, pa pustimo to, ne zamerite, vsak nosi svoje gorje. Jaz sem ga zadosti v Rusiji, v ujetništvu. Da boste vedeli vi ti mladi, to ni bilo v zadnji vojni, to se je zgodilo že v prvi, ko ste vi še romali po Rimu, to se pravi, ko vas še ni bilo na svetu.«

»Povejte, povejte, nunc Pepo, kakó je bilo takrat, ko ste morali čez Sočo, še prej, ko so Lahi zasedli Brda? Smo radovedni. Glejte, še gospa vas prosi,« je silil vanj sosedov pob in skrivaj pomežiknil naokrog. »E, cibc¹⁶ moj, kje si bil ti takrat, ko smo še peli Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja Avstrije. No, gospod dohtar že ve, saj je bil cesarsko-kraljevi sodnik!

Kaj ti veš, kakšna šarža je to. Je bilo pravzaprav v maju petnajstega leta, takrat je imela Avstrija že eno leto fronto v Srbiji in v Rusiji. Pa se je še v Italiji nekaj kühalo. Avstrijske patróle so vsak dan na konjih pregledovale mejo po Brdih. Tam za reko Idrijo je pobliskavalo in votlo grmeló. Dišalo je po novi vojni. Zbegani ljudje niso vedeli, ali bi ostali doma, ali bi se umaknili čez Sočo. Nekateri so že skopáli velike jame in znašali blago pod zemljo. Pa je naenkrat prišel ukaz od občine, da morajo vsi ostati na mestu, le živino z vozovi morajo posestniki odgnati na drugi breg Soče proti Gorici. Mene so poslali, da sem gñal živino za druge. Kaj sem hotel, za hlapca sem bil. Ja, da ste videli, kako je lezla, gomazela cela procesija volov, krav, konj, vozov, ljudi čez Prevalo in naprej, naprej čez soški most, proti Gorici, da nas je bilo kot mravlji. Rekli so nam, da se vrnemo v dveh dneh. Ja v dveh dneh? Nisem bil rekel, da so ljudje tako neumni, pa še jaz zraven. Kako so nas potegnili. Kaj se smejete vi mladi? Kaj vi veste, kaj je bila Avstrija in cesár? Zato molčite in poslušajte. Tam v Gorici so nas prisilili, da smo morali s temi vozovi voziti municijo in kanone na Kalvarijo, saj vidimo Kalvarijo od tu. Po šestnajst parov volov je vleklo. Se žaklje moke smo odvažali. Jaz sem si znal poskrbeti dovolj hrane. Nazadnje smo pripeljali živino z vozovi do Volčje drage. Nas je bilo veliko Bricev. In moram reči, tam so nam pošteno vse izplačali. Koliko je to bilo kron? Še rajnkó oče ni prinesel toliko denarja iz Amerike. Vsega sem poslal gospodarjem. So mi rekli, da mi že dajo za pol litra. Nič mi ni žal, veste, da sem tako ravnal. V Črničah na Vipavskem je takrat začela razsajati kolera, tifus. Brici so zbežali na Kranjsko, nekateri smo se poskrili v Trnovski gozd, pomagali smo pri kmetih za voznike, za kosce. Pa nič ni pomagalo. So me le iztaknili in me poklicali na nabor v Postojno. Od tu smo se pripeljali v Radgono, iz Radgone v Leoben. Preoblekli so nas in po dveh mesecih hajd na rusko fronto v Bukovini. Hodili smo, hodili, kopáli jarke. Rusi so nas napadali, jaz magari sem streljal v zrak, skrival se po kavernah, oficir mi je že nastavil pištolo, pa sem ušel, zdirjal sem naprej, izgubil regiment, pa spet ga našel. Avstrijci so bežali, Rusi za njimi, potem od spredaj in od zadaj so nas od tistega 97. regimenta, ki so mu rekli »Demogela«, zajeli kozaki. Jaz sem se kozakom kmalu začel smiliti, dajali so mi sladkorja tistega v kvadreljih¹⁷ in še vodke. Hi, hi.«

Malo se je oddahnil in nadaljeval. »Vozili so nas po ravninah brez konca, tja do Kijeve. Kaj Prevala, kaj Furlanija, proti tem brezkončnim ravanam? Ustavili smo se v Podolski guberniji, do sto tavžent ujetnikov so nas utaborili po barakah na visokem pesku. Dajali so nam kašo na kašo, hleba še za silo. Opomogli smo se pri graščakih, ki so nas najeli na pristavah. Rusi so rekli pristavi felvark. Bil sem na takem felvarku, kjer je bilo na tisoče konj

in še več volov in krav. Orali smo s tremi pari volov. Kakšno nedeljo sem le smuknil v mesto k maši v cerkev Poljakov. Naš graščak je bil Poljak. Pa so me orožniki zavohali in spet potisnili v felvark. Nisem bil neumen. Mama Karlinca me je vedno dobro naučila, da so me povsod vsi radi imeli. Graščakova mati je z menoj govorila gramatikalno po italijansko, jaz sem jo lomil na pol po furlansko, na pol po goriško-talijansko in je šlo. Pa mi je vsakokrat dala dobre južine. Potem pa naenkrat je bila Rusija vsa v plamenih. Na vseh koncih je zaropotalo. Videl sem revolucijo. Še prej, ko smo pristavo razpustili, so nam boljševiki dovolili, da so se tudi ujetniki naložili iz polnih kašč in skladišč hrane za dva meseca. Jaz, se reče, nisem ničesar vzel, bežal sem pa z drugimi proti avstrijski meji, malo z vlakom, malo knogam, preril sem se skozi vse fronte. V Černovicah sem se malo ustavil in se preživljal s tem, da sem nosil kontrabant — tihotapil na Ogrsko. No, da končam, počasi sem se spet znašel v Radgoni, od koder so me poslali na fronto. Kako čudno se vse obrača na tem svetu, no ja, saj pravijo, da je zemlja okrogla. Tudi v Radgoni je bila revolucija, vstaja Slovencev, ki so nam rekli, da smo boljševiki. Za kazen so nas vrgli na Piave. Kako se mi je mило storilo, ko smo se vozili skozi naše kraje v Italijo. Bil sem ognjematelec, pa ne za dolgo, pritisnila je malarija, vojska se je razsula, pristulil sem se k trenu, h konjem, potem dočakal konec vojne, se pripeljal na Kras v Kostanjevico in ko sem si naložil mesa in ruma, sem jo lepo pobrisal domov. V Gorici so me ustavljali Madžari, Nemci, ki so tudi bežali. O vahtah osemnajstega sem že doma drobil vahten kruh z grozdom.«

»Dolga je ta storija. Pa nunc Pepo se je le vrnil domov. Koliko je naših ostalo v Galiciji, v Srbiji,« so menili vsi, se mu čudili in ga bolj obrajtali, kakor so drugače o njem mislili.

»Hvala Bogu, jaz sem še tu. Počakajte, kaj bi vam dal še za likof? Nekaj še. Naš pesnik



prosi, naj vam povem tisto grozno pesem od vojske. Ne vem, kdo jo je zložil, naučil sem se je že v Radgoni, pesem o preganjeni pravici.

Ves prevzet od doživljanih spominov, je v zanosu obstal, sredi vseh, kakor bi hotel reči, kvišku srca, zavil oči in je napamet, gladko, brez ustavljanja, brez pogreška, z vsem občutkom zadeklamiral celih 69 verzov pesmi o preganjeni pravici, bogve katerega patriotičnega rodoljuba, ki je v strahu le trepetal za usodo slovenskega naroda, pesmi, ko

»utihnil je pevcu in struni mil glas,
izginil vesel je in veder obraz.
Blisk se svita, grom buči,
strah pretresa vse kosti.
Sablja žvenka, puška poka,
kri pa teče kot s potoka,«
in ko prosil Boga
»obriši nam krvavi znoj,
ohrani zvesti narod svoj.«

Končal je z drhtečim glasom, mož je malo pobledele in se zresnil, pa ne za dolgo. Tihi pesnik je postal zgovoren, ves zadovoljen med smehom in ganotjem.

»Zahvalim, da ste prišli in me poslušali, ne zamerite, smo si povedali po domače. Glejte, kako velik roč poneseate domov za spomin na ta dan, na trgatav na Bregu.«

Na Bregu je ostal sam. V hiši je nagnil bučo, tudi kravico je napojil, zraven prepeval dol v Podžleb in še čez mejo. Kar hitel je odpirat kurnik, da so kokoši veselo zakokodajale in kakor divje sfrfotale na večerni oddih.

»Kokice moje, sfrlile v svobodo, še na vašo vendimo.¹⁸ Kaj tako hreščite? Tišina!« In kokoši so obstale. »Bežite!« in divje kokoši so zletele, vse na migljaj strogega gospodarja.

On pa je še brez kosila. Ognjišče še mrzlo. Bo že kako. Pojde zdaj dol k sosedu v klet, da zmasti ali še boljše, da zmelje grozdje, saj zdaj imajo take iznajdbe, jim ni treba več v čeber z golimi nogami, in potem še stisne tropine. Bo že pozno. Zunaj so pošumevale trte, v kleti pa so mastili, mleli, pretakali, polnili lodrice. Nunc Pepo se ni prevzdignil, delal je le črte s kredo in štel hektolitre. Malo jih je naštel. Nekaj pa le bo. Ne pa! Enkrat so zarezovali mere v les. Pozno v noč se je skovik oglašal v Podžlebu, ko je nunc Pepo legel v skuševje,¹⁹ se pokrtil z vojaško odejo še od prve vojne, in zasnul vesel finale dobre trgatve. Hi, hi.

ROMANCA POD GRADOM

V stoletjih se je zemlja v Brdih nešteto krat prerahljala, presajala, obnavljala, pognojila. Poznala je svoje pridne kmete, ki so rili vanjo, da jim je rodila sladkega soka in plemenitega sadeža. Poznala je grofe, patriarhe, samostanske brate, katerim je dajala še desetine, služnine. Malokdaj morda le med vojno, je ta zemlja počivala. Nekoč niso bila Brda

tako obljudena. Vasice s težkimi hišami, ki so jih pozidali iz domačega kremenja in laporja, so se zlekile po gričih bolj podobne trdnjaviškim taborom kot mirnim naseljem. Odmaknjeni od njih so se pod starimi hrasti in cipresami skrivali gradovi plemičev in manjši dvori gospodov iz Brd.

V tistih časih, rekli smo romantičnih, je čepela na Vrhu pod grivo, kraj ceste stisnjena kolonska hiša, na prehodu iz enega v drugi komun. Kakor vse druge je imela tudi Zvrhova poševno streho s korci na obe strani, obloženo s kamenjem proti vetru, majhna okenca v debelem, že nabrekli zidu, na okencih rdeči škarlet, pelagonije, pred hišo spodaj vegaste stopnice čez laštre²⁰ naravnost v hišo, iz hiše stopnice na pod, pred hišo borjač²¹.

Lepo zeleno okolje je vse te starine zagrnilo med orehe, slive, latnike, marelice, ki so se bohotili po borjaču ali so hoteli splezati po zidovih hiše, da bi jo skrili sramoti. Že od starega so bili Zvrhovi pod grofi, družinski oče celo grajski čuvaj, njegov brat učitelj, štirideset let je mojstril in vzgojil več rodov. Čebele so vzletevale po njej in obirale med po kostanjem cvetju.

Na nasprotnem hribčku, na gmajni, je samoval še drugi kolonski hram, ki se je naslanjal na veliki dob, da bi ne zdrknil dol v kostanjeve. Pri Šavdernovih so rekli (najbrže, da so bili nekdanji Soldner — plačani vojaki) po vijugastih skriljah, ki so delale stopnice, smo se bolj previdno prestopili v hišo. Po gmajni so otroci brali brinje za kres, pa še kaj drugega so znali najti, take ploščate laštre, ki so dajale od sebe prečudovite glasove, da so jih muzikalični Briči ubrali, tako kot zvonijo trije domači zvonovi. V vinogradu so peli škeržadi, ob potoku kosi, srake, šoje, na gmajni so otroci pretkovali na lastrah. Vsaj v tej pesmi je za čas umolknila skrb. Seve, da so se briške skrbi rade vtopljale tudi v čudodelne kapljice.

Gor pri Zvrhovi hiši, v vrtiču, ki so ga z raklicami ogradili, je pod večer grebla domača hči po gredicah, pobrskala je malo jedrika,²² nabrala srčnega zelja, materialce,²³ kamarāča ali janeža in še bogve katera zelišča, ki jih bo zarezala in potem pomešala v jajčjo cvrčo. Vsa nemirna se je prekladala po vrtiču. Sladki, čudni občutki so jo zbegali, popreje ni vedela zanje, zdaj jo je bilo sram se ozreti dol proti gmajni. Najbrže Drejca čisti trte od zavijavcev ali pa kosí danto²⁴ za živino doli za gozdom. Sklonila se je h grmičevju kraj trte. Kako se je že razcevel rožmarin, kakó je vsa polna zadišala bažilka, do srca, in se ji je podobrikal še majaronček. Tam doli pa ni nobenega znamenja, le kosi požvižgavajo večernice.

»Ja, Karlinca, bereš jedrik ali srčno zelje, kako dolgo boš še,« se je pošalil brat in jo sklical v hišo.

Na drugi strani pod gmajno se je zabliskala kosa, pod njo je omahovala rdeča danta, komaj zrasla, vsa rosna v rdečem cvetu. Zamahnil je Drejca, a težka skrb mu je stopila

na dušo. Ni mislil na danto, ne na dom. V dveh ne moreta imeti zemljo, starejši brat naj bo doma, naj on ostane kolon na grofovem, kakor so že bili ti stari, če ni drugače. Saj je bilo vedno tako pri kolonskih družinah, mlajši se je umaknil starejšemu. Toda kam pojde? Za hlapca v grad? Ne! Da se izučí kovača? Močan je, močan. Pri vseh teh pomislekih so ga dražile še šoje, da sam ni vedel, kdaj se je znašel na koncu njive in se mu je kosa zarila v zemljo. Odločil se je. Na fantovskem obrazu je zasijala mirna samozavest. Ozrl se je proti Vrhu.

Zazvonilo je eno uro v noč. Tako pravimo drugi avemariji, ko si je Drejca vrgel kamižolo²⁵ na hrbet, zavil skozi dišeče akacije in so mu drobeči slavci tolkli kot s kladivom na srce. Na Vrhu pri kapalici, zadaj za hišo, malo ven s ceste, sta se našla s preplašeno Karlinco.

»Zdaj pa res pojdem, sem se že zmenil v Gradu. Niso nasprotni. In ti pojdeš z menoj, tako so rekli,« jo je odločno nagovarjal Drejca. »Križana dolina, jaz ne morem, ne smem nikamor. Kdo bo doma? Čakala te bom, čakala,« je zajokala bogaboječa Karlinca.

»Nekaj let, potem se vrnem.«

»Kam misliš?«

»V Ameriko. V Argentino.«

ZIVLJENJE NISO MEDENE CEDELE²⁶

V tistih časih se Brici niso izseljevali čez morje, kakor so se ljudje s Kranjskega, kvečjemu so se zaposlili v Trstu. Redki so se odpravili v Ameriko.

Drejca se je vzdignil poln sile in dobre volje, skoraj devet let se je mučil po argentinskih puščavah, mnogo izgubil, ker so podjetniki propadali, nazadnje nekaj zaslužil pri večji opekarni, da je s karjolco²⁷ prevažal izkopano ilovico. Gladoval, stiskal je, a neizbrisna podoba med Vrhom in Šavdernovim mu je medlela in vedno bolj jasni prividi so mu vstajali v okviru domače vasi.

Ko so ga najmanj čakali, se je prikazal domov, v licu in obleki spremenjen, a še vedno ponižen, prav nič ošaben, govoril je po naše, le z jezikom se je malo opletal po španjolsko, da so ga oponašali. S seboj je prinesel kilo zlata, ki mu ga je bila Pepa Barbanjka zašila in skrila pod pazduho. Še prehitro so domači zavohali ta zaklad. Staremu Guštinu, močnemu posestniku v vasi, se je zlató kar zasvetilo in ga vsega omamilo, da je Drejcu odstopil Breg. Drejcu je ostalo še nekaj zlatnikov, da si je priboril še njivo na Prevali v Ruscu.

Prisega pri kapelici na Vrhu se je izpolnila. Zvesti Drejca je Karlinco z Vrha pripeljal na Breg, kjer je zrastel nov domek in kjer sta kmalu zrastla dva fanta, Pavle in Pepo. Potrpežljivi oče Drejca je upognjen hodil po lokah, plantah in gmajnah, hrbet so mu sključile tiste karjolce v Argentini. Obrezoval, povezoval je trte, sejal sirk, zasajal češnje, hruš-

ke, marelice in znósil vse sadje s čestelco²⁸ na glavi v Krmin, in domov prinesel nekaj kron in še belega kruha za otroke. Karlinca pa je molila in molila. Če je obležala, ji je Drejca prinesel črne kave na posteljo. A šibka ženica se je sama tudi znašla. Večkrat je zadela čestelco in hodila, hodila čez dolgo Prevalo, se ustavila v senci pod topoli, za Ločnikom zavila pod Kalvarijo in Podgoro in je čez pevmški most primahala v Gorico, obiskala briške študente, odložila čestelco in jim razdelila vsega dobrega, kar je prinesla. Študentje so se nabrali okrog nje, da so poslušali njene zgodbe iz Brd. Ko so bili že odrasli, jim je prinesla staro harmoniko, tisto na dva batona. Malo po strani jih je pogledala pobožna ženica. Pa kaj? V srcu je bila le Brika, ki se rada zavrti. Ves póten robec si je dala z glave, si zravnila črne lase in je povzila malo sirkove pogače, pečene na ognjišču pod pepelom. Napolnila je košaro z drugim blagom in se je popoldne počasi vračala spet po dolgi prašni cesti, drsala, drsala je, večkrat bosa, čez Prevalo proti domu. Drejca je vrh Brega napejal oči proti Prevali, dokler ni zagledal bele čestelce, ki se je pomikala pod topoli in pod čestelco Karlinco. Prinesla mu je finega tobaka za nos. »Sečada,« se je smejal upognjeni Drejca in držal rdeči robec pred nosom, vesel, da je Karlinca doma. Pripravil je večerjico. Fanta sta oblizovala medene cedele.

Zdelo se je, da je to življenje res medeno, kot so cedele iz Gorice, a se je kmalu vse »sprjalo,« to je, se je spoprijelo s težavami. Drejca si je s sključenimi prsti podprl lice in še brado s par dlakami. Skoz razbito okence je silila beda, Drejca jo je klical mizerijo. Sin Pavle je robotal pod grofom v Gradu, po Šobeču je prenašal težko hlovovje, se prevzdignil, bruhal kri in dvajsetleten umrl. Svet mladenič! Njivo v Ruscu je moral prodati. Ostal mu je Breg. Vrgel se je na žornade, delal za dva, zaslužil za dva, z njim še Pepo. Karlinca je prinašala tolažila iz Gorice. Večkrat so Drejca poklicali v Grad, grofovi so bili španjolskega pokolenja in kontesina je prav rada kramljala z Drejcem po španjolsko, na kar je bil on seveda prav ponosen.

»Drejca, ste skuhalí Karlinci kofe?«, so ga dražili mimooidóci.

RUMENI SO OBLAKI, KAJ TO POMENI?

Ko se je družinica malo opomogla, se je že od nekd prikradel nov zlodej. Rumeni so oblaki, kaj to pomenijo? Za manjce, kakor pravijo Brici binškoštim, petnajstega leta v maju, so popoldne posedali ljudje na vasi pod murvami in lipami, ugibajoč, kaj bo, ko iznenada izza gričev, kar iz brajd so vstajale vojaške postave, zablestele so svetle čelade, bajoneti vrh pušk in so se dolge vrste počasi pomikale po žlahtnih vinogradih povprek po vasi. Italijani! Piemontezi, Benečani, Toskanci. Tudi Italija je napadla Avstrijo. Nesrečna Brda! Vsa so se že razkošatila, rdele so češnje, cvele so

trte, duhte le šmarnice, ljudje pa so bežali z živino in vprego proti Soči, tudi Pepo. Ne vsi, večina je ostala doma. Vojska je pripeljala s seboj mnogo hrane, argentinskega mesa, vreče riža, sira, kave, ruma. Kakor v naročje je vse to padalo ljudem, ki tik za fronto niso niti slutili za lakoto onkraj Soče. Breg je mirno motril mimoidočo vojsko. Drejca in Karlinca sta strmela skoz okence in si s prstom na ustih šepetala. Pst! Kaj bo, kaj bo? In vendar se jima je nasmešnila sreča. Kakor z neba poslan je vstopil v njih hišico starejši vojaški kaplan in napravil iz sajaste hišice belo kapelico. Predobri pater je razlil vse dobrote. »Sečada«, si je Drejca z enim prstom popraskal po bradici, saj pater tudi noslja, hvala Bogu, in poželjivo pocedil sline na zavitke tobaka formentina. In tako vsak dan, vsak dan, a na večer so vsi trije pošiljali čez Sočo za Pepotom tihe vzdihljaje, da bi se vrnil domov. Pepo pa je takrat že pil vodko pri kozakah v Rusiji.

Ko se je ruski ujetnik le vrnil, je tudi na Bregu našel Italijo, a se je ni ustrašil, le spraveval se je, zakaj je pravzaprav kolovratil po svetu, po frontah, po Rusiji in za koga? Našel je ljubi domek, ves še cel, nepreluknjan od granat in krogel. Našel je tudi Karlinco in Drejca, oba malo postarana po petih letih, odkar je šel zdoma, pa oba že noter v zrelem, preizkušenem življenju, zakoreninjena na svojem svetu, da bi ju nobeden ne mogel več premakniti z Brega kakor samo božja dekla Smrt. Ta pa ne sme še priti na obiske, dokler ima Karlinca še črne lase in dokler ji Drejca še kuha kofe in dokler, to je glavno, za Pepota še raste dekle. Tu pa tam se je le skrivaj sključila na oreh za hišo in poškilila skoz okence na pod, a jo je Karlinca hitro z blagoslovljeno vodo nagnala če-ven, dol-ven in gor-ven.²⁹

K hiši je prišla nevesta z Gorenjih Brd. Spremljali so jo s harmoniko. Žlahta in sosede so pod latnikom pred hišo pogrnlili svatovsko mizo. Karlinca jo je presunjena blagoslovila in ji izročila metlo, Drejca pa si je robec tiščal k ustom in ji dal motiko, ženin Pepo jo je peljal okoli hiše, jo še vprašal, kako se piše. Potem so se vsi zjokali in ubošnili.³⁰

SPLELI SO GNEZDECE

K hišici so prislonili še prizidek, da so dobili na podu še eno sobico, pod njo novo kuhinjo, a stari spodnji prostor se je kar sam spremenil v ropotarnico za orodje. Marsikaj se je med tem spremenilo. Na občino so prišli drugi, tuji ljudje, ki niso govorili po naše, pa so sprva še milo ravnali in rezali dovolj kruha. Tu v Brdih se takorekoč menjajo meje in države vsake toliko, da ljudje ne čutijo velikih pretresljev.

Drejca, Pepo, nevesta so ohranili staro navado, dali so si na glavo svitek, na svitek košare in počasi rano v jutro, še tešči, so po bližnjicah pripéhali v mesto, popoldne pa, po grizljaju kruha, namočenega v vino, so se spet

po isti poti obrnili proti Brdom, bolj veseli kot utrujeni, da so v košarah pod prtom naložili nekaj potrebnin za vsak dan. Obrazi so jim žareli v znoju, iz oči jim je sijalo notranje zadovoljstvo, zapadlo sonce je pozlatilo Breg, Karlinca je hitela zribati kotel za polento. Vsi so bili tako srečni! V teh malih rekeh, v teh malih ljudeh biti tako srečen — koliko bogastva!

Iz gnezda so sfrleli prvi mladiči. Ptički, že urni, že godni, so zleteli na prvo vejo, potem na drevo. Sinčki in hčerke, ko ni bilo prostora in ležišča na podu, so si napravili leglo na seniku, na golem senu, pokrili so se s staro kamižolo ali še s tisto odejo, ki jo je pustil pri njih vojaški pater iz prve vojne.

Otroci so se speljali in se prekupevali po vejah. Ves prvi sad je bil njihov. Popikali so vse, kar je ostalo kosom. Dočakala sta Karlinca in Drejca vnukov rod, ob njem sta doživljala družinsko srečo, oba sta že prehodila vse poti, zaključila sta knjigo življenja. Kar jima je bilo dano, sta izpolnila. Nista napisala oporoke, ker je bil testament že potrjen v sinovi krvi sami. Karlinca je v pozni starosti s črnimi lasmi legla v grob na Lipi, za njo je prihitel na Lipo še Drejca, ki bi ga morali pravzaprav ovenčati s krono neznanega mučenika.

KO SO SE MEJE SPET ZAMAJALE

Ko je na Bregu doraščal že nov rod in so otroci brez matere kar v dan rastli in se ovižali kot hmelj na prekljicah ali kot tista kanelca³¹ v paludu, v močvirnem travniku, so se meje v Brdih spet zamajale. Po tolikih potreših in sunkih, čeprav s pogledom vprta na furlansko ravnino, so se znašla po končani vojni prvokrat v samostojni lastni državi. Potegnili pa so Brdom meje po neumljivih črtah kar sredi pobočij, da so te meje presekale vinograde, dvorišča in plotove vsevprek in so jim prepustile ena sama vrata odprta — čez Vrhovlje. Iznajdljivi Briči pa so kmalu našli nove trge, nove zveze na sever.

Skoraj bi se meja ustavila na Bregu. Že je bilo zaznamovano, da bi se Breg in domača vas začudeno spogledala, ločena vsaksebi, ne da bi se smela niti približati. K sreči so pametni ljudje sami prekladali količke in jih zabijali po mili volji, kakor jim je bilo bolj prav. Na Bregu so jih premaknili kar za dvesto metrov pod hišo. Oddahnil se je Breg, ves na svojem.

Kakšne spremembe, preobrti, prekucije! Kar je bilo še včeraj prav, drugi dan ni več veljalo. Še na Bregu se je nekaj preobrnilo. Najstarejšega fanta so odpeljali Amerikanci, najmlajši je odjadral za njim. Breg je dobival druge obrise, postajal je že premajhen, pretesen za dekleta, ki so dozorevala, preozek za fanta, ki je doraščal in pel že s pobi na vasi. Nunc Pepo se je veselo oglasil zvečer, pod noč in še Bogu in veselje je zaokrožil svoje

viže in serenade, ponoči pa sklical speče otroke in jim pridigal o četrti božji zapovedi. Ljudje na cesti so se ustavljali, se posmejali in šli dalje.

»Kaj komu mar, če pojem? Na svojem sem, vsak naj gre po svoji poti. Kdo jih kaj vpraša? Kdo bo Savdernovim ukazoval? Ni več grofov in baronov in ne gospodarjev. Hi, hi!« se je Pepo pogovarjal sam s seboj, sedeč pred hišo.

Postavni, črнопolti Lojzič, zato so mu rekli Njegušč, je prestal vojaščino v Makedoniji. Že je na vasi in po vseh cestah spet zadonel zvonki njegov tenor, daljni njegov vrisk. V jutru pa se je mladenič zravnal, bistro pogledal brajčico. Ni videl pedí neobdelane zemlje, pa kaj, ko je bilo te zemlje le za eno kamizolo. Razširil je lahti, razklenil dlani, izbočil prsi, da bi trtam vse kole izril, vso zemljo prekucnil in zagrabil na široko, v vinograde po hribcih, v njive po dolincah in sadil, sadil. Zakaj ne bi imel tudi njihov dom enkrat polno klet in polne kašče? In solze naših starih, Drejce, Karlinec so zastonj zalivale teh par leh? Silna moč je kipela iz njega, burno je pljula mladeniška kri. Njegušč, kaj je zavrelo v tebi?

»Kaj si šepetate? Mislite, da ne vem, kaj za en hudič vas moti? Dobro premislite, otroci moji. Kaj ste ob pamet? Bojste se Bogá! In oblast, kaj poreče? Kaj poreče oblast?«, se je preplašil zresnjeni oče, ko je tiho opazoval skrivnostno šepetanje otrok vse te zadnje dni.

Nedaleč pod hišo, po pobočju sem pa tja, gor pa dol, so se iz zelenja prikazovali beli količi. Državna meja! Dražili so ti količi, zbujali so strah, a kot skušnjavci so vabili. Samo korak in si že »čerez«. Tudi pisma iz Amerike so vábila. Pa oča, oča? Ostane sam?

»Njegušč, Njegušč.« so ga fantje zvečer sklicali na vas, da jim je prepeval, še nikoli s tako tresočim glasom, s tako milimi in še solznimi očmi. Dekletu se je zasmilil, da mu je odpela:

»Pa prav na sredi moj'ga srca ena rož'ca ráse,
a s čim jo bodem zalivála,
ker nimam vina ne vodé?
O jaz, jo bodem zalivala
z moj'mi grenkimi solzmí.«

»Njegušč, kaj ti je? Jočeš?«

NE CVETEJO MU ČESNJE VEČ

Dolgo ni hotelo biti pomladi. Brstelo je popje, a se ni, ni hotelo odpreti. Ljudje so tarnali, da jim delo zastaja, pa so le olupili čreslo s količev in jih postavili kot bele stražarje k trtam, ki so se obrezane, okopáne vzradovale v novem spočetju. Raztegovale so se hrepenéče mladike in gole veje na drevju v napetem pričakovanju zarodka. Pa je le prišlo. Vse hkratu se je razpočilo in pognalo, da je snežno cvetje zametlo vsa Brda.

Na Bregu, ko ni bilo Pepota na spregled, ga je sonce poiskalo in sililo skoz okno v hišo, da bi mu vllilo vsaj žarek pomladi. Gospodar pa je ob lepem poldnevu sedel pri polomljeni mizi in bral roman. Zastonj ga je klicalo mrzlo ognjišče, da bi ga ogrelo, zastonj ga je opominjala neumita posoda, da bi jo pospravil. Niti opoldansko sonce, ki je že prispelo pod latnik, ga ni poščegetalo. Tako je bil zaverovan v branje. Ni šel ponuhat cvetočih česen za hišo, tudi dantice, ki je zrasla kar sama, tako sveža, ni šel pogledat, še manj pokosít. Kravico je prodal na semnju. Hvala Bogu, saj ne bo več tako búlila od jutra do večera.

Ves Breg se je pogreznil v njem, da ga je z vso ljubeznijo dojemal le v notranjosti, v tolikih doživljajih, ki so mu medleli v prividih daljnje preteklosti. Res, leta so ga zdelala in se mu je trdno zdravje začelo po malem izmikati. Toda zdravo srce mu je še toliko kot ura budilka, jezik mu je pa tekel, zlasti zvečer, kot namazána dreta, da bi bil lahko dober pridigar, morda še jezični razgovornik. Kdo bi mu ugovarjal? Vedno je imel on prav. Na njegovo še polnolasno glavo so padale komaj snežinke. Pa spomin, spomin! Ta mu je v pripovedovanjih in govorih svétel kot večna luč! Breg je dom zdravih, na Bregu je lekarna zdravih, v vasi okrepečevalnica Pri veselih kmetih!

Močno je potrkalo na okno. Pepo je odskočil, da se mu je knjiga kar sama zaprla. Na vratih se je pojavil neznanec, potrkal in kar vstopil v hišo. »Nič se ne bojte, očka. Vem, da me ne poznate, pa bova kmalu prijatelja. Saj lahko malo prisedem, kajne, da se nekaj znevniva na kratko.«

»Ja, Buoh pomagaj, kar usedite se,« je preplašeni Pepo s tresočo se roko hitel brisati edini dobri stol in ga hitel pokriti s Kmečkim glasom, »ne zamerite!«

Za trenutek sta se molčé gledala, potem se je neznanec začel pristrčno smeјati. Pepo ga je debelo gledal, a je dobival vedno več poguma.

»Ali niste prosili potnega dovoljenja za Ameriko, za Argentino?«

Bistremu Pepotu se je posvetilo. Se je le zrajtal, kdo ga je obiskal. »Sem prosil, sem prosil, pa prav težko. Kaj mislite, mi ga dajo? Nisem prestar? Otroci tako želijo,« se je ginjen raznežil.

»Nič ne jočite, očka. Potno dovoljenje boste dobili v treh tednih. Pa ste tu kar sami? Vas ni strah? Kako prijeten je ta domek na gričku, saj vam vsa brajda cvéte! Ste kakor v cvetočem rajju.«

»Meni ne cvetijo več ne češnje, ne hruške, ne breskve, nič več. Zemljo sem dal na fit, no, kako se prav reče, v najem.«

»Je že več let, da so šli, ne očka, in zdaj jih tare domotožje, se jim oglašá težka vest, da so vas pustili samega. Kod so pa zbežali?«

»Kar tu dol, vidite, kar po ozari zakraj hoste, saj je le streljaj do meje. Kaj čemo? Takó je!«

»Vsi trije skupaj?«

»Vsi štirje. Tudi kravica je šla z njimi.«

»Vi radi berete knjige. Cel kup jih imate, romanov, povesti, razprav.«

»Pa na podu, koliko jih je še! Kadar mi zmanjka zabele, je to moja hrana, sevé, da jo še rad zalijem. Ne zamerite, malo tropinova poskusite.«

Pepo je šel na pod, od zunaj gor po razdrthih stopnicah. Neznanec se je ozrl po hiši in užival, ob krasnem pogledu: od tramov viseči jerbasi na kljukah, na mizi razmetani črni lonci, kozice, škrnicelni moke, sirka, jajca, rižežen, v odprtem predalu zarjaveli špeh, loj, na starodavni mali omari steklenice vseh sort zdravil, oljčne vejice, cel grm brinja, na njem podobice božjih služabnikov, pod njim mašne bukve s koščenimi platnicami, razpelo, stari časopisi, vmes propustnica, pisma iz Argentine, pri oknu sajasto ognjišče, v kotu metla. Ej, metla! Ženska metla pa je le manjkala.

Pepo je prinesel tropinova, pri hiši ni bilo dveh kozarčkov, neznanec se je nakremžilo lice in se mu streslo teló.

»Premočno! Tako, dragi, očka če boste potovali, želim vam vse dobro na pot.« se je komaj odkašljajal, »pripeljite najboljšega fanta domov, na vaš Breg, da ga obnovi. Vrnite se z njim. Srečno!«, se je poslovil prijazni, nasmejani neznanec in stisnil Pepotu roko.

Pepo, čez čas, je šel pogledat, če je oni res že odšel, potem si je skuhal argovo juho in vse popoldne pretičal doma v knjigah, še malo preplašen od obiska.

IN KO LOČITVE PRIDE ČAS

Pevci in pevke domačega pevskega zbora so imeli običajno slavnostno večerjo kakor vsako leto. Že nad sto let je ta lepa navada. Kaj bi je ne spoštovali? Rekli so, da je večerja požeruhov,³² svinjskih jezikov. Pepe je bil do zadnjega v pevskem zboru, kaj ne bi šel? Pri mizi je dobil častno mesto starešine. Rožljala je posoda, pribor, a Pepo si je največ pomagal z roko. Kozarec je bil poln, kozarec je bil prazen, ravno tako narobe. Razvezali so se že tudi jeziki pevcev, še bolj jezički pevk in že se je Pepo zadril s himno zbora: Sem pevec in peti mi vse je na sveti. Hi, hi! In že se je razgibal ves pevski zbor: Smo vesela družba, polni radosti vsi. Govorniki so znali resne zadeve pomešati z domačimi šalami.

»Kakó, nunc Pepo, kaj je res? Porajžamo?«

»Bo, kar bo. V osemnajstih urah sem že lahko pri otrocih. Mislim, da nimate nič proti temu?«

»Imamo, imamo. Kdo bo potem pel bariton solo?«

In vstal je starešina pevcev, z roko si obrišal usta, beli prt je zanj prelep, in dvignil je pobožno mile oči:

»Če ste že vi družji, bom še jaz eno povedal. Poznate tisto? Gorjé, kdor v nesreči biva sam, a srečen ni, kdor v sreči biva sam. Prvo veljá



za mene, drugo za tistega strica, ki se noče oženiti. Pa pojdemo no, če je božja volja. Je šel naš oča, so šli moji otroci, bo šel Pepo Šavdernov. Oj, težka pot, oj tožna pot, pojmo nagrobnico mrličem. Pa ne mislite, da me že obliva mrtvaška pot? Hi, hi! Res, je že res, da bi rad počival na Lipi, na domačem pokopališču.«

»Če umerjete v Argentini, vas zažgejo, vpepelijo, pravijo, in vaš pepel prifrli po zrakovu naravnost na Lipo. Če pa umerjete na morju, dragi nunc Pepo, vas bodo ribe spremljale v večnost.«

»Buoh loni, za take blage tolažbe, pa jaz ne mislim kar tako se ločiti s tega svetá. Če hočete vi pred menoj, Buoh vas nesi. Ne zamerite. Naši ti stari so včakali visoko starost. Se ga bom švrknil, še bom prepeval En starček je živel. Ne pa! Majolka, kaj si strila, si pevce napojila. Hi, hi! Zdaj vas pa pozdravljam. Če bi se ne videli več, drugo leto se že prikazem na pevski večerji. Ne zamerite. Amen.«

Pevci so mu zapeli In ko ločitve pride čas.

In spet je Pepo vstal, točil solzice premile vinske trte in izpel zadnje akorde pisane in štrihane majolke.

»Zdaj se poslovimo, da pameti ne zgubimo.«

Nunc Pepo je zadnji zapustil še polno mizo, a prazne kozarce. Zamajal se je proti domu.

»Ki Amerika? Ki Argentina? Breg! Breg! Hi, hi!«

Ludvik Zorzut

(Ilustriral Ivan Romih)

1. dosti, veliko; 2. plačaj; 3. z grozdem; 4. prostor med dvema vrstama trt; 5. čarovnice; 6. trgači; 7. vzklik, da živina odpelje; 8. vzklik, da se živina ustavi; 9. poln; 10. leseno čezramno nosilo (povirk); 11. dninarice; 12. kaj; 13. limanice; 14. polivka; 15. dina; 16. pišče; 17. v kockah; 18. trgatav; 19. v koruznico; 20. kamnite plošče; 21. dvorišče; 22. radič; 23. zdravilno zelišče; 24. deteljico; 25. joplic; 26. medeni bonboni; 27. s samokolnico; 28. s košaro; 29. tja-dol-gor proti; 30. poljubili; 31. trstje v močvirju; 32. požiralnikov.

100 let ženskega ročnega dela v Višnji gori

Ce bi se zadnja leta v poletnih mesecih sprehajal po starodavni Višnji gori in bližnji okolici zgodovinar, bi se nemara nasmehnil. Ženski svet, staro in mlado, se je neumorno trudil z ročnim delom kot svojim stranskim, priložnostnim zaslužkom. Razna podjetja so pošiljala namreč sem v organizirano delo vezenje tovarniško pletenih jopic. To vezenje je bilo prav navadno, predpisanih geometričnih oblik v križčkih in raznih črticah. Toda tu je nastala tako vsako leto nekaj mesecev prava ženska skupnost. Če si vprašal trinajstletno deklico, zakaj tako hiti vezti jopico, bi ti odgovorila, da bi si rada za nagrado kupila to in ono modno novost, ali pa bi se s tem nagradnim denarjem kam daleč peljala. Tudi gospodinje in starejše ženske so podobno odgovarjale, družini in njim je pač potrebno toliko novega, pa tudi gospodinjstvu, stanovanju itd. Tu imaš utrip časa. Medtem, ko dremlje staro zidovje Višnje gore v svojih sto in stoletnih sanjah, bije žila najnovejšega časa prav tako močno v tem prebivavcu kot v meščanu velikega mesta. Še bolj je danes naseljenik manjšega kraja željan slediti času, kakor da bi hotel nadomestiti zamujeno.

Kmalu po zadnji vojni je tudi v našem kraju nastopil nov rod vozačev, po domače naj-



Devetdesetletna Jožefa Bregar pri kvačkanju

raje »vlakarjev«. To so razni uslužbenci, vajenci, uradniki, dijaki in šolarji, ki se vsak dan vozijo iz Višnje gore v bližnje ali bolj oddaljene večje kraje na svoja mesta. In prav ti »vlakarji« so ustvarili posebno ozračje v svojem naselju. Od vsepovsod prinašajo napovedi zadnjih novosti časa in tako hitro in stalno preobrazujejo svoj mali domači kraj. Večji delež imajo pri tem kot tisk, radio in televizija! Njih beseda je živa, njih zgled prijemljiv! Toda mlajši vozači, ki komaj presedlajo iz miru redko naseljenih krajev v mestni vrvež, kaj kmalu začno gledati na svoj dom nekako zviška. Tiha lepota starih domov jim postaja tuja, nezaželeno, ne pogrešajo je več v smelih valovih današnjega časa. Odprimo jim duha slovenske starožitnosti. Če ne najdemo tega klica dovolj močnega sami v sebi, zanimajmo se, kako dvigajo danes svoje stare in novejšje ljudske zaklade veliki narodi.

Torej ženska ročna dela, molčeči spremljevalci vsakdanjih ur in nekdanj tako zveste priče človeških poti od zibelke do groba!

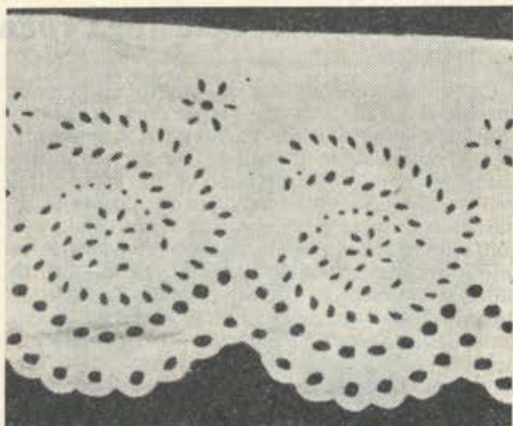
Naredimo velik ovinek v času nazaj in vživimo se v majhno mestece Višnjo goro zadnja desetletja prejšnjega stoletja. Kaj kmalu bomo našli sledove starih »šlingaric«, katerih delo so cenili na Dunaju, v Ljubljani, v Trstu, v Beli krajini in še marsikje. Danes z veliko težavo najdeš še na kakšnem prašnem podstrešju del posebne zločljive mizice za nape-njanje blagov, na kateri so izvrševale Višnjanke prav lična dela belega vezenja. Bile so to še matere in stare matere zadnjih »šlingaric«, katere so jemale s svojimi deli v začetku našega stoletja. Delale so vse po vrsti: krasile so peče (aptahe), srajčnike (ošpetle), otroško opremo za novorojenčke, otroške obleke za slovesne prilike, robce, mrliške prte, prte za velikonočne jerbace, robove ženskih spodnjih kril, zapestnike, dnevno in nočno žensko perilo. Vse so vezle belo. Bela barva tudi drugačnih ročnih del je bila tu prav značilna za tisti čas. Peče so obroblyale z raznimi vrstami čipk, ki so jih potem naškrobljene gubale (»kolmale«) s posebnimi železnimi škarjami, ki so imele komolec dolg lesen roč. Okrog leta 1864 bi lahko v teh krajih srečal bosopetega fantiča, ki mu je skrbna slovenska mati zgubala rokavca domače bele srajce. V času starejših višnjijskih »šlingaric« sedemdesetih in osemdesetih let minulega stoletja so si ženske še zavezovale peče za slovesnejše prilike; slog obleke narodne noše pa je bil takrat še močno razširjen kot vsakdanje oblačilo — krilo, skupno z životkom, in srajčnik z dolgimi rokavi. Šele konec XIX. stoletja je obsodil tudi žensko narodno nošo le za znamenje posebnih prilik. Ta čas so kmetje okoličani hodili pozimi okrog še z rožami na hrbtih kožuhov in s črnimi kučmami na glavah, v čevljih, zunaj šivanih, okrog leta 1870 čevljarji tu še niso znali s klini zbijati. Tudi višnjijski »purgarji«

so nosili črne kučme, dasi so se sicer radi razlikovali od kmetov po oblačenju.

Bil pa je to zanimiv čas za Višnjo goro, dasi dokaj reven. V mestu so obstojale razne obrti, nekaj trgovin in mnogo gostiln. »Furmani« in »fornajterji« so vozili razno blago in kmečke pridelke iz Višnje gore in drugo blago zopet nazaj. Robantili so v klanec za mestom v hrib Peščenjek in dalje v Stehan, v ljubljansko stran. Splošno je bilo življenje težavno, primanjkovalo je ljudem hrane, kmet je rabil lesen plug in pridelal kljub pridnosti malo. Razne košarice so vlekale svoja »kolca« in »šajtrge« notri v Ljubljano in sem. Tako so vozile tudi mnogo »šlinganja« v promet in posebne bele, že vrezane kose in trakove raznih blagov v Višnjo goro. »Šlingarice« so se pod silo revnih razmer trdno držale svojega posla; biti pa so morale prav pridne, kajti tudi vsa domača ženska družba si je želela takrat čim več vezenih belih spodnjih kril, mestne in kmečke, vse so se tako radi majale v slovesnih krinolinah, takoj za krinolinami pa so njih spomin ohranjala spodnja krila, po pet do šest so jih nosile. V boljših oblekah tedanje Višnjanke in okoličanke bi raziskovavec še po letu 1875 našel kak sumljivo široko stoječe robove oblek — če ne drugega, v njih bi našel vsaj — srobot! Spodnja krila so bila takrat kaj važen del ženske garderobe, tu so si jih šivale z domačim sukancem, vsaka si jih je naredila, kolikor je mogla. Pirnat — Korošec Helena, 85-letna Višnjanka pripoveduje, da si je njena mati naredila tako »na roke« 53 belih spodnjih kril.

Mnoge izmed »šlingaric« so njuhale tobak, kar je bilo takrat močno razširjeno in so s tem prav pridno hodile moškimi v zelnik. Postale so kar slavne »šnofarice« in star trgovski zapisnik višenjskega tobakarstva kaže včasih visoko številko. Nekatero izmed »šlingaric« so same risale in razporejale na blagove razne cvetlične vzorce, brez predloge, ali pa so jemale vzorce s peč, katere so bile prinesene v Višnjo goro od drugega. Ta čedna dela je navsezadnje začela zbirati stara Jančarica, ki je stanovala v kleti Codellijeve graščine pri Višnji gori (med zadnjo vojno požgane) in jih je potem prodajala naprej. Pa še ena Višnjanka se je znašla. Korletova Matilda je odprla nasproti višenjske cerkve trgovinico z različnimi ženskimi oblačili, rutami, pa tudi z različnimi belim vezenjem. S konjem in vozom je prevažala svoj »štant« in robo pa raznih sejmihi daleč okoli, v Stično, Št. Vid itd. Kar trlo se je ženskega sveta okrog njene razstave.

Ob belem vezenju so gojile stare Višnjanke še nekaj vrst ročnega dela. K širokim krilom so bili pledi prav primerno ogrinjalo in tako so jih začele izdelovati na dva načina. Delale so jih ali zelo rahlo s posebnimi lesenimi vilicami ali pa so jih kvačkale. Delo z vilicami je bilo v zadnjih desetletjih precej razvito. Delale so na ta način razne prte in pregrinjala. Še bolj pa je bilo udomačeno kvačkanje. Delo z vilicami in kvačkanje je bilo zopet vse v be-

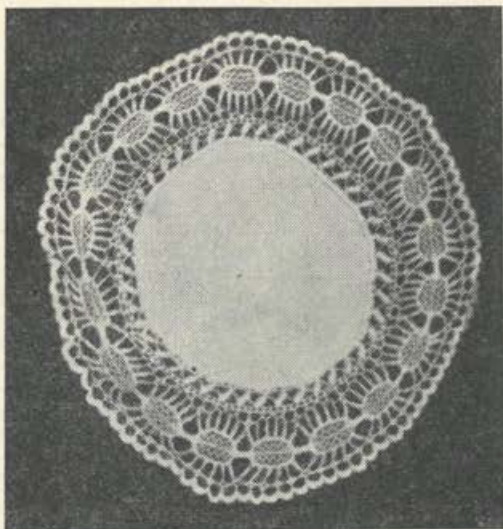


Staro višenjsko »šlinganje«

lem, le plede so delale tudi črne. Kar se tiče kvačkanih barvastih del, zasledimo tu okrog leta 1870 in še kasneje razne prte za manjše mizice (mnogokrat ovalne), iz domačega sukanca svetlo rjave barve; ti krogi so rdeče ali modro obrobljeni in sestavljeni skupaj.

Vpliv na ročna dela je dobivala polagoma šola, še preden je imela tu samostojno poslopje in je širila svoj uk v mestni in treh bližnjih hišah. Belo kvačkanje je prav zacvetelo in lahko najdemo po starih višenjskih domovih in okolici res lepe dokaze velike marljivosti in dobrega okusa tistega časa. Mnogo teh del je med seboj podobnih, nekako skupinskih. To so lepi pavolni prti, sestavljeni iz majhnih krogecev, prti za mrtvaški oder s širokim kvačkanim geometričnim robom, z vkvačkanimi napismi in letnicami, razni prti, kvačkani kot pajki, kvačkanje s »krcpincami«, ogrinjala, pregrinjala za postelje, brisače, zlasti še robovi za vzglavnike v pestrih vzorcih, najrazličnejši vzorci za perilo, životno in posteljno, kar je še vse cvetelo v naše stoletje, še vedno v beli barvi. Raznovrstnih čipk zaslediš še nič koliko, skrbne starejše gospodinje so dobro shranile svoja dela in dela svojih prednic, potrebno pa bi bilo opozorilo, kar se tiče mladih gospodinj! V vsaki domačiji bi morale najti staro omaro ali skrinjo, kjer bi hranile dela in spomine preteklosti, očiščena in urejena. Mnogokrat, ko začneta pri hiši mlada dva »po svoje«, zažgeta staro »šaro« iz podstrešij in zapuščenih kotov; ne pomislita pa, koliko zgodovinske in narodopisne vrednosti uničita svojemu narodu!

Tako smo prispeli z ročnimi deli že na prelomnico stoletja. Novi duh časa in njegovi sunki so zajeli tudi majhno Višnjo goro. Kako zelo se je v njej izpremenilo nekdanje življenje! Nastajal je ob novih pogojih (vlak, novi uradi, nova šola itd.) nov tip meščanstva. Razni doseljenci — učiteljstvo, uradništvo — so zanesli v kraj sila različne vplive, čas sam, začetek novega stoletja, pa je bil sam na sebi dovolj pisan. Zadnji dve revni »šlingarici« sta



Prtiček s »krpincami« (delo Jožefe Bregar)

se tiho poslovili od življenja. Tovarniško belo vezenje z vso napravo drugih tovarniških izdelkov je preplavilo mestece. Se so jemale Višnjanke v roke kvačke in delale staro belo delo, novi vplivi pa so zanesli nove izpremembe. Nova šola ima v ženskih ročnih delih do zadnje vojne vodilen vpliv. Mnogo deklet pa je odhajalo takrat v razne samostanske šole, natančna samostanska ročna dela so se prikazovala hitro tudi tukaj. Žal pa se je s tem zadnjim vplivom neizbežno okreplil tudi vpliv ročnega dela avstrijskih šol.

Kaj kmalu se je okrog prve svetovne vojne pojavil klíc stvarnosti in praktičnosti tudi v ženskih ročnih delih in bo pot dalje vodila nekoliko drugače. Preden pa krenemo na novo pot, se ozrimo po nekaterih še živih primerih, ki povezujejo starejši in novejši čas. Normali Marija (Rineževa iz Višnje gore, roj. 1886) je v svojih prav mladih letih še »šlingala«, kot so to delale še stare »šlingarice«, na napenjalni mizici, dokler ni odšla v Trst, kjer je še naprej vezla in kvačkala. Enako tudi Pirnat — Korošec Helena, ki je vezla robčke za »Matildino« trgovino in tudi odšla iz Višnje gore. Delala je vezenje, kvačkanje in dela z lesenimi vilicami. Devetdesetletna Bregar Jožefa iz Višnje gore je kvačkala že od rane mladosti, vse življenje in še sedaj! Tudi Groznik Frančiška, Sošca pri Višnji gori, je vse življenje kvačkala v belem. Izvrševala je tudi večja dela. (Najfinejša dela prelomnega časa pa najdemo gotovo v kvačkanjih in pletenjih pok. Leskovic Leopoldine, nekdanje »Poštne Poldi« v Višnji gori). Angela Pajk - Jaklič je zadnji člen v verigi, ki povezuje starejši in mlajši rod. Vsakozi je delala ročna dela, naučila se je mnogo od starejših žensk tega kraja. Narodila je zanimiv prtiček »s krpincami«, še ko

je kot otrok pasla krave, potem pa je delala najrazličnejša dela, najprej starejše, belo kvačkanje vseh vrst, delo »richelieu« in kasneje razna barvna vezenja. Okrog leta 1910 je bilo običajno ročno delo v višnjiški šoli pletenje črnih nogavic, ki so bile takrat dolgo v modi; znano je, da so jih ženske nosile ne le k črnim ali rjavim čevljem, temveč tudi k belim. Takrat so si delale v šoli dekleta tudi predpasnike, to iz bele kotenine in so jih vezle s križčki, z belo pavolico, malo prej pa so take ozke predpasnike še krasile z belim vezenjem. Izven šole so ženske izvrševale ročna dela največ za bale nevestam, seveda zopet v belem, le kuhinjske opreme so delale barvaste. Dobra bala je obsegala tudi okrog 50 vezenih kosov.

Po letu 1920 je višnjiška šola oživila troje: okrasna barvasta vezenja in »richelieu« delo; praktično kvačkanje in pletenje jopic in nogavic; barvasta dela v narodnih vzorcih in vbodih. Kakor se je v starejšem času žena zaposlila večinoma z belim ročnim delom, tako se je sedaj zbudila v čutu za barvasta dela. Zlasti kmečki domovi v okolici so se napolnili s pisanim barvastim vezenjem na prtih in prtičkih, na zavesah, posteljnih pregrinjah, blazinah itd. Žal je v to prebujevanje barv zašlo veliko nevrednega kiča brez okusa, brez okusa tudi v vzorcih. Včasih pa se je barvasto vezenje posredilo ženskim rokam tudi kot prava umetnina (npr. vezenje na »nebu« v cerkvi sv. Tilna pri Višnji gori, delo Erjavca Angele, Kriška vas). Ob drugih delih se zopet začudiš praktično lepo uporabljenim Sičevim predlogam narodnih vzorcev, kar je gotovo vpliv šole. Bale nevest v okolici Višnje gore so tako postale posute poleg belega tudi s pisanim vezenjem. Med letom 1930 in 1940 bi dejali takole: ženski svet opušča ročna dela kmalu po izstopu iz šole, odhaja bolj med svet in ima manj časa; ročno delo ostaja vedno bolj le še zanimanje posameznic. Težek in raztresen čas narodnoosvobodilnega boja je razredčil in oslabil še te vrste. Pač pa moremo zaslediti ročno delo katere izmed Višnjank, ki je bila dovolj močna, da je izrazila svojo spretnost celo v internaciji! V osemletki Višnje gore prednjači kot v vseh današnjih naših osemletkah splošni tehnični pouk pred ženskim ročnim delom; gotovo je res bližji mentaliteti deklet našega časa, ki je nemirna, kar preveč razgibana, da bi se utapljala v enakomernosti in dolgih urah ročnega dela. Nekaj smisla in spretnosti še prinese deklet s seboj iz šole, nikakor ji ne bosta škodovala v življenju, zlasti pa ne pri ocenjevanju in spoštovanju del spretnih prednic! Praktična ročna dela pa še vedno v Višnji gori in okolici ne pogrešajo podjetnih rok.

Ob zimskih večerih še začuješ v našem kraju tu in tam kolovrat. Lahko pa se ti zgodi, da pri svojem vasovanju najdeš v kateri izmed kmetij še prave predice in vzklikneš: kako lep je čas, ki nam nudi toliko pestrosti — odprimo mu srce!

Mica Jarc

Živali v snegu in ledu

Ko se jeseni obleti drevje, ko zapihajo prve mrzle sape in se je že vsa narava tako rekoč pripravila na zimo in se prijetno počutimo v zakurjeni sobi, malo kdo pri tem pomisli na mnoge živali, ki jim bližajoča se zima ne bo prizanesla. Sneg in mraz sta v življenju sovražna elementa in sta vsako leto življenjsko vprašanje za marsikatero živalsko vrsto. V boju za obstanek je mnogim živalim narava sama pomagala, nekatere živalske vrste pa v boju za obstanek vzdrže le s svojimi lastnostmi in prednostmi, ki so si jih pridobile v dolgih dobah biološkega razvoja in predvsem seveda v samem boju z naravnimi silami.

Najlaže je pticam selivkam. Teh je dve tretjini vseh naših valedih ptic, in se preselijo v toplejše kraje. Pa tudi za te je vprašanje hrane važnejše kakor mraz. Ujete ptice selivke bi vzdržale tudi pri -15 stopinjah Celzija in bi tako v mili zimi lahko ostale pri nas. Ptice selivke gredo predvsem zaradi pomanjkanja hrane — raznih žuželk in letečega mrčesa, ki ga pozimi ni. Kukavica je med najbolj zgodnjimi selivkami, saj nas zapušča že v drugi polovici avgusta, je pa spet med prvimi, ki se vrača in nam naznanja resnično pomlad. In kaj vse poje ta ptica; poleg najbolj kosmatih in škodljivih gosenic, ki jih druge ptice ne marajo, pokončuje tudi molje, škodljive metulje, žuželke in kobilice. Lastovke in hudourniki se hranijo tako rekoč izključno z letečim mrčesom in bi morali pri nas poginiti, ko bi že davno pred zimo ne leteli v tople kraje, kjer imajo dovolj hrane. Nič boljše se ne godi močvirnim in povodnim pticam. Poglejmo, kakšne kljune imajo nekatere, podobne najtanjšim kleščicam ali prijemalkam, s katerimi iščejo v mehkem blatu severnih obal in v močvirnatih zemlji razno drobno živad. Njihovi nežni kljuni ne bi mogli do nobene hrane v trdo zmrznjeni zemlji. Ko zamrznejo v severnih deželah jezera, reke in morja, bi neštete jate divjih rac, gosi in potapljačev morale poginiti od lakote. Zato se selijo v toplejše kraje in zato se mnogo teh selivk ustavi pozimi tudi ob naših nezamrznjenih rekah in jezerih. Mnogo ptic selivk postane plen drugih ptic, zlasti sokolov, zato se jim ob selitvi radi pridružijo, čeprav bi lahko prezimili pri nas. Spet mnogo jih postane plen nenadnih viharjev in zlasti brezvestnih lovcev, ki jih na tisoče in tisoče polove spomladi, ko se vračajo, in jeseni, ko lete v toplejše kraje. Pri vsem tem še to pomislimo, da ptice selivke morajo v nekaj tednih preleteti na tisoče kilometrov; to pa terja od njih za ljudi skoro nepojmljive vztrajnosti in hitrosti.

Kljub temu, da je med našimi pticami pevkami mnogo selivk, jih vendar še zmerom dosti ostane doma. To so predvsem sinice, h katerim spadajo: velika sinica, plavček, menišek, čopka, pezdicevka, dolgorepka, rumeni in rusi kraljiček, brglez, gozdni in vrtni ple-

zavec. Druge ptice, ki ostanejo tudi pozimi pri nas, so še ščinkavec, taščica, čopasti škrjanček, kos, kalin, krivokljun, palček, grikar; vodomec, sraka in še nekateri drugi; tudi nekatere uje-de, močvirne in povodne ptice prezimijo pri nas.

Težav glede prezimovanja ne poznajo nekatere žuželke, ki jim je usojena le kratka doba enega poletja. Kratko življenje imajo tudi kobilice. Te jeseni odlože na zavarovanih mestih svoja jačeca, ki prezimijo, samice pa jeseni poginejo. Tudi nekateri metulji prezimijo na varnem kje pod drevesno skorjo ali v razpokah kot bube, torej v tistem nenavadnem stadiju med ličinko in odraslo žuželko.

Nobenih posebnih težav nimajo zaradi zime dvoživke in plazivci. Med najbolj znane dvoživke štejemo žabe, ki za preobrazbe žive v vodi, pozneje pa tudi na suhem. Plazivci — kuščarji, kače, želve se zarijejo v zemljo in otrpnejo. Kot živali z menjajočo se temperaturo prilagajajo svojo telesno toploto zunanji temperaturi. V mrazu se zniža njihova telesna toplota in vse njihovo življenje, rekli bi ves njihov biokemični proces je po tako imenovanem van't Hoffovem pravilu zelo počasen. Pičlo energijo, ki jim je v takem stanju potrebna, črpajo ti zimski zaspanci iz maščobe, ki so si jo nabrali čez poletje. V otrplem stanju pričakujejo te živali pomlad. Žabe najraje prezimijo na dnu vode, kjer se zarijejo v glen. Kisik, ki ga potrebujejo — zelo majhno količino — kar po žilah v koži črpajo iz vode. Tudi jim nič ne škodi, če voda na površini zmrzne. Vrtni polž prezimi tako, da si zalize vhod v svojo hišico, zleze v kako špranjo ali razpoko v zidu, plotu ali skali, kjer ga spomladi zbude topli sončni žarki. Močeradi prezimijo na kopnem. Drstišče v vodi zapuste že poleti in jeseni se umaknejo nazaj v vlažne luknje v zemlji ali pod drevesne šture in mahovje. Včasih jih najdemo na enem mestu na desetine skupaj. Žabe in urhi se najraje zarijejo v šotovino, večkrat tudi v listje ali zapuščene mišje luknje, kjer prezimijo.

V nasprotju z dvoživkami iščejo plazivci suha prezimovališča; mišje luknje, kupi listja so najbolj priljubljena zavetja za slepce, kuščarje in kače. Telesna toplota vseh teh živali se lahko brez škode zniža na 0 stopinj Celzija in še manj. Visoka koncentracija soli v telesnih sokovih preprečuje, da bi zmrznili tudi pri stopinjah pod ničlo. Žaba prenese ohladitev do -2 stopinj, ponga celo do -5 stopinj. Najnižje temperature pod ničlo pa prenesejo razni insekti. Iz ličinke molarja, ki jo imamo cele tedne pri -17 stopinjah, izleze pozneje normalen molar. Nekateri komarji prenesejo celo -40 stopinj, ne da bi jim to škodovalo.

Tudi mnogi sesavci preživijo zimo v spanju, zlasti mali žužkojedci, glodavci in netopirji. K tem spada tudi jež, ki ga bodeča obleka si-



Polh gre spat

cer dobro varuje pred sovražniki, ne pa pred mrazom. Jež se poleti zelo zredi, da ima kar lep trebušček, in se zarije v mehko ležišče, kamor si je nanosil listja in trave in mahu kar na svojih bodicah. Pozimi se mu telesna toplota zelo zniža, dihljaji se mu zmanjšajo od 50 na 3, bitje srca pa od 188 na 22. Speči jež potrebuje tako malo kisika, da ga lahko držimo pol ure pod vodo, ne da bi mu to škodovalo in ne da bi se ganil.

V zimsko spanje se zaziblje tudi polh, seveda šele potem, ko se je po obilni letini gabrice, bukvice in želoda tako zredil, da v maščobi kar cvete. Če je srečno ušel polharjem, se spravi spat na postlano posteljo v duplu, kakor pripoveduje naš Erjavec. Na postelji se zvije v svitek skrčivši glavo, noge in rep, otrpne in trdno zaspi. Njegovo trdno spanje je še v pregovor prišlo, da pravimo človeku, ki dobro spi: »Spi kot polh!« Če je zima dolga, se včasih toliko zbudi, da se na pol speč naje iz zaloge, ki si jo je jeseni pripravil za zimo.

Trdno zimsko spanje ima tudi svizec ali marmotica. V naših planinah ga ni, pač pa v švicarskih in tirolskih Alpah, na Pirenejih in v Karpatih. Ta alpski glodavec se ob obilni poletni paši močno zredi. Na prisojnim kraju si izkoplje jamo, do katere vodi več ozkih rovov. Svoje stanovanje si skrbno postelje s senom. Pa poslušajmo raje, kaj pripoveduje o njem naš Erjavec: »Družba svizcev si izkoplje veliko zimsko stanovanje po več sežnjev globoko pod zemljo. Po dolgem ozkem rovu pride se v hišo, ki je prav prostorna in krušni peči podobna. Po kratkem letu bliža se dolga zima, svizci si začno postiljati mehko postelj, zunaj namreč suše travo in jo potem v gobcu nosijo v hišo; v enem samem stanu je včasih toliko sena, da ga en mož ne bi mogel naenkrat odnesti. Preden gredo spat, zadelayo vrata s prstjo, s kamenjem in s senom, potem se ule-

že vsa rodovina — včasih 15 glav — na pripravljeno toplo postelj. V svitek zviti svizci kmalu otpnejo in potem spe po 8, v hudih zimah in v večjih višinah včasih tudi po 10 mesecev. Spomladi, ali pravzaprav že poleti, ko začne kopneti sneg nad njimi, se prebude, odpro zapehana vrata ter slabi in mršavi tavajo ven, iskat si živeža.« — Med zimskim spanjem svizci ne jedo, le včasih gredo iz skrivališča, da si izprazni črevo in sečnik.

V podstrešnih razpokah ali v votlinah najraje prezimijo netopirji; zaviti v letalno mrežico vise z glavo navzdol. Ker se preživljajo samo z letočim mrčesom kakor lastovke, selijo se pa ne, morajo pač zimo prespati. Čeprav jih spi navadno zelo veliko skupaj, toplota v njihovem telesu hitro pade, vendar ne pod — 2 stopinji, ker bi se sicer ne prebudili več iz zimskega spanja.

Lahno zimsko spanje imajo nekatere zveri; te so bolj dremavci kakor pravi zimski zaspanci. Tak dremavec je medved, ki se razmeroma pozno, včasih šele ob zgodnjem naletavajočem snegu umakne v svoj brlog in zadremlje, ne da bi se mu zmanjšala telesna toplota. Med zimskim spanjem diha skoro normalno in se kaj hitro zbudi, če ga kaj zmoti. Tudi sam od sebe se včasih zbudi; gre iz brloga na kratek sprehod v bližnjo okolico. V zimskem brlogu skoti medvedka sredi zime, meseca januarja, dva do tri majhne in slepe mladiče in ostanejo z njo v brlogu do pomladi. Podobno zimsko spanje ima tudi jazbec. V svoji jazbini, ki si jo je izkopal s prednjima nogama, si napravi toplo in mehko posteljo iz listja, mahu in trave, in preždi v njej ne le pozimi, ko dremlje in spi, ampak tudi poleti, čeprav si včasih zaželi sončne toplote, in se šele ponoči spravi iz nje. Jeseni se krepko zredi in si nanosi tudi nekaj živeža v jamo, nastelje si novo posteljo, se uleže na tolsti trebuh, glavo skrije med prednji nogi in tako zadovoljen sam s seboj zaspi. Njegovo spanje ni trdno, večkrat pride iz svoje jazbine, največ zato, da se napije vode.



Jazbec si išče hrano; jeseni mora misliti na zimo, si nanese živeža v jamo, da ima kaj prigrizniti, ko se med zimskim spanjem zbudi



Veverica

Tudi veverica se šele pozno pozimi spravi spat. Dokler ne pritisne hud mraz, še kar rada skače po drevju. Ob hudem mrazu zaspri in skoro popolnoma otrpne. Če bi jo vzeli spečo iz njenega gnezda, se ne gane, pa naj jo še tako prekladamo iz roke v roko. Ne prebudi se in šele toplota jo spet oživi. V svoje gnezdo in v bližnja skrivališča si jeseni nanosi hrane, da ni v zadregi, ko se prebudi iz zimskega spanja. To je ena izmed možnosti, da vzdrži čez zimo. Ali bi se takega načina prezimovanja mogle navaditi tudi druge živali? Morda, če bi jim bilo prirojeno ali če bi jih boj za obstanek k temu prisilil. Glede preskrbe z zimsko zalogo je med živalmi najbolj znan hrček. Ze vso jesen si pridno znaša najrazličnejše sadeže in si dela pravo zimsko zalogo. Že narava ga je izmed vseh glodalcev obdarovala s tem, da ima v ustih na vsaki strani precej veliko mošnjico, v kateri nosi žito v svoje stanovanje, ki si ga je uredil 1 do 2 metra globoko pod zemljo in do katerega pride skozi dvojna vrata. En rov vodi navpik, drugi je izpeljan poševno do stanovanja. Zraven izbe, kjer stanuje in spi, ima svoje hrame, kamor nanosi za zimo žita, sočivja, korenja, krompirja, za priboljšek pa še kakšno miš, zadela hrček oba vhoda s prstjo, si izkoplje novo stanovanje kakšen meter globlje od prejšnjega, tja znosi tudi vso zalogo. Potem je kar naprej, da že nič več ne more, se uleže na toplo posteljo, ki si jo je nastlal z mehko travo, in zvit v svitek zaspri in spi vso zimo tako trdno, da ne sliši nič, ne čuti nič. Če se pa le kdaj zbudi, se iztrebi, se naje in spet zaspri. Kakšno škodo dela ta sicer prikupni glodavec, vidimo iz tega, da so našli v njegovih zimskih zalogah 15 do 20 kg hrane — žita, raznega sočivja, korenja, krompirja in podobno.

Nobenega zimskega spanja ne poznajo ptice, ki prezimijo pri nas in katerih nekaj smo že

našteli. Te morajo kar naprej skrbeti za hrano, kar jim je pozimi včasih res težko, če se hočejo prehraniti in obdržati telesno toploto pri približno 40 stopinjah. Majhne ptice potrebujejo na dan hrane za svojo dvojno telesno težo. Če bi tehtala sinička 10 gramov, mora pojesti dnevno 20 gramov hrane. Poleti že gre in tedaj pozoblje sinica dnevno na primer 1000 do 1500 jajčec smrekovega prelca ali gobarja, 1500 gosonic gobarja ali smrekovega prelca pa do golega obžre eno srednje veliko drevo — iglavca ali listavca. Kakšno delo ene same ptice, ki nam v poletnem času rešuje cele gozdove! Pozimi pa naj bi stradale? Ne, si že poiščejo hrane na drevju, a to je premalo, ker pozimi tudi mrčesa ni, zato bi pa morali ljudje poskrbeti zanje, jim postavljati valivnice in v bližini valivnic natresti semen kopplje, sončnic in bučnic, na hišnih oknih jih pa dostojno pogostiti s ptičjimi pogačami, če hočemo, da nam bodo naši gozdovi šumeli in peli in da nam bo sadno drevje iz leta v leto cvetelo in obrodilo.

Ptice, ki prezimijo pri nas, so sicer s toplim puhom in perjem zavarovane pred mrazom, kljub temu je zlasti pri zelo majhnih pticah vprašanje gospodarjenja s toploto zelo pereče. Njihova drobena telesa imajo v primeri z njihovo telesno mero relativno veliko površino, ki izžareva veliko toplote. Da bi te toplotno tehnične neprijetnosti nekako izravnali, se združijo kraljički in plezavčki v mrzlih zimskih nočeh v speče skupine. Deset do dvajset teh majhnih sicer drug drugemu neprijaznih ptičkov se znajde v duplu, da tesno stisnjeni z manjšim izžarovanjem toplote prebijejo noč.

Topli zimski kožuhi in kožuščki in zimsko perje varujejo pred mrazom naše živali in ptice, ki prezimijo. Večinoma že narava v toplem letnem času poskrbi, da dobi koža podlogo debele maščobne plasti, ki učinkuje kot toplotna izolacija, hkrati pa jo živali oziroma ptice uporabljajo kot zalogo hrane. Najbolj gosto perje med pticami imajo race in gosi.



Brinovka prebiva in gnezdi v Severni Evropi, jeseni pride v naše kraje, kjer prezimi in najrajši zoblje brinove jagode

Povodne ptice svoje perje že same od zunaj premažejo s tanko plastjo maščobe, da je nepremočljiva in jim to omogoča, da lahko stalno ostanejo v kakor led mrzli vodi. Zanimivo pa je, da imajo ravno rase višje telesno temperaturo kakor druge povodne ptice.

Nekatere živali prilagode celo barvo svojega zimskega kožuha ali perja zimski, s snegom pokriti pokrajini. Naš planinski zajec pobeli v zimi ko sneg, le ušesni robovi ostanejo zmerom črni. Tudi srnam se gosta in gladka, h koži pritisnjena dlaka menja, kakor letni čas nanese: poleti je rjava, pozimi pa sivkasta, na trebuhu zmerom jasnejša. Pozimi dobi novo, belo perje naš snežni ali planinski jereb. Snežni jereb, ki ima poleti skoro vsak mesec drugačno perje, je pozimi bel kakor sneg, samo kljun in rep je črn. »Kocaste, do plavih krempljev pernate noge, trebuh in kreljuti so tudi poleti bele; samo rep in peresni tulji na kreljutih so črni; sicer je sivorjast, belo in črno izpran, z rumenimi in črnimi pasovi in lisami opisan. Zimska obleka ima pa skoro zmerom še tu in tam kako letno pisano pero, in tudi narobe se v poletnem oblačilu najde kako zimsko pero...« (Erjavec). Snežni jereb se v sončnih zimskih dneh drži v zasneženih planinah, ostalo zimo pa prebije večidel pod snežno streho med nizkim borovjem in rušjem. Če je zima le prehuda, se umakne še niže v gozdove, kjer je varen pred zameti in plazovi in kjer mu je tudi lažje priti do hrane. Izmed sesavcev zamenjata svoj rjavi poletni kožušček z belim že omenjeni planinski zajec in hermelin. Pomen teh belih kožuhov ni samo v njihovi varovalni barvi, marveč tudi v boljši izolaciji: bele dlake so namesto s pigmentom ali barvilom napolnjene z zrakom.

Najbolj trda prede pozimi naši divjačini, ki živi od paše: srnam, jelenom, gamsom in kozorogom. Tudi te živali ne poznajo zimskega spanja; zima je za gamse in kozoroge še posebej huda, ker se pariyo v zimskih mesecih. Tem živalim ni nevaren toliko mrzaz kakor debel led in sneg. Snegu se skuša kozorog umak-



Konec poti...

niti, da prezimi na najbolj strmih južnih pečinah, kjer se ne zmeni ne za strupene vetrove ne za mrzaz, da kar poka okrog njega. Na takih krajih sneg nikoli ne obleži, ampak zmerom zdrči. Tu, visoko nad gozdno mejo, se kozorog hrani večidel z lišaji, hkrati pa živi od velike zaloge maščobe, ki si jo je nabral med kratkim poletjem visoko v gorah. Vendar so kozorogi danes že zelo redki. Njihov najbližji sorodnik je gams ali divja koza, le da se ta raje drži bliže gozdov. Tudi gams je prežvekovavec in mu pozimi glede hrane prav tako trda prede kakor kozorogu, če zapade visok sneg. Sočno planinsko travo, ki se je napase poleti po mili volji, mora zdaj zamenjati s suhim listjem in z vejicami iglastega drevja. Rdečkastorjava poletna dlaka jeseni potemni. Divje koze imajo izrazit čut za nevarnost plazov. Le v skrajnem primeru in z veliko previdnostjo se odpravijo čez strmine, ki so nevarne zaradi plazov. Kljub temu je vsako zimo dosti gamsov žrtev plazov. V posebno hudih zimah, ko zapade visok sneg, se tudi srne težko prebijejo, obnemorejo v snegu, ki se jim udira do trebuha in postanejo plen volkov in lisic. V takih primerih je predvsem dolžnost lovskih družin, da divjadi pomagajo.

Led in sneg pobere ta vsako leto nešteto živali, zlasti mladičem minulega poletja ne prizaneseta. Kakor je človeku hudo za vsako žival, ki mora poginiti, je v tem spet velik pomen za nadaljnji obstoj te ali one vrste. Zima pobira največkrat manj odporne slabiče, ki za bodoči razplod ne pridejo več v poštev in tako je v nekem oziru važen regulator življenja v naravi. Kadar pa grozi nevarnost večjih nesreč, je dolžnost človeka, da pomaga. Lepe pomladi in sončna poletja pa največkrat sproti zacelijo prehude rane, ki jih je zima prizadejala živalim.

M. F.



Srnjad na krmišču

Prva pomoč

Ob nenadni obolelosti ali poškodbi se utegne primeriti, da čas do zdravniškega prihoda odloča o življenju in smrti bolnika ali ponesrečenca. Kaj naj v tem času storimo in česa naj ne storimo? Včasih je potrebna prva pomoč. Kakšna naj bo ta prva pomoč? Kaj moramo vedeti o njej? V njej se moramo spoznati zaradi sebe, zaradi svojcev, zaradi bližnjega. In ne le to. Nobena hiša, nobena delavnica, nobena pisarna, garaža, noben avto ne bi smel biti ne le brez navodila za prvo pomoč, marveč tudi brez omarice z najnujnejšim za prvo pomoč. Zaradi lažjega pregleda obravnavamo primere obolelosti in poškodb abecedno.

Za uvod pa najprej nekaj splošnih navodil!

KAJ MORAMO VEDETI O PRVI POMOČI PRI POŠKODBAH?

Hudo ranjenega ne smemo premikati, postavljati pokonci ali vzdigovati, če je njegova poškodba nastala zaradi padca, trčenja ali podobnega močnega sunka; vsako nepravilno ravnanje v takem primeru utegne biti usodno. Če ponesrečenec krvavi na obrazu ali iz ust in leži v razbitem vozilu tako, da se lahko zaduši v lastni krvi, ga moramo previdno izvleči. Pri hudih notranjih pretresih in poškodbah, pri zlomu vretenc, hrbtenice itd. z nepravilnim premikanjem in vzdigovanjem lahko povzročimo ponesrečencu dolgotrajne poškodbe ali celo smrt.

Pri hudih krvavitvah, zastrupljenju in prenehanju dihanja je treba hitro ravnati. Odločilne so sekunde. Kdor nič več ne diha, je lahko v treh minutah mrtev, če mu ne pomagamo z umetnim dihanjem.

Poškodovanca oziroma ranjenca položimo tako, da bo čimbolj v miru, ga pokrijemo z odejo ali s plaščem, vendar ne tako, da bi mu bilo vroče. Če bljuva, mu obrnemo glavo čisto po strani na rob ležišča, da se z izbljuvkom ne zaduši. Če sumimo, da ima zlomljeno vratno vretenca, ga moramo zelo previdno obrniti čisto na bok.

Takoj je treba klicati zdravnika in mu natančno povedati, kako je prišlo do poškodbe, kakšna je poškodba in si zapomniti njegova navodila. Izkoristimo prvo priložnost, da ponesrečenca peljemo k zdravniku ali v bolnišnico.

Ponesrečenca skrbno preglejmo, odpnimo mu obleko, če je potrebno, mu jo razrežemo, da mu s slačenjem ne prizadenemo še hujših bolečin. Obleke, ki se drži opeklin, ne slačimo in ne trgajmo, da se rane ne večajo in ne okužijo.

Ob vsaki nesreči bodi miren, ne begaj ljudi, pomiri in potolaži ponesrečenca; prepričaj ga, da je storjeno vse potrebno in se bo manj bal posledic nesreče. Tako preprečiš šok in pomagaš, da prej ozdravi.

Pri vsaki hujši poškodbi se utegne primeriti, da poškodovani dobi nenaden živčni pretres ali šok, zlasti pri notranjih poškodbah, zato si dobro zapomnimo, kaj je treba storiti v takem primeru.

Nezavestnemu ali polnezavestnemu ne dajmo nobenih pijač. Tekočina lahko pride v sapnik in povzroči zadušitev. Če je nekdo nezavesten, ga ne poskušajmo zbuditi z udarci, s tresenjem ali vpitjem.

Pri prvi pomoči ne dajamo nobenih alkoholnih pijač!

OMARICA ZA PRVO POMOČ

Vse, kar potrebuješ za prvo pomoč, imej pripravljeno, da ne iščeš šele, ko nujno rabiš. Imej vse pri roki, na enem kraju, ne pa nekaj tukaj, nekaj tam. Omarica, v katero zložiš vse potrebno, naj se zapira na tečaj, da jo lahko hitro odpreš, ne pa s ključem, ker se utegne zgoditi, da ob nesreči ne boš našel ključa. Omarica naj bo na takem mestu, da nam je hitro pri roki, vendar tako, da je ne dosežejo otroci. V avtu imaš tako omarico lahko pod sedežem ali v posebnem predalčku spredaj.

KAJ VSE NAJ BO V OMARICI ZA PRVO POMOČ

I. Sterilni obvezilni material:

1. več sterilnih povojev v zavitkih razne velikosti,
2. nekaj velikih zavitkov sterilne gaze,
3. nekaj malih zavitkov sterilne gaze,
4. nekaj zavitkov sterilne vate,
5. nekaj zavitkov sterilne staničevine.

II. Povoji, rute in podobno:

1. povoji raznih širin 5 cm×5 m, 8 ali 10 cm×5 ali 10 m),
2. 2 štirikotni ruti,
3. 4 velike trikotne rute,
4. 2 mali trikotni ruti,
5. oмот obliža,
6. zaponke,
7. gumijasto cev ali elastični povoj.

III. Zdravila in razkužila:

1. steklenico 5-odstotne jodove tinkture,
2. steklenico čistega bencina,
3. steklenico 75-odstotnega alkohola,
4. lizol,
5. ricinovo olje,
6. živalsko oglje proti driski in zastrupitvi,
7. dve tubi borovega vazelina,
8. burove tablete za obkladke,
9. praške proti bolečinam,
10. stekleničko salmiaka,

IV. Instrumenti:

1. pinceta,
2. škarje,
3. termometer,
4. vžigalice,
5. žepna svetilka,
6. merilni kozarec,
7. ledna vrečica,
8. očesna kapavka.

BOLEČINE NAS OPOZARJAJO IN SVARE

Glavobol je neprijetna tegoba, ki se pojavi pogosto in nenadoma, pri zdravem človeku lahko kot posledica utrujenosti, vznemirjenja in podobno, dostikrat pa je znak različnih bolezni: slabokrvnosti, želodčnih motenj, črevesnega katarja ali zapeke, obolenja sečnika, zapnelosti žil, utegne pa biti tudi prvi znak gripe, angine in podobno. Najhujša oblika glavobola je migrena, katere znaki so megla pred očmi in hude bolečine na temenu, na čelu in v obeh, včasih jo spremljata tudi slabost in bljuvanje.

Prva pomoč: bolnik naj se uleže v temnem mirnem prostoru, na glavo mu denemo topel ali hladen obkladek, popije naj skodelico močne črne kave in vzame prašek proti glavobolu.

Opisani glavobol je treba razlikovati od tistega, ki nastane pri poškodbah, pri vnetjih, pri vročinskih ali nalezljivih boleznih in pri drugih boleznih v glavi.

Bolečine so različne po organu in vzroku: v prsih nas bode in duši, v želodcu nas peče in tišči, v črevesju nas zvija, v nogah imamo krče, koža nas srbi ali peče, v zobu nam vrta, v ušesih šumi. Bolečina nas opozarja in svari hkrati; če kmalu ne poneha, je treba iti k zdravniku.

Bolečine v očesu: bolnik naj gre čimprej k zdravniku.

Bolečine v ušesu: te so navadno posledica vnetja; če jih spremljata zvišana temperatura in naglušnost na boleči strani, pojdi k zdravniku. Za olajšanje bolečine kapni v boleče uho kapljo toplega olja ali pa ogrevaj z grelcem, a ne s prevročim.

Bolečine v vratu: bolečine v vratu navadno nastanejo kot posledica močnega prehlada in so znamenje vnetja mandeljnov, to je angina. Bolečina je najhujša pri požiranju. Če pogledaš v žrelo, so mandeljni močno rdeči, otečeni in včasih posuti z gnojnimi pikami. Žrelo spiraj s toplim kamiljičnim ali žajbeljnovim čajem; ne grgraj, ampak čaj le nekaj časa zadržuj v žrelu. Pojdi v posteljo in vzemi aspirin s toplim čajem, okrog vratu si dajaj tople obkladke s suho oblogo. Če vročina naraste in se stanje slabša, pokliči zdravnika. Angina rada povzroča okvaro srca, vnetje ledvic, srednje-ga ušesa in celo zastrupljenje krvi.

Bolečine v prsih: te se pojavijo največkrat pri vnetju rebne mrene, pri hudih poškodbah

prsnega koša, pri pljučnici, srčnih obolenjih itd. Pri teh bolečinah ne moremo nuditi prve pomoči, bolnika položimo v položaj, ki mu najbolj prija, to je: po navadi dvignemo zglatve, pomoč in zdravljenje pa odredi zdravnik.

Bolečine v trebuhu more presojati le zdravnik, ki dá tudi potrebna navodila, vendar pa nekatere tudi sami lahko spoznamo in nudimo prvo pomoč, dokler ne pride zdravnik.

Vnetje slepiča: lahke bolečine v želodcu in v okolici popka, ki preidejo na desno stran spodnjega dela trebuha. Temperatura 37,2 do 37,8° C, pojavi se slabost, bljuvanje. Bolečina na desni strani trebuha se veča, posebno še na pritisk; to so že znaki akutnega vnetja slepiča, ki opozarjajo na takojšnjo zdravniško pomoč. Preden zdravnik ne pride, ne dajaj bolniku nobenih pijač ali zdravil, v skrajnem primeru malo vode v kratkih požirkih; leži naj v miru, na trebuh mu položi mrzle obkladke ali vrečko z ledom. Vnetje slepiča se dokončno ozdravi samo z operacijo.

Zapora vetrov in blata: zbiranje plinov v črevesju povzroči hude bolečine, dihanje je otežkočeno, bolnik čuti pritisk na srce, trebuh je napet in boleč. Vzrok temu so težko prebavljive jedi, nepravilna prehrana in pomanjkanje gibanja. — **Pomoč:** kuminov čaj, poprova meta; bolečino ublažimo tudi z gretjem. Če so težave dolgotrajne, mora bolnik k zdravniku.

Driska: navadno jo povzroči napačna sestava hrane, hitro menjanje hrane in vode, pokvarjena hrana, nervoznost, strah, izčrpanost ali prevelik napor, največji vzrok pa je okuženje želodca in čreva z bakterijami. **Pomoč:** 18 do 24 ur nič jesti, toda precej piti, ker je telo izsušeno in rabi tekočino. Vsako uro po vsaki izpraznitvi črevesja damo lahek, grenak in mlačen čaj, morda tudi nekoliko prepečenca. Bolnik naj leži v miru in naj se greje z grelcem. Če po 18 urah stradanja driska preneha, bolnik more zaužiti kakšno lahko jed, nikakor pa ne začinjene hrane. Če se stanje ne izboljša, pokliči zdravnika.

Dušitev: nastane navadno tedaj, ko kako tuje telo ali zalogaj hrane zaide v sapnik in prepreči dostop zraka v pljuča. — **Pomoč:** tuje telo poskušaj izkašljati. Ne vtikaj prsta v žrelo, ker s tem lahko tujek porineš še globlje. Če se tujek s kašljanjem ne odstrani, naj se prizadeti uleže čez stol, klop ali posteljo, tako, da glava in spodnji del telesa visita navzdol, medtem ga pa nekajkrat močno udarimo po hrbtu med lopaticama. Majhnega otroka v tem primeru vzdignemo za obe nogi in ga prav tako nekajkrat udarimo med obema lopaticama. Če tujek ne izpade, pokliči zdravnika ali rešilni voz. Če prevoz k zdravniku ni takoj mogoč, ne obupajmo, bodimo mirni in ponovimo še nekajkrat tako, kot je opisano zgoraj. Če dihanje preneha, začnimo z umetnim. Če tujek ne pride iz žrela in se stanje kljub temu izboljša, je še vedno nujna zdravniška pomoč;

če tujek zaide v pljuča, utegne povzročiti kroničen kašelj ali pa infekcijo.

Dušitev (zadušitev) v drugih primerih: človeku v nezavesti lahko jezik zdrkne nazaj in zapre pot v sapnik. V tem primeru pomagamo tako, da z obema rokama primemo za spodnjo čeljust, jo porinemo naprej in s tem tudi jezik; tako odpremo dihalno pot. — Zadušitev pri obešenju, pri zadavljenju in pri utopljenju: pri vseh teh primerih pomaga umetno dihanje, če smo ponesrečenca našli pravočasno.

Električne poškodbe: električni tok deluje na srce, na živčevje in povzroča opekline. — **Prva pomoč:** najprej izklopimo tok, da ponesrečenca izključimo iz električnega toka; prej se ga ne smemo dotakniti. Pri nesreči z visoko napetostjo toka mora reševavec paziti na to, da se ne vključi v električni tok sam; proti zemlji in ponesrečencu se izolira tako, da stoji na suhem — na suhi deski, obleki, na suhem porcelanu, in ponesrečenca s suhim lesenim drogom, s suho vejo, s suho obleko odvleče iz

izpaha ne uravnava sam! Edino, kar lahko storiš je, da daš na boleče mesto mrzle obkladke, nato pa izpahnjeni ud onegibiš tako, da ga položiš med dve opornici (deščici, močnejši palici in podobno), in poviješ tako, da se ne premika niti sklep nad izpahom niti sklep pod njim. Pri tem pazimo, da je roka dvignjena v višini pasu, pač tako kot poškodovanec čuti, da mu najbolj ustreza. Pri vsakem izpahu so možne še druge nevarnosti, zato ravnaj s ponesrečencem zelo previdno in z njim takoj k zdravniku!

Izpuščaj: nastane kot posledica jemanja nekaterih zdravil (zdravilski izpuščaj), pa tudi zaradi težko in tesno oprjetih oblek. Proti izpuščaju pomaga pogosta kopel in po kopeli pudranje izpuščaja. Dojenčke ne polagaj neposredno na gumijasto podlogo, oprane plečnice preplakni v blagi kisovi vodi. Vlažne plečnice takoj menjaj. Na splošno velja za izpuščaje: ne praskaj, ker s tem povzročiš rano in okužbo; pri trdovratnem izpuščaju se obrni na zdravnika.

Kemične poškodbe: Če se jedke raztopine, kisline in lugi razlijejo po koži, povzročijo hude razjedene, ki so v bistvu opekline vseh stopenj, odvisne pač od količine, koncentracije in dobe delovanja jedkvine na kožo. — **Prva pomoč pri opeklini s kislino:** obriši najprej kislino s suhim blagom, z vato ali staničevino, nato izperi kožo z vodo, če pa imaš pri roki protisredstvo, izperi z njim kožo. Kemična sredstva proti kislinam so blage lužnate raztopine: raztopina sode ali magnezije, apnena voda, milnica. Ko si kožo izpral z lužnatim protisredstvom, jo speriš še z vodo, nato pa sterilno pokrij in obveži. Pojdi k zdravniku, ker je nevarnost zastrupitve. — **Pomoč pri opeklini z lugom:** opečeni del kože izperi z razredčeno kislino: limonin sok, pol kozarca kisa na 1 liter vode, nekaj gramov solne kisline na pol litra vode itd., nato pa še izperi z vodo in obveži s sterilnim povojem. Če nimaš pri roki protisredstva, izpiraj samo z vodo in sterilno obveži. Zaradi razjedene kože je nevarnost zastrupitve, zato je potrebna zdravniška pomoč.

Če pride lug ali kislina v oko, ne izgublaj časa s pripravo protisredstva, temveč hitro izpiraj oko z vodo. Ponesrečenec oko krčevito stiska, da mu ga sam le težko odpre, zato je najbolje, če to opravita dve osebi, eden vleče spodnjo veko, drugi zgornjo, nato vlijaj vodo kar iz kozarca in to večkrat ponovi. Obveži oko s sterilno gazo in ponesrečenca spremi takoj k zdravniku. Če je brizgnilo v oko **gašeno apno**, poskušaj najprej odstraniti drobec z vato, navito na konec vžigalice; če to ne uspe, začni spirati. Pomni: čim bolj speresh katerokoli jedkovino iz očesa, tem manjša bo očesna poškodba.

Kaj storiti, če človek izpije kislino, lug, bencin ali petrolej? Predvsem je treba takoj klicati zdravnika. Če je strup lug, kislina, petrolej ali bencin, ne povzroči hljuvanja, ker bi se s tem že tako razjedena sluznica prebavnega



območja električnega toka. Nikdar ne uporabljajmo vlažnih predmetov, marveč popolnoma suhe! Pri visoki napetosti nad 1000 voltov, ki je zaznamovana s strelco, ne smeš sam pomagati v nobenem primeru. Takoj telefoniraj na najbližjo postajo ljudske milice ali gasilcem in pokliči zdravnika. Pred prevozom v bolnišnico pogled, če ima ponesrečenec kakšen prelom kosti ali kakšno drugo hujšo poškodbo in ravnaj z njim pazljivo. Če dihanje preneha, začni z umetnim.

Gnojitve: gnojnih pik ali ran ne stiskajmo in ne prebadajmo, ker se s tem infekcija le še poveča. Rano sterilno pokrijemo in povijemo, zdravljenje pa prepustimo zdravniku. Če se gnojni prst na roki, ga povijemo, nato pa roko nosimo na pestovalici, da je v primerni višini in čimbolj pri miru. V postelji držimo roko visoko dvignjeno. Če na prstu ni rane, je dobro, če ga večkrat vtaknemo v vročo vodo. Če kljuvanje in bolečine ne prenehajo — čimprej k zdravniku.

Izpah in izvin: pri izpahu se kosti v sklepu razmaknejo, sklepna glavica skoči iz sklepne ponvice in ostane zunaj nje; sklep odzunaj spremeni obliko in ga ni mogoče gibati zaradi bolečin. Na mestu izpaha nastane oteklina, včasih so vidne tudi podplutbe. Razlika med izpahom in zvinom: pri zvinu je sklepna glavica v sklepni ponvici in zato ni potrebno uravnavanje kakor pri izpahu. — **Prva pomoč:**

trakta še bolj poškodovala. Kisline nevtraliziraš z raztopino sode, lug pa s čajno žličko limoninega soka ali kisa na kozarec vode. Če je strup, ki ga je ponesrečenec popil, neznan, mu damo piti le več kozarcev vode ali mleka, v majhnih požirkih, da se strup razredči, **Pozor!** Če je ponesrečenec nezavesten, mu ne daj nikakih pijač, ker je pri njem refleks požiranja prekinjen in pijača zaide v sapnik. Ponesrečenca pripelji takoj v najbližjo ambulanto, posodo s strupom pa vzemi s sabo!

NEKATERI PROTISTRUPI

Alkohol: salmiakov duh vdihavati, oblivati glavo s toplo vodo, kava in počitek v postelji.

Zastrupitev z ribami: živalsko oglje, alkohol, potenje, odvajalna sredstva.

Klor: salmiakov duh, alkohol, vdihavanje vodne pare.

Jesenski podlessek: živalsko oglje, toplota.

Morfij: živalsko oglje, močna črna kava, umetno dihanje.

Ogljikov oksid: svež zrak, umetno dihanje.

Nikotin: živalsko oglje, umetno dihanje, kava, čaj.

Zastrupitev z gobami: odvajalno sredstvo, živalsko oglje, močna kava.

Kačji strup: izsesanje strupa iz ranic, kava, mleko, požirek konjaka ali žganja. Prva pomoč je tudi trda preveza uda med pikom in srcem, da se prepreči širjenje strupa po venah navzgor.

Strihnin: živalsko oglje, prava kava, umetno dihanje.

Volčja češnja: živalsko oglje, tople tekočine, močna prava kava.

Klop ali klošč je pršica, mrčes, katerega samica se zaje v kožo živali ali človeka in mu sesa kri. Živi na listju grmovja, od koder se spusti na psa, ovco, pa tudi na človeka; nevaren je, ker prenaša bolezni. Iz kože ga odstranimo tako, da kanemo nanj kapljico bencina, petroleja, joda, terpentinovega ali jedilnega olja; če ga odtrgamo, ostane glavica v koži in povzroči gnojenje. Če kanemo nanj olje ali katero izmed omenjenih tekočin, to pokrijemo z obližem in po enem ali dveh dneh je klop mrtev in ga lahko izvlečemo s pinceto, pri čemer je treba paziti, da del glavice ne ostane pod kožo. Če mesto, kjer je bil klop, oteče, se vname in nastopi vročina, pojdi takoj k zdravniku.

KRVAVENJE

Krvavenje iz arterije (žile utripalnice): kri iz te žile (teče od srca) je svetlordeča in brizga v manjših in večjih curkih, sunkoma, skladno z utripanjem srca. — **Prva pomoč:** krvavenje zaustavimo s pritiskom prsta na krvavečo žilo med rano in srcem ali pa z močno prevezo med rano in srcem. Rano sterilno pokrijemo in obvežemo, ponesrečenca pa takoj napotimo k zdravniku, v ambulanto ali zdravstveni zavod.

Krvavenje iz vene ali venozno krvavenje (iz žile neutripalnice): kri iz vene (teče k srcu) je temno rdeča, črna rdeča ali vijoličasta, ne brizga v curkih, ampak enakomerno odteka. Krvavitev zaustaviš tako, da krvaveči ud dvigneš navpično, rano sterilno pokriješ in močno prevežeš s povojem. — Predvsem je važno, da zaustavimo arterialno krvavitev, ker če je zaprta glavna arterija, tudi vene ne krvave.

Krvavenje iz kapilar (lasnic): kri je svetlo rdeča kot iz žile utripalnice; če obrišemo površino krvavečega tkiva, vidimo več točk, ki krvave. — **Pomoč:** kapilarna krvavitev je največkrat posledica vreza na prstih roke in jo najhitreje zaustavimo tako, da roki sklenemo in krčevito stisnemo, nato pa krvaveči ud povežemo s sterilnim povojem.

Krvavitev iz krčnih žil: krčna žila se najraje predre tam, kjer najbolj izstopa na površje in je tako izpostavljena vsakemu udarcu. Pri ranitvi nastopi močno krvavenje. — **Prva pomoč:** ranjeni ud dvigneš navpično, rano močno prevežeš s sterilnim povojem. Krčne žile mora zdraviti samo zdravnik.

Krvavitev iz nosu: krvavitev iz nosu nastane po udarcih, pri padcih na nos, pri infekcijah itd. — **Prva pomoč:** pritisni s palcem na krvavečo nosnico in drži pritis 10 do 15 minut. Ne vsekuj se, ne pihaj in ne spiraj nosu z vodo, ker vse to krvavenje le še pospešuje. Poleg pritiska na nos deni še mrzel obkladek na tilnik. Če vse to ne ustavi krvavitve, zapaj nosnico s sterilnim trakom iz gaze, ki ga porineš v nosnico s sterilno pinceto. Če se krvavitev iz nosu večkrat ponavlja in je dolgotrajna, je potreben zdravniški poseg.

Krči: njihovi znaki so modre ustnice, navzgor obrnjene oči, glava vržena nazaj, telo stresajo močni sunki. Stresanja ne prepreči hitro, ampak počasi. Bolnika položimo na tla, odmaknemo pohištvo, da se ne udari obenj. Glavo mu držimo na stran, da slina lahko odteče, med zobe mu potisnemo zviti robec, da se ne grize v jezik. Če ima vročino, mu deni mrzle obkladke na čelo. Ko krč popusti, ga prenesi v posteljo in pokliči zdravnika. Krči navadno popuste po nekaj minutah in morebiti niso nevarni, utegnejo pa biti znamenje hude bolezni.

Opeklina: izprememba na telesu, ki jo povzroči plamen, žareč predmet (izžganina), vroče (oparina) ali jedke tekočine, vroč zrak, je opekline. Opekline prve stopnje kaže rdečino na koži in bolečino; druge stopnje mehurjev, napolnjene s sokrvico, in odmiranje tkiva; tretja stopnja kaže mrtvino tkiva, tako imenovani opeklinski žig. **Pomoč:** Za opeklina vseh stopenj velja: ne dotikaj se jih, pokrij jih s sterilno gazo, oblazini z vato in poveži, a ne pretirno. Ne uporabljaj mazil, ne prediraj mehurjev, ker s tem povzročiš odprte rane in hkrati okužbe. Tudi lažje opeklina in oparine, ki zavzemajo večjo površino kože, so lahko zelo nevarne, zato ne odlašaj in pojdi k zdravniku.

Pri težjih opeklinah ravnamo takole:

1. če gori obleka, pogasi ogenj s tem, da vržeš nanj odejo, plašč, preprogo in podobno, ali ponesrečenca povaljaš po tleh.

2. ponesrečenca položi na ležišče ali na tla, da zmanjšaš nevarnost šoka. Takoj pokliči rešilni avto in zdravnika;

3. medtem ko čakaš na pomoč, s škarjami razreži obleko nad opeklino ponesrečenca, kjer se obleka drži rane, je ne trgaj proč, ampak samo obreži naokrog, ker sicer lahko povzročiš hude bolečine in šok;

4. roke si skrbno umij, da ne povzročiš infekcije. Opečene dele pokrij s sterilno gazo, če te nimaš, uporabiš čist robec ali čisto platneno krpo, ki pa jo je treba prelikati z vročim likalnikom; nato ponesrečenca pokrij s toplo odejo, ker ga kmalu začne zebsti, daj mu piti toplih pijač: čaj, kavo, predvsem toplo mleko, da tako nekoliko nadomesti izgubljeno telesno tekočino. Če začne bljuvati, mu ne daj več piti.

OMEDLEVICA, NEZAVEST

Začetni znaki omedlevice: zdehanje, zvenenje v ušesih, megla in iskrenje pred očmi, težko dihanje in tesnoba v prsih, mrzel pot, vrtoglavica, slabost v želodcu. Vzroki omedlevice so seveda različni in jo je treba zdraviti po osnovni bolezni. Ko človek začuti znake omedlevice, naj se usede ali uleže, vendar vedno to ni mogoče, ker ti začetni znaki trajajo le malo časa in se človek prej onesvesti.

Prva pomoč:

1. pri rdečem obrazu in močnem utripu žile položimo bolnika tako, da ima glavo na visokem zglavju; na čelo mu damo mrzle obkladke mu odpnemo obleko, da ga nikjer nič ne tišči in veže, nato ga pokrijemo. Ne dajamo mu ne poživil ne pijače ne zdravil, niti z umetnim dihanjem ne poskušajmo, ampak takoj pokličimo zdravnika;

2. pri bledem obrazu in slabotnem utripu žile ga položimo z glavo navzdol, mu odpnemo obleko, ga toplo pokrijemo in mu ne dajemo piti nikakih poživilnih pijač in podobno. Če ustnice pomodrijo, pazimo na dihanje; če dihanje preneha, začnimo z umetnim dihanjem.

3. pri bljuvanju mu položimo glavo nižje in mu jo držimo tako, da izbljuvek lahko odteka, sicer bi se ponesrečenec zadušil;

4. kaj storiti, če najdemo nezavestnega? Premikamo ga le tedaj, če je skrajno potrebno, važneje je, da takoj pokličemo ljudsko milico in zdravnika. Če sumimo na samomor ali na zločin, se ne dotikamo ničesar, kar lahko služi za dokaz, izjemno pa tudi to lahko, če gre za življensko nevarnost.

PIKI

Piki žuželk (čebele, ose, sršenji ip.)

Zelo odstrani, če le moreš, toda brez pripomočkov, ki lahko poškodujejo kožo. Za olajšanje bolečin vlijemo preko vboda curek mrzle vode ali pa obložimo led okoli vbodne rane.

Zatem mesto pika ali vboda nalahno namažemo z alkalno raztopino, npr. s salmiakom, v sili lahko pomazemo kar z milom, natresemo cigaretni pepel ali čebulo. Človeka, ki ga je opikal cel roj žuželk, okopljemo v hladni vodi, v kateri smo raztopili burove tablete. Alergični (preobčutljivi) ljudje še posebno močno reagirajo na pik žuželk — zato takoj k zdravniku! Še posebno nevarne so žuželke, če npr. s sadjem pridejo v ustno votlino — v žrelo, kjer grozi zadušitev, ker zaradi pika otečejo glasilke. V tem primeru takoj k zdravniku, sicer grozi smrt.

Pik strupene kače (gada, modrasa). Če koga piči kača, naj se mirno uleže postrani, noge naj pritegne k trupu, da kri in z njo vred trup počasneje kroži po telesu. Pičeni ud je treba takoj prevezati nad pikom s širokim trakom, ruto, gumijasto cevjo ali s kakršnimkoli trakom, ki je pri roki. Ne preveži premočno, da del uda pod prevezo ne ostane popolnoma brez dotoka krvi. Če ud po prevezi postane mrzel in otrpel, pomeni to, da je preveza pretesna in jo je treba razrahljati. Potem z razkuženim rezilom napravi na mestu pika dva vreza, globoka 3 mm in dolga 6 mm v obliki križa, zatem rano



izsesaj, če nimaš sam kake rane na ustnicah ali v ustih in jo sterilno pokrij in poveži. Gadov pik spoznamo po štirih ranicah: dve globlji, ki sta v razdalji približno 12 mm in dve manjši ranici pod večjima. Posledica kačjega pika: zbadajoče bolečine, bledota, drhtenje po vsem telesu, težko dihanje, slabost, vrtoglavica, glavobol, bljuvanje, hiter in slaboten utrip žile. V najhujših primerih nastopi celo nezavest, za šibke ljudi in otroke pa utegne biti kačji pik smrtno nevaren. Pičencu pomagamo, kot je zgoraj opisano, damo mu piti močne prave kave, ne pa alkohola, in ga čimbrž peljemo k zdravniku, da dobi injekcijo seruma proti kačjemu piku.

POŠKODBE NA GLAVI

Pri prometni nesreči ali pri padcu se lobanja in možgani lahko zelo poškodujejo. Znaki poškodb: ponesrečenec je omamljen ali nezavesten, često se pojavi slabost, bljuvanje in krvavenje iz ust, nosu ali ušes; utrip žile je sicer pospešen, a slaboten, očesni zenici sta včasih različno veliki, možno je, da je ohromljen eden ali več udov; glavobol ali vrtoglavica. Utegne se primeriti, da je ponesrečenec videti normalen, se le za nekaj časa osvesti, toda se ne spomni, kako se je zgodila nesreča, potem se spet onesvesti. Dokler ne pride zdravnik, naj ponesrečenec mirno pokrit leži. Čeprav udarec na glavo nima posledic nezavesti, ni izključena možganska krvavitev; mirno ležanje zmanjša nevarnost možganske krvavitve, ki je na zunaj ni mogoče ugotoviti. Pri prevozu v bolnišnico naj bolnik leži postrani ali z glavo navzdol; če je nezavesten, mu je potreben zrak, če bljuva ali če krvavi iz ust ali nosu, ga drži postrani, da izbljuvek ali kri lahko odtekata. Ranjene dele glave sterilno povij. Ponesrečenec naj ne vstaja in naj ne hodi. Ne dajajmo mu ne alkohola ne dražil. Ponesrečenca nadzorujmo do zdravnikovega prihoda, da leži popolnoma mirno, na čelo mu dajemo mrzle obkladke. Pri poškodbah lobanje nobenega umetnega dihanja!

POŠKODBE OPRSJA

Stisnjenje in zmečkanje oprsja so zelo težke poškodbe in z nepravilnim ravnanjem lahko povzročimo usodne posledice ali celo smrt. **Pomoč:** Položi ponesrečenca na ležišče z visokim zglavjem, pusti ga popolnoma v miru, leži naj na svežem zraku. Če ponesrečenec izkašlja kri, mu deni na prsi vrečko z ledom ali vsaj mrzel obkladek. V tem primeru nobenega umetnega dihanja, ker je lahko usodno. Takoj v bolnišnico!

POŠKODBE TREBUHA

Hude poškodbe trebuha nastanejo prav tako kot druge take poškodbe zaradi močnih udarcev in padcev na trebuh. **Pomoč:** ponesrečenec naj leži z glavo na visokem zglavju, tudi pod kolena mu položimo blazino, na noge mu položimo grelec, na trebuh pa mrzle obkladke. Uživanje kakršnekoli pijače ali jedi je strogo prepovedano. Takoj v bolnišnico!

Pri vseh hudih poškodbah je velika nevarnost šoka, zato stori vse potrebno, da ga preprečiš. Če pri teh poškodbah nastanejo odprte rane, jih pokrij s sterilno gazo.

PRELOM IN ZLOM

Prelom kosti

Prelom kosti nastane zaradi udarca, padca in podobno. Znaki: na mestu preloma bolečine, oteklina, krvne podplutbe, izpremenjena oblika. Če so sosednji organi, npr. živec nepoškodovani in je koža nad prelomom cela, je to navaden **prelom kosti**; kadar je poškodovan

kak živec, kar se vidi na ohromelosti, tedaj je to **komplecirani prelom**; pri predrti koži je odprt prelom. **Pomoč:** čimprej k zdravniku ali pa pokliči rešilni avto. Pri prelomu kosti večkrat nastopi šok, zato nudi ponesrečencu prvo pomoč kot pri šoku. Pri neodprtem prelomu je prva pomoč v onegibitvi ali imobilizaciji uda, da poškodovanec ne trpi prehudih bolečin in da s premikanjem ne nastanejo nove poškodbe. Pri odprtih prelomih rano pokrij s sterilno gazo in obveži, kosti pa, ki je pogledala skozi kožo, ne potiskaj na staro mesto. Pri prelomu kosti velja: čim manj premikati, ne uravnavaj kosti, ker to more pravilno le zdravnik.

Pri zlomu lobanje, vretenc, medenice ponesrečenca čim manj premikaj in stori vse potrebno proti šoku. Če ponesrečenec prelomljeni ud lahko premika, to še ni zagotovilo, da ud ni zlomljen. V vsakem primeru je nujna takojšnja zdravniška pomoč.

Prelom vretenc: če ponesrečenec ne more premikati prstov, če čuti otrplost (gluhoto) in mravljinčenje v vratu, je sumljivo, da so vratna vretenca zlomljena. Če ponesrečenec lahko premika prste na roki, ne more pa premikati stopal in prstov na nogi, ali če čuti mrgolenje in otrplost v nogah, zraven tega pa še bolečine ob premiku vratu in hrbta, so verjetno zlomljena hrbtana vretenca. **Pomoč:** Odpni in zrahljaj obleko okoli vratu in života. Pokliči zdravnika ali rešilni avto. **Ne premikaj ponesrečenca niti pri preiskovanju.** Ne privzdiguju mu glave, ne daj mu piti vode! Prigovarjaj mu, naj leži popolnoma mirno. Skozi vratna in hrbtana vretenca poteka hrbtenjača. Vsak premik, vsak sunek lahko povzroči ohromelost. Med prevozom v bolnišnico mora ponesrečenec ležati na popolnoma trdi, neupogljivi podlagi, npr. na deskah. Pri tem čim manj spreminjaj položaj ponesrečenca!

Prevoz ponesrečenca

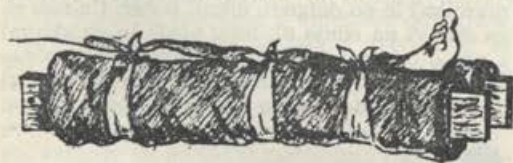
Gibanje ali prenašanje pri poškodbah glave, vratnih vretenc, hrbtenice in v stanju šoka lahko zelo škoduje. V teh primerih pusti ranjenca pri miru, kjer pač leži. Ponesrečenca premikaj le po dolgem, nikoli počez. Če moreš, ga spravi na odejo ali dolg plašč in ga skupaj z odejo odvedi na varnejši kraj. Ponesrečenca ne prenašaj sam, ampak naj to naredijo tri osebe, vsak del telesa naj ima dobro oporo;



prenašajo naj ga čimbolj pri tleh. Zelo nevarno je prenašati ranjenca tako, da ga držita dve osebi, ena za roke, druga za noge; posledice takega prenosa utegnejo biti usodne. Ponesrečencu, ki ima prelom kosti, prelomljeni ud najprej onegibimo, pri čemer uporabimo, kar imamo pač pri roki: če ni primernih deščic, vzamemo šibje, držaj metle, palico, zvijemo več časopisov ali odejo, samo da je trdno in nam rabi kot opora za onegibitev uda, dokler ne pride poškodovanec v zdravnikovo oskrbo. Vse, kar nam rabi za onegibitev prelomov kosti, moramo mehko obložiti, šele potem k poškodovanim udom previdno in trdno privezati. Če nimamo pri roki povojev, vate in podobnega, si pomagajmo s pasovi, kravatami ali z razrezanimi kosi perila. Pravilo: prelome kosti na roki ali nogi zmerom onegibiti. Kostni zdravniki pa sme samo zdravnik. Za prenos ponesrečenca lahko narediš preprosta nosila iz dveh palic in ene odeje ali iz široke deske in dveh močnih palic in plašča. Po ozkem in zavitem stopnišču prenesemo ponesrečenca na stolu, ki ga neseta dve osebi — seveda če poškodba to dopušča. Ko obvestiš zdravnika ali bolnišnico o nesreči, povej, kakšna je poškodba in kako se je zgodila, upoštevaj navodila, ki ti jih dajo, da veš ravnati do prihoda zdravnika, oziroma rešilnega avtomobila.

Onegibitev — imobilizacija

Mimogrede smo na to že opozorili. Važno je: posledice preloma kosti so veliko manjše, če zlomljeni ud prav oskrbimo, to je: rano sterilno povijemo, nato pa ud spravimo v tak položaj, da se čim manj premika. Zlomljeni ud položi med dve trdni opori (deščici, palici, med trdne zvitke papirja ali časopisa, odeje; za oporo rabi lahko tudi cepin (pri nesreči v gorah), motika, lopata in podobno. Opore naj bodo tako dolge, da segajo preko sklepa nad prelomom in sklepa pod prelomom, to se pravi, da vežejo dva sosedna zgiba. Opornico obloži z vato, jo ovij s čistim robcem ali s čim podobnim, da ponesrečenca ne veže ali žuli, nato pa še močno povij ud ob oporo, tako da je negiben. Če nimaš pri roki povoja, pritrđi



opornico s pasom, s kravato ali s trakom, ki si ga odtrgal od spodnjega perila ali srajce. — Zlomljeno nogo vedno imobiliziraj. Nikoli je ne uravnajaj, to je zdravnikova stvar. Ponesrečenca čim manj premikaj.

Pri težkih prelomih vretenc, lobanje, medenice ponesrečenca nikakor ne smemo premikati. Z vsakim nepravilnim premikom lahko povzročimo hude posledice, celo smrt. Takoj pokličimo zdravnika. Upoštevajmo navodila prve pomoči, ki so opisana pri teh poškodbah!

RANE

Rane: so različne: strelne, vrezne, vgrizne, ožgane, ozeble, opekle, odprte, zevajoče, zaceljene. Zaceljena rana ima brazgotino. Če je koža pretrgana, je rana odprta, če je koža cela, pa podkožna. Kjer so pretrgane krvne žile, rana krvavi, nastane nevarnost malokrvnosti in okuženja. Vreznine, praske in brazgotine so lažje rane, ki jih pokrijemo s sterilno gazo in pritrđimo z obližem; če so praske malo večje, jih obvežemo s povojem. Nepazljivost pri sterilni obvezi še tako majhne praske zaradi bacila tetanusa povzroči hude zastrupitve. Zato ne odlašaj, pojdi k zdravniku, da dobiš zaščitno injekcijo antitetaničnega seruma.

Včasih se šele čez nekaj dni pojavijo znaki infekcije: otekline, ranica pordeči, postane vroča in boleča. Okoli ranice se širijo krožni rdeči pasovi, ključujočo bolečino spremljata mrzlica in vročina. Ti znaki opozarjajo: takoj k zdravniku! **Pozor!** Rane nikoli ne spiraj z vodo, z alkoholom, z jodom in podobnim, razkuži le okolico rane, rano samo pa le sterilno pokrij z gazo, ne z vato ali obližem! Edino odrgnino lahko spešeš z vodo. Vsako rano naj dokončno pregleda zdravnik.

Rane, ki močno krvavijo

1. Ponesrečenec naj se uleže, da s tem prepreči omedlevico. Če kri brizga iz rane, je treba rano čvrsto obvezati, ali pa ud trdo pre-



vezati nad rano tako, da krvavečo žilo stisnemo. Ranjeni ud je treba držati kvišku, da priteka manj krvi vanj. Na krvavečo rano pritisnemo sterilno gazo, v silo tudi opran, zlikan robec. Pritisk na rano naj bo močan; ko kri premoči gazo, je ne jemlji proč, ampak prekrij z novo in ponavljaj s pritiskom.

2. Če krvavitev po direktnem pritisku na rano ni prenehala, pritisnemo na žilo dovodnico na določenih mestih telesa, torej tam, kjer je pritisk najbolj učinkovit — žilo pritisnemo na koži in krvavitev preneha. Seveda naj to stori nekdo, ki je v tem dobro poučen. Pritisk na arterije opustimo pri krvavitvi na glavi, vratu ali trupu. Če krvavitev preneha, čez vso gazo, ki je na rani, čepprav je prekravljena, trdno ovijemo povoj, vendar ne tako močno, da bi utripa pod prevezo ne čutili. Čiščenje in nadaljnje zdravljenje rane prepustimo zdravniku. Pri zaustavljanju krvi pokrivaj ra-

ne le s sterilnim materialom; vse to delaj s skrbno umitimi rokami. Če nimaš pri roki sterilnega obvezilnega materiala, vzemi pač tisto, kar je najbolj čisto in ravnaj čimbolj hitro. Odrasel človek ima približno 6 litrov krvi; izguba 1 do 1 in pol litra krvi je že velika nevarnost za življenje.

SONČARICA

Sončarica: obolenje in okvara osrednjega živčevja zaradi premočnega obsevanja s sončnimi žarki.

Znaki sončarice: glavobol, izčrpanost, vrtočlatica, vlažna, mrzla koža, v hudih primerih nezavest. **Pomoč:** bolnika položi v hladen, senčen prostor z višjim zglavjem in ga pusti v miru. Na glavo mu polagaj mrzle obkladke. Če je bolnik pri zavesti, mu dajaj hladnih pijač po žličkah (limonado, čaj, nikakor pa ne kave ali alkohola). Sončarica utegne biti smrtno nevarna; neprevidno in pretirano sončenje je v poletnem času pogosten vzrok sončaricam. Zdravi ljudje začno s sončenjem celega telesa po 5 minut na dan in nadaljujejo vsak dan po 5 minut več. Glava mora biti vedno zaščiten pred soncem. Tudi pri lahki sončarici naj bolnik ostane v postelji nekaj dni.

SONČNE OPEKLINE

Če je koža samo rdeča in še ni mehurjev na njej, jo napudraj z navadnim pudrom, ki ne vsebuje dražečih snovi. Ne maži kože z različnimi kremami ali mažami, ne drgni je z maslom, ker jo s tem razdražimo in povzročimo infekcijo. Če je pa koža zelo ožgana ali celo mehurjasta, je ne maži z mastnimi kremami, pokrij jo le s sterilno gazo in pojdi k zdravniku.

SRČNI NAPAD

Znaki: močna nadušljivost, bolečine v prsih ali malo niže v zgornjem delu trebuha, ki se razširijo v roko, vrat in glavo. Včasih bolnik močno kašlja in pri tem izbljuje penasto tekočino blede rdeče barve. **Pomoč:** Pokliči zdravnika! Položi bolnika v primerno lego — največkrat je najprimernejša taka lega, da na pol sedi, na pol leži. Odpni mu obleko, da ga nič ne veže. Ne pokrij ga pretoplo. Ne dvigaj in ne prenašaj bolnika brez zdravnikovega nadzorstva, prav tako mu brez zdravnikovega soglasja ne daj ničesar piti. Poskrbi, da bolnik leži v miru; pomirjevalno mu prigovarjaj. Bolnik naj počasi in globoko vdihava in izdihava skozi usta.

ŠOK

Šok je nenaden živčni pretres, ki se pojavi pri vseh hudih poškodbah, še posebno oprsja, trebuha in spodnjih udov, pri hudih opeklinah in krvavitvah. **Znaki šoka:** koža je po vsem telesu močno bleda in vlažno mrzla, utrip hiter in slabo tipljiv, včasih pa počasen in dobro tipljiv, dihanje površno in hitro ali pa nepra-

vilno, bolnik je nemiren, nervozen in zelo boječ, gre mu na bruhanje. **Pomoč:** (1) do zdravnikovega prihoda naj mirno leži na nizkem zglavju, pri krvavitvah naj bo vzhodje ležišča malo dvignjeno, da je glava niže od ostalega telesa (razen v primerih pod točko 4!); (2) odpni obleko; (3) ponesrečenca pokrij, a ne pretoplo; važno je, da obdržiš toploto njegovega telesa; ne ogrevaj ga z grelcem ali podobnim; (4) pri poškodbi glave ali oprsja mu glavo in ramena močno dvigni na blazine ali karkoli je pač pri roki; če mu zastaja dih, mu glavo zopet položi niže kakor noge; (5) če je bolnik pri zavesti in je žejen zaradi izgube krvi, mu daj piti vodo (ne premrzlo — ne pretoplo). Pri slabosti ali pri poškodbi oprsja in trebuha ne dajaj nikakih pijač. V nobenem primeru dajati takemu ponesrečencu alkohola ali kakšne dražilne pijače! Šok često povzroči smrt, zato upoštevaj vsa navodila; s pravilnim ravnanjem pri vseh poškodbah lahko večkrat preprečimo šok.

Duševni šok nastane zaradi močnega čustvovanja ali duševnega razburjenja. Znaki: močno bitje srca, trepetanje, potenje, slabost, bljuvanje. To stanje lahko hitro mine, lahko pa traja ves dan. Če pomirjevalno prigovarjanje ne pomaga, je svetovati zdravnikovo pomoč.

TUJKI V OČESU

Tujek pravimo trdi stvari, ki je prišla od zunaj v telesno tkivo, v oko, uho ali grlo. Če nam pride tujek v oko, ne menčajmo in ne drgnimo očesa. Obe očesi zapri za nekaj časa,



da solze morda same izperejo tuje telo. Če se to ne zgodi, privzdigni očesno veko, pod katero leži tujek, ga odstrani s čistim robcem ali pa spiraj oko s čisto ali burovo vodo tako, da ta teče od zunanega očesnega kota proti notranjemu (proti nosu). Če vse nič ne pomaga, oko zopet preiščemo in poskušamo odstraniti

tujek z vogalom navlaženega robca, če je tujek na vekli, če pa je na samem očesu, zaveži obe očesi s sterilnim povojem in pojdi k zdravniku.

Tujek v žrelu ali sapniku (glej dušitve)!

TUJEK V NOSU

Ne skušaj odstraniti tujka s pihanjem ali s topimi predmeti, ker tako lahko potisneš tujek še globlje in poškoduješ nosno sluznico. Tujke najlaže odstrani zdravnik, ki ima za to ustrezne priprave.

TUJEK POGOLTNIJEN

Otroci včasih pojedjo majhne okrogle predmete — koralde, gumbce, kovance, frnikole, ki gredo brez kakšnih posledic in težav skozi prebavne organe in se izločijo. Ne dajaj odvajalnih sredstev. Poleg druge hrane naj uživa precej krompirjeve kaše, kislega zelja, sredice kruha in podobno, kar da mnogo blata, ki tujek obda, da ne poškoduje črevesa. Če čuti bolečine, je treba takoj k zdravniku. Več dni zapored oglej iztrebek, da vidiš, če se je tujek že izločil. — Ostri in daljši predmeti so še posebno nevarni. V takem primeru ohrani mir in razsodnost ter pojdi takoj k zdravniku!

TUJEK V KOŽI

Večkrat se primeri, da se nam zapiči v nogo ali roko trska, žica, igla, žebelj in podobno. **Prva pomoč:** umij si roke, razkuži kožo z alkoholom, bencinom ali jodom; če gleda več kot polovico tujka iz kože, ga izderi, nato namaži rano in kožo z jodom in sterilno obveži. Če del tujka ostane pod kožo, ga ne skušaj izvleči, ker s tem povečaš možnost infekcije. Ud onegibi (imobiliziraj) in pojdi k zdravniku, da ti da zaščitno injekcijo seruma proti tetanusu. Če je tujek velik, ga ne izdiraj, ker lahko povzročiš krvavitev, če je pa majhen in je izginil pod kožo, ga tudi ne skušaj odstraniti. V obeh primerih očisti kožo okoli rane z alkoholom, samo rano pa pomaži z jodovo tinkturo. Rano s tujkom sterilno obveži, ud imobiliziraj (npr. roko deni na ruto pestovalnico, če je tujek na nogi, naj bolnik ne hodi); pojdi k zdravniku!

UGRIZNINE

Če človeka ugrizne pes ali katerakoli domača žival (mačka, konj, ovca, prašič, govedo), oskrbimo rano po vseh pravilih, nato pa pomislimo na možnost stekline. Znaki stekline pri človeku so: glavobol, težave pri požiranju, utrujenost, nemir, že zaceljena rana začne spet boleti. Nadaljnji znaki so hripavost, strah, zmedenost, besnenje in divjanje, bolnik grize in bije okoli sebe, vode se boji, naposled nastopijo ohromitve delov telesa in smrt. Da preprečimo to hudo bolezen, naj gre vsak, ki

ga je ugriznila stekla ali stekline sumljiva žival, k zdravniku; živinozdravnik pa naj preišče žival, ki je človeka ugriznila. Če je žival stekla, bo ugrizeni dobil zaščitno injekcijo proti steklini in injekcijo seruma proti tetanusu.

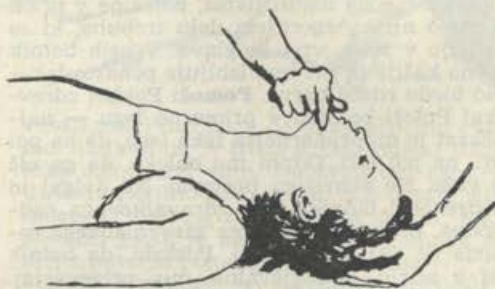
UMETNO DIHANJE

Z umetnim dihanjem rešujemo ponesrečence pri električnih neizodah, pri zastrupljenju s plinom, pri nezavesti, pri utopljenih in obešencih. Včasih je ponesrečenec videti kot mrlič, prsi in trebuh se mu ne dvigajo več, utrip žile na zapestju se pa še vedno čuti. Začni takoj z umetnim dihanjem!

1. Položi ponesrečenca na hrbet, vzemi mu iz ust tuje predmete, npr. umetne zobe, če je ponesrečenec utopljenec, mu odstrani morebitno nesnago, mah, pesek iz ust.



2. Glavo mu potegni kolikor mogoče nazaj, z eno roko ga primi za brado in jo visoko dvigaj, usta mu zapri s palcem roke, s katero dvigaš brado, z drugo roko ga pa drži za glavo, da je ves čas upognjena nazaj. Se prej mu položi na nos kos sterilne tančice ali sveže



prelikan robec, da tako zmanjšaš prenos kužnih bakterij in mu vdihavaj v nos lastno sapo. Lahko pa pihaš v usta tako, da z eno roko dvigaš brado, z drugo pa zatiskaš nosnice.

3. V nos ali v usta (pri tem usta lijakasto našobi) vdihni močno 10- do 16-krat, nato za 30 sekund prekini; medtem pa odpri doslej zaprta usta, ali v drugem primeru zatisnjene nosnice — nato z umetnim dihanjem spet nadaljuj.

4. Med vsakim dihom naj bo pri odraslem 5 sekund odmora, to je toliko, da sam kar najbolj globoko vdihneš. Pri majhnem otroku ne pihaj tako močno in delaj malo krajše odmore — do 3 sekunde — med vsakim vpihom.

5. Če ponesrečenec dolgo ne zadihaja, ga obrni po strani in nekajkrat udari po hrbtu med lopaticami, da morebitno tuje telo pade iz žrela ali sapnika.

6. Nadaljuj z umetnim dihanjem, dokler ponesrečenec ne začne sam pravilno dihati.

Ta metoda umetnega dihanja ni ravno higienska, je pa najbolj uspešna še posebno pri majhnih otrocih in v primerih, ko zaradi poškodb oprsja ne moremo izvajati umetnega dihanja s pritiskanjem na prsi. Ko ponesrečenec začne sam normalno dihati, naj leži v miru vsaj še eno uro, če prehitro vstane, utegne to zelo škodovati. Njegovo telo, zlasti srce je še slabo zaradi pomanjkanja kisika. (Glej skice!)

VROČINA IN MRZLICA

Pri zdravem človeku niha telesna temperatura podnevi v mejah od 36,2 do 37,5° C; v vročih dneh ali po telesnem naporu se dvigne na 37,8° C. Majhni otroci imajo v začetku lahne infekcije (vnetje grla, prehlad) temperaturo 39 do 40° C. Vendar pa že temperatura 37,8° C lahko pomeni hudo bolezen, ki jo mora zdraviti zdravnik. Pri težki ohromitvi se temperatura navadno ne dvigne visoko. Nepravilna telesna temperatura je znamenje neke bolezni, zato pokliči zdravnika! Pri nekoliko zvišani temperaturi — nad 37,8° C pojdi v posteljo, leži mirno, mnogo pij, jej pa zelo zmerno in mirno tisto, kar ti tekne.

Bolnika s temperaturo 38° C in več spravi v posteljo v hladni, dobro prežračeni sobi. Sredstva proti vročini mu dajaj le po zdravnikovih navodilih. Vročino navadno spremljajo razni znaki, kot so slabost, bolečine, dražljivost v grlu, izpuščaji in podobno; vse to je treba zdravniku povedati. — Temperaturo merimo šele kakšnih 20 minut po jedi ali pitju. Pri otrocih je priporočljivo meriti temperaturo rektalno, to je tako, da konec termometra namažemo z vazelinom in ga porinemo 3 cm globoko v črevo, po 3 do 5 minutah pa pogledamo, kolikšna je temperatura.

Mrzlica se pojavi kot znak vročine, gripe, pljučnice, malarije, torej znak bolezni, razen tega pa označujemo s tem imenom različna samostojna obolenja, kot so ranska mrzlica (pri prisajenih ranah), porodna mrzlica, rumena mrzlica itd. Bolnik naj leži v postelji, kjer ga dobro pokrijemo, mu damo grelec, vroče pijače (čaj, limonado, nikakor pa ne alkohola) in pokličemo zdravnika.

VROČINSKA KAP

Vročinsko kap povzročita vročina in nasičenost zraka s toplo vlago, ki prepreči izhlape-

vanje znoja. V veliki nevarnosti je še posebno tisti, ki v taki vročini naporno dela ali nosi težko prtljago, zraven tega pa ima še tesno zapeto obleko (npr. na vojaških pohodih). Znaki: trudnost, slabost, hudo dražljivost, pulz je hiter in slab, dihanje hitro in površno, vrtoglavica, glavobol, žeja, potenje preneha, koža postane vroča in suha, telesna temperatura se dvigne na 40° C in več, celo na 43° C, kmalu nastopi nezavest. **Pomoč:** pokličimo zdravnika! Bolniku odvzamemo vse breme, ga prenesemo na hladen, senčen prostor, ga položimo tako, da ima ramena in glavo nekoliko dvignjeno, ga poškopimo z mrzlo vodo, ga hladimo s pahljačo, mu polagamo mrzle obkladke na glavo in prsi ali pa vsega zavijemo v mrzlo rjuho. Mrzle obkladke pogosto menjajmo. Če je bolnik pri zavesti, mu dajmo hladne pijače (limonado, čaj, vodo, nikakor pa ne alkohola in prave kave). Če je bolnik nezavesten, začnimo takoj z umetnim dihanjem!

Vročinska kap se lahko konča s smrtjo. Če si v zaprtem toplem prostoru, kjer je mnogo ljudi in imaš občutek, da težko dihaš, pojdi pravočasno na hladen zrak. V hudi poletni vročini se oblačimo lahko in zračno.

ZASTRUPLENJE

Zastrupljenje je namerno ali slučajno vnesenje strupa v telo bodisi skozi rano, z vbrizgom ali skozi telesne odprtine: usta, nos, danica. Posledice zastrupljenja so odvisne od kakovosti in količine strupa, sprejemljivosti oziroma odpornosti zastrupljenega. Zastrupljenja so različna: morilna ali samomorilna, v gospodinjstvu, v poklicu, s hrano itd.; zastrupljenja z alkoholom, z arzenom, s ciankalijem, z gobami, s kokainom, s konservami, z mesom, z morfijem, s plinom, s svinčcem itd. Splošno načelo je takoj klicati zdravnika, medtem pa storimo vse, da skušamo zaužiti strup čimprej spraviti iz telesa z bljuvanjem (zdražimo žrelo), z iztrebljenjem, s klistiri, z ogljem, s pitjem mleka in tople vode, s krepitevijo srca, s toploto na trebuh in podobno.

ZASTRUPLENJE S STRUPENIM PLINOM

Zastrupljenje z ogljikovim monoksidom

Ogljikov monoksid je plin brez barve in okusa in smrtno nevaren. Posebno nevaren je še zato, ker ga s čutili ne zaznamo. Ogljikov monoksid (CO) je v svetilnem plinu, v dimu lesa in premoga, bencina, nafte, v izpuhu avtomobilskih motorjev, pri zgorevanju ob nezadostni količini kisika, v slabo prežračenih sobah, ki jih ogrevamo s premogom ali plinom. Velika nevarnost zastrupitve je tudi tedaj, če je v pogonu avtomobilski motor v zaprti garaži ali če izpuh uhaja v zaprto vozilo. Znaki zastrupljenja s CO: glavobol, omamljenost, vrtoglavica

ca, slabost v nogah in rokah, hitro dihanje, pritisek v prsni. Včasih zastrupljenec zelo hitro bljuva in omedli. Barva kože, ustnic in nohtov je svetlordeča, zato zastrupljenec ni videti kot mrtev. Takoj pokličite zdravnika, bolnišnico ali reševalno postajo in povej, da je zastrupljenec z ogljikovim monoksidom.

Prostoru, v katerem je ogljikov monoksid, se je treba približati zelo previdno. Če je v zaprtem prostoru uhajal svetilni plin, se ne približaj s prižgano svečo ali petrolejko. Če nimaš posebne zaščitne maske, odpri ali razbij okno ali vrata, da se prostor prezračí. Ponesrečenca takoj odnesi na sveži zrak. Če ne diha, začni takoj z umetnim dihanjem, če je dihanje neredno, mu dovajaj kisik. Ponesrečenec naj leži mirno, naj se ne premika, da porabi čim manj kisika. Toplo ga pokrij.

Zastrupljenje z ogljikovim dvokisom (CO₂)

To zastrupljenje je v primeri z zastrupljenjem z ogljikovim monoksidom neznatnega pomena. Ogljikov dioksid je smrtno nevaren šele v visoki koncentraciji (30 %). Ogljikov dvokis je v večjih množinah v globokih podzemnih jamah in vodnjakih. Precej ogljikovega dioksida se razvija pri kipežu mošta v vinskih kleteh in pri vretju piva. Spanje v takih kleteh je zato včasih smrtno nevarno. **Znaki zastrupitve:** znojenje, tresenje po vsem telesu, dušenje in megla pred očmi. Prva pomoč: prenesi ponesrečenca na sveži zrak, začni z umetnim dihanjem in dovajanjem kisika, nujna pa je zdravniška pomoč.

ZMRZNJENJE

Znaki splošnega zmrznjenja: omamljenost, utrujenost, vrtoglavica, upornost, otopelost, nezavest. **Pomoč:** Ponesrečenca prenesi v sobo, odstrani mokro obleko in ga zavij v odeje, pripravi mu toplo kopel (37° C), pokličite zdravnika, v njegovi navzočnosti koplji bolnika, ga skrbno osuši in zopet toplo pokrij. Daj mu piti vročo pijačo (alkohola ne!) le, če je pri zavestí. Če dihanje preneha, začni takoj z umetnim.

LOKALNE ZMRZENINE

Znaki: koža najprej pordeči, nato postane bela ali sivo rumena. Včasih se pojavijo bolečine, včasih tudi ne. Na ozeblino položi toplo roko, kos obleke ali odejo. Zmrzli del narahlo obveži s toplim povojem, zmrznjenih udov ne drgni s snegom, ampak jih pazljivo sfortiraj s suhimi frotirkami. Ponesrečenca prenesi v sobo. Ne vtikaj ozebljih udov v vročo vodo in ne grej jih z grelcem. Zavedaj se, da vročina pospešuje okvaro tkiva. Daj mu piti tople nealkoholne pijače. Ko je ponesrečenec pregret, naj začne sam pigibati zmrznjene ude.

ZOBOL

Zobobol ali bolečine v zobeh in čeljustih so največkrat posledica zobne gnilobe. **Pomoč:** izpiraj in zadržuj v ustih topel kamilični čaj, vzemi kombiniran prašek, veramon, aspirin (acisal) in lice grej s toplim grelcem. Najhitreje pomaga zobozdravnik.

ŽULJ

Žulj je kožna zadebelina na nogi od pritiska obutve, na dlani pa od težkega dela (otisk, otiščanec). Proti infekciji žulja je najboljša zaščita nepoškodovana koža. Lahko pa se žulj predre, zato okolico žulja namaži z jodom, žulj sam pa pokrij s sterilno gazo, nato ga oblazini z vato in obveži. Oblazinjenje izravna nivo mehurja z obdajajočo ga kožo in varuje mehur. Če se žulj sam predre, ga sterilno prevezemo, če mesto okoli mehurja pordeči in začne boleti, je to začetek infekcije in je treba iti takoj k zdravniku. Žulja ne prediraj in ne prebadaj!

OPOZORILO: STARA ZDRAVILA VRZI PROČ!

Vsako zdravilo sčasoma izgubi svojo vrednost in postane celo škodljivo. Na škatlico ali stekleničko z zdravilom zapiši, kdaj je bilo zdravilo kupljeno. Vsa zdravila je treba hraniti na suhem, temnem in hladnem prostoru. Zdravila, ki jih nisi porabil med boleznijo, spravi le tedaj, če ti to zdravnik svetuje. — Jod, očesne kapljice, kapljice za nos, sirupe, proti kašlju, mazila, ki so že dalj časa pri hiši, vrzi v smeti.

POKLIČI ZDRAVNIKA

Kako pokličeš zdravniško pomoč, če se je nesreča zgodila doma? Če imaš telefon, si že prej v telefonskem imeniku označi ali posebej zapiši telefonsko številko zdravnika, ambulante ali reševalne postaje. Če nimaš telefona, pojdi k sosеду oziroma do najbližjega telefona.

NESREČE NA CESTI

Pokličite Ljudsko milico, ki najhitreje poskrbi za zdravniško pomoč. V oddaljenih krajih naprosi sosedo, znance ali kogarkoli, naj obvesti zdravnika v bližnjem kraju, čeprav je medtem morda že Ljudska milica poklicala pomoč. Pri sporočilu o nesreči točno opiši kraj nesreče, poročaj o prevoznosti ali neprevoznosti kraja, do katere bližnje vasi se lahko pride z vozilom in približno daljavo do te vasi od kraja nesreče.

NESREČE V TUJEM MESTU

Prosi ljudi v hotelu, v trgovini, na cesti, da pokličejo zdravnika ali Ljudsko milico.

M. F.

ZALOŽNIŠKO PODJETJE MOHORJEVA DRUŽBA V CELJU

Poštni predal 36 - Telefon 30-29 ZIDANŠKOVA ULICA 7 Žiro račun št. 603-11-1-457
PODRUŽNICA V LJUBLJANI
GORNJI TRG 14

CENIK KNJIG

(december 1964)

MOHORJEVA KNJIŽNICA:

	Cena za ude		Cena za neude	
	broš.	vez.	broš.	vez.
Dickens Ch.: Cvrček na ognjišču	40	100	50	130
Fabjančič Avgust: V izgnanstvo	80	—	120	—
Kesten Herman: Otroci Gernike	—	450	—	600
Kroflič Jože: Veter veje nad globjekom	120	300	200	400
Perko Pavel: Novele in črtice	—	600	—	800
Greene Graham: Moč in sijaj	—	1100	—	1460
Kranjc Jože: Moj otrok in jaz	—	600	—	800
Savnik Dušan: Črna celina	200	380	280	500
Jurčič Josip: Jurij Kozjak	200	—	280	—
Meško Ksaver: Mladim srcem VI. zv.	200	400	280	500

SLOVENSKE VEČERNICE:

Jalen Janez: Tri zaobljube	120	—	160	—
Jalen Janez: Izpodkopana cesta	120	280	160	360
Munih Joži: Ljudje iz Stržišča	150	330	200	440
Munih Joži: Sadovi zla	200	400	280	500
Kozar Lojze: Takšen prag	200	380	280	500
Kmet Janez: Dom pod Borštom	200	400	280	500

IZBRANA DELA SLOVENSКИH PISATELJEV:

Detela Franc: Zbrano delo

I. knjiga — platno	—	2100	—	2650
polusnje	—	2400	—	3000
II. knjiga — platno	—	2100	—	2650
polusnje	—	2400	—	3000
III. knjiga — platno	—	2300	—	2900
polusnje	—	2600	—	3250
IV. knjiga — platno	—	2300	—	2900
polusnje	—	2600	—	3250

Finžgar Fr. S.: Izbrana dela

I. knjiga — platno	—	1700	—	2150
II. knjiga — platno	—	1700	—	2150
polusnje	—	2000	—	2500
V. knjiga — platno	—	1700	—	2150
polusnje	—	2000	—	2500
VI. knjiga — platno	—	1700	—	2150
polusnje	—	2000	—	2500
VII. knjiga — platno	—	1700	—	2150
polusnje	—	2000	—	2500

	Cena za ude		Cena za neude	
	broš.	vez.	broš.	vez.
Meško Ksaver: Izbrani spisi				
III. knjiga	800	1000	1000	1250
IV. knjiga	800	1000	1000	1250
V. knjiga	800	1000	1000	1250

Pregelj Ivan: **Izbrana dela**

I. knjiga —	platno	—	1900	—	2400
	polusnje	—	2200	—	2750
II. knjiga —	platno	—	1900	—	2400
	polusnje	—	2200	—	2750
III. knjiga —	platno	—	1900	—	2400
	polusnje	—	2200	—	2750
IV. knjiga —	platno	—	2000	—	2500
	polusnje	—	2300	—	2870

RAZNO:

Cajnkár Stanko: Misli k svetopisemskim knjigam	—	1400	—	1900	
Finžgar Fr. S.: Makalonca	40	—	60	—	
Gregorčič Simon: Poezije —	platno	—	1000	—	1250
	polusnje	—	1200	—	1500
	usnje	—	1500	—	1900
Grivec Franc: Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod	1200	1500	1500	1800	
Klemenc B.: Elektrika v hiši	200	380	280	500	
Kneipp J. S.: Domači zdravnik	200	—	280	—	
Književni glasnik (Ksaver Meško)	100	—	100	—	
Kocbek Edvard: Slovensko poslanstvo	—	2200	—	2750	
Kocjančič Anton: Stara Pokljuka	I. del	250	450	320	570
	II. del	150	250	200	440
Kuhelj Anton: Tehnika v vsakdanjem življenju, I. del	150	250	200	440	
Moder Janko: Mohorska bibliografija	—	300	—	400	
Ogorevc Miha: Pot v vrtno veselje	200	400	280	500	
Poljanec-Hrastelj: Knjiga o Slomšku	200	380	280	500	
Sveto pismo SZ, III. del (Preroške knjige)	—	1200	—	1500	
Puntar Hedvika: Na ženi dom stoji	150	—	200	—	
Trstenjak Anton: Pota do človeka	60	—	80	—	
Trstenjak Anton: Človek v stiski	150	310	200	420	
Vodnik Anton: Glas tišine (pesmi)	—	400	—	600	
Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica I. del	300	500	380	600	
Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica II. del	400	600	500	750	
Kramolc Luka: Lisičjakove pesmi (part.)	40	—	60	—	
Koledar MD 1965	400	650	500	800	

ZALOŽNIŠKO PODJETJE MOHORJEVA DRUŽBA V CELJU

Poštni predal 35 - Telefon 30-29 ZIDANŠKOVA ULICA 7 Žiro račun št. 603-II-J-457

PODRUŽNICA V LJUBLJANI

GORNJI TRG 14

ŠTUDIJSKA
KNJIŽNICA

1. PISMA		2. DOPTISNICE		3. TISKOVINE		4. PRIPOROČNINA		5. NUJNO	
Tuzemstvo	Inozemstvo	Tuzemstvo	Inozemstvo	Tuzemstvo	Inozemstvo	Tuzemstvo	Inozemstvo	Tuzemstvo	Inozemstvo
teža	teža	teža	teža	teža	teža	splošno	splošno	splošno	splošno
medkraj. promet	splošno	medkraj. promet	splošno	medkraj. kraj.	splošno	medkraj. kraj.	splošno	medkraj. kraj.	splošno
20 gr	20 gr	25	20 gr	10	30	8	50	40	40
50 gr	40 gr	40	40 gr	15	30	10	50	70	70
250 gr	80 gr	80	110	30	30	15	50	200	200
500 gr	110	120	140	60	60	20	50	200	200
1000 gr	140	140	170	80	60	30	50	200	200
2000 gr	170	120	30	80	60	40	50	200	200
Največja teža je 2 kg.		Največja teža je 2 kg.		Največja teža je 2 kg; če gre za eno vezano knjigo, pa naj- več 3 kg.		Največja teža je 3 kg; če gre za eno vezano knjigo, pa naj- več 5 kg.		Največja teža je 2 kg; če gre za eno vezano knjigo, pa naj- več 3 kg.	
Albanija Bolgarija Grčija Madžarska Romunija Turčija		Albanija Bolgarija Grčija Madžarska Romunija Turčija		Albanija Bolgarija Grčija Madžarska Romunija Turčija		Albanija Bolgarija Grčija Madžarska Romunija Turčija		Albanija Bolgarija Grčija Madžarska Romunija Turčija	
20		30		25		10		40	
30		80		30		15		70	
50		110		60		20		100	
70		140		80		30		150	
100		170		120		40		200	
130		200		150		50		250	
160		250		200		60		300	
180		300		250		80		400	
200		350		300		100		500	
250		400		350		120		600	
300		450		400		150		700	
350		500		450		180		800	
400		550		500		200		900	
450		600		550		250		1000	
500		650		600		300		1100	
550		700		650		350		1200	
600		750		700		400		1300	
650		800		750		450		1400	
700		850		800		500		1500	
750		900		850		550		1600	
800		950		900		600		1700	
850		1000		950		650		1800	
900		1050		1000		700		1900	
950		1100		1050		750		2000	
1000		1150		1100		800		2100	
1050		1200		1150		850		2200	
1100		1250		1200		900		2300	
1150		1300		1250		950		2400	
1200		1350		1300		1000		2500	
1250		1400		1350		1050		2600	
1300		1450		1400		1100		2700	
1350		1500		1450		1150		2800	
1400		1550		1500		1200		2900	
1450		1600		1550		1250		3000	
1500		1650		1600		1300		3100	
1550		1700		1650		1350		3200	
1600		1750		1700		1400		3300	
1650		1800		1750		1450		3400	
1700		1850		1800		1500		3500	
1750		1900		1850		1550		3600	
1800		1950		1900		1600		3700	
1850		2000		1950		1650		3800	
1900		2050		2000		1700		3900	
1950		2100		2050		1750		4000	
2000		2150		2100		1800		4100	
2050		2200		2150		1850		4200	
2100		2250		2200		1900		4300	
2150		2300		2250		1950		4400	
2200		2350		2300		2000		4500	
2250		2400		2350		2050		4600	
2300		2450		2400		2100		4700	
2350		2500		2450		2150		4800	
2400		2550		2500		2200		4900	
2450		2600		2550		2250		5000	
2500		2650		2600		2300		5100	
2550		2700		2650		2350		5200	
2600		2750		2700		2400		5300	
2650		2800		2750		2450		5400	
2700		2850		2800		2500		5500	
2750		2900		2850		2550		5600	
2800		2950		2900		2600		5700	
2850		3000		2950		2650		5800	
2900		3050		3000		2700		5900	
2950		3100		3050		2750		6000	
3000		3150		3100		2800		6100	
3050		3200		3150		2850		6200	
3100		3250		3200		2900		6300	
3150		3300		3250		2950		6400	
3200		3350		3300		3000		6500	
3250		3400		3350		3050		6600	
3300		3450		3400		3100		6700	
3350		3500		3450		3150		6800	
3400		3550		3500		3200		6900	
3450		3600		3550		3250		7000	
3500		3650		3600		3300		7100	
3550		3700		3650		3350		7200	
3600		3750		3700		3400		7300	
3650		3800		3750		3450		7400	
3700		3850		3800		3500		7500	
3750		3900		3850		3550		7600	
3800		3950		3900		3600		7700	
3850		4000		3950		3650		7800	
3900		4050		4000		3700		7900	
3950		4100		4050		3750		8000	
4000		4150		4100		3800		8100	
4050		4200		4150		3850		8200	
4100		4250		4200		3900		8300	
4150		4300		4250		3950		8400	
4200		4350		4300		4000		8500	
4250		4400		4350		4050		8600	
4300		4450		4400		4100		8700	
4350		4500		4450		4150		8800	
4400		4550		4500		4200		8900	
4450		4600		4550		4250		9000	
4500		4650		4600		4300		9100	
4550		4700		4650		4350		9200	
4600		4750		4700		4400		9300	
4650		4800		4750		4450		9400	
4700		4850		4800		4500		9500	
4750		4900		4850		4550		9600	
4800		4950		4900		4600		9700	
4850		5000		4950		4650		9800	
4900		5050		5000		4700		9900	
4950		5100		5050		4750		10000	

9. TELEGRAMI

- a) Navadni telegram za vsako besedo najmanjši znesek 10 din
- b) Nujni telegram za vsako besedo najmanjši znesek 20 din
- c) Telegram s plačanim odgovorom za odgovor za vsako besedo najmanjši znesek 100 din
- d) Dostava telegrama po posebnem dostavljaču za dostavo telegrama po posebnem dostavljaču za vsak kilometer oddaljenosti 100 din

10. MEDKRAJEVNI TELEFONSKI POGOVORI

- Za enoto pogovora, ki traja 3 minute:
- a) od 7. do 19. ure 30 din
 - b) od 19. ure do 7. ure 60 din
- I. cona do 10 km 30
 II. cona do 25 km 60
 III. cona do 50 km 120
 IV. cona do 100 km 180
 V. cona do 200 km 240
 VI. cona do 400 km 300
 VII. cona preko 600 km 420
- c) Za nujni telefonski pogovor dvakratni znesek za navadni pogovor.
 d) Za zelo nujni telefonski pogovor petkratni znesek za navadni pogovor.
 e) V avtomatskem medkrajevem prometu se cena za medkrajevni telefonski pogovor določa na podlagi števila impulzov, ki si sledijo v enakomernih presledkih odvisno od vrste central, med katerimi se pogovor opravlja in od njihove oddaljenosti.

11. TELEFONSKA POZIVNICA IN OBVESTNICA

- a) Za navadno telefonsko pozivnico in obvestnico v medkrajevem prometu se zaračuna ne glede na oddaljenost 100 din.
 - b) Za nujno telefonsko pozivnico v medkrajevem prometu se zaračunava ne glede na oddaljenost 200 din.
- Opomba: Gornje PTT pristojbine so veljavne s stanjem 1. 11. 1964.

6. POSTNE NAKAZNICE

- do 500 din 20
 - do 1.000 din 30
 - do 3.000 din 50
 - do 5.000 din 70
 - do 10.000 din 100
 - do 20.000 din 130
 - do 30.000 din 160
 - do 40.000 din 180
 - do 50.000 din 200
- Največjo nakaznico se lahko pošlje največ 100.000 dinarjev. Za telegrafsko nakaznico se plača poleg poštnine za nakaznico še cena za telegram.

7. VPLACILA POLOŽNIC IN IZPLACILA BANCNIH NAKAZNIC

- do 100 din 5
 - do 500 din 10
 - do 1.000 din 15
 - do 3.000 din 25
 - do 5.000 din 30
- Za vsakih nadaljnjih polnih ali začelih 100.000 din, še po 10 din.

8. PAKETI

- a) Poštnina po teži
 - do 5 kg 200
 - do 10 kg 250
 - do 15 kg 300
 - b) Poštnina po vrednosti
 - do 1.000 din 20
 - do 5.000 din 50
 - do 20.000 din 100
- V domačem prometu je največja teža za pakete 20 kg. Če pa gre za pakete z nedeljivo vsebino (televizor, del stroja itd.) ali za pakete s filmi, smejo tehtati tudi do 30 kg. Za vse pakete, ki so težji kot 10 kg, je treba, razen redne poštnine, plačati še poštnino, ki je predpisana za pazljivše poslovanje tj. dodatek 50 % redne poštnine.
- Za vsakih nadaljnjih polnih ali začelih 1.000.000 din vrednosti 200 din.
- c) Nujno 100 din
- d) Odkupno
- Za izterjavo odkupnine pri vseh vrstah pošilk se 20 din.